
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

325.2477

T 78

no. 5-7

NOTICE: Return or renew all Library Material! The Minimum Fee for each Lost Book is \$50.00.

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University. To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUL 28 1990

JUN 30 1990

L161—O-1096

ТРИБУНА УКРАЇНИ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.

До завдань нашої закордонної політики.

Будівництво Української Держави відбувається з великими комплікаціями, що дорого коштують нашому народові. Творчі зусилля, скеровані в напрямкові цього будівництва, здійснюються не так швидко, як хотілося б будівничим і з більшими жертвами, ніж може потрібні навіть для такої величної мети. Об'єктивні перешкоди зовнішнього характеру і ті, що таяться в самій нації українській, уявляють собою поважні труднощі, які з непропорціональною здобуткам витратою сил переборюються національною енергією.

Географічне положення нашого краю, вікова історична спадщина, залишена українській нації окупантами в обсязі так званих культурних впливів та ідейно моральних цінностей, відіграли в новітній історії нашій та певно й надалі відіграватимуть ще ролю несприяючих чинників в процесі будівництва Української Держави. До них слід додати також і зовнішній міжнародний чинник, для якого концепція Української Держави повстала, як нова і мало з'ясована проблема.

Українське громадянство не доцінювало ваги цього чинника, а на першому періоді масового національного руху 1917 р. не давало собі звіту в тому, як поставляється до справи будівництва нашої держави інші народи і держави, маючи реальну силу для того, щоб своє відношення до наших державно-будівничих замірів виявити в реальних формах: а) симпатії, б) нейтралітету чи в) ворожості. Заколісане національними емоціями, що вибухли в цей період з великим розгоном, воно, разом з відповідальними керманичими того часу, допустилось політичного дальтонізму: прийняло ці емоції за вияв організованої волі народу і з цим хистким, мінливим знаряддям приступило до будівництва держави на території етнографічного розселення українського народу. Цілком природньо, що таке завдання було не під силу несконсолідованій нації. Зок-

рема під час практичної праці над реалізацією його (період Центральної Ради і перші часи Директорії) пороблено було такі кроки в обсязі зовнішньої політики, які мали тяжке значіння для дальших часів і з якими доведеться ще рахуватися нашим державним будівничим. Відповідальність за ці кроки падає не тільки на окремих діячів недавно минулих часів, а й на все громадянство українське, що в почуттю захоплення, в екстазі національних емоцій втратило реальну перспективу що до оцінки тих сил та можливостей, які треба було зжиткувати в процесі державного будівництва.

Пригадаймо, що останнє розпочалось і провадилося під час великої війни і напруженої боротьби міжнародніх чинників. Ігнорувати їх не можливо було, а спеціальні відносини стратегічно політичної ситуації, в якій боролися дві коаліції європейських, американських, а почасти й азійських держав, вимагали студії, аналізу та прозорливості в оцінці шансів перемоги одної чи другої коаліції, і можливого впливу її на майбутню долю нашої державности. На великий жаль цих властивостей ні наше громадянство в цілому, ні відповідальні його політики не виявили. Міжнародня кон'юнктура не була розгадана, а через це й не належно використана.

Ставлячи це на рахунок українському громадянству, ми не можемо, звичайно, забувати й того, що Україні не так легко було зорієнтуватись у тодішній міжнародній кон'юктурі і обрати певну групу держав, звязавши з їх успіхом у великій світовій війні долю України. До революції серед українського громадянства над такими питаннями поважно не зупинялись, а публіцистична література їх легковажила. Правда, була серед Українців група людей австрійсько-німецької орієнтації, помічалася де-яка праця галицьких Українців в напрямкові прищеплення цієї орієнтації на Україні Наддніпрянській, але на загал наше громадянство було відьне від будь якої орієнтації міжнародньої. Культурно-психологічні звички, здоровий підрахунок сил воюючих сторін тягли до автанського табору, не дивлячись на тимчасові перемоги Німців, тим паче, що величні гасла рівноправности націй, проголошені аліянтами, тоді ще не здавалися приманкою для легковірних, як показалося після. На жаль аліянти знали лише Росію, жахались її розпаду і намагалися за всяку ціну запобігти цьому. Очевидно, що підчас гарячої революційної доби на Україні не у них можна було б шукати зрозуміння для наших національних змагань, а тим

паче сподіватися реальної допомоги нашим самостійницьким інтересам.

Наше становище було цілком відмінним од, скажемо, Чехів, визвольні змагання котрих увіходили в орбіту інтересів Антанти і призначені були, в звязку з проектом поділу Австрійської монархії, на повне, зверху октройоване, задоволення. Більш скомплікованим було становище Поляків, але розвинена, поривнюючи, політична думка їх і зручна, бо більш підготовлена до державного життя, політика польського громадянства зуміла подолати труднощі: тоді як частина польського громадянства звязувала реалізацію державних ідеалів нації з перемогою центральних держав і давала людей для війська цих держав, утворюючи навіть спеціальні формування військові для цього—„легіони“,—то друга частина не менш одверто маніфестувала свою солідарність з державами Антанти і так само давала для її армій „людський матеріал“, утворюючи при її боці польські військові відділи. Обидві формації мали на увазі добро свого народу, хоч і різними політично-мілітарними шляхами—„орієнтаціями“ йшли до одної мети.

Перед Україною стояли завдання, аналогічні з Польщею: використати військові можливості і обставини великої війни. Зв'язавшись з альянтами, отримавши їхню допомогу за ціну утримання військового (українського) фронту, українська державність легше і з далеко меншими жертвами могла б сконсолідуватися, ніж в умовах громадянської війни, блокади та недостачі матеріяльних ресурсів. І треба сказати, що в ту добу були серед Українців люде, що намагалися підготувати такий рішучий крок, б'язалися навіть за переведення його та, одначе, справа далі перших проб в цьому напрямкові не пішла. Пояснюється це тодішнім специфічно-революційним психозом, що охопив маси і ставив людей, плекаючих реальні заміри, в неможливе становище: вони були безсилі здійснити свої заміри—так протилежні тим гучним, але порожнім і демагогічним гаслам, якими годовано тоді розбурхану масу. Через не заходи в справі утворення самостійного українського фронту, замість здеморалізованого російського, і активної мілітарної участі молодї держави української на боці Антанти зійшли на нівець: вони були припинені явною нехіткою до цього наміру тодішнього уряду і тою розкладовою працею, яку і на фронті і в запіллю почали провадити політично розхристані елементи українських партій зобольшевиченого гатунку, що

потім, через короткий час, стали одверто на бік російських большевиків („боротьбісти“, „незалежники“, „україсти“ etc).

З огляду на це, українському громадянству залишалось плисти по течії подій, а коли вона логично довела до Берестя, то політичним проводарям того часу не було иншого виходу з становища, як, знаючи слабу відпорну силу збаламучених соціалістичними гаслами українських мас, підписати відому умову з Німцями. Обов'язковим пактом цієї умови було покликання Німецько-Австрійської Армії на Україну в цілях допомоги їй для боротьби з большевиками. Таким чином молодую несконсолідовану державу нашу втягнуто було у вир міжнародної політики на боці центральних держав, що вже тоді вживали остатніх зусиль і напружень в переборенню трудностей війни

Становище України, не дивлячись на визнання її суверенною державою з боку коаліції центральних держав, не стало міцнішим і забезпечуючим скріплення її державного будівництва. Річ в тому, що центральні держави тоді були в такому становищі внутрішнього знесилення, при якому вони в своїй політиці що до України не могли керуватися широкими політичними планами. Зокрема вони не ставили собі завдання допомогти консолідації молодій державі і забезпечити її від московської експансії в майбутньому. Ні, в ту хвилину їм залежало лише на тому, щоб витягти з широких просторів нашої землі найбільші матеріальні ресурси, особливо збіжжя, і кинути їх на допомогу своїм виснаженим фронтам і запліллю. Не дармо Німці називали мир з Україною „албіним миром“. А до того ж, прийшовши на Україну, Німці зустрінулися з чудернацькими, на їх погляд, революційними настроями українського народу і його інтелігенції. Настрої ці розходилися з тими планами, для здійснення яких прийшли Німці на Україну. Таке розходження не могло довго тривати без шкоди для згаданих планів. Не маючи часу до розваги й вибору, Німці так само легко, як підписали умову з Українцями, так само легко й відкинули співпрацю з Українцями й оперлися на реакційні, переважно російські кола, що у великому числі почали перетікати з большевицької Росії на Україну, зміцнюючи собою місцеві союзні їм елементи. Ці кола і угруповання за ціну повернення сякого такого порядку-ладу, за ціну прибрання до своїх рук втрачених маєтків і апаратів влади, готові були широким чином допомагати Німцям і здирати з України потрібне їм

майно. Репрезентантом цих російсько-малоросійських кол був генерал Скоропадський, при гетьманстві якого залишилася лише форма української державности з повною неможливістю дальшої праці українських мас над будівництвом національної демократичної держави. Таким чином, в момент катастрофи Німців на фронті і революції в Запаллю, Україна була потрійно обдерта: (загубила силу майна, яке правдою і неправдою, „законно“ і гвалтом вивезли Німці до себе до дому; б) дала силу і вплив ворожим українській державности російським колам, які геть залили. за часів гетьманату, наш край, утворюючи з нього базу для боротьби з большевиками, щоб потім анулювати і державну самостійність України, і в) нажила собі могутнього ворога в постаті Антанти, поскільки Берестейською умовою зобов'язалася матеріально підперати Німеччину, що Антантою кваліфікувалося за акт ворожий її мілітарним і політичним інтересам.

„В політиці нема помсти, а є тільки наслідки“.

Всю тяжку правду цього політичного трюїзму відчула на собі Україна, коли їй довелось, після скинення з гетьманування Скоропадського, направляти попередні кроки своєї зовнішньої політики. Факт вимушеного, до певної міри ходом подій, порозуміння з Німцями в Берестю ворогами нашої державности інтерпретовано було перед Антантою як витична, свідомо, з доброї волі переведена, лінія нашої політики в міжнародніх справах, що ніби мала свою традицію в минулому і підготовчу організаційну працю ще перед війною. Це було неправдою, інсинуацією і наклепом з боку непереможливих у засобах боротьби ворогів української державности, та проте розвіяти ці брехні за короткий час не можна було.

Не треба після цього всього дивуватися, що дипломатична акція представників Українського Уряду в 1919 і 1920 роках ц. т. в момент, коли після мілітарних перемог держав Антанти, вирішувалися та фіксувалися на Версальській та інших конференціях політичні висліди цих перемог, не знайшла на загаданих конференціях ні правдивого зрозуміння наших змагань, ні тої підтримки та допомоги, якої ми прохали для боротьби з большевиками. Ми не могли, через це отримати з-за кордону так потрібної для нашої армії зброї і иншого військового знаряддя, а через це не змогли і використати сприячу для нас ситуацію в літі 1919 року і на весні та в

літі 1920 року, коли успіх наших мілітарних операцій залежав майже виключно від запасів військової бази.

Та згадані нами кроки зовнішньої політики з часів Центральної Ради відбилися негативно не тільки на неуспіхах дипломатичних зусиль уряду послідуєчих періодів. Вони мали глибше значіння і посередньо вплинули на дальший хід боротьби українського народу за свою державність, скомплікуючи її зайвими численними жертвами, які він до наших аж часів приносить (повстанчо-партизанська боротьба), силкуючись скинути з себе тягар московсько-большевицької окупації. Число цих жертв на сьогоднішній день певно буде більшим од того, яке припала б на нас, коли б ми в свій час знайшли в собі сили витримати на спільному аліянському фронті. Що ж до тих страшних жертв, які ось уже п'ятий рік Україна несе в галузі матеріального спустошення і руїни господарчих та культурних цінностей, то тут нема що й говорити: вони без порівняння більш од тих, що їх довелось б їй принести в разі участі її, як політично-мілітарного чинника, на проти-німецькому фронті.

Все це слід усвідомити нашому громадянству.

Наш екскурс в історію недавнього минулого має значіння певного „мементо“ і на майбутнє. Боротьба українського народу за власну державність не скінчилась, а провадиться далі, то вибухаючи в гострих формах, то пристосовуючися до вимог доцільности і місцевої ситуації. Форми її, а також і вибуховий розгін беруть на увагу і зовнішні умови міжнародньої ситуації, яка сьогодні мало відповідає широким планам в цьому напрямкові. Маючи сумний досвід в минулому, здоровий політичний розум нації і організована воля свідомих елементів її повинні все зробити, щоб новий масовий вибух національної енергії, до якого логично йде на Україні, не дав тих слабих наслідків, які полишив по собі національний рух в роках 1917 і 1918. Точний підрахунок сил і можливостей, розважлива оцінка несприятливих чинників є передумовою щасливого закінчення вибуху.

Та яким би широким не був розгін вибухової енергії українського народу в новій спробі його заповнити форми своєї державности справжнім національним змістом, цей розгін зустрінеться з певними перешкодами, які можуть загальмувати справу наших реставраційно-державних змагань. Тяжке передбачити ту ситуацію, серед якої будуть відбуватися

масові рухи на Україні в чинному конфлікті з большевицько-окупанською владою. Та наскільки можна розгадати обличчя їх на підставі тенденцій сучасного, загальний образ майбутніх подій укладається в певну схему з більш менш ймовірними рисами:

I. Процес занепаду большевицької влади буде більш довгий, „затяжний“, порівнюючи з остаточним занепадом Царської влади, або Тимчасового уряду (Керенського).

II. Поруч з повстаннями місцевих центрів, можливим є повстання єдиної центральної влади, незалежно від форми її, яка може перейняти від Комуністичного Урядового Центру урядові апарати і буде намагатися здійснити волю своєю на території нинішнього Союзу Соціалістичних Соціалістичних Республік.

Коли взяти на увагу ці ймовірні можливості, то вплив їх на події на Україні матиме негативний характер: вони ослаблятимуть ті організаційні заходи, що їх спробує виявити населення України в налагоджуванні розбурханого життя. І подібно до того, як в 1917 та 1918 роках присутність на фронтах і в місцевих залогах (в запілля) численних російських частин була поважною перешкодою для української влади в налагоджуванні нею державного життя, так і в нових умовах, про які йде мова, присутність на Україні частин Червоної Армії, міліції і урядовців адміністративних установ, хай дезорганізованих, в значній мірі може ускладнити процес увільнення української території від окупанської влади. В кожному разі, формування нової влади і її апаратів буде відбуватися серед більш несприятливих умов у порівнянні з тими, що матимуть місце в Московщині. Коли взяти на увагу можливість експанзії на Україну з боку нової московської влади, то це ще збільшить і без того неминучу анархію і поставить Україну під загрозу інтервенції.

Сьогодні про неї, як про реальну комбінацію, в Європі не думають, але завтра справа ця може прибрати реальних виглядів; незалежно від наслідків. Умови, при яких можливим є занепад большевицької системи, в стані викликати ідею „паціфікації“ чужоземними арміями тої території, де бушує „анархія“, „безпорядок“, що в таких випадках хвилюють, особливо сусідів, а політиків і дипломатів роблять нетерпеливими. Прикладів такої паціфістичної інтервенції маємо досить. Немає даних проти того, щоб вона не повторилася на ново, а в звяз-

ку з цим значні території України можуть стати тереном окупації.

Було б ілюзією думати, що якась сила в Європі може не допустити до неї. Робітничий Інтернаціонал найбільше що міг би тут зробити, в разі, звичайно, заходів соціалістичних представників України, то це обмежитися тільки резолюціями протесту, маючими більш декларативне значіння як реальне.

Так само і українське населення не могло б поставити опору такій інтервенції. Навпаки, де-які елементи його, змучені большевицьким режимом, виколесені з рівноваги новими рухами, віруючи, що „хоч гірше та инше“, поставляться до неї прихильно в надії на поліпшення свого становища. Особливо, коли під час інтервенції будуть спроби допомогти населенню продуктами першої необхідности, кращим та знаряддям господарчого реманенту. Незначні факти такої допомоги в розколісаній уяві народу приберуть фантастичних розмірів, а в результаті ослаблять авторитет і заходи Центральної Національної Влади над полагодженням розбурханого життя власними силами народу.

Можна припустити і можливість свідомих заходів в справі інтервенції з боку ворожих українській державности елементів, як то було в кінці 1918 року, коли на Яській конференції представників російських політичних партій (од правих почавши і лівими соціалістичними скінчивши) вирішено було прохати від Антанти 150 000 армію для паціфікації України. Така „апеляція“ може наново повторитися. В кожному разі з можливістю її треба поважно рахуватися, коли взяти на увагу присутність в Європі певних емігранських політичних угруповань і військових організацій (Врангель), ласих на Україну і мріючих про реставрацію „Єдиної Росії“ включно з Україною.

Не виключеною уявляється нам і ініціатива в цьому напрямкові з боку окремих сепаратних груп українського громадянства, класові інтереси котрих, надщерблені революцією, можуть похнути ці групи на таку саму акцію, якою позначалась їх діяльність під час перебування Німецької Армії на Україні 1918 року.

Все це віщує скомпліковані перспективи для будівництва нашої Держави в нових переломових хвилях і вимагає не тільки подвійного напруження наших державно-творчих сил, а й їх консолідації та умілого розподілу для праці. Щоб розподіл цей переведено було з найбільшою доцільністю та щоб

енергія національної праці дала найбільші наслідки, не зайвим буде засвоїти такі політично-мілітарні презумпції, що в загальній схемі тих подій, які будуть розгортатися на Україні, уявляються нам найбільш ймовірними серед всяких інших.

I. Яким би високим не був ступінь національної свідомости українського народу в момент нової масової боротьби, який би широкий розгін своєї енергії в цей час він не виявив, Україна не застрахована від дошкульних ударів зовні в найбільш переломові моменти своїх творчих зусиль.

II. Національна влада мусить мати значні матеріально-технічні ресурси для організаційних заходів в державному масштабі. Тих запасів, що їх вона знайде на місці, буде не досить для праці, власне, в згаданому масштабові. На швидке отримання їх з-за кордону, в умовах боротьби на території України, сподіватися не можна, тим більше, що можливість блокади, принаймні на де-який час, не виключена.

III. Національна Українська Влада може дати собі раду з поладженням розбурханого в момент антибольшевицьких рухів життя тільки тоді, коли вона матиме в своїх руках не лише універсали та декларації чи преграм державного будівництва, а й реальні засоби для здійснення останнього: в першу чергу хліб і инше збіжжя, гроші і належне знаряддя для формування війська та утворення адміністративних апаратів.

IV. З огляду на це вона повинна мати згадані в §§ 2 і 3 ресурси в найбільш потрібний мент будівничо-організаційних заходів; инакше вона країни не зорганізує; авторитет свій втратить, а в результаті утворить анархію і дасть претекст для зовнішньої інтервенції.

З цього всього випливає, що потрібні для державного будівництва технічно-матеріальні ресурси треба відшукувати не в період самої боротьби, а заздалегідь і утворювати такі умови, щоб ці ресурси своєчасно могли бути доставлені по призначенню. Єдиною дорогою, якою можна дійти тут до мети і забезпечити потреби будівничої праці на Україні, а в перший період і потреби боротьби, є дорога торговельних договорів і концесій. Цим засобом користувалися всі новоповсталі держави. Він і для України є єдиним виходом із становища, хоч вимагає певних жертв з її боку. Та якими б тяжкими не були ці жертви, вони окупляться тими вигодами, які Українська Держава отримає від договорів і впливаючих із них реальних можливостей будівничої праці.

Небезпека інтервенцій так само може бути усунена зручними політичними заходами. Коли й тут потрібні жертви, то їх треба принести по тим самим мотивам, що і в справі торговельних договорів та концесій. Спірні територіяльно моменти у взаємовідносинах між Україною та її сусідами не можуть бути причиною розходження. На сьогодні українське громадянство може ставити для діяльності своєї тільки ті завдання, які воно в силі поконати. Підрахунок наших сил і організаційних засобів каже нам, що територіяльно-максималістичні гасла ні сьогодні, ні в умовах нової боротьби з большевиками не можуть бути зреалізовані, а через це в основу політичної діяльності українського громадянства в справі кордонів України повинен бути покладений реальний програм можливих досягнень. В зв'язку з цим рішення значіння в цій справі матимуть настрої на Україні. Ми гадаємо, що сума обставин, в яких кристалізуються ці настрої, є одмінною від тих, які панували за часів Центральної Ради і Директорії, а через це одмінним буде і реальний зміст їх у даному конкретному питанню. Життя і досвід мусять нас навчити чуттю дійсности і не перебільшуванню власних сил. „Обняти не об'ятне“ Україна, після років чужоземної виснажуючої окупації і господарчої руїни, не буде в стані і обмежитись реалізацією свого державного ідеалу на території доступній її адміністративному опанованню, не наражаючись на зайву боротьбу і конфлікти за частини своїх етнографічних земель, що в результаті революційних подій попали під владу сусідніх держав. Коли б боротьба за ці землі була допущена, при тих умовах, про які йде мова, то здійснення ідеалів української державности, беручи на увагу і внутрішні національно-українські відносини і зовнішню ситуацію, кончилось б новим розбиттям національних сил і новою неудачею: вона ще на кілька десятиліть відкинула б здійснення ідеалу української державности. В зв'язку з цим в загально-національній політиці українського народу часткові інтереси окремих його земель та областей повинні бути підпорядковані інтересам Великої Наддніпрянської України, а на боротьбу з московською небезпкою повинне звернути головну і виключну увагу. Шлях до української держави стелиться через Київ, а перші цеглини будівлі теж закладаються на кнївських горах. Ця основана лінія національної політики й оцей основний постулат національно-державного програму не повинні ні заплутуватися, ні ускладнятися локальними інтере-

сами, бо останні мають значіння другорядне і можуть бути полагожені тільки тоді, коли в столиці України сидітиме свій національний уряд. Логичним висновком з такої концепції української державности буде покінчення з українським політичним дуалізмом, який лише призводить до роз'єднаности національних сил і спричиняється до утворення „розбитого корита“ на ґрунті нездійснених державних замірів.

Таким шляхом можливих досягнень, при давній політичній ситуації як внутрішній, так і зовнішній, йшла Італія, Румунія, Сербія. Цим тільки шляхом і Україна свій ідеал державний здійснити може. А особливо тепер, коли де-які з сусідів її закінчили свою консолідаційну працю і утворили, за допомогою впливових світових чинників, організовані держави, з вільними езекутивними органами, що дають собі раду не лише з внутрішніми тертями, але й для зовнішніх завдань з успіхом можуть бути вжиті. Існування організованих сусідніх держав є для України фактом реального значіння, недооцінка або ігнорування якого в політичному та мілітарному відношенню було би шкідливим.

Неполагодження стосунків з цими державами, навіть при сприяючих внутрішньо-національних відносинах на Україні, могли б ускладнити процес будівництва нашої держави і завдати йому дошкульні удари, які в стані на нівець обернути творчо-будівничі змагання української нації. Політично-мілітарне порозуміння цих держав з Московщиною (якою завжди: чи Царською, чи Республіканською чи, нарешті, Совітською) за рахунок і проти України є можливим, а при певних умовах, і неминучим. Прецедентів у дипломатичній історії XVII і XVIII в. в. маємо для цього досить. Не буде нічого дивного і несподіваного, коли вони наново повторяться і утворять ситуацію для України, аналогічну тій, в якій прахом пішли шляхотні заміри і патріотичні плани трагічного гетьмана Петра Дорошенка.

Висновки, що випливають з цього, само собою зрозумілі. Їх умне значіння дасть себе відчутти в розвиткові тих подій, серед яких буде провадитися нова боротьба за вашу державу й імовірну схему яких було подано вище.

До цього треба ще додати й той факт, що справа української державности не набрала в опинії де-яких впливових світових чинників ще об'єктивної ваги і безсумнівної політичної доцільности. Фантом Росії і ілюзії на її відродження та давню

ролю в міжнародних відносинах ще не перетравлені і можуть відіграти значіння негативного чинника, ускладнюючого закінчення нашого державного будівничого процесу. Коли пригадати визнання Францією уряду ген. Врангеля в 1919 р., а уряду ген. Деникіна в 1918 р. Англією, як урядів „Півдня Росії“, в момент існування Уряду Українського на території України, згаданими державами тоді невизнаного, то можна припустити, що і в нових умовах боротьби на Україні та-каж політична помилка може бути допущена з боку урядів Європейських Держав на велику шкоду України. Передбачати таку можливість ми повинні, як повинні поробити заздалегідь великі напруження і пропагандою в міжнародньому масштабі не допустити до такого акту. Те, що зроблено було в цьому напрямкові досі, як виявляється, не вистарчає і вимагає більшої інтенсивності, різноманітності та зручності. Одними урядовими заходами великих завдань, зв'язаних з цією пропагандою, поконати не можна і на допомогу їм повинна прийти рухлива невтомна ініціатива свідомого громадянства. Зусилля його в цьому напрямкові можуть поставити справу української державності в ліпші умови перед опінією політичних кругів Європи і підготувати більш сприяючу для нас ситуацію, в якій новий вибух боротьби українських мас з московськими окупантами знайде більш зрозуміння, а може й моральної та матеріальної допомоги.

Раніш було зауважено, що ця допомога є передумовою успішного закінчення боротьби. Тут ми повинні усталити, що в тих правдоподібних обставинах, серед яких вона буде відбуватись, енергія українського народу ледве чи зможе довершити доконаних фактів і поставити світові політичні чинники перед міцною дійсністю: створеною Українською Державою з міцними адміністративними апаратами і адміністративними езекутивами, маючими в своєму розпорядженню досить організованої сили та технічних ресурсів, щоб захистити нову державну будівлю від різних зовнішніх спроб захитати чи розруйнувати її.

Доконані факти подібного характеру творяться народами більш сконсолідованими, ніж ми, і при наявності більш спри-яючої міжнародньої ситуації, як та, серед якої можлива нова, чинна, масова боротьба українського народу за свою державність. Та як би й пошастило створити і на де-який час утримати нашу державу, її міцність все буде під небезпекою, з

огляду на специфічно тяжке географічне положення її—положення „батої дороги“, історичного шляху, над яким перехрещуються інтереси народів в їх експанзії з заходу на схід і навпаки, з півночі на південь, залишаючи деструктивні впливи на питоми українське населення і ослаблюючи його будівничі інстинкти та організовані зусилля в справі утворення власного державного життя. Для вірного розуміння цієї умовності географічного положення України ми не повинні ніколи забувати, що наша Держава князівських часів і часів гетьманів не втрималася не тільки через внутрішню несконсолідованість народу, а й через те, що міжнародні впливи ослабляли загально-національну відпорну силу його, дезорієнтували тодішнє громадянство, викликаючи серед нього децентралістичні, локальні процеси і надщерблюючи та захитуючи інтереси цілого народу.

Ці негативні моменти географічного положення України вимагають погодження їх дорогою політично-мілітарних і політично-торговельних порозумінь з державами чи групами держав, найбільш заінтересованими, як мілітарно, так політично-торговельно, в існуванні України, яко самостійної Держави. З'ясування питання, які саме держави могли би стати Україні тут у допомозі, вимагає спеціальної розвідки і порівнюючої оцінки. Побіжно лише спиняючись над цим питанням, ми гадаємо, що найбільш відповідними для цього були б ті великі європейські держави, що або територіально найближчими є до українського моря, або ті, теж великі держави, від яких Україна хоч і віддалена територіально, та проте уявляє для них інтерес, або своїми природними багатствами, або як чинник європейської рівноваги. Другорядні європейські держави, напр., з групи „Малої Антанти“ можуть в міжнародній орієнтації України відігравати лише додаткове другорядне значіння. Надавати їм перебільшеної ваги в системі політичних планів нашої закордонної політики, як де-хто робить, було б недоцільним і непрактичним.

В кожному разі здоровий політичний розум і передбаченість тих складних обставин, серед яких буде провадитись українським народом боротьба за свою державність та серед яких опиниться наша держава, вимагають попередньої великої праці в згаданому тільки що напрямкові та заадалегідь розпочатих чи продовжених кроків, що мають своєю метою своєчасне здобуття матеріально-технічних ресурсів для успіш-

ного закінчення цілей боротьби і державної будівлі. Лише своєчасність цих заходів улекшить боротьбу, а може й забезпечить закінчення будівлі.

Для нас ясно, що в зв'язку з доцільним поділом сил, працю, зв'язану з виконанням цієї частини практичного програму нашого національного будівництва, мусить взяти на себе українська еміграція в цілому, допомагаючи певним відповідальним чинникам. З'єднаними зусиллями можна багато доконати в перборенню тих перешкод, якими так ясно засіяно шлях нашого народу до здійснення ним свого національного ідеалу і загальному переліку яких присвячено було всі попередні рядки.

Замовчувати ці перешкоди, недоцінювати їх, чи проходити над ними до порядку дня, як де-хто робить, було би легко-важним і шкідливим для справи. Досвід минулого показує, що таке недоцінювання тягне за собою тяжкі фатальні наслідки, з якими довго потім приходиться рахуватися народові. Щоб уникнути їх на майбутнє, потрібно більш розважливості в оцінці всіх чинників, які позитивно чи негативно впливають на державно-будівничі змагання та їх остаточний вислід.

Така позиція не означає відмовлення від великих національних ідеалів, які завжди повинні бути провідною зорею і животворним імпульсом в практичній праці державного будівництва. Ні, вона говорить про труднощі, про об'єктивні перешкоди її і кличе керуватися при поборенню їх не емоціональними переживаннями, не ілюзіями, а холодним розумом і реалістичним підрахунком власних сил та можливостей.

О. Раст.

Економічні завдання української еміграції.

По багатьох ознаках видно, що наша еміграція вже пережила „романтичний період“ свого існування. Цей період тягнувся мало не п'ять років. Треба було багато часу і гіркого досвіду для того, щоб наша еміграція позбавилася тієї сліпої і наївної віри, що поворот наш на батьківщину відбудеться через якийсь місяць або два, або найбільше через пів-року.

Віра ця базувалася на двох головних підвалинах, які

Більшість нашого громадянства вважала за остільки ненорушні догмати, що сумніви відносно них вважалися мало не зрадою національної справи. З одного боку, гадалося, що ось-ось наш нарід повстане весь одностайно проти сучасних окупантів, і ми разом з ним побідним маршем пройдемо всю Україну, визволяючи її від важкої неволі. З другого боку, вірилося також і в те, що Західні Держави, вважаючи на правду нашої справи, керуючись проголошеними на весь світ принципами самоозначення народів, а разом з тим і власними своїми інтересами, допоможуть нашій визвольній боротьбі, подадуть всемирну підтримку нашим змаганням до встановлення нормального економічного ладу на бувшій житниці Європи.

Тепер українська еміграція цілком одужала від манії вважати себе за якусь провіденціальну силу українського визволення, бо ясно бачить, що воно прийде не в стилю триумфального в'їзду на білих конях наших провідарів у Київ, а явиться здобутком і наслідком тої затяжної і впертої боротьби, що провадить наш многострадальний нарід на теренах Великої України. Ясно бачить вона також і те, що, після Ризького Трактату і рішення Ради Амбасадарів 14 го березня, всякі надії на проголошені високі слова являються порожніми мріями, бо всі ці обіцянки далеко меншу мають вартість, ніж ті шматки паперу, про які колись говорив німецький кавцлер Бетман-Гольвег, порушуючи брутально нейтралітет Бельгії.

Наша еміграція тепер вже добре знає, що не pomoже нам ніхто, поки ми самі собі не допоможемо. Вона навчилася тепер більш менш тверезо дивитися правді в вічі і не робити собі ніяких ілюзій з приводу сучасного становища української справи. На ґрунті такої критичної періодички сучасної ситуації, а також можливостей і сил окремих чинників українського визволення і боротьби за українську державність встановлюється більш реальний погляд на поділ праці серед цих чинників. Розуміння того, що справжня і найважливіша боротьба провадиться на теренах батьківщини, відмежовує для еміграції завдання хоч і дуже поважного характеру, але зовсім не такі провіденціальні, якими вони уявлялися ще так недавно.

Українська еміграція свідомо мусить обмежити себе лише допомогою працею, чуло прислухаючися до того, що діється на Україні, стараючись підтримувати з нею як найтісніші звязки, щоби мати можливість в кожний мент прийти на допомогу бойовим і активним силам народу. В цих межах вона

може провадити і надалі політичну репрезентацію змагань нашої нації на міжнародній арені, вияснюючи перед світовими чинниками національне значіння цієї боротьби і формулюючи його ідеальні цілі. З другого боку, українські емігранти і українські емігранські організації повинні також в зв'язку з боротьбою, що провадиться на отчизні, подавати туди необхідні сили і утворювати для них необхідні допомогіві установи, які в сучасних умовах не можуть бути засновані на батьківщині, або тимчасово повинні бути перенесені в якісь інші умови.

Але найбільш важливим завданням еміграції являється систематичне самовиховання і підготовка тих національних сил, які в сучасний мент опинилися за межами батьківщини, для продуктивної праці по різних галузях державного будівництва. Всі еміграційні елементи уявляють із себе як раз ті керуючі кола української нації, що робили кілька разів спробу утворення Української Національної Держави. Робили вони ці спроби з ширим бажанням найбільшого добра для своєї батьківщини, з великою патріотичною відданістю. В цьому стосункові ми рішуче відмежовуємо себе від всіх сучасних критиканів, які тільки і роблять, що обвинувачують наших українських діячів в різних злочинах і зрадах. Ми певні, навпаки, того, що кожен з них віддав визвольній національній праці кращого, що було у нього в душі, і коли всі наші змагання до Державности не мали рішучого успіху, то найбільше це залежало від нашої загальної невідготовлености і державної невихованости.

Тепер обставини склалися так, що ми маємо примусову передишку. І простий життєвий розум радить нам цю передишку використати як раз для того, щоби позбутися нашої найбільшої хиби, яка спричинилася не тільки до того, що ми взялися за працю по будівництву держави, не тямючи в цьому нічогосінького, але не в меншій мірі виявлялась і в нашій нездібності використати сприятливі міжнародні обставини. Тепер мусимо, користуючись перебуванням серед народів, що виявили більш політичної і державної вихованости, збільшити свої можливости і навчитися того, чого ми досі знали мало, або і зовсім не знали.

Згадую, як мені колись, після річного перебування за кордоном, один наш бувший міністр фінансів щиро признався:

„коли б я тепер знову був міністром, то я вже не наробив би таких дурниць, яких натворив у перший раз“...

На мій погляд, цей діяч не марно перебуває на еміграції. До дому він вернеться з розумінням того, що державне будівництво вимагає не тільки широкого бажання, не тільки високого патріотизму, але й підготовки та вихованости.

Ця вихованість і підготовка даються в житті серед більш культурних народів автоматично, особливо коли б кожний з нас вдумливо і систематично придивлявся до тих галузів державної праці, в якій він був... міністром або товаришем або найменш директором департаменту. Але придивлятися мало. Треба студювати, збирати необхідні матеріяли, досліджувати і знайомитися з практичними заходами і методами переведення в життя ріжних державних і адміністративних апаратів і установ. Загальними психологічними предпосилками такої праці повинен бути рішучий розрив з російським політичним вихованням, через яке більшість наших земляків не хоче вчитися ніякої закордонної мови і вважає себе розумнішими і більш здібними, ніж той нарід, серед якого їм тепер доводиться перебувати і гостинністю якого доводиться користувати.

Серед такої праці найбільш важливе значіння для нашої справи має підготовка і вихованість економічно-організаційна. Коли в інших галузях державного будівництва ми мали все ж таки людей, що знали „склади“, то тут ми примушені були користуватися послугами діячів, які не знали навіть азбуки того діла, яке вони мусили провадити.

Наша праця по державному будівництву і наша боротьба за нашу державність розпочалися в момент вибуху загальної революції в Росії. В такі моменти дуже легко захопити владу. Це й було зроблено, але коли після цього довелося зараз же приступити до організації державної праці, то виявилась у повній красі наша невідготовленість і страшний брак сил. Виявилось, що весь фінансовий апарат, всі банки, вся комерція і промисловість, одним словом все, що дає матеріяльну підвалину державної праці знаходиться в руках не тільки чужих, але й ворожих нашим змаганням. Навіть в найбільш національній економічній організації, в українській кооперації, — нам довелося вести вперту боротьбу за її націоналізацію. І дуже можливо, що всі наші змагання і спроби організувати національну державу європейського типу розбилися через те, що ми не мали в своїм осередкові організаторів економічного

життя, а павпаки мали їх, як це показав „Протофіс“ в часи гетьманщини, проти себе і на варті інтересів „Єдиної і Неділимної“. Тому то всі наші заходи в цьому напрямкові дуже скидалися на „большевизм другого сорту“.

Большевицька революція зробила нам велику послугу тим, що вона зрізала верхілок соціальної піраміди, який у нас, на Україні, був найбільшою опорою русифікації, і викинула його за межі України. Він вже ніколи не матиме ніякого впливу на дальшу долю нашої батьківщини. Тепер на його місце починає витворюватися, разом з „Непом“, новий, що відростає вже від нашої стихії і при тому стихії, розбудженої в національному відношенню. Дуже можливо, що сучасні загострення антагонізму поміж українськими большевиками і „русотяпами“, по термінології Фрунзе, свідчать, що це утворення на Україні нового економічно-організаційного шару відбувається на ґрунті зв'язування їм своїх економічних інтересів не з Росією, а з Україною. Ніщо так не обурює людей одних проти одних, як інтереси шлунка і кишені, і цей закон однаково діє і серед комуністів. Ми повинні надзвичайно уважно ставитися до всіх цих процесів, бо від них може більш, як від чого иншого, залежить доля нашої державности й успіх нашої боротьби за неї. Само по собі зрозуміло, що я говорю тут про державність звичайну, європейську і демократичну, а не якусь фантастичну, ніде ще невидану, а вигадану людьми, що, не знаючи азбуки державного і міжнароднього права, дуже легко проєктують зовсім нові і нечувані досі типи держав. Говорю я також про державу засновану на принципах приватної власности, обмеження яких належить лише державі.

Для такої держави першорядне значіння мають не тільки рада міністрів, не тільки національне військо, суд, освіта і національна церква, але також обов'язково національна економічна організація.

Сільське господарство у нас тепер в міцних, з національного боку, руках. Треба, щоб те саме було і відносно фінансів, промисловости і торгівлі. Сподіватися, щоб цей апарат можливо було замінити кооперацією, є цілковита ілюзія.

Треба нам самим творити національних організаторів економічного життя нашої батьківщини. В цьому відношенню ролі і значіння нашої еміграції можуть бути надзвичайно важливими і корисними.

Справедливість примушує нас сконстатувати, що й на цей раз большевики значно полекшили наші завдання. З-за їх політики Україна визволилася від тягару тієї зайвої промисловості, який на неї був накладений імперіялістичною політикою царської Росії. Україна наблизилася в своїй економічній структурі до типової сільсько-господарської країни, якою вона має бути довгий час, і з промислом, пристосованим лише до потреб сільського господарства, а також до використання тих природних ресурсів, які в ній існують. Хто знає тепер хоч трохи становище сучасної Європи, той повинен признати, що сподіватися на яку будь допомогу відбудові українського промислу в розмірах часів царату, нема ані жадних підстав. Україна почне відживати за рахунок свого хліборобства, і тому організація її фінансів, промислу і торгівлі мусить нагадувати болгарську і уявляти з себе дуже примитивну систему. Для нас, неофітів в цій галузі, така ситуація уявляється дуже сприятливою, бо вона не вимагає великих капиталів і не дуже ускладняє на перші часи наші завдання.

Що ж в цьому напрямкові може собі намітити наша еміграція? Попробуємо по началу теоретично накреслити можливі тут завдання, а потім докладно проаналізувати кожне з них в конкретних умовах нашого емігранського життя.

Як я вже зазначав раніш, одною з найбільших вигод нашого перебування довгий час за межами батьківщини уявляється широка можливість всебічного ознайомлення зі справжніми методами і шляхами державного будівництва, в тому числі і з працею економічно-фінансового характеру. Тому, що ці всі питання тепер усюди мають найбільше значіння і найбільше звертають увагу з боку місцевих державних чинників, тому студіювання і вивчення цих справ для нас уявляється особливо приступним.

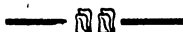
Цілком зрозуміло, що ніякі вивчення і ніякі теоретичні студії не дадуть потрібної користі, коли вони не будуть зв'язані з безпосередньою практичною діяльністю в цьому ж напрямкові. Маючи це на увазі, наша еміграція повинна звернути особливу увагу на заснування своїх власних фінансових, торговельних і промислових підприємств, які б практичним шляхом привчили б наших людей до економічної будівничої праці і дали б нам можливість установити реальні зв'язки з діловим кругом людей тих країн, де ми тепер перебуваємо.

Така праця одночасово могла би вирішити дуже пекучу

турботу нашої еміграції про заробіток і добуття засобів на існування, а разом з тим і завдання допомогти нашим різним організаціям здобути матеріальні засоби для повернення їх на таку ж саму працю після повороту на батьківщину. Велику послугу в цьому відношенню могла б нам дати планова і систематична організація розселення наших людей в країнах Нового Світу, де заробітки вищі, де праця оплачується краще і де валюта стоїть неамірно вигідніше, порівнюючи з країнами Європи.

Всі ці питання вимагають детального обміркування і аналізу, який я подам в слідуючій статті.

Ю. Мацієвич.

Головні моменти історії української державности.

Історія різних народів залежить, передусім, від географічного становища їх теренів: тільки ті народи, що посідають терени, відмежовані природними кордонами (особливо, морем), як Англійці, Японці, можуть утримувати на протязі тисячоліття повну незалежність так, щоб ніяка частина терену не була під чужоземною владою; всі ж інші народи, яку б міцну державу вони не створили, під тиском ворогів, на де-який час іноді або втрачають частину терену, або втрачають незалежність, а часом навіть і державність; особливо ж тяжка доля тих народів, яких терени, не маючи природної оборони, лежать на „великих шляхах народів, а разом з тим мають великі природні багатства, принадні для суздів-ворогів: головним змістом політичної історії таких народів є постійна їх боротьба за кордони, за державність, навіть за існування. Така доля народів кавказьких, балканських та инш., така ж доля й українського народу, на терені якого пролягають „биті шляхи“: один зі сходу (відкіля сунули на Україну Гунни Авари, Печеніги, Половці, Татаре іт.д.), другий з півночі („з Варягів у Греки, від моря до моря“.). Ця боротьба велася невинно; коли Україні щастило подолати одних ворогів, на їх місці з'являлись інші, нові; а часто Україна мусіла витримувати наступ ворогів одразу з де-кількох фронтів; серед цих ворогів були народи, що вже самим своїм числом сильніші були, ніж Українці; в більшості ці народи посідали бідні малоплідні землі, й ішли на Україну, щоб здобути „хліб носущий“ і через те воювали, напружуючи всі свої сили; крім того, ці народи, теж у більшості, відзначалися дику-

*) Цей нарис є скороченим викладом вступної частини лекцій по історії суспільно-державного ладу України, читаних на Вищих Курсах Українознавства для емігрантів у Варшаві весною 1923 р. Лекції ті незабаром мають вийти з друку в повному виданні.

ською енергією й силою. В неустанній боротьбі з ворогами часом слабли сили українського народу, й він утрачував свою державність, але такі менти бездержавного існування бували лише тимчасовими, бо, не зважаючи на всі тяжкі обставини, український нарід, втративши державність, через де-який час знаходив у собі сили щоб відбудувати національну державність.

І через те минувшину українського народу ми не можемо розглядати инакше, як постійний' коливертень: український нарід, використовуючи свої творчі сили, свої здібности й величезні матеріяльні багатства свого краю, будує свою державу, об'єднує в ній усі свої галузи, всі свої краї, здобуває повну незалежність і політичну могутність, творить матеріяльний добробут і високу духовну культуру; але постійний натиск ворогів стає на перешкоді дальшому політичному й культурному розвоєві України, позбавляє її могутности, веде її до роз'єднання, до втрати незалежности, а часом навіть до руїни та загибелі державности і наступає тяжкий час для українського народу: природні багатства України використовуються чужинцями; населення України, тяжко працюючи „на нашій, не своїй землі“, визискується завойовниками чи захватчиками; український нарід, який перед тим був, може одним із найкультурніших і найбільш освічених у всьому світі, змучений тепер постійними злиднями, позбавлений своєї школи й культури, тратить культурний вигляд і стає майже дикунським народом; і все ж таки в душі пригнобленої людности не гине стремління до волі, до визволення; часом, темні маси українського народу виявляють змагання до волі в безцільних, дикунсько-руїнницьких формах; не відразу зіпхнуті у стан дикунства люде знаходять правдивий шлях до волі; та, кінець кінцем, освіченіша й енергійніша частина українського народу об'єднує навколо себе народні маси, й ціла нація українська починає свідому боротьбу за національне визволення, за утворення національної держави, об'єднаної й могутньої.—І знову встає Україна, й знову квітне українська культура, поки новий натиск ласих на українські землі сусідів не зупинить знову розвоє України й не приведе її на край безодні,—та проходить де-який час і нарід український паки й паки починає боротьбу за визволення і т. д.

Так в історії України постійно чергуються періоди: державної могутности й найвищого розвитку культури,—політичного й культурного занепаду,—бездержавного існування й утрати власної культури,— й відродження національної державности й культури.

„Нова“ Українська Держава, що повстала в 1917 р., в дійсності не є чимсь новим, невідомим історії: за 89 років перед її повстанням ще існував обломок великої й могутньої Української Держави, утвореної українським народом під проводом гетьмана Богдана Хмельницького в середині XVII віку.

У першій половині XVII віку український нарід у величезній більшості своїй увіходив у склад держави польсько-литовської й не мав не тільки обмеженої державности, але й автономії, не був господарем на українській землі, матеріяльне становище українських народніх мас було злиденне. В наслідок цього українські народні маси почали боротьбу за свою волю: одно за одним, вибухали повстання Косинського (1591-3 р.р.), Наливайка та Лободи (1595 р.), Сулими (1635 р.), Павлюка (1637 р.), Острияниці й Гуні (1638 р.); в цих стихійних повстаннях української людности, позбавленої в масі своїй і добробуту, й волі, й культури, змагання її прибирали не-

потрібну, руїницьку форму; але вже й у цих повстаннях знаходила вираз і воля свідомішої частини нації до утворення української державности. Це свідоме державницьке стремління з найбільшою силою проявилось в повстанні 1648 р. піднятому Богданом Хмельницьким. І через те наслідки повстання 1648 р. були зовсім інші, ніж попередніх повстань: до 1648 р. всі повстання були вгамовані й не принесли Україні нічого, у 1648 мало не вся Україна, об'єднана під прапором Великого Гетьмана, визволилася з під влади королівського уряду; на Україні почали визнавати тільки „козацький присуд“, тільки владу Гетьмана й виборної козацької старшини; *de facto* Україна зробилася цілком незалежною державою, й гетьманський уряд України завязав зносини з урядом різних держав; але в 1648 р. український уряд ще не змагався до утворення незалежної державности України, не збирався зривати з королівським урядом і готовий був задовольнитися утворенням Української Держави під зверхністю польсько-литовського короля; і через те, фактично правлячи Україною, як незалежною державою, гетьманський уряд робив спроби досягти угоди з урядом королівським; але спроби ці не дали наслідків; і тоді гетьманський уряд, щоб здобути собі військову допомогу на той час, поки зорганізується державний апарат України, визнав потрібним вступити під зверхність якогось іншого з сусідніх монархів; спершу він визнав був зверхність над Україною турецькою султана, та не маючи від нього вистарчаючої допомоги, перейшов під зверхність московського царя.

Тим актом, на підставі якого Україна вступила під зверхність московського царя, майже всіма дослідниками вважається Переяславська умова 1654 р.; умову цю вони розглядають, як українсько-російський міжнародній трактат, яким усталювалися взаємини між Україною та московським царським урядом; тільки І. Куліш (і почасти В. Мякотін) не погоджується з таким поглядом і гадає, що Україна, вступаючи під царську зверхність, не ставила ніяких домагань і умов, а цілком віддавалася на царську ласку, й що цар уже з власної ласки подарував Україні різні „права й вольности“. Але твердженню Куліша суперечить цілий ряд фактів: 1) На козацькій раді у Переяславі в 1654 р., де вирішувалося питання, під зверхність якого з сусідніх монархів має вступити Україна, російський посол Бутурлін, в імені царя московського, дав урочисту обіцянку, що царський уряд визнаватиме за Україною всі її „права й вольности“, які вона мала перед вступом під царську зверхність. 2) В „жалувальній грамоті“ царя до України в тому, 1654 році, цар визнає за Україною її давні права, здобуті перед вступом під його зверхність; іншими словами, цар визнає, що Україна має право задержати під його зверхністю свій давній лад, утворений нею самою, а не дарує їй нову конституцію. 3) На протязі майже ста років по Переяславським акті 1654 р., і російським і українським урядами визнається, що взаємини між Україною й царським урядом повинні регулюватися на підставі „статей“, уложених гетьманом Богданом Хмельницьким і царським урядом (чи його представниками), та що Україна має право управлятися по своєму власному праві, на підставі „статей Богдана Хмельницького“.

Які ж стосунки усталював Переяславський акт 1654 р. між Україною й царським урядом, чим ставав цар московський супроти України? З погляду де-яких учених (акад. Діяконова, Попова, проф. Сергієвича, проф. Філі-

пова), по Переяславській умові Україна вступила під безпосередню владу царя, зберігаючи незалежність і рівноправність супроти московської держави; іншими словами, між Україною й Московщиною, на їх думку, в 1654 р. повсталася унія (цеб-то об'єднання двох незалежних держав під владою спільного монарха). Проф. Нольде, навпаки, гадає, що Україна, вступаючи під царську владу, втратила свою незалежність і навіть державність, і зробилася автономною провінцією московського царства. Велика ж більшість дослідників визнає, що цар московський у 1654 р. зробився тільки зверхником України (сюзереном—з погляду більшости вчених, чи протектором як гадає Липинський), а не монархом українським, бо головою України залишився ІІ Гетьман. У кожному разі, всі вчені-дослідники Переяславського акту, за майже одиноким винятком проф. Нольде, вважають Україну по 1654 р. окремою державною; а відмінний погляд проф. Нольде пояснюється тим, що він виробив своє власне розуміння „дежави“, під яке не підходить ціла низка тих країн, що визнавалися державами й у житті й у науці, й яке взагалі суперечить розумінню держави, утвореному самим життям і прийнятому більшістю правників та істориків. Коли ж прикладати до України по 1654 р. загально-прийнятий критерій державности, їй не можна відмовити в назві держави. Державою, після *opinio dominans*, є не тільки країна незалежна, але всяка країна, яка має окреслену територію, певне число населення (громадянство, індигенат) і самотворчу владу, цеб-то таку владу, якої функції—в певних галузях праводзводства, управління й суду—виконуються безконтрольно власними (не призначеними іншою державою) органами, на підставі власного ж (а не дарованого іншою державою) права. Україна в 1654-1656 рр., перебуваючи під зверхністю царя, зберегала і цілком відокремлену від московської територію (в межах якої Москвини навіть не могли набувати земельної власности), й окреме українське громадянство, а на чолі України були вибрані самим українським народом гетьман і старшина, які на протязі двох років, підлягали російському урядові майже виключно в справах військових та зовнішньої політики (та й то почасти), а в усьому іншому керували Україною (на підставі утвореного нею самою права) цілком самостійно, відсовуючи спроби царського уряду втручатися в внутрішнє правління, фінанси, суд і церковне життя України. Головний зміст російсько-українського об'єднання 1654 р. полягав у взаємній військовій допомозі; тісного політичного зв'язку між Україною й Московщиною, який ми можемо спостерегти пізніше в кінці XVII в. й особливо в XVII в., в 1654-1656 рр. не було; Україна в ці роки була державою, зовнішнім чином зв'язаною з Росією, й цар над Україною не мав безпосередньої влади, був тільки зверхником, а не монархом України. Але якою саме характеру була ця зверхність? Чи це була державна залежність васала від сюзерена чи міжнародня опіка—протекторат? Більшість дослідників досі схилилася до погляду на царську зверхність над Україною, як на сюзеренітет; але, приглядаючись до взаємин між Україною та царським урядом у 1654-1656 рр., бачимо, що вони торкалися переважно справ військових, зовнішньо-політичних і т. п. й мали характер міжнародніх стосунків, зовнішнім виразом чого був спосіб зносин царського уряду з гетьманським—через „посольський приказ“ (міністерство чужоземних справ у Московщині в XVII ст.), цеб-то то той самий спосіб зносин, що й з урядами цілком сторонніх держав. І через те вірнішим, зда-

ється, що Україна в 1654 р. вступила тільки під протекторат московського царя (так само, як перед тим, вступала під протекторат турецького султана).

Приймаючи царську протекцію, Україна сподівалася здобути від царя військову допомогу для об'єднання всіх українських земель та утворення міцнішої державності; натомість, Москва відступила Польщі по угоді 1656 р. всі українські землі на захід від Дніпра й почала заходи до безпосереднього підпорядкування собі Лівобережної України. Тоді гетьманський уряд ухвалив „одступити від царської руки“ й, здобувши повну згоду й підтримку з боку старшинського сойму (в жовтні 1656 р.), вступив на шлях незалежнення України, завязав найширші дипломатичні зносини і прилучив таким чином Українську Державу до загального західно-європейського „міжнародного єднання“, яке утворилося по „30-літній війні“ 1618—648 рр. Остаточним актом незалежнення України було признание сина гетьмана Богдана Хмельницького—Юрія його спадкоємцем на гетьманському престолі з боку майже всіх середньо й східно-європейських держав, а в тім числі й Московщини, яка спершу домогалася була присяги від Юрія цареві, яко зверхникові, але, кінець кінцем, мусіла визнати Юрія без признання їм царської зверхності.

Та, по смерті Богдана Хмельницького, на Україні виникла внутрішня боротьба, міжнародна ситуація України теж значно погіршала, й Україна втратила незалежність. По Гадяцькій умові з польсько-литовською державою (1658 р.), Україна об'єднувалася з королівством польським і великим князівством литовським, як рівноправне з ними „велике князівство Руське“, приблизно на тих самих умовах, на яких об'єднані були Польща й Литва, а саме Україна зберегла свій уряд, окремі фінанси й власне військо, але повинна була мати спільний з Польщею й Литвою законодавчий орган—спільний сойм; іншими словами, Україна по Гадяцькій умові мала втратити можливість окремого праводавства, отже Україна відмовлялася від існування у вигляді окремої держави; проте, українська державність через це не гинула бо натомість мала утворитися спільна потрійна Держава Польсько-Українсько-Литовська. Але ширші маси українського населення не пристали на таке об'єднання, з другого боку, на перешкоді до переведення в життя Гадяцької умови стала Москва, окупувавши частину України своїми військами. Ці обставини примусили гетьманський уряд відновити Переяславську умову; але через короткий час Україна, невдоволена новими заходами Москви до поширення над нею царської влади, ще раз робить спробу з'єднання з Польщею (в 1660 р.) на умовах, подібних до Гадяцького трактату; але й цей раз з'єднання з Польщею не відбувається через опозицію значної частини населення та московську інтервенцію; кінець кінцем, інтервенція сусідніх держав, особливо Москви, та внутрішня суспільна боротьба, роздмухувана сусідами, привели Гетьманську Україну до розкладу на дві держави—Правобережну й Лівобережну (1663 р.). Лівобережна Україна примушена була вступити під протекцію Москви; навпаки, Правобережна Україна, гетьманом якої обраний був Дорошенко, здобула собі незалежність (1665 р.) і навіть політичну міць, а через де-який час її гетьман об'єднав під своєю владою майже всі українські землі (1668 р.) і, таким чином, знову здобув для України становище великої, об'єднаної, незалежної держави, яке Україна вже посідала була за Богдана Хмельницького; але змучений

довгими попередніми війнами, український нарід, під одночасним напором ворогів, які напружили цей раз усі свої сили, не зміг утримати об'єднаної, незалежної держави: Лівобережна Україна знову мусіла визнати царську зверхність, яка тепер почала ширитися (царський уряд здобув собі право затвердження української старшини, затвердження за нею земельних маєтностей на Україні й, разом з патріархом московським, право опікуватися українською церквою, й т. инш.); але, поки що, це все ж таки була зверхність зовнішнього характеру—не державний зв'язок, а тільки протекторат; Правобережна Україна, зруйнована безперервними війнами, обернулася в майже справжню пустелю; на цій пустелі під опікою Туреччини робилися були спроби утворити протеговану султаном українську державу під назвою „князівства Сарматського“; з „князівства“ не вийшло нічого, але через де-який час на Правобережжі повстало за допомогою й під протекцію Польщі кілька малих українських козацьких держав (Богуславщина, Корсунщина, Побужжя, Фастівщина), подібних своїм устроєм до гетьманської України; наприкінці XVII віку вони об'єдналися під владою Палія („полковника“ тоб-то голови Фастівської держави) й здобули собі незалежність, а на початку XVIII віку прилучилися до України Лівобережної, на чолі якої був тоді гетьман Мазепа; протектор Мазепа Петро I противився цьому прилученню, та Мазепа не звернув на це уваги; ці факти свідчать, що Україна відпочила від війн і набралася сили, а разом з тим досягла досить високого культурного рівня. Така в загальних рисах історія державности Гетьманської України в другій половині XVII сторіччя.

Але поруч з Гетьманською Україною (або Гетьманщиною, теренами якої були сучасні Полтавщина, Чернігівщина, Київщина, Поділля, Волинь), існували в другій половині XVII віку ще невеличкі українські держави на Слобожанщині (цеб то в сучасній Харківщині та сумежній з нею частинах Курщина й Вороніжчина)—Сумщина, Охтирщина, Харківщина, Ізюмщина (Балаклеїщина) й Острогощина; країни ці засновані були в середині XVII віку збігцями з Правобережної України, які тікали від війни та руїни; всі вони, за винятком Острогожчини, повстали на вільних не заселених теренах, які в більшій своїй частині вважалися *de jure* непідвладними ніякій державі, нічїми (*res nullius*), фактично на цілій своїй простороні були до середини XVII віку нікому непідвладні й „слободні“; заселялися та організувалися ці країни цілком самостійно, й тільки потім вступили вони у фантичні зносини з місцевими органами московського уряду, які були в сусідніх провінціях московської держави, а через де-який час і формально вступили під зверхність царського уряду, який почав після того зноситися з ними через спеціальний „приказ“. Инакше організувалася Острогощина: територія її в середині XVII віку вже була під фактичною владою московської держави; заселення цієї території відбулося за згодою московських урядових інституцій, і Острогощина опинилася через це вже в залежності від тих інституцій; таким чином, Острогощина повстала не як держава з самотворчою владою й власною територією, а як автономний край Московщини; але після того, як число українських збігців в Острогощині збільшилося, край цей зукраїнізувався, здобув права однакові з іншими слобідськими країнами й зайняв супроти Московщини становище таке, як і інші слобідські країни. Устрій Слобідської України зложився майже такий самий,

як і на Україні Гетьманській; слобідські країни, або „полки“, зі своїми „полковниками“ (які відповідали по своєму становищі у Слобожанщині гетьманові в Україні Гетьманській) та старшиною на чолі, з козацьким правом і т. ин., уявляли з себе до деякого ступня копію Гетьманщини в мініятурі, стосунки між Слобожанщиною та царським урядом теж були подібні до взаємин цього уряду й Гетьманщини; у жалувальних грамотах до слобідських країн цар так само, як і в жалувальній грамоті до Гетьманської України, визнавав право користуватися давнішими, утвореними українським народом перед вступом під царську зверхність, „правами й вольностями“, проте, фактично, з огляду на географічне положення та менше число населення в слобідських країнах, ніж у Гетьманщині, зверхність царська над Слобожанщиною мусіла бути ширшою, але в певній сфері суспільних відносин діяльність слобідсько-українських урядів була все ж таки самостійна, на підставі власного права у відношенні певної групи населення й на певній, окресленій території, що дає нам підставу вважати слобідсько-українські країни (принаймні, Сумщину, Охтирщину, Харківщину та Балаклейщину) державами.

Джерелом, з якого повстали в середині XVII в. українські держави—гетьманська й слобідські, була державоподібна організація „Війська Запорозького Низового“, яка існувала й перед 1648 р. і яка за Богдана Хмельницького була в найближчому звязку з Гетьманською Україною; але вже й у цей час між „Військом Низовим“ і Гетьманщиною виявилася різниця в суспільно політичному устрої: „Військо“ трималося суто-демократичного ладу й виключно козацького звичаєвого права, Гетьманщина ж почала це право сполучати зі шляхетським латом і писаним правом, які були на землях Гетьманщини перед 1648 р; зрештою, „Військо Запорозьке“ зі своїми окремими органами—кошвим отаманом, старшиною й загально-козацькою радою, номінально визнаючи владу гетьмана, почало після смерти Богдана Хмельницького цілком самостійно керувати своїми внутрішніми справами й вести свою окрему зовнішню політику, часто незгідну, а іноді як раз протилежну політиці Гетьманщини; таким чином, „Військо Запорозьке“ своєю політичною діяльністю наближалося до становища незалежної держави, але державою воно все ж таки не зробилося, а лишилося тільки подібною до незалежної держави організацією, бо не мало окремого від Гетьманщини та Слобожанщини індигенату, бо його козаки разом з тим дуже часто бували громадянами Гетьманської України або якоїсь із слобідських країн. Але на прикінці XVII віку почало збільшуватися число людности, підвладної тільки запорозькому урядові, що наближувало Низову Україну до перетворення в справжню державу. Та разом з тим, користаючись руїною Правобережної України, поширенням царської зверхности на Україні Лівобережній та вигідним для Московщини міжнароднім становищем, Москва пробує усталити над Низовою Україною свою фактичну зверхність.

Взагалі, на прикінці XVII та на початку XVIII в. царський уряд намагався опіковані ним українські держави поставити в залежність від себе, а може й позбавити їх державности; але Україна під цей час відпочила вже від війни та руїни й здавалася здатною не тільки дати опір заходам царського уряду, але й цілком визволитися з його опіки; з цією метою гетьман Мазепа й кошовий отаман Війська Запорозького Гордієнко увій-

шли в спілку зі Швецією, яка в той час воювала з Росією; але погром шведського війська під Полтавою в 1709 р. привів Україну, замість визволення, до страшного підпаду: Військо Запорозьке мусіло перенести свій осередок—столицю Січ на південь, опустити північну частину своєї території й визнати над собою не тільки номінально, а й фактично зверхність кримського хана та його зверхника—турецького султана; Гетьманщина по 1709 р. втратила право міжнародних зносин і опинилася у васальній залежності від царського уряду; при гетьмані призначений був царем представник (резидент), з різноманітними функціями—дипломатичними, дорадницькими, контрольними й т. д., якого звичайно завжди призначає сюзерен для співучасті в найвищому управлінні державою країною; а в 1721 р. російський уряд спробував навіть знищити державність Гетьманської України й, скориставшись смертю гетьмана (Скоропадського), поставив на чолі її замість гетьмана, „малоросійську колегію“, яка складалася з членів призначених царем; так само нанесений був удар і державності слобідських країн, нпр., на чолі найзначнішої з них—Харківщини поставлений був призначений царем „полковник“. Але ці заходи російського уряду викликали обурення на Україні, яке не переходило в повстання, очевидно тільки через те, що вся Україна окупована була російським військом; зрештою, російський уряд примушений був погодитися на відновлення гетьманства (в 1727 р.) й взагалі на відбудування української державності. У 1734 р. Військо Запорозьке перейшло з під султанської й ханської зверхності під зверхність російського правительства; в тому ж році російське правительство (Ганни й Бірона) знову знищило гетьманство, замінивши його „М. колегією“; а на Слобожанщині цим правительством зроблено було навіть спробу знищити козацький стан і перетворити Слобожанщину в звичайну (не автономну) провінцію Росії; та ця спроба зустріла такий опір слобідсько-українського населення, що російське правительство мусіло відмовитися від неї; а через деякий час (1749 р.) воно погодилося й на відновлення гетьманства та скасування малорос. колегії на Україні Гетьманській; разом з тим, Військо Запорозьке підпорядковано було гетьманському урядові. Але видатні військові перемоги Росії в другій пол. XVIII в. та її блискуче міжнародне становище по цих перемогах дали їй змогу зруйнувати державність, автономію й навіть самопорядкування тих держав і країв, що були під опікою, сюзеренітетом чи владою російського уряду, а саме—Гетьманській Україні (в 1764 р.), Слобідських країн (1763), Війська Запорозького (1775), Польщі Криму, Донщини, Уральщини, Східньої Білоруси (Смоленщини) й т. д. На Україні заведено було кріпацтво, тяжке оподаткування, зруйновано матеріальний добробут селянства, козацтва й міщанства, майже знищено українську школу й культурні осередки—монастирі та й, взагалі, українську культуру... Та невеличка частка українського народу уникла неволі: частина запорожців перейшла спершу на чорноморське побережжя між Богом і Дунаєм, а потім за Дунай і заснувала там невеличку українську державу під зверхністю султана, яка була довгий час притулком для збігців з Великої України; Задунайська Україна мала була числом населення, та велике було значіння її як наступниці Війська Запорозького, яка переховувала традицію української державності; але в 1828 р., через нерозважну та егоїстичну політику її уряду, Задунайська Україна загинула, а разом з нею загинула українська козацька державність.

Як ми зазначали, джерелом козацької державности було Військо Запорозьке Низове. Початок Війська, як організації більш-менш сформованої, об'єднаної й міцної, відносять до середини або початку XVI віку, а де-хто до кінця XV в. Окремі ж козацькі громади, з яких зложилося, кінець кінцем, „Військо Запорозьке“ існували й раніше; можливо, що вони мають навіть звязок з подібними до них давнішими бродницькими або берладницькими громадами, які існували навіть у XII в. Само ж „Військо“ вважало себе наступником і спадкоємцем великих князівств давньо-українських (роських) і литовсько-українського:

„Племя то (козацьке) есть з насіння оного Яфета,
которий з Симом покрил отчий секрета;

за Олега, росского монарха, пливали в чолнах
по мору і на Царград штурмували;

іх то продки з росским ся монархоу крестили
Владимиром і в вірі той статечне жили“

[Вірші на „жалосний погреб“ запорозького гетьмана
Сагайдачного, 1622 р.]

Перебуваючи на низових степах, на які в XV—XVI вв. фактично не могла поширити своєї влади ніяка держава, запорожці мали свій уряд (з гетьманом на чолі), своє звичаєве право, свій суд, підтримували зносини з чужоземними урядами, вступали з ними в угоди, вели війни й т. ін., так наче Військо Запорозьке було незалежною державою; але в більшості своїй запорожці перебували на Низу тільки в літній порі, на зиму ж переходили на українські землі, підяладні польській або литовсько-українсько-білоруській державі, де підлягали місцевій юрисдикції, як звичайні громадяне цієї держави; так, чином, Військо Запорозьке в XV, XVI та першій пол. XVII в. так само, як і в другій пол. XVII в., не мало окремого індігенату, отже не було державою, тільки організацією, подібною до держави; зникнення Литовсько-Українсько-Білоруської Держави в 1569 р. викликало перехід на низ значного числа української людности й збільшення постійних мешканців Низу, що в свою чергу звернуло на Низ увагу польсько-литовського уряду, який почав робити спроби поставити запорожців у залежність від себе й обмежити їх кількість; та зі спроб тих нічого не вийшло: запорожці номінально визнавали зверхність короля, фактично ж і внутрішню й зовнішню політику свою по давньому вели самостійно, а навіть з 1591 р. почали змагатися поширити козацький устрій і владу на всю Україну й по жорстокій боротьбі, що з перервами тяглася 60 років, досягли цієї мети під керівництвом Богдана Хмельницького.

Зріст і зміцнення Війська Запорозького в другій пол. XVI в. були безпосередньо звязані зі зникненням Литовсько-Українсько-Білоруської Держави, яка, сформувалася в кінці XIV в. й існувала до 1569 р. й місце якої в де-якій мірі заступило потім „Військо“. Держава ця заснована була Витовтом, який тісніше злучив здобути його попередниками—великими князями литовськими—землі литовські, білоруські й де які північно-українські та поширив свою владу на всі інші українські землі, крім західніх; з усіх підвладних земель Витовт намагався утворити унітарну (однолиту) державу, але зустрівши опір з боку окремих (особливо українських) земель, мусів залишити їм обмежену державність. По смерті ж Витовта об'єднані їм землі утворили федеративну Литовсько-Українсько-Білоруську Державу, яка мала назву „Вел. Князівства Литовського“, але й по духу своїмому, й по більшо-

сті населення, й по державній мові була більш українсько-білоруською, ніж литовською. „Вел. кн—во Литовське“ ще 1386 р. вступило в зв'язок з королівством польським, та цей зв'язок до 1569 р. був дуже слабкий і мав форму то протекторату польського короля над великим князівством, то особистої унії королівства й великого князівства. У другій пол. XV в. князівство перетворилося з федерації в державу унітарну, та потрійний литовсько-українсько-білоруський характер великого князівства від того не зник і з особливою яскравістю проявився у законодавстві „великого князівства“ в XVI ст., коли було видано „Литовський статут“, який містив у собі переважно українське право. А проте унітаризація „вел. кн—ва“ викликала страшенне незадоволення де-якої частини українського населення й навіть сепарацію від нього сіверських князівств, які відірвавшись од „вел. кн—ва Литовського“ визнали над собою зверхність московського великого князя; та через короткий час Москва позбавила сіверських князів державницьких прав і прилучила Сіверщину до Московщини, як звичайну провінцію. Об'єднана Литовсько-Українсько-Білоруська держава в XVI в. почала підпадати все більшому впливові Польщі, й нарешті, в 1569 р. злучилася з нею в унітарну державу, в якій очевидну перевагу мав елемент польський.

Українські князівства, які (в XIV в.) увіходили в склад „Вел. Кн—ва Литовського“ (а також і Галичина, прилучена в тому ж віці до Польщі), раніше жили незалежним державним життям. У IX—XIII вв. на українській території існувала група окремих незалежних держав—„земель“: Київщина, Сіверщина, Переяславщина, Болохівщина, Волинь, Галичина і т. и. В історичних писаннях XVIII в. висловлювалася думка, що всі ці землі разом з іншими давньо-східньославянськими землями (Новгородською, Суздальською, Рязанською, Полоцькою і т. д.) склали однією (унітарну) державу, в якій окремі князівства (уділи) були тільки провінціями, а князі, що на їх чолі стояли,—намісниками великого князя; утворення ж „уділів“ приписувалося Ярославові Мудрому, який виділив перед смертю (1054) окремі „уділи“ для своїх дітей. Така характеристика державного ладу Східньої Славянщини в IX—XIII вв. задержалася до нашого часу в багатьох підручниках по історії, й через те в уяві сучасного середнього інтелігента давня Східня Славянщина („древняя Русь“) єсть єдиною державою. Але цей погляд цілком спростований наукою XIX—XX вв.: 1) тепер уже остаточно доведено, що окремі князівства (уділи) не були утворені Ярославом, а існували з геть давніших часів (у всякому разі вони вже були за Олега, на початку X в.); 2) в IX, X і 1-ій пол. XI в., коли київським князям удавалося поширювати свою зверхність або вплив на більшість східньославянських земель, повної справжньої державної єдності Сх. Славянщини не було, бо—а) де-які східньославянські землі лишалися по-за межами влади та впливу цих князів, б) по тих землях, що були під зверхністю або впливом київського князя, часто були свої окремі князі з широкою владою (яких літопис зве навіть „великими князями“) і в) навіть ті землі, що не мали окремих князів, не трапила своєї відрубності й завжди зараз же по смерті князя, який їх був підкорив, ставали цілком окремими від Київщини; 3) з середини ж XI в. не було вже й зовнішньої державної єдності в Сх. Славянщині, а ті князі, яких традиційні підручники звать „великими князями“ були правителями тільки самої своєї землі й зрідка зверхниками тільки ближчих, сусідніх зе-

мель, і навіть титулу „великий князь“ у ті часи не було, а як що й уживався вираз „вел. князь“, то епітет „великий“ не мав титулярного значіння, а лише таке, яке ми надаємо, нпр., у виразах „великий войовник“, „великий письменник“ і т. ин.; справді, „великими князями“ в літописові іноді названі князі, які були під зверхністю іншого князя (нпр. „велиці князі под Ольгом сущі“).

У IX, X та 1-ій пол. XI в. окремі сх.-славянські землі часто бували звязані або особистою унією з Київщиною або протекторатом київського князя; в стосунку до найблищих (українських) земель цей звязок часом ставав, здається, тіснішим, ніж особиста унія або протекторат; навпаки, звязок Київщини з найбільш віддаленими від неї сх.-славянськими землями обмежувався збираннями з них данини київським князем. В середині XI в. зникає зовнішній звязок між більшістю сх.-славянських земель, після чого, на думку одних учених (Костомарова, Соловйова та инш.) між сх.-славянськими землями лишається внутрішній—федеративний чи конфедеративний звязок; на думку інших учених (передусім, найвидатнішого російського історика права Сергієвіча) всякий звязок між ними вривається. Риси федеративного або конфедеративного ладу в східних славян в XI—XIII вв. вбачають: 1) у їх релігійно-культурній єдності, 2) в єдності етнічній, 3) у єдиній династії, яка ніби-то спільно володіла всіма сх.-славянськими землями, та 4) в з'їздах і договорах князів. Але релігійно-культурна єдність, як і єдність етнічна не можуть бути ознаками федерації чи конфедерації, бо не належать до правної сфери й часто існують при повній державній відрубності країв етнічно, релігійно й культурно однакових; крім того, ледве чи можна казати про релігійно-культурну єдність усіх славян в XI—XIII вв.; такі факти, як руйнування Києва та київських святинь суздальцями в 1169 р. яскраво свідчать як раз протилежно; так само не доведено й етнічної єдності східних славян у давні часи, бо як раз новітні антропологічні досліді кажуть про більшу антропологічну близькість Українців до Чехів і південних славян, ніж до Росіян і Білорусів, що дає підставу думати, що етнічна єдність Українців, Росіян і Білорусів існувала тільки тоді, коли ще всі славяне були єдиним народом. Єдина династія теж не є ознакою федеративного чи конфедеративного звязку між державами з монархами з однієї династії; та в сх.-славянських землях і не було єдиної династії: в XII—XIII вв. Рюриковичі вже розбилися на декільки окремих і ворожих династій (Мономаховичів, Ольговичів і т. д.), в Болохівській землі та іноді в Галичині князувала й не-Рюриковичі; отже, й про спільне володіння Рюриковичами всієї Сх. Славянщини казати не можна; що найбільш, можна говорити лише про спільне володіння окремими сх.-славянськими землями династій галузів роду Рюриковичів; нпр. на думку деяких учених, Сіверщина була в спільному володінні Ольговичів, Суздальщина—молодших Мономаховичів; але в інших землях спільного володіння князів не було; а на думку проф. Сергієвіча та инш., взагалі ніде в Сх. Славянщині не було спільного володіння династії державою. Нарешті, загально-князівські з'їзди й договори бували в Сх. Славянщині дуже рідко; постійним явищем вони були тільки за часів Володимира Мономаха, на межі XI й XII вв.; усі ж інші князівські з'їзди й договори, здається, майже завжди, бували локальні. Таким чином, за винятком короткого часу на межі XI—XII вв., ніяких рис конфедеративного чи федеративного об'єднання всіх сх.-славянських земель в XI—XIII вв. не було.

Навпаки, окремі, сусідні поміж себе, Сх.-славянські землі в XI—XIII вв. дуже часто увіходили в ближчі стосунки й творили або унію (під владою єдиного спільного князя) або тісну спілку (федерацію чи, принаймні, конфедерацію), так, нпр., в останній чверті XI в. майже всі українські землі (Київщина, Чернігівщина, Переяславщина і т. д.) були об'єднані під владою Всеволода; в 2-ій пол. XII в. утворили могутню спілку північні й східні: цеб-то російські землі Сх. Славянщини, на чолі з землею Владимиро-Суздальською; на прикінці XII в. князь Роман, якого літописці звать самодержцем „всієї Русі“ (ця назва під той час була приблизно рівнозначною теперішній назві „Україна“), об'єднав під свою владу Волинь, Галичину, Полісся й поширив свій вплив на Київщину; по смерті Романа його держава було розпалася, та його син король Данило її відбудував, але в цей час як раз настало татарське лихоліття, яке припинило зріст могутности Українського Королівства, створеного Данилом, і відірвало від його держави східні окраїни, з яких утворилася під протекцією Татарів ціла низка дрібних республік. У 2-ій пол. XIII в. та 1-ій пол. XIV в. на українським терені існували: 1) Галицько-Волинська Держава („Руське Королівство“), 2) протегованія Татарами дрібні республіки (на Поділлі та Київщині), 3) група (конфедерація) залежних від Татарів сіверських князівств, до якої увійшов і сам Київ і 4) північно-українські князівства, які в цю добу вступили у федерацію з Литвою й Білоруссю. У 2-ій пол. XIV в. до цієї федерації приєдналися й інші українські землі, крім прилучених (у тому ж віці) до Польщі—Галичини та Холмщини; російські держави під цей час творили цілком окрему від України й Білоруси конфедерацію Сіверську.

Т ч., ті сх.-славянські князівства, що існували в IX—XIV вв. на терені, нині заселенім Українцями, а саме князівства Сіверщини, Київщини, Волиня, Галичини і т. д., жили окремим державним життям. Але тут треба зазначити, що в російській науці висловлювалася гіпотеза (Погодіна-Соболєвського), після якої Київщина й Сіверщина в давню добу були заселені Росіянами, які ніби то тільки пізніше (в XII—XIV вв.) переселилися на північ, де утворили московську державу, а по тому спустілі терени київські та сіверські були заселені Українцями, переселенцями з Галичини й Волиня. Але тепер „гіпотеза великорускості давніх киян уже похована“, як висловлюється один із найвидатніших критиків цієї гіпотези акад. Кримський, бо від неї, врешті, відмовилися навіть найбільші її прихильники; тепер уже майже ніхто не сперечається з тим, що мова давніх киян була українською (а саме—основою теперішнього північно-українського діалекту); мову давніх сіверян більшість учених тепер теж вважає давньо-українською мовою; з другого боку історично-правнича наука звертає увагу на надзвичайну подібність „Руської Правди“, утвореної, на думку більшості вчених у Київщині, та „Литовського Статуту“, до якого увійшли переважно правні норми Київщини та інших українських земель; нарешті, й у свідомості самого населення України в пізніші часи збереглася певність у походженні його від давніх киян (згадаймо хоч-би, нпр., запорожців, які вважали себе спадкоємцями й наступниками давніх Київських князів та їх дружин). Незалежно від цього, російською історичною наукою в останній час відкинута гіпотеза про утворення суздальської (пізніше—московської) держави переселенцями з Київщини та Сіверщини в XII—XIV вв.; натомість, вважається тепер доведеним, що Суздальська держава ще в першому тисячолітті по Р. Х. була

утворена новгородцями, й що еміграція з України в Суздальську землю була незрівняно слабшою, ніж еміграція з Новгородщини. Всі сучасні історичні, лінгвістичні, правничі та антропологічні досліді стверджують, що мешканці Київщини та Сіверщини в передтатарські часи—предки сучасної північної галузи українського народу, й що Київська та Сіверська держави IX—XIV в.в. були українськими.

Початок державного життя сх. славян де-якими вченими звязується з появою в Сх. Славянщині варяжської династії „Рюриковичів“, яка нібито позасновувала сх.-славянські держави й взагалі принесла культуру в „дикунство“ сх. славян перед IX в. не може бути й мови і сх. славяне особливо, ті, що жили на півдні й були, очевидно, предками Українців, уже в VII в. вели жваву й широку торгівлю з дуже віддаленими краями, мали в себе значні міста й т. ин.; грецько-українські трактати початку X в. свідчать, що в той час державний апарат на Україні був добре налагоджений; з цього вже видно, що державність на Україні мусіла існувати довгий час перед X в.; та ми маємо й безпосередні свідчення літопису про те, що на Україні перед Рюриковичами були свої місцеві князі, а з джерел чужоземних довідуються, що у славян, які мешкали на Україні й відокремилися від інших славянських племен у IV в. під імям Антів, і яких, очевидно, треба вважати предками Українців, були князі вже в IV ж віці. Але антська держава була завойована Готами, проте, не надовго, бо Готів, за допомогою повставших Антів, погромили Гунни, які утворили велику гунно-славянську державу, в будіванні якої, треба думати, видатну роль відіграли Анти; та й ця держава скоро розвалилася, й Анти, очевидно, жили після цього окремим державним життям; у VI в. через Україну перейшли Авари, наробивши багато лиха Антам, у VII—IX в.в. Україна досягла високого культурного розвитку, вступила в широкі торговельні зносини й на ній почало ширитися християнство, цьому розвоєві не зашкодила й тимчасова зовнішня залежність частини України у VIII—IX в.в. від хозарської держави, з під якої наші предки визволилися й яку вони зруйнували в IX в., після чого на Україні наступив блискучий період славетних Київських князів Олега, Святослава й нарешті Володимира Великого, який остаточно утвердив християнську віру на Україні, об'єднав під своєю владою всі українські землі й підніс Україну на ту височінь, яка відповідає творчим силам і здібностям українського народу й багатством української землі. Герб Володимира Великого—Тризуб є гербом і нової Української Держави, що повстала в 1917 р., символізуючи непереривну традицію української державности, яка існує з найдавніших часів і не вмирає, не зважаючи на все лихо, що зазнала через своє географічне положення Україна в своїм історичнім житті.

Вячеслав Заїкин.

Міжнародно-правне положення Української Народної Республіки.

Нема сумніву в існуванні держави, коли ми маємо всі три елементи—територія, нація і національна влада,—з яких му- сить складатися держава в своїм самостійнім існуванні. Сум- ниви виникають, коли хоч один із тих елементів зникає, або коли зменшується в своїй повноті незалежність держави. Істо- рія вчить нас, що були держави, в склад яких входило кілька націй і що існували рівночасно недержавні нації. Але не треба забувати, що припинення існування *de facto* якоїсь держави не завжди припиняє її існування *de jure*, бо елементи міжна- роднього права не підлягають ніякій давності, і умови і трак- тати, хоч і забуті, не перестають бути дійсними доки їх інші, що прийшли на їх місце, не скасували. Надзвичайно цікавою була б історична розвідка, що довела б спадкоємність, а зна- читься і ідентичність Української Народної Республіки з Гетьманською Державою Богдана Хмельницького і з Великим Князівством Руським чи Київським,—державою, що заснував віщий Олег, закріплював Святослав, поширювали і одягали у багрянцю Святий Володимир, Мудрий - Ярослав, Володимир Мономах, Роман і Данило. Не є це нашим завданням, але вже в цьому вступі мусимо зауважити, що фактичне припи- нення існування Української Держави, шляхом династичним дідичення чи унії з Польщею або Литвою, або через Пере- яславську унію з Московщиною, врешті, потім всі насильства над Українською Нацією на її власній території, не знищили і не відібрали її права на незалежну державність. Раз в склад якоїсь держави, що тепер існує, входять всі елементи попе- редньої, то ці держави є ідентичні, і це має велике міжна- родно-правне значіння як вікова традиція.

Не входячи одначе в детальний розгляд цього питання, ми можемо зазначити, що і в самому народі існують відповідні почуття, які залишилися від минулих часів нашої держав- ности і допомагають нашій сучасній Українській Державі на- вязати нитки традицій до тих давніх часів і довести, що по- тенціального, так би мовити, права на свою державу україн- ська нація ніколи не тратила. Це право українська нація про- являла і в прийнятті литовських династій на свої князівські столи, і в унії з верховним володарем, яким був Король Поль-

ський, Великий Князь Литовський і Руський, і в великих національних протестах проти чужинецького насильства, якими були виступи князів Острожських і Вишневецьких проти Люблінських постанов, князя Глинського і графа Тишкевича проти тогочасних зловживань, а потім всі козацькі повстання і війни. Висловом такого почуття, права, були добровільні умови у Переяславі з Москвою, в Гадячу з Польшею і Чигиринська з Туреччиною. Українська нація, помимо пригноблення і накиненого Москвою режиму, ніколи не переставала бути державною, а Україна юридично не була провінцією російською.

На протязі всього сімнадцятого і вісімнадцятого віків правним монархом України залишається або Король Польський або Гетьман. Імператор Всеросійський став вправду потім Королем Польським, Великим Князем Литовським та прийняв як раз титули старовинних монархів українських; але потрібна колосальна казуїстика, щоб довести, ніби в цих титулах, та в виборі російським народом Романових в сполученню з Переяславською унією можуть знаходитися дідичні права на Україну.

Ясним залишається, що Москва і цари порушили всі договори, знищили всі правові підстави союзу, унії чи сполучення з Україною, окупували і поневолили її як звичайну провінцію і що потенціяльні права на суверенну державу, що залишилися у поневоленої української нації, відживають, відновлюються автоматично, коли чужа окупанська влада буде скинена і коли нарід знову матиме змогу сама становити для себе закони збудувати вільно своє життя.

Це сталося у 1917 році, коли революція повалила виснажену, винищену і в середині з'анархізовану війною і спеціальною агітацією Російську Імперію. Фактично влада чужинецька, московська, була скинена, і український нарід на своїй території сам став піклуватися про свою долю.

Рік 1917 пройшов на дрібязковій боротьбі Української Центральної Ради з Петербурзьким Тимчасовим Урядом під час якої вдалося вибороти признання автономії, призначити 1-е Міністерство, цеб-то Генеральний Секретаріат, і мати змогу ставити, врешті, в момент жовтневого перевороту опір більшовикам.

Універсалом своїм 22 го січня 1918 р. Центральна Рада, перше українське народне представництво, проголосила у Києві незалежність і суверенність Української Держави, і з того часу вже п'ять років незалежна суверенна Україна з націо-

нальним урядом на чолі юридично і законно існує, як об'єкт міжнародного права.

В законності Української Центральної Ради і створеного нею Уряду, яко виразників волі Українського Народу, сумніватися не можна, бо в цей мент (зима 1917 і 1918.) Україва мала всі правові передпосилки, необхідні при творенні держави, і всі зовнішні прикмети незалежності. Не сумнівалися у цьому і французький, англійський та румунський уряди, акредитуючи своїх офіційних представників при Українському Уряді: генерала Табуї (Франція) пана Піктон Багі (Англія) і генерала Коанда (Румунія). Не завагалися так само визнати і суверенність України і законність її Уряду Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, підписуючи мир у Берестю і акти ці прийшли тільки, щоб закріпити висловлену Універсалом 22—І — 1918 року волю Українського Народу.

Коли ми зауважимо з поперед наведених даних, що властиво Україна втратила було лише зовнішню суверенність, заховуючи всі законні права на неї, то побачимо, що цей акт 22-го січня 1918 р. відновив лише те, що тимчасово було припинено бігом випадків. Ідентична з Великим Князівством Руським, цеб-то з державами Київською і Козацькою, Українська Держава 1918 року мала негайно зайняти звичайне місце серед держав світу, вільно улаштуваючи своє життя. Як держави, що звикли до нормальних правових обставин, розуміли це будівництво свободного життя, показує відношення німецького, австрійського, болгарського і турецького урядів до перевороту в Києві 29 квітня. Могло би ще заходити питання чи визнавати новий гетьманський режим, особу Гетьмана, як Суверена України, і його Уряд. Отже, вище названі держави їх визнали і цим лише підкреслюється повна суверенність Українського Народу вільного встановлювати для себе форми правління, яких він сам бажає. Ця суверенність і повна воля була закріплена признаннями з боку тимчасового демократичного і комуністичного російських урядів українського республіканського уряду—30 го червня і 4 го грудня 1917 р. і гетьманського уряду—2-го травня 1918 р., що підтвержується цілим рядом дипломатичних актів, як об'явлення війни і спроби переговорів у тому ж 1918 і 1919 роках.

Користуючися повною суверенністю, Українська Нація змінила в 1918 році ще раз форму свого правління і закріпила цю форму постановами Трудового Конгресу у січні 1919

року, а потім постановами Національної Ради і Ради Республіки у 1920 і 1921 роках. Через покликані до цього органи, вона встановила основні закони, заключила цілий ряд умов і ввійшла в дипломатичні зносини з різними державами світу.

Визнання різними державами—як принципове, незалежності Української Держави, так і практичне Уряду У. Н. Р. і її верховного правителя Голови Директорії Голівного Отамана Симона Петлюри було лише закріпленням того міжнародно-правного становища, яке зайняла Українська Держава після проголошення незалежності.

Так, у 1918 році визнали Україну, крім вище перелічених держав, Грузія, Фінляндія, Польща і Білорусія. Ці визнання були підтвержені Фінляндією і Польщею у 1920 конкретно для Уряду У. Н. Р. Крім них—Естонія, Латвія і Аргентина. Ліга Націй *) стояла на передодні прийняття України в число своїх членів, чого не зробила лише передбачаючи неможливість примусити інших своїх членів солідарно захищати державну незалежність України, яка не переставала знаходитися у війні з Росією.

Отже, У. Н. Р. як з боку права конституційного, так і з погляду міжнародного права має повну суверенність тому, що має всі елементи держави, як вільно, волею народу встановлені закони, верховну владу, Уряд і врешті визнання цілої низки інших держав. Ці визнання не можуть бути нічим скасовані доти, доки всі елементи суверенної державності існують.

Проти тих чи інших внутрішніх змін форм правління, чи основних законів в державі може виступати лише сам народ без ніякої інтервенції зовні, бо всяка інтервенція, накладаючи свої форми, робить їх відразу безправними і незаконними.

Кали навіть які партії або угруповання в народі стоять в опозиції, чи ставляться вороже до даного правительства, або особи верховного керівника, або форми правління, то лише активна боротьба, повалення існуючого режиму і закріплення нового перекреслює його існування. Це ми помічаємо в історії України у 1918 році аж двічі, коли у квітні гетьманський *Сорр d'etat* змінив попередній режим і коли у грудні новий

*) Ліга Націй—випустила у своїй збірці 88 всі представлені їй документи доказуючі суверенність і незалежність У. Н. Р. і визнала їх законними і вистачаючими.

переворот встановив республіканський лад. Як при першій, так і при другій зміні від попереднього уряду, від попереднього режиму не залишилося нічого, крім платонічних протестів. Перевороти інших наслідків не мали і навіть більшість осіб в попереднього уряду залишалася на відповідальних становищах при новому правительстві.

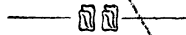
Це найбільш яскраво підкреслює ідентичність держави української і коли звернемо увагу на твердження Гротіуса (Про право війни й миру кн. II, розд. VIII—IX.), Рутерфорда (Інституції в. II, с. X, § 12, 13, 14), Гефтера (Європейське право народів § 24) і Пуфендорфа (Про право натуральне і родове—кн. VIII, розд. XIX.) то зауважимо, що в загальній думці правників ніяка внутрішня зміна як особи верховного правителя, так і уряду чи конституції ні в чому не впливає на законне існування держави, яка не перестав існувати *de jure* як суспільство і територія.

Справа законності якогось уряду не є об'єктом міжнародного права і обходить лише суспільство, яке творить державу. Чужинці рахуються лише зі своїми особистими інтересами і доконаними фактами, але, як каже Мерлен (Репертуар, V, Міністр, ч. II, § 1, п. VII), коли факту посідання вистачає узурпаторові, щоб, наприклад, користуватися правами суверена, посилати посольства і приймати ті, що до нього присилають, то законний володар і уряд має право користуватися всіма зовн. суверенними правами, хоч би він і мусів тимчасово залишити територію своєї держави.

Цим пояснюється перебування майже у всіх державах посольств в дипломатичних місцях У. Н. Р., з якими, часто по мимо домагань представників Росії, продовжують підтримувати фактичні зносини. Лише особисті цілком міркування, свідомо незаконні, примусили деякі держави змінити цю тактику відносно представників У. Н. Р., і це цілком відповідає наведеним Прадье-Федере (Дипломатичне Право т. I, стор. 235) історичним прикладам. Існує теорія, що невмішування у внутрішні справи держави доказується найліпше об'єктивністю і індивідуальністю у відношенню до урядів, що борються між собою. Признається той уряд, що має фактичну владу, якою б незаконною вона не була. Але таж теорія невмішування у внутрішні справи держави у випадку, котрий нас цікавить, могла би бути порушеною з огляду на насильство з боку чужої, зовнішньої сили, якою для України є Росія.

Це є гадка англійського правника Сера Едв. Кризі і аргентинського міністра Карла Кальво (Підручник Міжнародного Права), а нам вона цікава тому, що ясно представляє всю незаконність фіктивного Харківського Уряду, накиненого Українській Нації насильно зовнішньою, чужою збройною силою. Засада, що ніяка зовнішня сила не може справедливо встановлювати ніякого режиму, ні впливати на зміни правління, бо тим самим робить наставлену форму незаконною, навіть без покликання на п'ятилітню криваву боротьбу українського народу за свою національну державу, ясно доказує, що так званий Харківський большевицький уряд не є законний і не може вважатися за суперника Уряду У. Н. Р. Цей останній і завдяки свому—з вільного встановлення народом праву приємственности, так і завдяки відсутности якого-небудь іншого державного центру являється самотнім виразником суверенности Української Нації. У. Н. Р. як держава ідентична по своїй території, расі і спільності відновленої внутрішньої і зовнішньої суверенности з Великим Князівством Руським, є одинокою державою українського народу, яка висловлює його волю, охороняє його права і прямує до українського державного ідеалу правовими, законними шляхами, які такими засадничо визнаються і всіма тими державами, що визнали незалежність України.

Я. Т. К.

Як ми опинилися за Збручем.

(Короткий військовий огляд).

В листопаді 1920 року скінчилася цілковитою неудоцею остання блискача спроба збройною силою звалити комуністів.

Розглянемо коротенько фінал цієї боротьби та проаналізуємо ті чинники, які нарешті завели армію У. Н. Р. знову... за дрти до своїх спільників.

В другій половині 1920 року большевики, скупивши свої резерви, повели рішучий наступ з Північного Сходу на Поляків, з метою захопити Варшаву й продертися в Західню Європу.

Червоним з початку дуже пощастило, воєни прорвали польський фронт і майже невпинно прямували на Торунь-Плоцк-Варшаву.

Здеморалізована цим енергійним натиском та невідчепним переслідуванням большевиків, молода Польська армія захиталась і почала загальний відступ, залишаючи ворогові великі простори, силу майна та значні військові трофеї.

На початку серпня червона армія форсованими маршами наближалася до Висли і вже прогрожувала Варшавському плацдармові.

Велика небезпека насувалася на Польщу й з Південного Сходу. Тут сміливо до нахабства провадила свої операції козака армія Буденного. Проломивши фронт польських армій на Україні, вона швидко наступала на Бердичів-Рівно-Львів.

Три польських армій, що обсадили західну частину Правобережжя з Києвом, змушені були, під ударами червоної кінноти, швидко податися назад. Острах перед червоними козаками серед польського суспільства, та, ніде правди діти, й серед де-яких польських частин був страшенний. Гуркіт гармат Буденного вже було чути у Львові.

Отже, становище для Річі Посполитої Польської було загрожуючим. Варшава і Львів евакувалися, большевицькі „фонди“ йшли в гору. Вже Троцький почав формувати комуністичний уряд для Варшави.

Одначе Польща була не одна.

З весни 1920 року, згідно польсько-української конвенції, поруч з Польською армією билися Українці. На правому крилі успішно прикривала Південно-Східню Галичину невеличка, але міцна духом та загартована в боях Українська армія під проводом генерала Омеляновича-Павленка. Вона весь час за большевицьку офензиву давала червоним добру відсіч і відходила з Поділля крок за кроком, координуючи свої акції з 6-ою Польською армією, що захищала Львів. Цими чинами Українська армія стримувала наступ червоних, унеможлиблюючи їм скерувати маневр в загілля Львова, в напрямкові Стрий-Самбір-Перемишль. Останнє змусило 6-ю Польську армію віддати весь східньо-Галицький плацдарм.

Крім того 6-а Українська дивізія (її по наказу Головного Отамана було сформовано з наших інтернованих) відважно провадила свої акції тимчасово в складі Польської армії Ридзи-Сміглого, що відходила від Києва на Коростень-Люблін.

6-а Українська дивізія під командою генерала Безручка була одною з кращих частин цієї армії і значно їй допомогла (про це свідчать накази по армії Ридзи-Сміглого).

Упертість та витривалість Українських військ, які не покинули дружню Польську армію в тяжкій пригоді, відтягуючи на себе ворожі сили, були однією з причин *), що дала змогу Маршалові Ю Пилсудському згромадити резерви аж р. Вепрем і нанести большевикам під Варшавою рішучу поразку. Три большевицьких армії розгромлено. Поляки своєю ударною армейською групою намагаються відтяти відворот усьому північному большевицькому крилу й приперти його до німецького кордону.

Тоді червоні роблять останню рішучу диверсію, і в кінці серпня скеровують усю армію Буденного з під Львова на Сокаль-Замостя Люблін-Варшаву на глибокі тили польських резервів, що маневрували на північному березі р. Висли, переслідуючи червоних. На цьому напрямкові вільних значних сил у Поляків не було, тому рух червоних з'являвся для них вельми небезпечним. І ось 6 Українська дивізія, підсилена невеликим польським відділом, з'осередилась у Замості й загордила шлях кінноті Буденного. З 29 по 31 серпня Буденний, оточивши Замостя, силкується його забрати. Але дарма! Залога непохитно відбиває всі удари червоних козаків і цим дає змогу й час Полякам скупити з різних боків свої резерви. Маневр Буденного не вдався.

Ситуацію і на цей раз було врятовано. В дальшому йде жваве переслідування здеморалізованого ворога. Поляки швидко наступають на Литву і Білу Русь. Українці, поруч з 6 Польською армією—на Волинь і Поділля.

Армія У. Н. Р. з-за Дністра наносить частиням XII большевицької армії блискучий фланковий удар і вдирається на ворожих раменах на Поділля. Наше військо жене ворога і швидко захоплює частину Поділля з м. Могилевом. Вже наші відділи наближались до Жмеринки. На Україні спалахнуло повстання. Нарід заворушився. Партизани скрізь почали руйнувати большевицьке зацілля. Назустріч нашій армії пробились з району Вапнярка-Умань-Тараща три великих повстан-

*) На других чинниках ми докладно не зупиняємося: річева порада французького генер. Вейгана, патріотизм польських добровольців, виснаженість червоної армії та інше також відіграли велику роль в перемозі над Москалями.

чих групи. Ось ось вони подадуть нам руку. До армії У. Н. Р. зголошувалася сила мобілізованих (на жаль їм бракувало зброї та одягу) і це значно збільшувало наші сили.

При такому стані Троцький не сподівається утриматися на Правобережжі й дає накази евакуюватися на лівий берег Дніпра.

Треба зазначити, що небезпека червоним йшла й з Півдня. Там оперувала, так звана, Російська добровольча армія ген. Врангеля. Ген. Врангель, спираючись на Крим, в мент большевицької навали на Польщу, переходить в наступ й опановує родючими багатими землями Північної Таврії. Червоні, занепокоєні активністю добрармії, бажаючи нарешті з нею розв'язатися, скупчують в липні проти неї до 63 полків піхоти та 38 полків кінноти (до 8-ми тисяч шабель—так званий кінний корпус Жлоби). Три чверти цих сил йшло на польський фронт і їх тимчасово затримано проти добровольців. Мистецьким маневром ген. Врангель розбив у щент всю кінноту Жлоби і більшість їхньої ударної піхоти (було захоплено 11.500 полонених, 60 орудій, 300 кулеметів, 2 броневих потяги та інше).

Отже, на всіх фронтах, до кінця листопаду, червоним нанесено рішучу поразку. Подяки остаточно розгрімилі все північне большевицьке крило—захопили десятки тисяч полонених і численну військовою здобич. III-й корпус большевицької кінноти і де-кільки дивізій піхоти перейшли німецький кордон і на де-який час вийшли з гри. Польки наступали все далі на Литву та Білу Русь. Вже Гродно, Вільно перейшли до їхніх рук.

Українська армія, як зазначено, була на передодні об'єднання з повстанчими масами й захоплення Правобережжя. Врангель теж мав блискучу перемогу. Франція починає забезпечувати добрармію військовою технікою та різним майном.

Спроміж протибольшевицьких угруповань помічається тенденція до консолідації в усіх галузях політики, щоб остаточно подолати большевиків. Так, уряд У. Н. Р. порозумівся з демократичною російською групою Б. Савінкова, яка визнала самостійність України і виставила окрему російську армію на Волинь для співділання з нами. Врангель настирливо шукає згоди з нашим Урядом і навіть пропонує Головному Отаманові свої засоби для перекидки армії У. Н. Р. на побережжя Чорного моря.

Отже, червону армію розбито на всіх фронтах. Втрати в людях, в амуніції та зброї вона понесла надто великі, а тут вже насувається страшна голодна зима. В червоній армії почалася ширитися деморалізація; дезерція значно збільшилася. На Волзі та взагалі в Росії почались повстання. Опозиція підняла голову. Жадної можливості повернути військове щастя на свій бік у червоних не було, бо в них вже резервів не залишалося. Також не було чим задавити повстання в краю. Вороги ж большевиків провадили свої акції консолідовано.

Таким чином червона армія була на передодні повного розвалу, а влада комуністів на передодні цілковитої загибелі. Треба було лише всім і надалі дружно продовжувати свій наступ. Червоні з жахом чекали страшного кіця. Всі спеці та фронтові комісари вимагали за всяку ціну негайного завішення зброї. В противному разі загрожувала неминуча смерть комуні. Так одноголосно вони оповіщали.

Але... на допомогу червоним поспішала європейська дипломатія. Ллойд-Джордж вимагав від Поляків замирення. Нарешті скоїлося щось незрозуміле. Побідний польсько-український фронт було зупинено в мент найбільших успіхів. *) Поляки сепаратно замирилися в Ризі.

Червоних урятовано в катастрофальну хвилину. Заспокоївшись за польський фронт, де у червоних було раніше приковано 6 армій, вони спокійнесенько переносять свої сили з польського на український та добровольчий фронти.

Фінал відомий. Покинута на самоті, не забезпечена амуніцією армія У. Н. Р. під ударами переважаючих сил, після тяжких боїв відходить 21—ХІ за Збруч і в розпуці кладе зброю до ніг свого недавнього побратима по зброї. Її „чемно“ обеззброюють та, згідно з міжнародним звичаєм, інтернують.

Також недовго пручався і генерал Врангель. Його теж червоні любесенько скинули в море.

Отже, замість загибелі—червоні святкують рішучу перемогу.

Таком чином 1920-й рік є яскравим доказом того, що червоних можна було б скинути збройною організованою си-

*) Зовсім инакше чинили Англіїці на західному фронті в 1918 році, коли знеможені Німці запросили миру. Антанта забрала у них зброю, паротяги на флоту і тільки тоді вже замирилася з обезсиленим ворогом.

лою при співділанні та підтримці з боку місцевого населення. Армія червоних вже була розбита. Катастрофа насовувалася на большевицьку владу та на жаль європейська опінія трималася неправдивої думки, що червоних не можна звалити збройною силою. В кожному разі Українська армія та її героїчні події були одним із важливих чинників, що допомогли Річі Посполитій Польській урятуватися з майже катастрофічного стану і святкувати перемогу над большевиками. Тому Українці, на нашу думку, безумовно заслуговують на велику подяку з боку всіх верств польського народу без різниці політичних поглядів.

М. Капустьянський.

Не з того кінця.

(Докінчення.)

Таким чином єдиного національного фронту у п. Винниченка нема. Зате знаходимо у нього цілу низку порад, кому і що слід робити.

Знаходимо поради „петлюрівцям“, по уринятій п. Винниченком за „ворогами національно-українського і республікансько-демократичного руху та „противниками українського визволення“ термінології, тоб-то нам; поради—еміграції взагалі; поради людності на Великій Україні.

На них варто спинитися.

Почнемо з Великої України. На його думку „який би не був погляд ріжних течій української демократії на радянську владу, всі вони повинні признати: 1) що радянська демократія є певна форма демократії... є форма народоправства, що виключає абсолютизм і політичний централізм; 2) що за існуючих умов і обставин на Україні це є єдина точка прикладення сил української демократії. Треба виходити,—пише він,—з реальної кон'юнктури і даного співвідношення сил“. А тому „чи з принципіяльних, чи з тактичних мотивів українська демократія повинна прийняти факт існування формули радянської демократії“ А це „зобов'язує до як найбільшої активності, до заповнення даної формули відповідним змістом“ (ст. 69). *)

*) Підкреслення всюди наше.

Отже, нашим землякам, на Україні сушим, радить він просто признати „радянську форму влади“, прийняти її активно й дбати про те, щоб заповнити відповідним змістом.

Трохи несподіваною, як і багато, правда, ми вже бачили де-чого іншого, виходить у нашого автора та порада, бо те „народоправство“, яке на його думку на ст. 69 „повинні признати усі“, він характеризує на ст. 65 як „реакційну, безконтрольну, безвідповідальну владу, засновану на фізичній силі“, як „диктатуру узурпаційної невеличкої групи людей над усіма класами народу, а на Україні просто „брутальної військово-окупаційної влади“.

І от „диктатура невеличкої групи“, „брутальна військово-бюрократична окупаційна влада“ раптом стає „народоправством“. Добре народоправство, нехай Бог боронить! Щож признавати? оце?

Отже, автор попередю вже сам того не помічаючи необачно розхитав ті підвалини, на яких буде свою пораду.

Та як би ласкавий читальник, коли б навіть він позбувся абсолютно пам'яті і поставився „з беззастережним довір'ям“, як радило „Діло“, до кожного слова видатного письменника, як би він не хотів прийняти цю пораду,—маємо само собою на увазі читальника-тутешнього, бо тамешньому таким забудьком не дасть і на хвилинку бути хоч оте саме „народоправство“, що його він повсякчасно одчуває на власній шкурі,—так як би не хотів читальник прийняти цю пораду, йому не дозволить ніяк цього зробити... сам п. Винниченко.

Отже, вдамося до нього по ласкаву допомогу й наведемо його власні слова.

Навертає він ото в совєтську віру, проповідує „радянську формулу“, а тим часом кілька рядків вище констатує, що „робітничє селянська держава“, „робітничє демократія“, „радянська влада“ і т. нн. самі „вивіски; (ст. 68)“; ще раніше—це „чергова комедія“ (ст. 59), „отверта окупація“ (ст. 62); взагалі по компетентному свідченню УКП, що його він наводить з початку статті: „радянської влади там уже нема“ (ст. 56).

Виходить, він кличе туди, де нічого нема. До чого дя проповідь? Грати „чергову комедію“, підмальовувати „вивіски“ і тим у себе вдома собі на шию зміцняти, а перед широким світом освячувати „отверту окупацію“? До цього нахилиє п. Винниченко?

Ні, скаже він,—звісно ні. Не до цього! А треба, мовляв, прийняти ту формулу, щоб заповнити її живим змістом: увійти туди, щоб перевернути на своє, не старе, що існує, а нове, що має народитися...

Припустімо на хвилину: нашому авторові нещастить переконати українську демократію, що це справді певна „форма народоуправства“, що все лихо тільки від того, що вона в московських руках, а от опиниться в українських і зникне одразу „диктатура купки“, „узурпація“ і т. д., і виявиться її ідеальна суть; припустімо, що та демократія—перейнялася ідеологією п. Винниченка—трудно, але нехай на хвилину,—прийняла „радянську формулу“ і почала ото активно заповнювати її „відповідним змістом.“ Що ж вийде? З однієї сторони українська демократія—неорганізована, розпорошена, розбита на різні течії та групи, що має ще тільки переводити в життя оту абстрактну формулу, робити якийсь експерименти, і боретися за той ідеальний лад п. Винниченка і К-о, а з другої—рос. комуністична партія, згуртована, збита до купи, стоїть міцно на реальному факті—„советская власть“ і цупко борються свій стан посідання.

Треба бути великим оптимістом, щоб думати, що при таких умовах і таким методом перемога випаде на долю нашої демократії...

Ні, своїм признанням вона загладить тільки протилежності, які треба загострювати, затемнить позиції, сплутає на якийсь час і зіб'є консолідацію сил, утруднить боротьбу й віддалить перемогу.

Не цього ж хоче п. Винниченко? „Треба виходити з реальної кон'юнктури—пише він—і з даного співвідношення сил“ (ст. 69).

„Формула радянської влади“—це теорія, що народилася в небагатьох головах і існує тільки в їх уяві, — блажений, хто вірує. Навіть п. Винниченкові доводиться для неї шукати найдрібніших ознак життя й, коли не себе самого, то читальника вмовляти й впевняти, що вона таки має під собою якийсь ґрунт, доводити на доказ „присутність якогось життя“ (ст. 69) під нею. *)

*) До речі слід, на нашу думку, уникати отєї термінології: „радянський“, що вносить тільки певну плутанину й затемнює ясне для всіх поняття. Адаже за нею порожнє місце, а стоїть як дійсність „советская система“ і в її перекладах, призначених для українського вжитку, не годилось би забувати про дійсних авторів: Термін „советский“ „soviétique“

А „советская власть“ — це факт, це „реальна кон'юнктура“. Поневолено, залита кров'ю терору, знесилена і виснажена війною, голодом та грабіжом Україна, а над нею Москва — „з опануванням усього економічного й політичного життя, триманням у своїх руках усіх нервів та м'язів краю, багнетом окупаційної армії, ногаєм чека, зграями шпигів і провокаторів, сітками підкупства, обдуру, брехень“ (ст. 61) — це, — може не на довго, але в кожному разі на сьогодні, — „дане співвідношення сил“.

Отже, коли саме в основу класти „реальну кон'юнктуру“, реально „співвідношення сил“ виходить, що й ця порада не реальна.

Тай що дивного! Адже це не Заочні Курси стенографії. І zapewне не один із земляків наших над Дніпром, одержавши з упрекрасної далечини оцей рецепт свого поведження, подякує за нього по-дарівьому:

„Спасибі за раду. Теплий кожух, тільки шкода не на мене шитий“...

Тай як їм справді радити звідси? Та хто й яке має на це з нас, що перебувають на чужині, право? Для цього треба докладно знати умови життя там, те, як укладаються сили, яке між ними взаємовідношення, як і куди воно мінється... Правда, у п. Виняченка єсть де яка перевага саме в цім — це безпосередні вражіння з його славнозвісної подорожи до Москви та Харкова; але вона належить до 1920 року, а життя на місці не стоїть і з того часу багато сталося перемін. Це сьогоднішня „реальна кон'юнктура і дане співвідношення сил“ диктують тамошнім людям їх тактику; а практика давніша, з царських часів, і сучасна — практика нелегальної боротьби з дужчим од тебе ворогом, — допомагає знайти їм певні її методи. Вони знають, що і як мають робити: у них своя тактика, свої методи... Адже там іде величезна робота в різних сферах і і різними способами.

„soviétiste“ здобув собі для означення цієї системи громадянства по всьому світові (вживають його самі сучасні володарі України в своїх офіційних виданнях, як, наприклад: „L'Ukraine soviétiste. Quatre années de guerre et de blocus. Recueil de documents officiels d'après les livres rouges ukrainiens. Berlin, 1922; вживає закордонна дипломатія, вживає європейська преса). І треба її творцям оддати належне — тож винахід московського генія, права застережені кров'ю і руїною й навіть на скорочених та перероблених виданнях „для хахлов“ виразно проступає: „made in Moscovia“.

Одні з самопошвятою ведуть далі в неможливих умовах наукову, літературну, й педагогічну роботу, не перериваючи давніх традицій, маючи на оці ту саму мету, снуючи далі культурну основу нашого життя. Яка це робота, ким і в яких обставинах робиться,—про це говорить хоч би надруковане „Видавництвом Молоді“ Звідомлення про Українську Академію Наук, або нова книжка д-ра Єв. Грицака „Під червоною владою. І Шкільна справа на радянській Україні“.

Другі самі з власної ініціативи справді беруть „як найактивнішу участь у всіх органах політичного, адміністративного життя“, проходять „всякими способами в усі установи, інституції, заклади, підприємства“ (ст. 69). Але ті, що йдуть на це не з голоду і не „страха ради іудейська“, а свідомі своїх обов'язків перед рідним народом, в дійсності „не страхаючись перенон і не продаючи своє політичне первородство ні за шочавичну юшку, ні за роскоші та „лакшметва нещасні“ (ib.), ті роблять це не на те, щоб не за страх, а за совість служити совітській владі, „заповняти її живим змістом“ і тим зміцнити й підтримувати, а навпаки на те, щоб живчати ворога, вчитись у нього, переймати від його те з його способів, що може придатися для боротьби з ним же, йдуть на те, щоб, поки що пасивно, поволі розхитувати його з середини й знесилювати, а в слушний час активно допомогти його повалити й прискорити перемогу над ним.

А треті—що роблять треті, не питаючи п. Винниченка, хоче чи не хоче він того,—про це свідчить Раковський на Харківському губерніяльному з'їзді робітників, що обробляють харчові продукти. Оддавши належне „самовідданій роботі державного політичного управління“, яка „дала добрі наслідки“, він каже: „переведені масові а решти не тільки дали нам нові докази про звязок наших внутрішніх ворогів з зовнішнім фронтом, утвореним проти совітської влади, але й про існування серед населення численних організацій, які чекають відповідного моменту, щоб повалити нас і без допомоги інтервенції“...

Звісно та потрійна, ріжноманітна робота, робота цілком ріжного порядку, що й кожен із свідомих громадян на Україні Великій вибірає собі й провадить на різних ділянках в залежності від своєї вдачі, здатностей, знання, темпераменту та вміння не має між собою безпосереднього звязку і йде

самостійно, своїми шляхами й своїми методами, несхожими одні до одних, кожна в своїй сфері.

Але, розходячись різко своїм характером, своїми способами, йдучи иноді навіть не рівнолегло, а здається в супереч одно одному, та різнобічна діяльність під московською окупацією свідомої й активної частини нашої людности, не звязана зовнішнє, внутрішнє перейнята, безперечно, одним почуттям, об'єднана однією ідеєю, йде до однієї мети і являється тільки виявом різних сторін одного складного, непереможного процесу, що відбувається на Україні.

Це,—силу його дуже добре розуміють і господарі становища. Розуміє це Фрунзе, коли з весни, ведучи енергійну кампанію за зміну радикальну совітської політики що до українства, ставить своїх товаришів під загрозою: „інакше нова петлюровщина нас смете“. Розуміє це й Раковський, що в новій своїй книжці „Основные задачи момента“ ставить питання руба. „... Сучасні українські школи, — пише намісник московський на Україні,—це те, що ми самі виховуємо — воє українське покоління, національно свідоме, і коли перед цим поколінням виникає питання про мову, культуру, школу і т. и., то це перетворюється в питання—бути чи не бути нашим впливам на це воє покоління“. Він попереджає своїх товаришів, що „політичні події можуть випередити цей процес (українізації комуністичної партії на Україні), і ми спинемося за бортом“...

Дивлючись на завтрашній день вони, сьогоднішні переможці і хазяї, розуміють це і бояться опинитися „за бортом“, а до цього, безперечно, веде робота всіх свідомих елементів на Україні, в якій би ділянці життя вона не проводилася і як би вона не виявлялася. І ставати їй на перешкоді, в якій формі би там наші земляки не визнавали її потрібною й корисною, своїми порадами звідси ми не маємо права. Наш обов'язок, скільки це в спроможності нашої, дуже невеликій, їй допомогти.

Друга порада—еміграції: „Тим елементам її, яким з поліційно-політичного боку не загрожують персональні, безпосередні репресії, треба їхати на Україну і ставати в загальні єдинофронтні українські ряди“. (ст. 70). Справді, там потрібна робота, потрібні сили великі й малі. І ті люде, що віддані до самопосягати, провадять її в нелюдських умовах під Дамокло-

вим мечем обвинувачення в шовінізмі, зв'язках з „петлюровщиною“, допомозі „бандитизмові“, ті люди роблять велике національне діло; вони виснажуються і часто падають знесилені, а заступити їх нема кому. Але працювати там і працювати пожиточно—ми це знаємо з власного досвіду—можуть тільки ті, що перенесли й витримали всі експерименти, перейшли через усі реєстрації і перереєстрації, таким чи іншим способом увійшли вже в закон тамошній, пристосувалися до обставин, що постійно міняються, йдуть в темі з тими змінами, приспали нарешті хоч на який час неймовірність чека.. знають, якою стороною вулиці і коли треба ходити.

А для емігранта це ж неможлива річ. Він не може так увійти в те своєрідне життя, злитися з ним. Далі, до нього вже наперед ставляться підозріло, кожен крок його під доглядом. В ліпшому разі, коли пощастить знайти працю тільки для шматка хліба, то для нього не життя, а животіння. А трошки людина заворушиться, виявить себе або просто приверне до себе ласкаву увагу—і їй гарантовано концентраційний табір або вона збільшуватиметься українським елементом населення Архангельської губернії.

Яка ж з того користь українській справі? Та це в ліпшому випадкові, а в гіршому?.. Хроніка останніх розстрілів—перегляньте попереднє число хоч би „Трибуни“,—тюремна статистика на Україні—в одній Лук'янівці 4000 в'язнів, на 70 відсотків політичних,—і нова система, оте „в списках нет“ дають на це відповідь.

Так, але ж він радить їхати тим, „кому не загрожують, персональні, безпосередні репресії“? А кому ж це? Де критерій—кому загрожує, а кому ні? Де гарантії? Хто може радити: їдь? Хто візьме на себе таку сміливість? Та ще з прекрасної далечини намовляти другого меншого?

„До дому“! привабливий заклик і чуємо його давно.. До дому вабили раніше совіти амнеціями і загрозували репресіями. Співають цю пісню численні листи, що надходять звідти, писані по одному зразку, ніби з під однієї руки. Кличуть віденські сирени з „Нової Громади“. Закликає Кобза, радить: нині Винниченко.. І особливо цікавою й оригінальною виходить та порада в його устах: сам був, щасливо повернувся, а тепер раз іншим поспробувати. Хоч той, хто послухається, залізаного листа від Раковського певне не матиме.

Коли взагалі голоси сирен озиваються, иноді луною в на-

мучених серцях вигнанців, знаходять собі певний ґрунт в умовах і настроях еміґрації,—коли алідні, безирравне становище, фізичне виснаження, вичерпання психичне, туга за рідним краєм примушують слабодухих уважніше до них прислухатися, а зміна національної совітської політики, голосно й урочисто оповіщена *urbi et orbi*, ніби відкриває якісь обрії, подає певну ілюзію можливости роботи, то прилучення до цього хору п. Винниченка може й спокусити кого з малих цих, хто звик з увагою й пошаною ставитися до слів видатного письменника.

Може на кого вплине і до цього призведе саме вже ім'я його. Адже сам Винниченко радить..

А тим часом для нас з погляду загального, національно-державного кожна одиниця, кожна сила найдрібніша, то цінність і цінність не аби яка, що про неї ми повинні дбати, щоб її зберегти, а не втратити. Коли й взагалі до революції кадри української інтелігенції були дуже й дуже обмежені, то страшні втрати через війну, революцію, терор, пониження рівня освіти й неможливість її здобути й вивершити вдома, нарешті комсомол, та глибока щербина, що заподіяв він в психіці молодого покоління і зроблений через це пролом в його лавах ще гостріше ставлять справу збереження й поповнення інтелігентних сил, ще ціннішою роблять кожную освічену одиницю, кожного культурного і політичного робітника від найвидатнішого до найнепомітнішого.

Перед еміґрацією стоїть завдання зберегти для рідного краю кожную живу силу, нехай найдрібнішу, виробити з неї справжнього робітника, з робочою дисципліною, з досвідом, здобутим в чужих краях, з широким світоглядом і фаховими знаннями, що їх може дати нині тільки Захід, і принести те все на визволену батьківщину, щоб допомогти їй відбудуватися по великій руїні.

І кожен свідомий громадянин тут, на еміґрації, коли до нього дійдуть спокусливі голоси: „до дому!“ і сьогодні через те чи инше стане перед ним питання—куди? на Схід чи на Захід?—нехай тільки пригадає тоді заповіт, що його вмираючи в сухотах з голоду хронічного молодий і надійний учений Ол. Алешо подав в останню хвилину з рідного берегу нам сюди, на чужину: „Ваша найбільша заслуга буде в тому, коли ви переживете це страшне лихоліття й вернетесь колись до-дому у пустелю. Ви будете мусіли передати молодшим поко-

лінням культуру й науку, ви будете мусіли з'ясувати нашим нащадкам ті вартости, що ми творили і що їх зберігаючи від загибуні самі загинули. Пам'ятайте ж це добре, бо ми, що тут лишилися, ми до кращих часів не доживем". („Українська Справа“ 30. IV. 1922). Нарешті, остання порада—нам, представникам, як він говорить, „петлюровщини“, „проводирям її, коли в них єсть хоч трохи національного сумління, треба ліквідувати цю жалюгідну комедію, „тарнівського уряду“, розпустити той десяток своїх бідних „урядовців“ і зникнути з обрії українського національного й політичного життя“ (ст. 67). „Коли десь на території Польщі зникне кунка людей що безвідповідально називає себе „урядом“ і „носієм української державности, від цього ні ідея державности, ні боротьба за неї не тільки не зникнуть, а навпаки, тільки значно виграють“ (ib.)

Просто: люде добрі, помріть. Та й як—подвійною смертю не тільки політичною, але й національною.

Ми дуже вдячні п. Винниченкові за раду, але на превеликий жаль і на прикрість йому ніяк не можемо її послухатися.

А ні каятись, ані ховатись від людей, ані вмирати, викреслювати себе з числа живих ми не збиралися і не збираємося. Ми, вірні старим прапорам, стояли й стоятимемо по-старому. І то не тому, що ми вважаємо себе за сіль землі, живемо минулим і його пережитками, переоцінюємо свої сили, а тільки тому, що не дозволяє нам цього зробити оте саме „національне сумління“, почуття обов'язку; тому, що відчуваємо ми вимоги сучасности, і дивимося на майбутнє.

Тому, як би кожен з нас, яке би він становище не займав—визначне чи непомітне, яку б працю не провадив—велику чи малу; як би він не був знесилений і пригнічений, як би не хотів для себе самого скинути той тягар, що лежить на плечах наших—тягар роботи над сиди і відповідальности за неї,—ми цього зробити не маємо права.

І ось що примушує нас, не зважаючи ані на ворогів, ані на добрих людей, не зважаючи на неудачі й удачі, на тяжкі умови, на несприятливі обставини, провадити далі свою роботу.

Ми, що одним видаємося „бувшими людьми“, які живуть тільки споминами минулого, а другим—Дон-Кіхотами і фантастами, що держаться якимись нездійсними мріями, ми стоїли непохитно й стоїмо твердо при тому прапорі, що на йому

написано: „українська державність.

Ми не тішимо себе якимись ілюзіями й не голубимо якихось надзвичайних надій; наше становище розцінюємо тверезо, робимо з нього висновки й йдемо тернистою стежкою до однієї мети—Самостійна Україна.

Ми не надіємося „на князі, сини чоловічеськіі“, не думаємо, що чужі багнети звільнять Україну і не покладаємось на інтервенцію; в думках не покладаємо ми, ніби нас вдома отако ждуть, що коли пощастить нам повернутися, то зустрінуть в усі дзвони.

На инше покладаємось ми і в иншому бачимо наше завдання.

В процесі боротьби, довгої й упертої, зятятої й кривавої, що ще не скінчилася, боротьби за права українського народу одним з найбільших і найцініших здобутків являються державні форми життя.

Зберегти в час лихоліття й руїни оці державні форми, що за ними стоїть уже неперериваємість і правність, заховати непохитною традицію оцієї оновленої державности, зберегти на те, щоб непорушними принести на Україну і разом зі звітом з усього, що ми робили й робимо, скласти й віддати народові, щоб тим полегшити й прискорити справу одбудування нашої держави та її консолідації.

Вже в ім'я цього ми не можемо зректися отих здобутків, цих форм, що на варті їх нас поставила доля, не можемо уступитися з найдрібної позиції, вже раз здобутої, що може придатися в будучині.

Українська державність вище від усього, і не можна, на наше глибоке переконання, звязувати її, оцю суть, оце стале, найважніше, тими чи иншими політичними орієнтаціями та концепціями, певними особами, опреділяти своє становище в боротьбі за неї тими формами, в які вона виллється.

Правительство, дипломатичне представництво, військо, інтелігенція опинилися на еміграції під прапором УНР. І як для себе, коли б цей великий ісход стався на чолі з Центральною Радою з М. Грушевським в головах чи під булавою Гетьмана П. Скоропадського, коли б сьогодні на комусь із них лежала ота правна репрезентація України, для себе я вважав, без огляду на свої політичні погляди, за обов'язок всіма силами піддержувати їх в боротьбі за власну Державу Українську, так, на мою думку, в даних обставинах УНР., що на неї спало

це, мала б числити на таке ж відношення з боку кожного свідомого громадянина українського незалежно від його переконань.

Ми далекі від думки, що там, на Великій Україні, нам припаде неодмінно вести провід і грати перші ролі в державнім житті. Ні, повернувшись туди і донісши цілим те, що на нас покладено, ми маємо поступитися місцем иншим силам, людям Землі, що між ними і рідним ґрунтом звязки не розривалися. А придасться на щось там і наш досвід тяжкий і наші знання—то тоді й ми станемо в якійсь пригоді. Люде такі там безперечно знайдуться. І як в 20-ім році мене і моїх товаришів, до того часу органічно звязаних з усім, що переживав наш край, покликано було на зміну тим, хто стояв до того коло стерна, так само ми маємо здати варту в Києві новим вартовим, що стоятимуть на сторожі української державности.

А в які форми виллється вона, що сьогодні зветься УНР, яким живим змістом наповняться вони, ті форми, — це справа не сьогоднішнього дня, а будучого, хотілося б вірити недалекого і це рішатимемо не ми тут скільки б не марнували ми часу в нескінченних суперечках і змаганнях про кращі форми нашої державности, замість того, щоб усім в ім'я її об'єднатися в боротьбі за її здобуття, не ми тут, а реальне відношення сил там, як вони складуться на той час, на Україні, чи як прийнято це говорити—„воля народу“.

А поки цей сподіваний час, коли кожна течія, кожна група на рідній землі, напруживши всю свою творчу здатність явиться одним із складових чинників тієї „волі народу“, що її маємо прийняти всі, поки той час прийде, не може ані на хвилину без шкоди загальній державно-національній справі припинити своє існування те, що існує, бо цього вимагають і зовнішні політичні умови і інтереси справи нашої --- справи української державности—вдома, на Україні.

Ми не числимо на чужоземну допомогу, але не можемо не мати на оці два факти—перший, що Європа все ще знаходиться в стані неусталеної рівноваги, в якому заховані і широкі можливості й великі несподіванки; а другий, що Україна, як політичний чинник, хоче чи не хоче того європейська дипломатія, ввійшла вже в життя Європи, що по-за нею не можна мислити втихомирення й упорядкування близького Сходу, без чого неможливий нормальний уклад загальноєвропейських

відносин; що з тим чинником доводиться вже сьогодні—і доведеться вже сильніше завтра—разуватися керівникам політики великих держав.

Отже, не можна припустити без шкоди великої для всієї нашої справи, щоб ми зісталися без правного представництва наших інтересів. Державно-правна репрезентація українського народу ані на хвилину не повинна і не може припиняти своєї такої відновідальної і такої тяжкої роботи, використовуючи для неї всі обставини; не обминаючи й найменшої можливості і ні на хвилину не повинно замовкнути оте українське прагнення *erga senso*; повинен існувати представник держави, що може правно говорити її іменем.

Але чи не більше ще значіння має збереження оцих державних форм, і продовження в них праці й боротьби, не для зовнішньої нашої політики, а для внутрішнього життя й відносин поневоленої України.

Наше існування тут озивається там, на Україні. Ми самі з власного досвіду, з того часу, як доводилося перебувати й працювати під нагнітом більшовицьким, добре знаємо, яке значіння для національно-державної роботи там має те, що хоч за кордоном єсть правительство, військо; як багато важить самий факт їхнього існування; як дає себе відчувати їхня діяльність. Вже це одно й підтримувало нас морально і ставало у великій допомозі в усіх заходах і організаційного і практичного характеру. Що не инакше розцінюють ці факти і ставляться до них і пізніше, після того, як нам довелося залишити рідний край, видно хоч би з того листа, що його торік одна „особа, що близько стоїть до Уряду УНР., одержала від видатного і популярного українського громадянина, що останні роки жив у Києві і Харкові“.

„Не вірьте тим пліткам, що видно до вас долітають ніби про якесь до вас недовірря чи неприязнь. Навпаки, за вас ми спокійні, бо знаємо, що ви все робите на добре й невинні за те, що доброго того немає“.

„Віriamo безмежно, що нічого лихого ви зробити не можете й ніяким поговорам ми не повіримо. З цього боку будьте спокійні, як і ми за вас спокійні“. („Укр. Трибуна“, ч. 4).

Про це ж говорять оте, що оце недавно писали нам з України з приводу першої половини цієї статті, що її надруковано було в „Укр. Сурмачі“, люде, що стоять в центрі громадського життя, що з їх голосом ми звикли рахуватися. І для

нас од них оте довірря звідти, оте розуміння й оцінка нашої діяльності, показуючи, що поділені просторами великими землі, поріжнені кордонами новими, ми і вони — однаково настроєні, однаково дивимося на речі; ще прямуючи ріжними шляхами, йдемо до однієї мети, оте довірря, оте розуміння являється тим, що зміцняє дух, додає сили далі провадити діле.

І поки та мета—самостійність України, не досягнена, ми повинні твердо стояти на своїому. І коли б навіть там, на Україні, усе відмінилося на краще, теперішній „лад“ поступився своїм місцем правовому порядку, створені були певні гарантії людського життя, склалися певні умови, що давали волю і праці культурній і громадській та політичній діяльності, але залишилися в тій чи иншій формі—від вузької автономії до найширшої федерації—хоч якась залежність од Москви—то і тоді б, на на наше переконання глибоке, нехай за кордоном, на еміграції, а повинно існувати правительство самостійної України, і при ньому нехай невелика група, але група вірних, вірних до кінця, непримиренних. Коли б події так розвивалися й таке виробилося становище, що зв'язок України з Москвою не був би зовсім порваний і Москва так чи инакше могла б втручатися у внутрішнє життя нашого краю і впливати на нього, — то тоді б, оця непримиренна течія самим фактом свого існування з однієї сторони в людності будила думку політичну; загострявала національне почуття, заглибляла державницькі настрої, постійно вагадувала про ще недосягнутий ідеал, кликала до його й показувала, кудю треба йти, щоб до нього таки добитися, а з другої—безперечно примушувала зверхню владу, що знаходиться в руках чужинців, поступатися все більшим і більшим на користь українській справі, волею не волею поширювати державні права нашого народу, являючись для нашого народу кристалізуючим осередком в сфері національно державній, а для чужої зверхности—грізним cemento mori.

Цей момент в нашому існуванні дуже добре розуміють і сьогоднішні хозяї України. І коли ми часто й густо самі недооцінюємо ваги нашого життя і нашої праці, то вони цілком слушно вбачають власне в цьому загрозу для себе й свого панування, роблячи все, йдучи дуже далеко, щоб ту небезпеку від себе одвести й маси до себе привернути. Коли вони з самого початку мусіли проголосити „самоопределєніє вплоть до отделєнія“; коли війська Троцького в осени 19-го року при-

несли на Україну маніфест некоронованого царя московського з проголошенням „самостійности“, маніфест, що в йому, як і в інших актах того ж роду, давлені давно знайомі ноти „геніально демагогічного“, по виразу новітнього історика, маніфеста Петра I-го в критичну для московської влади на Україні хвилю,—пам'ятаєте оте: „никоторый народъ подъ солнцемъ такими свободами й привиліями й легкостію похвалиться не можетъ, какъ по нашей царскаго величества милости малоросійській“,—коли нарешті вони примушені власними руками підрубувати ту гиляку, на якій держиться московська окупація, безмежне панування у всьому чужого елементу на Україні—і хочать чи не хочать, а йдуть оце на „українізацію“, — то це в значній мірі тому, що десь там існує „купка“, що єсть уряд, що працює дипломатичне представництво, що держиться військо. Ми наводили вище думки Фрунзе, Раковського. Характеристичний той страх перед „новой петлюровщиной“, перед тим, що вона їх змете; він проступає виразно і не дає їм спокійно спати. Як дивляться і як ставляться вони до нас, про це свідчить хоч би стаття М. Любченка „Чотири роки української еміграції“, надрукована в 2-ім числі „Червоного Шляху“. Ось кілька виписок з неї: „На Україні серед широких коломусить признати він—все, що має відношення до української контрреволюції, розцінюється, як „петлюровщина“, *) тоді як власне петлюрівський рух є лише сторінкою шукань і орієнтувань української інтелігенції, викинутої соціальною революцією за межі батьківщини, правда найбільш кривавою сторінкою“. Хочє ніби він останніми словами хоч трохи потішити себе, зменшити вражіння від факту, якого не може заперечити: що ми для нас.

„Процес розкладу (еміграції),—веде він далі, — почався б безперечно раніш, коли б не доля кислороду, яку вдихнули українській контрреволюції лікарі з Тарнова і Варшави.. Ці емігранти (Варшава, Тарнів) складають групу, що характеризується різкою нетолерантністю і великою охотою до самих ризикованих авантур, аби вони тільки мали на меті повалити неависну радянську владу. Коли Берлінський центр (як між іншим і взагалі велика буржуазія) раніш почав говорити про „поворот“; коли Празька (?) і Віденська колонії через рік боротьби соціально ніби примирилися з радянською владою, ви-

*) Підкреслення всюди наше.

знаючи її в принципі; коли останній час завагався в своїй позиції до радвлади й Петрушевич, то Варшавська колонія, складена з людей, що мали певні грішки перед радянським урядом, що взагалі вже виключає можливість принципійних суперечок, на якусь згоду з цим урядом піти не могла, бо з нею згоди і не бажали б... Тарнів був завжди запеклим ворогом Харкова і Києва... При всіх своїй політичній нежиттєздатности, Тарнів живе до наших днів як раз дякуючи цій своїй так потрібній для європейського капіталу заклятій ворожнечі до Харкова. Ворожнечою цією Тарнів тільки і виправдує своє існування“...

Вже ці самі виписки самі говорять за себе; як говорить і кінцевий висновок: „Зараз ще передчасно говорити про політичну смерть еміграції“.

Як нам здається, ласкавий читальнику, хто ближчий до життя Лубченко з його діагнозом: „ще передчасно говорити про політичну смерть української еміграції“, чи п. Винниченко з своєю порадою: „зникнути з обрїю українського національного і політичного життя“?

І коли б ото справді таки його послухати й пуститися на дно, взяти й вмерти, кому це вийде на користь? Як на Вашу думку? Українській справі?

З якою певне присківістю прочитали в Харкові і цю і попередні поради п. Винниченка; як мають йому дякувати за ту воду, що її стільки пустив він на їх млин; як хотіли б там, щоб це хоч трошки ближче було і до правди і до життя, і як жаліють гірко, що всі вони, ті поради, такі далекі від здійснення.

Бо там же розуміють, як бачимо, нас, розуміють наше значіння і для народу на Україні і для себе, розуміють наше місце в загально-європейській кон'юктурі, нашу вагу для еміграції.

Так нас розцінюють і розуміють наці вороги. І це зміцнює ще більше непохитність наших позицій і ще раз підкреслює правильність того шляху, яким ми йдемо.

Там, на Україні, відбувається процес великий, складний, довгий, процес перетворення етнографічної маси в націю, свідому себе, своїх життьових інтересів, своїх завдань.

Ідея державности, відновленої державности української, окроплена кров'ю, ідея, що за неї життя віддали тисячі кращих синів свого народу, привертає до себе сотні тисяч діяль-

них прихильників, ворухить серця і думки мільйонів. Це те зерно пірчичне, що посіє в наш ґрунт, гоїмо политий кров'ю й сльозами, має прорости пишним деревом. Вона являється дорою путеводною, що показує, куди треба йти.

А болючий досвід минулого, недавнього минулого з його запальними мріями, над сподіванку багатими здебутками, такими ж тяжкими помилками й гіркими розчаруваннями, дошкульна наука сучасного, що її кожен відчуває боляче на собі самім, вияснюють ті шляхи, якими слід прямувати, щоб таки дійти через усі перешкоди, через новий труд, жертви і смерть, дійти туди, в ту нову, вільну Україну.

Знайшовши їх страшною ціною минулих огріхів і раз на них натрапивши, громадська думка України має йти вже ними твердою стопою. Необхідність держатися їх на те, щоб обминути на далі давні помилки і прискорити той процес—відродження нації й відбудування державности, все глибше й глибше входить в свідомість тих людей, що серед найтяжчих умов не складають безнадійно руки, а провадять роботу, й від них передається широкому загалові.

Підняття культури, що її низький рівень так боляче дався нам у знаки; утвервня власного економічного базису, брак якого стояв нам на перешкоді в усіх заходах; органічна робота в усіх сферах, без якої неможливе відбудування зруйнованого життя; організація всіх творчих сил, розпорешеність яких і недисциплінованість ставали нам завжди на перешкоді,—от ті шляхи, що намічаються на Україні.

Цегла, школа, книжка й наука, мистецтво, кооперація сільсько-господарська, споживча, кредитова, страхова, праця планомірна, систематична воєди і завжди, товариства й організації всякого роду, Просвіти, плаот, Січі, стрілецькі (багато де-чому можна б тут навчитися й перейняти для себе у наших сусідів ближчих і дальших із їх практики організаційної)—ось ті цеглини, що з них глибоко в землю закладаються міцні й тривкі підвалини, що тільки на них можна буде вивести й вивершити великий будинок української державности.

Величезна це робота, грандіозні завдання й вимагають вони багато енергії й часу. Але тільки цим шляхом—органічної й організаційної праці, збирання й гуртування сил, накопичення цінностей культурних та економічних можна прискорити ті процеси, що відбуваються в глибинах народніх, увести їх в певні береги.

І раз там, на Україні, свідомі елементи вже вступають, і де далі, то все певніше на цей шлях—то значну частину завдання можна вважати за вирішену.

Вирішення другої частини завдання залежить од тих, хто стоїть на чолі цих сил, хто і як веде перед цій роботі, залежить од становища нашої інтелігенції.

Спадають на думку глибоко правдиві слова покійного В. Антоновича: „Трагична розвязка істерії України викликана тим, що український нарід ніколи не міг виробити ані ґрунтовної пивідізації, ані міцної власної дисципліни; бо ті, що ставали на чолі його та бралися піклуватися народньою долею, мали у собі вельми недостатний запас культури“.

Коли що до останнього, то ми можемо бути спокійні за чільну інтелігенцію нашу, що вела й веде провід на Україні, та чи має вона справді оту дисциплінованість, що ще більше обов'язує на її місці, чи зможе вона, перемогти розпорошеність і розбіжність і стати справжнім проведарем нації?

Дати відповідь на це питання тим трудніше, що за червоних царів, як і колись за білих

Од Молдаванина до Фіна
На всіх язиках все мовить,
Бо благоденствує;

й прояви життя того тільки вряди-годи тай то припадково достається на світ Божий; а з другої сторони ми не маємо безпосередніх зносин з найближчими нам ідейно людьми, давніми й випробованими товаришами, з якими колись йшли поруч на спільній праці, й які нині відрізані від нас ніби Китайським муром.

А проте все ж єсть де-які дані, які показують, що там, під льодом, таки йде життя, що иноді воно озивається й на поверхні, що те життя здорове; ці дані й дозволяють зробити певні висновки.

Перед обличчям смертельної небезпеки наша інтелігенція там, привнаймі в кращих її, вдумливіших елементах, переборюючи оту українську вдачу, глибоку індивідуальну, виволявшись од того прокляття московських впливів з гіпертрофованою партійністю, знайшла в собі відпорну силу і той спільний ґрунт—національні і державні інтереси нашого народу,—що дає їй змогу піднестися над дрібними партійними, гуртковими та особистими рахунками й ріжницями, знайти спільну мову, сильну платформу.

Звісно, те об'єднання не вливається в якісь конкретні форми, в умовах тамошнього життя не може викристалізуватися в певну організацію, але проте об'єднання це духовне дає себе відчувати в думках і вчинках людей, нічим між собою не звязаних, навіть не знайомих, поріжнених своїми симпатіями й світоглядом, розкиданих по всіх усядах.

Тут безперечно добродійну роль заграє отой нагніт політичний, що викликає здорову реакцію в організмі, здатнім до життя, коли перед ним встала реальна загроза. Як ото знаєте, єсть інжир на низці й пресований бруском, так в такий твердий брусок, де одна згода злежалася з другою під нагнітом большевізму, збилася значна частина нашої інтелігенції.

Дарма, що те об'єднання являється чисто внутрішнім, духовним, тим воно глибше й міцніше. Його творить саме життя. Уже в двадцятому році, коли за кардоном це ще нікому й не снилося, єдиний фронт отой непроголошений, але дійсний фактично вироблявся сам собою серед інтелігенції на Великій Україні. Такі основні постулати, виведені по-за дужки партійности, як українська державність, *horribile dictu* для прихильників новітнього „народоправства“ і ненарождених ще тоді фашистів наших—парламентаризм, демократичний лад, національна рівноправність і аграрна реформа, здавалися багатьом з людей, що вони момент партійний підпорядковують державному, тією базою, на якій слід будувати спільну платформу. І в ім'я того головного, одкидаючи все другорядне, охоче сходилися, пам'ятаю, на спільній праці щоденній, що її вимагали інтереси дня, с. р. і самостійник, с. д. і хлібороб ачи с. ф. сходилися й дуже добре уживалися разом.

Саме життя виробляло те порозуміння взаємне, доводило його необхідність, виявляло основи ідейні, показувало практичні стежки, що вели до нього. І думаємо, що з часом те розуміння, те єднання повинно було не слабнути, а зміцнатися, привертаючи до себе все нових і нових прихильників.

Отже, єсть провідна ідея величя й ясна, холодний резум проказує шлях—шлях підняття культури, органічної роботи у всіх сферах і організації всіх сил, гаряче почуття певности й любови, й загріває серця й дає імпульс до праці. І ці настрої, ці думки охоплюють всі живіші творчі елементи на Україні. І коли тільки наша інтелігенція підійметься справді над усім на рівень інтересів загальних національно-державних, знайде спільну мову, виробить єдину думу й єдину волю;

коли дійсно в ній нація, що прокидається до нового свого життя й береться до його збудування й зміцнення, знайде справжнього проводиря,—то решта приложиться.

Все йде добре, може не таким швидким темпом, як би того нам хотілося, і нема вже тепер такої сили, щоб могла той процес спинити; він розвивається далі і має привести до логичного кінця—самостійної й соборної України.

Хоче чи не хоче того Європа, з її допомогою чи без,—це може тільки або допомогти й прискорити або трохи загальмувати нормальний розвиток подій, а українська держава як факт входить і звійде таки в загальне життя, займе там належне їй місце. Тому твердою волею до невіддільного існування систематичною і плановітною роботою, що збирає до купи матеріальні й духовні сили нації й організує її до нової боротьби за своє право, може новими тяжкими, але необхідними жертвами і кров'ю, пролитою свідомо,—Україна доб'ється свого. Це питання при найкращих умовах двох шкільних поколінь.

Ukraina fara da se!

Добре, скажуть нам, там ідуть складні процеси, що охоплюють маси і мають привести раніше чи пізніше бажане вирішення нашої справи, а що ж ми, які опинилися по-за межами рідного краю, відірвані від звичайного ґрунту й позбавлені можливості взяти безпосередню участь в тому, що відбувається на Великій Україні, яка ж наша доля і яке ж наше місце в цьому всьому?

До відповіді на це питання ми вже підходили вище, коли спиняючись над порадами еміграції і вузче там, вивчали, чому на нашу думку свідомому своїх завдань емігрантові не можна повертатися на Україну і чому ми не хочемо і не можемо вмерти; та слід на тому спинитися докладніше.

Ми маємо орієнтуватися на Велику Україну, на те, що там діється, розраховувати на власні сили, як ті, що там zostалися й ведуть роботу чи до неї готуються й гуртуються, так і ті, що тут на чужині зібралися, справляючи всі свої зусилля в одне спільне річище, куди спливаючи звідусіль, з усіх найглибших джерел народнього духу струмочки й потоки йдуть далі однією могутньою течією.

Йде про те, щоб їх робота там і наша тут були скоординовані; маючи одну мету, можемо ми йти різними шляхами; повинні ми дбати про те, щоб жадна сила не була змарнована, щоб жадна можливість не зосталася невикористаною; повинні

вести в різних місцях, різноманітну по формі, й єдину по суті роботу, взаємно-одно-одного доповняючи й допомагаючи.

Треба тільки ясно собі засвоїти масштаб того процесу, що відбувається; пам'ятати, що він вимагає довгого часу; мати на оці ті можливості, що дають нам загально-європейські й місцеві обставини, й добре вивчити й розрахувати свої сили і те, що ними можна зробити.

Це звісно вносить певні корективи, як в нашу попередню роботу, так і в ті завдання, що стоять перед нами сьогодні, і в способи їх вирішення.

Завдання ті, на нашу думку, ясні й виразні, і природньо розпадаються на дві частини: першу—пасивну—збереження форм державности і людського матеріялу, що розкиданий по світах; другу—активну—можливе в умовах культурного життя за кордоном поглиблення й поширення знаннів, здобуття досвіду, вироблення робочої дисципліни, витворення нових культурних цінностей, використання для нашої справи всіх тих можливостей, що їх дає перебування в осередках європейського життя й сучасне політичне становище.

Отже, зберегати й набувати, а для того—не гаяти часу, не марнувати сил, а працювати.

І тут потрібна і можлива справді співпраця всіх здорових і діяльних елементів еміграції, що мають на оці одно—добро рідного краю, тільки до питання, як нам стати до тієї роботи і як її вести, слід на нашу думку підходити не тими методами, не тим шляхом, не з того кінця.

Треба, по нашому, брати не те, що нас роз'єднує, ділить і розбиває на орієнтації, партії, течії, групи й гуртки, а те, що всіх нас вязе, гуртує в одну українську сім'ю; треба поставити момент національно-державний над партійно-класовим; виходити в праці не з програмових суперечок та різниць, безконечних балачок і дискусій, а з практичних інтересів двя, спільних нам всім; братися до реальної роботи і починати її не з політики, а з культури та потреб правно-економічних.

Коли погодитися на цих основних принципах, то може й пощастить дійти подалу до взаємного розуміння, згоди і спільної праці, що з часом може охопити всі сфери життя.

Отже, перше становище еміграції. Не спинятимемося на ньому докладніше—добре воно відоме й ненормальність його відчуває кожен на собі самім,—підкреслимо тільки два моменти, які думаємо трудно комусь заперечити. У емігранського

загалу, не зважаючи на всі політичні ріжниці, що його ділять на п'ї груп, неприхильних собі чи ворожих, єсть багато спільних життьєвих інтересів,—взяти хоч би правний захист або економічні потреби,—від урегулювання й задоволення яких залежить спільна доля й доля, й які в'яжуть усіх нас в щось одне, один гурт. Це раз, а друге—цей гурт уявляє в себе не як що *tembra desjesta*, а не суцільний організм.

Тим часом, на питання, що нам, як еміграції, потрібне й корисне—ога розпороченість чи організованість, само собою не може бути двох відповідей.

Тут ще поле неоране. На еміграції збалеся чимале інтелігентних фахових сил, що мають свої спеціальні потреби й завдання, які легше заспокоїти гуртом, що дав би можливість увійти в постійні стосунки з аналогічними чужими об'єднаннями і разом з безпосередніми вигодами допоміг би гідно-представити роботу нашу в тій чи иншій галузі перед широким світом. А де проте у нас живі професійні організації, що по-за політичними переконаннями об'єднували б і зводили б до купи на практичній праці наших лікарів, інженерів, учителів, учених і т. д. і давали б їм нагоду й спроможність виступати як організоване ціле?

Тільки останніми часами почалися заходи коло загальної організації еміграції, дої розбитої й розпорошеної. Перші кроки в тому напрямкові—З'їзди еміграційні в Польщі й Румунії,—які б не були їхні хиби й помилки, які б ще не стояли перед ними труднощі й перешкоди внутрішні й зовнішні, безперечно позитивне явище, яке має позначитися добре на всьому житті й відносинах наших в тій чи иншій країні. В цьому русі до об'єднання на ґрунті спільних інтересів заховане здорове зерно; і треба дбати, щоб воно розвивалося й зростало. Початок, а це найтрудніше, вже зроблено; і глибоко ми певні, що хоч яка б не була енергійність, розпорошеність еміграції, як би несприятливо не складалися умови, яка б деструктивна робота не провадилася опозицією, свідомою й не свідомою, такою, що знає, що і в ім'я чого вона робить, і такою, що сама того не відає й не розуміє, на чий млинець вона гонить воду, ми глибоко певні, що здоровому в своїй основі рухові, який запевне озветься голосною луною й по инших країнах, де збилися наші люде й живуть більшими масами, поцастить перемогти все. Коли ця організаційна хвиля прокотиться по всіх землях, то на чергу дня стане питання і про порозуміння всі-

єї еміграції в її суцільності. По-за тими прямими вигодами й полегкостями, які має принести об'єднання на цьому ґрунті, важливе воно тим, що збиває окремих громадян і окремі гурти в одну громаду і примушує те оточення, серед якого та еміграція пробуває, рахуватися з нею, як з чимсь суцільним, з певною фізіономією, та збільшує й зміцнює її сили. Та нас під цю хвилю цікавить найбільше ще й инша сторона цієї справи: адже в дружній роботі по обороні взаємних інтересів і задоволенню спільних потреб, зустрічаючись і ознайомлюючись одно з одним ріжні елементи нашої еміграції, перед тим поріжнені, еходитимуться, звичатимуть один одного й практично доходять до думки про можливість та konieczність об'єднаної роботи, привчатимуться із розумінням, терпимістю та з повагою ставитись і до тих, хто инакше мислить.

Друге поле, де і можлива і конче потрібна спільна праця всіх до неї придатних—це культурна робота. Коли б нам хоч в цій сфері дійти до того взаємного розуміння і спільности, які панували між людьми ріжних поглядів в давні часи, то й це б уже багато важило й потягло б за собою добрі наслідки й на инших ділянках.

Хіба зберегти наші інтелігентні сили для України, дати спроможність молоді нашій виправити огріхи своєї середньої освіти й вивершити вищу, підготувати нові кадри фаховців—дікарів, інженерів, педагогів, агрономів чи старшин однаково, подбати про те, щоб разом із спеціальною освітою, яку вони черпають із джерел європейських, їм було дано й потрібні для їхньої праці і для кожного свідомого Українця відомости про наш край, поглибити ознайомленням із сучасним станом європейської техніки і теоретичним і практичним знанням і досвідом старих випробованих наших робітників,—хіба це все не однаково лежить на серці кожному з нас? Що тут нас може ріжнити? Чи ж методи спільної культурної праці хоч і в одмінних умовах, що еднали до війни поділені політичними кордонами частини нашої нації, стали непридатні сьогодні для ріжних груп еміграції, поріжнених хіба переконаннями політичними, настроями та симпатіями? Український Університет у Празі і Академія в Подєбрадах хіба не являються установами загально-національними? І що власне може стати на перешкоді, щоб з тієї самої катедри після лекцій М. Грушевського слухальники почули слово В. Ліпінського, людей, що стоять на діаметрально-протилежних політичних поглядах,

але сходяться на любові й пошані до рідної старовини й науки? Звісно, це при наших відносинах „фантастичні мрії“, але повинна десь бути межа—радянець і гетьманець поступаються місцем ученому. І коли ми віддаємо належне заслугам Укр. Громадському Комітетові в Празі за його працю коло організації вогнищ освіти, коли ми вітаємо відкриття ним Педагогічного Інституту, то чи іншою мірою маємо міряти заходи Укр. Центрального Комітету в Варшаві, інше має бути наше відношення коли він по спроможності своїй організує для студентів емігрантів вищі курси українознавства, які б дали їм ті відомости, що їх вони не знайдуть у чужій школі? Чи наше відношення залежить од того, що то в Празі, а то в Варшаві? Що там на чолі стоять одні люди, а тут другі? Невже маємо ми питати професора, „яко віруєши“, а від студента вимагати „свідчення політичної благонадійности“ й в залежності від цього допускати їх до науки чи ні? Чи школа в таборі, що творить собою новий тип української школи,—чи просто підготувала до вищих студій кількох юнаків, не може рахувати на діяльну поміч звідусіль? І то тільки тому, що вона в таборі? Хіба шкільно-просвітний фонд ім. Б. Грінченка, що дає змогу існувати таборовим школам не веде діла хоч і не великого, але загально-національного? Хіба б не могли по давньому зійтися вкупі на звичній праці, як колись в „Світлі“ його найближчі співробітники—С. Русова і С. Черкасенко, Дм. Дорошенко і Гр. Наш?

Не казатиму вже про працю чисто літературну: тут лише й порозумітися й працювати поспіль... Адже в „Новій Україні“ запевняє не всі з тих, хто містить там свої твори, поділяє погляди п. Винниченка, мабуть знайдеться де-хто,—що ближче стоїть до того, що я обороняю, а проте вони дуже добре вживаються під одним дахом.

А справи видавничі? Хіба не всім однаково потрібна добра книжка, підручник, переклад? Що зроблено досі для кооперації літературної продукції, введення в цю сферу певної планомірности, щоб уникнути рівнебіжности й повторення для координації видавничої діяльності?

Хіба ж не однаково всіх нас обходить, щоб книжки видруковані не лежали по дурному мертвим капиталом в коморах, а йшли на Україну й робили своє діло? Адже й тут можлива спільна праця.

Чи в царині мистецтва не слід всім іти за П. Холодним та

С. Тимощенком, що може в дещому й розходяться в своїх політичних поглядах та уподобаннях, сходяться проте на служенні прекрасному й ведуть за собою молодь? Чи спаде кому на думку цікавитися партійною приналежністю хористів капели Ол. Копиця, що роблять величезної ваги національну справу в далеких світах, знайомлячи з нашою культурою і вдачею багатуо нашого народу?

Та досить тих ілюстрацій. Справа ясна сама по собі. Чотири місяці тому я писав: „На мою думку, на цьому, на допомозі тим чи вишим засобом чисто-культурній справі можуть і повинні зійтися всі Українці, на вигнанні суші, без різниці поглядів, переконань, орієнтацій і таке инше. Це загально-національна справа. Чи я помиляюся, і навіть в таких речах наше громадянство не зможе піднятися над самім собою“ („Укр. Сурмач“ ч. 51—52). Голос наш не озвався тією широкою луною по-за дротами, як це можна було б думати, а проте я глибоко перен, що тоді не помилявся й не помиляюся: саме в цій сфері і найближча і найпотрібніша спільна діяльність різноманітних елементів нашої еміграції. Це питання на черзі дня, до нього з різних сторін і в різних місцях підводить нас практична робота, до нього ж іде й теоретична думка. На цьому сходяться в своїх статтях „Діло“ і „Нова Україна“, до цього привертають увагу громадянства Ол. Саліковський і М. Шаповал. І ця сфера, перуч із спільними інтересами еміграції та їх захистом і задоволенням, здається, хоч багато ще й тут стоїть на перешкоді, все ж найбільше відкриває можливостей для зближення й порозуміння.

Нарешті, можлива й де-яка співпраця та координація роботи й на ґрунті політичнім. Сходяться на загальнім ідеалі, всім нам спільнім,—визволення отчизни, відбудування державности та зміцнення її, чом не можемо ми зійтися й на практичній, щоденній роботі в ім'я того ж ідеалу?

Справа ознайомлення західнього громадянства з нашою справою, нашими досягненнями, нашими потребами і нашою метою вимагає роботи довгої, упертої, роботи спільними силами. Тут вистарчить праці на всіх. І коли ми, підкреслюючи в першу чергу те, що являється для всіх нас спільним, на чому ми всі сходимося, що нас об'єднує, а не роз'єднує, кожен по спроможності своїй поведемо цю роботу, то ми зустрінемося на багатьох моментах. Наявання звязків у споріднених громадських колах тих країн, де ми перебуваємо, спадає на

обов'язок кожної групи. Те, що роблять в цьому напрямкові українські с.-д. може бути за приклад і для інших угруповань, а результати цієї праці мали б заохотити і їх до аналогічної діяльності. І коли хоч тут пощастило б нам перевести роботу кожному в близькій йому осередкові, але координовано, то й це б уже було й плюсом і значним кроком вперед на шляху вироблення методів нашої співпраці. Виступи на громадському і політичному форумі перед широким світом, де треба ставити українську справу в загальних, головних рисах, в масштабі міжнароднім, можуть також дати привід до скоординованого виступлення різно настроєних груп чи до підтримки розпочатої одними акції другої. Що може який Українець з погляду національно-державного закинути виступам торішнім з'їзду парламентаріїв, цьогорічним—жіночого союзу на Конгресі в Римі, діяльності Українського товариства прихильників Ліги Націй і участі його в світових конгресах цих товариств? Адже у всіх цих виступах брешить одна, рідна нам усім нота: Україна має бути непідлегла!

Оце на нашу думку ті елементи,—організація життя еміграції в різних сферах і в усіх країнах, спільна культурна робота та співпраця політична в конкретних випадках чи координація діяльності на ґрунті практичній,—виходячи з яких, слід прямувати до згоди і єдності.

Коли ми станемо на цей ґрунт життя і практичної роботи, коли справді не словом тільки, а й ділом, одкинемо усякі амбіції, образи, рахунки й сварки, до чого так горяче закликав нас п. Винниченко, і самі почнемо це з себе, коли завжди матимемо на оці те, що нас зв'язує й об'єднує, коли над моментом партійно-класовим поставимо момент національно державний, то тоді може ми дійсно й підійдемо шляхом довгої муравлиної праці до того, як нам, таки навчитися „в один гуж тягнути“, як таки витворити в собі „волю і думу єдину“.

В. Прокопович.

Чергові завдання нашої молоді.

Оце недавно — гурток українських студентів-емігрантів поставив мені таке запитання: „Який треба вибрати нам фах, щоб в майбутньому там, на Україні, своєю роботою ми могли б принести батьківщині найбільшу користь?“

Я відповів: „немає тепер жадного фаху, який не був би корисним для роботи на Україні! Україна потребує великі кадри різноманітних ініціативних фахових сил. Тому — вибирайте собі фах кожен по своєму смаку і бажанню, удосконалюйте себе в обраній ділянці і безсумнівно принесете велику користь Україні, бо... всі ділянки українського суспільного, господарського, політичного і духовного життя вимагають великої кількості культурних, освічених інтелігентних і патріотичних працівників“.

Будується Українська Держава... Безупинно, через невдачі, через помилки, кров'ю і залізом, голодом і пожежами, через тяжкі фізичні і моральні жертви з боку всього населення провадиться ця будівля... Але припинити процес творення Української Державности, не в силах навіть жорстока московська окупація.

З близьких прикладів, з практики новоповставших держав, ми вже знаємо, що без національної інтелігенції не може бути збудована національна держава. Ми маємо перед собою ясно виявлену волю народу українського, талановитого, здібного, працюючого, народу, який посідає з дідів прадінів спільною етнографічно-однородною масою широкі простори родючого ґрунту, в надрах якого заховані численні природні багатства... цеб-то маємо умови, потрібні для існування суверенної держави. Але... через надзвичайно тяжкі, скомпліковані, історичні обставини, в яких український народ перебував до російської революції, а рівнож і тепер—під часи московсько-більшевицької окупації, він не спромігся витворити значних кадрів національної інтелігенції... І той пред-період (vor period), період творення національної інтелігенції, який сусідні нам народи, що оце недавно вибороли свою національну державність, пережили в період своєї недержавности, виховуючи свою національну волю і гартуючи свій патріотичний дух, для нас, Українців, наступив лише тепер. І в наших власних національних і державних інтересах, щоби він був найкоротший, щоби як найшвидче утворилися вистарчаючі кадри

національної, патріотичної, щиро народньої інтелігенції, котраб докінчила розпочату нині відбудову української державности.

Правда, там, на Україні, росте нове покоління. Українські народні маси ферментативним процесом витворюють все нові, все більш численні паростки, більш тривкі в боротьбі за українську суверенність, бо почувають під собою ґрунт все зростаючої національно-державної самосвідомости широких селянських верств. Але цього замало. Для успішного виборення „суверенности“ і переведення „державности“, потрібна численна патріотично вихована, національно свідома інтелігенція, яка б понесла в нарід здобутки вищої культури, яка була б фактично в силах допомогти своєму народові влаштувати життя на певних культурних і прогресивних підставах, здобутих спільними зусиллями культуртрегерів цілого світу; яка б несла в нарід освіту, виховання, культуру і головне — вищу мораль; яка б здібна була захищати права і інтереси свого народу; яка допомогла б йому влаштувати своє національне народне господарство так, щоби нарід дістав від цього правдивий зиск, а відповідні умови вищого культурного господарського життя принесли йому безпосередню користь...

Але, там, на Україні, в тяжких умовах ворожого визискуючого контролю чужої окупаційної влади, хіба можливий нормальний процес творення національної народолюбивої інтелігенції?.. Треба мати на увазі ще й те, що окрім ворожої народові нашому адміністративної і військової влади, там, на Україні, є ще один несприятливий чинник — там весь час відбувається процес неперервної впертої боротьби між українським селом — продуцентом, якого національне самовизначення уже визначилося, і неукраїнським містом-споживачем, культурним огнищем з якого могла б іти на українське село всяка освітня і виховуюча допомога. Але ці культурні центри-міста з великим опором здають свої позиції активному „українству“, лише „з бою“ відходять і то — планомірно, на нові, наперед добре підготовлені, позиції.

Тяжко відбувається процес творення національної інтелігенції там, на Україні, в сучасних умовах. Але цей процес все ж таки відбувається і відбувається з великим піднесенням, з великим кінетичним ефектом.

В порівнянню з тим, що позостало на Україні — відносно незначна частина української студенської молоді опинилася

„на еміграції“, в Європі, де до послуг нашої молоді гостинно відчинені двері вищих шкіл. Ці джерела вищої науки і вищої культури, озоніровані безперестаним і безпосереднім науковим зв'язком з усіма світовими перводжерелами знання і правди, дають широку можливість використати всі здобутки сучасної світової культури й науки, які, до речі мовити, в останні роки війни, тай і в повійськові роки, зробили величезний крок вперед. Наука рівно для всіх, доступна—бери і користай! Лише умій взяти, умій скористати!

Оце є головна задача нашої молоді уміти „взяти“ науку, уміти „використати“ її, і то—обов'язково,—на добро своєму народові.

Але все ж таки залишається поки що без відповіді питання—які науки треба взяти і використати насамперед?

Отже, попробує відповісти і на це питання.

Будується Українська держава. І в першу чергу потрібен величезний адміністративний апарат. (1).

Україна потребує ладу і правопорядку. Цей лад мусить бути шіро народнім; а це мусить означати, що при такому правопорядкові народові українському жилося б як найкраще.. Не шляхом чужоземних інтервенцій; не шляхом окупаційних влад може бути встановлений на Україні справжній для народу українського сприятливий лад. Тільки тоді, коли на чолі всіх адміністративних установ стоятимуть українські інтелігенти, свідомі своїх обов'язків перед батьківщиною і перед народом своїм, може бути збудована „національно-державна Україна“. Бо своя правда і своя воля—в своїй хаті!..

Таким робом, на нашу думку, в першу чергу Україна потребуватиме освічених, патріотичних адміністраторів. Адміністраторів, які б свідомі були історії і побуту свого народу; які б розуміли його правдиві економічні інтереси і уміли б вважати оді інтереси з світовою економічною кон'юктурою і з цих порівнянь уміли б витягати корисні для народу українського консеквенції. Адміністратор повинен бути свідомим здобутків власної національної культури, а рівно ж, здобутки світової культури й чужого державного ладу мусять бути йому близькі, щоб він умів вважати світову культуру з своєю національною на благо народу свого.

Поруч з адміністративною діяльністю, не вище й не нижче від неї, треба поставити працю освітню (2).

Дайте народові нашому відповідний освітній рівень, від-

крийте йому джерела світової культури і знання і він швидко розв'ється, виявить свої природні здібности, самодіяльність і ініціативність.

Mens sano in sano corpore. Фізично здоровий нарід є доброю підвалиною для міцної тривалої держави. Треба дбати про народне здоров'я! Певні і значні кадри національної інтелігенції мусять віддатися на вивчення медицини (3), щоби фізично оздоровлювати нашу націю, яка з цього боку, за часи війни, революції, окупації, голоду і пошестів, сильно ослабла й підупала.

Широке місцеве народне самоврядування, нарівні з творенням адміністративного апарату, вимагатимуть хіба чи не найбільших кадрів освічених інтелігентних робітників по різноманітних фазах народнього господарства і народнього життя (народня гігієна і санітарія, раціональна будівля міст з зужиткуванням витворів національної архітектури і т. и.) (4).

В імя цілковитого використання природних багатств України на благо її народу потрібно всебічне і доскональне знання української національної економії (5), щоби лише зглядно її інтересів і вказівок будувати народне господарство в самій країні і свої економічні стосунки до сусідніх країв і до цілого всесвіту.

Україна—країна переважно сільсько-господарська, з відсталими екстенсивними формами своєї господарки. Необхідність надати їм вищий культурний рівень і інтенсифікувати ціле сільське господарство і сільсько-господарську промисловість (насамперед цукроварство і гуральництво) вимагає відданої й напруженої праці величезних кадрів всякого роду агрономів (6), лісовиків (7), меліораторів (8), технологів (9), а незакінчена аграрна реформа потребуватиме ще довший час відповідних кадрів землемірів і таксаторів (10).

Україна має великі дані для того, щоби стати промисловою країною. Але для цього потрібні зусилля і енергійна праця може кількох поколінь різного роду інженерів в галузях великої добуваючої промисловости [гірний промисел (11), металургія (12), велика хемічна промисловість (13), фабрикація будівельних матеріалів (14), а між ними—особливої ваги за-слуговує кераміка, бо по всій Україні існують міцні місцезародки добрих сирівців глин (15)], а рівно ж і оброблюючої галузі останньої яка розвинута була на Україні досить добре, але в невистарчаючих для задоволення біжучих потреб країни кіль-

костях, як, напр., сільсько-господарське машинобудівництво (16) і взагалі всяке машинобудівництво (17). Де-які галузі, як, наприклад, текстильна промисловість (18) і промисловість штучних фарб (19), хоча і мають на Україні всі дані для свого розвитку, або розвинені дуже слабо, або зовсім відсутні.

Хронічний „паливний“ голод на Україні мусить викликати серед національної інтелігенції відповідний інтерес до „теплової“ техніки (20).

Шляхи сполучення—головні артерії, по котрих відбувається імпульс господарського життя країни, знищені за часи війни, революції й окупації, мусять бути налагоджені хоча б ціною найбільших жертв. І то одночасно і залізні шляхи (21) і водні (22) й бруковані (23).

На жаль до цього часу один із головних економічних нервів країни—торгівля і комерція (24) на Україні не притягували до себе жадної уваги з боку національної інтелігенції. Між тим ці галузі народньої господарки могли би творити величезні народні цінности. Особливо галузь закордонного торгу (25). Тим більше що Україна володіє берегом теплого Чорного моря, на якому має пять великих, вигідних для закордонної торгівлі, морських портів (26).

Правда, де-що в „торгівлі“ пробувала зробити українська кооперація (27), яка була, треба віддати справедливості, суто національною. Але українська кооперація не була сміливим широко-ініціативним організмом. Вона не зорганізувала дрібного продуцента, не знайшла шляхів щоби протиставити на селі опір всякого роду скупщикам, які міцно тримали нашого продуцента-селянина в своїх обіймах, виискували його темноту і некультурність і штучно, своєкорисно знижували коштовність національної господарки. Українська інтелігенція мусить утворити сміливу ініціативну організовану кооперацію і виробити певний сталий активний план роботи національної кооперації на ближчий і дальший час. А насамперед звернути увагу на організацію наших дрібних сільських продуцентів... Це завдання трудне, але обов'язкове...

Не можна пройти мимо хатньої промисловости (28), яка на Україні відогравала свою маленьку, але оригінальну, в суто-національних рисах, ролю і з цього погляду заслуговує пильної уваги.

Разом з цим треба думати про „оборону“ країни не з імперіялістичними намірами...—Нехай доля нас від цього боро-

нить. Але в ім'я мира треба бути готовими повсякчас до війни! (29). Наука, як захищати свою батьківщину від зовнішнього ворога є дуже скомплікована і нині використовує здобутки всіх наук. Все, що зроблено в ім'я культури і правди, для добра і на благо людям, з метою добротворчою—все це нині використовується військовою технікою в цілях оборони батьківщини. На жаль—повторюємо ми, з переконань пацифісти,—в ім'я мира треба завжди бути готовими до війни!.

Безсумнівно, є де-що в цій викладі упущене і, можливо—дуже важне. Але ми і не ставили собі завданням зробити вичерпуючий нарис, бо це, певно, є і неможливим в рамках звичайної журнальної статті... Проте нам здається, що все головне і пекуче ми зазначили.

Іван Феценко-Чопівський.

Українці у Царгороді.

Українська колонія у Царгороді виникла із збігців, що прибули туди з Одеси, Криму і Кубані під час трьох евакуацій, першої—Деникинської у 1919, другої—Деникинської у січні 1920 і останньої—Врангелівської у листопаді 1920. Під час першої, коли евакувалися з Одеси французькі війська, приїхали головним чином видатні землевласники, б. гетьманського часу урядовці і невелика частина військових. З двома другими прибався до Царгороду дуже різноманітний елемент: військові добровольчої армії, мобілізовані в цю армію Українці, дрібна буржуазія, повстанці, яких обставини примусили вертати разом з Врангелем і т. и. Обрахувати всіх Українців, свідомих і несвідомих, було важко, але разом з салдатами їх було приблизно коло 30,000. Вони дуже швидко почали роз'їзжатися до Сербії, Болгарії, Угорщини, Румунії і Польщі. Довше залишилося тисяч вісім. Українці отримували паспортти в нашому посольстві і вважалися біженцями чужинцями, що користуються всіма правами чужинців. Паспортти давали право мешкати, а посвідки і рекомендації посольства помагали в отриманню лікування у шпиталі, або якоїсь праці.

Заснувались були де-які організації, спочатку на острові Хальн заклався допомоговий Комітет на чолі якого стояв О.

Адіясевич, і Просвіта. За відсутністю грошей вони ледве животили, але проіснували ріків з два. Нетім славнозвісний Мортун заснував в Царгороді відділ свого Комітету, до якого ввійшов той же С. Адіясевич, але дуже швидко вийшов, зрозумівши, що це таке. Заснування цього Комітету викликало ворожнечу в колонії, і після того як було зроблено скільки невдалих спроб заснувати „Товариство Допомоги Збігцям“, була закладена Рада.

Економічні умови життя в Царгороді були дуже тяжкі: добути праці важко і переважно треба було або шукати фізичної роботи десь під містом на рільничих колоніях, або носити тягарі то що. Всі загалом страшно бідували і ледве перебивалися. Правда, що допомагали емігрантам де-які американські установи, але на жаль тяжко було добути цю допомогу, бо у всіх тих установах служать урядовцями Росіяне, які ставляться страшенно вороже до Українців. Так само і в Міжнародній Поліції служить дуже багато шпиків Росіян, що переслідують на кожному кроці Українців і шкодять їм з великою ненавистю.

В Раді скупчилися переважно „малороси“ якогось германофільського напрямку і серед них якийсь пани—Гільденгачек, що вживав псевдоніму Виговський; і Куксін, що називав себе представником Гетьмана Скоропадського. Вони верховодили у Царгороді і вели травлю на Посольство У. Н. Р. Треба сказати, що більшість членів Ради мешкала у Царгороді з російськими паспортами.

Закладений був також Союз Сільсько-Хліборобський, де головував спочатку п. Л. Родзянко, землевласник з Катеринославщини, а потім п. Капітан І ранги Л. Постриганів — б. товар. Міністра Морських Справ у 1918 році. Цей Союз, як і попередні установи, фактично нічого не зробив і не робив, допомоги громадянам давав мало, а улаштувати колонії і найти хліборобську працю не мав змоги. У червні 1921 заснувався Комітет Спасення України з п. О. Адіясевичем на чолі, з генералом Богомольцем, його заступником, та п. Шиловським, секретарем і 8-ма членами. Комітет мав гроші і дійсно громадянам помагав, політично стояв на ґрунті повної лояльності до Уряду У. Н. Р. і його представників і вів широку акцію інформаційну серед чужинців. Акція ця не припинилася з смертю п. Адіясевича, коли головою став генерал В. Богомолець, і все поширювалася. Комітет видавав місячник „La Libre

Ukraine* у французькій мові, якого вийшло 6 чисел. У серпні 1921 заснований був відділ Українського Червоного Хреста, на чолі якого став б. Генеральний Консул у Петербурзі п. С. Веселовський, а заступником його—п. Адіясевиц. Відділ за-клав амбулаторію. Нею керував Д-р. Омшанецький, який поставив її дуже гарно, але так, як і всім українським установам у Царгороді, і цій амбулаторії шкодила відсутність потрібних коштів

За весь час боролися у Царгороді дві течії: лояльна до Уряду У. Н. Р. і москвофільсько-федералістична. Остання, хоч дуже несильна, мала гроші, які отримувала від врангелівських установ; перша, значно сильніша, скупчувалася біля Послів У. Н. Р.—спочатку п. Лотоцького, потім п. Токаржевського-Карашевича.

Життя культурне української еміграції було дуже кволе. На острові Хальн було засновано, як вже згадано, Просвіту ще у 1919 році, але вона майже не проявляла свого життя. Раз чи два поспробували улаштувати вистави, що зацікавили навіть чужинців, але продовжувати працю за браком коштів було неможливо. Посольство завжди роздавало українські книжки, часописи, й навіть було улаштувало читальню, більше ж зробити воно не було в силі. Місцева людність турецька відносилася до Українців дуже прихильно; так само всі вищі міжнародні чинники, але страшенно вороже ставилися Росіяне, яких у Царгороді дуже багато і які вели проти Українців страшенну агітацію і шкодили Українцям на кожному кроці і як тільки могли. Зі всіх місцевих елементів найліпше жили Українці з Турками. Був там представник Галицького Уряду п. Марущак чи Маритчак, який ставився до Наддніпрянців з великою неприязню, а тому ми не мали з ним ніяких зносин.

Царгородська еміграція тримавала весь час звязок з Сербією, Болгарією, Румунією, Віднем і Прагою. Постійно переписувалися і з Колонією в Єгипті. Події 1920 р. змінили радикально стан річей у Царгороді. На підставі розпоряджень Турецького Уряду і з-за небезпеки бути відданим большевикам всі Українці покинули Царгород і Посольство У. Н. Р. припинило на де-який час свою діяльність.

3.

Олександр Вікторович Адіясеви́ч.

(Посмертна згадка).

Дня 19 лютого 1922 р. скінчила своє життя у Царгороді людина, якій належить висока пошана й щира згадка і над могилою якої кожний свідомий український патріот повинен сказати „Вічна пам'ять“!

Небіжчик Олександр Адіясеви́ч родився у Липках під Немировом на Поділлі в 1865 р. в дрібновласницькій родині і вже на тринадцятому році життя, втративши свого батька, був примушений сам на себе заробляти. Шіснадцяти років скінчив він гімназію і поступив спочатку на медичинський факультет, а потім на природничий.

За участь в політичних організаціях, ще будучи студентом, Олександр Адіясеви́ч був посажений у Петропавлівську фортецю, а потім засланий у Семіполатинськ на Сибіру. Три роки пробув він там, присвятивши всю увагу й працю геології та вивченню копалинь золота. Будучий інженер вже тоді виявляв себе активним громадським діячем, заклав етнографічний музей і організував метеорологічні стації на Алтаї.

Повернувшись з заслання оселився небіжчик на Кавказі, де й проводить більшість свого життя,—від'їздить тільки на недовгий час до Англії, до Америки, разом з науковою експедицією графа Палена до Туркестану, або як урядовий представник російського Міністерства Торгу і Промислу—до Петербургу, до Польщі і до копалинь золота на Лені. За весь той час небіжчик написав багато наукових статей російською і англійською мовою, став членом багатьох наукових товариств, російських, англійських і американських та військовим інженером з рангою полковника і дипломованим технічним радником різних підприємств.

Велика війна примусила Олександра Адіясеви́ча посвятити свою енергію санітарній допомозі армії на Кавказьких фронтах, де він перебував до революції. Початок революції застав його у Петербурзі.

Хоч був небіжчик одружений з Росіянку, хоч перебував він увесь час десь далеко від Рідного Краю, а всеж ніколи не забував він про Україну, яку кохав всією силою своєї душі. Ще в 1893 році писав він до своєї нареченої: „Моя улюблена Україна, моя нещасна батьківщина, буде мати ліпшого

сина, коли матиме таку дочку, як Ви*.

З всією енергією кидається він у рух революційний і спільно з українським Генеральним Консулом у Петербурзі Сергієм Веселовським організує Спільку, стає на її чолі і допомагає Українцям вирватися з большевицького пекла. В 1918 році, повернувшись врешті на Україну, Адіясевиц стає урядовцем М-ва Торгу і Промисловости, але обставини скоро загрожують йому в Царгород. Ставши Головою Біженецького Комітету острова Хальн, захоплений бажанням використати свої звязки в філантропійних цілях, а з другого боку може не маючи належної підтримки в стисло національних колах, Олександр Адіясевиц в 1919 і 1920 р. присвятився цілком допомогівій акції збігів. Він спробував використати для цього навіть Моркотунський Комітет, що заснувався був у Царгороді. Але високо чесна, патріотична душа небіжчика, швидко розглянувши всі обставини і оцінивши як людей, так і ситуацію, відкинула всі підроблення під націоналізм, і патріотизм і він пірвав як з Моркотуном, так і з тими російськими групами, що пробували використати український рух для своїх цілей.

Заклав він потім Комітет Спасіння України, заснував Сільсько-Хліборобський Союз, став палким пропагатором самостійности України серед своїх англійських знайомих і в англійській пресі. Занявши посаду заступника Голови Царгородського відділу Українського Червоного Хреста, Адіясевиц цілий 1921 рік широким співробітничав з Посольством У. Н. Р., приймаючи участь в переговорах з Грузинами, з Азарбейджанцями і з Горцями для заключення союзу, а також організуючи наших Царгородських збігів. Видавав він в Царгороді неперіодичну „Вільну Україну“ французькою мовою, в якій підкреслював, що вважає Комітет свій за огнище, при якому скупчуються лояльні громадяне У. Н. Р.

До всіх прикмет здібного, талановитого, політичного, громадського діяча мав ще Олександр Адіясевиц надзвичайно добре серце, і завжди радо приходив з допомогою кожному, хто до нього звертався.

Втрата О. Адіясевица для України велика. Пам'ять про нього залишиться у всіх, хто його знав. Оцінюючи його працю найвище Командування У. Н. Р. мало його нагородити рангою генерала-хорунжого—на жаль він до цього не дожив.

Хай йому земля буде легкою!

Н. Н. Н.

НА СУЧАСНІ ТЕМИ.

Після еміграційного з'їзду.

Давно очікуваний з'їзд нашої еміграції у Польщі врешті відбувся. Чотирі дні—з 15 по 18 серпня—наші представники обговорювали лекучі потреби нашого життя, ухвалили низку резолюцій, встановили нові форми організації еміграційного суспільства, намітили фінансову базу для цієї організації і т. д. Ми знаємо, що різні можуть бути погляди на значіння й вартість тої праці, яку проробив еміграційний з'їзд, і далі до цієї теми підійдемо, а зараз мусимо зазначити й підкреслити, що сама ідея еміграційного з'їзду могла викликати сумніви хіба в безнадійних доктринерах та в тих політиках, що вище своєї дзвіниці підвестися не можуть. *) Для всякого вдумливого спостерегача повинно бути ясним, що наша політична еміграція вступила в новий період свого життя, що ті звязки та організаційні форми, які були принесені з України і які були такими цінними й потрібними на випадок негайного повороту на батьківщину, встигли втратитися або втратили своє попереднє значіння; що розпоршена еміграція, *volens nolens* захоплена інтересами щоденного існування, думкою про хліб насушний, може розгубити свої властивості, як національно-державний чинник, як поважна суспільна сила, коли не буде вжито заходів, щоб її зберегти й у свій час повернути рідному народові. Це завдання, власне, і мусів поставити перед собою з'їзд еміграції: громадська організація еміграційного суспільства для поліпшення умов його існування і для збереження в ньому тих духовних і політичних вартостей, які привели його на вигнання з окупованої ворогом отчизни.

Було дві інституції, які могли взяти на себе скликання еміграційного з'їзду—це Український Центральний Комітет і Товариство допомоги збігцям з України. Взятася за справу старіша, хоч і більш бюрократична з формального боку, інституція—Центральний Комітет, але ініціативу свою він поділив з громадянством, яке було закликане до співробітництва в цій справі з перших же її кроків.

*) Характеристично, що наша еміграція в Румунії зібралася на з'їзд як раз у ті самі дні, що й ми, хоча жадного порозуміння в цій справі не було.

І не треба бути великим оптимістом, щоби визнати добрі наслідки праці організаторів першого еміграційного з'їзду. Принаймні самі організатори сподівалися на менше, ніж склалося в дійсності. На з'їзд прибуло поперх 50-ти делегатів, а з кооптованими самим з'їздом громадянами число членів його перевищувало 60. Натурально, що їх могло б бути більше. Коли б на заклик організаторів з'їзду відгукнулися всі еміграційні колонії, особливо на Волині, то мало б прибути на з'їзд ще яких 15—20 делегатів, але це суті справи не міняє. Не міняє суті справи тому, що на з'їзді панувала безумовна солідарність та однодумність, не було розбрату і поважних суперечок між окремими групами, і головніші питання програму вирішувалися значною більшістю голосів. 15—20 нових делегатів не змінили б результатів з'їзду. Найліпшим доказом того зацікавлення з'їздом, яке виявили представники суспільства, і найкращим показником настроїв, які панували на з'їзді, можуть служити два факти: по-перше—в останній день були присутні на засіданні з'їзду 58 членів, цеб-то той самий кворум, що і в початку з'їзду, і по друге—при обранню кандидатів на дуже відповідальні посади в новій еміграційній організації голосувало 53 члени з'їзду, а обрали кандидати одержали: два по 51 голос., два по 50, один—49, один—44 і один—38. Хіба треба ще кращих ілюстрацій тої внутрішньої суголоносности, яка сама собою утворилася в діловій атмосфері першого еміграційного з'їзду?

Поруч з цим може не зайвим буде зазначити, що за чотири дні всього яких два-три рази забреніли на з'їзді нотки демагогії та мітінгові викрики; взагалі ж дебати провадилися цілком поважно—з щирим бажанням досягти як найліпшого розв'язання справ.

Негативною рисою першого еміграційного з'їзду треба визнати хіба те, що на ньому замість розумної, широї і ділової опозиції виступала весь час невеличка групка протестантів, які вживали всіх зусиль, щоб руйнувати працю з'їзду, загрожували, що не будуть виконувати його постанов, явно зводили особисті рахунки і врешті до такої міри обридли з'їздові, що він ледве їх слухав. По більшості то були ех-урядовці з дуже сумнівною репутацією, а один, крім того, отвертий москвофіл. Нічого додатного і поважного вони на з'їзд не внесли. Це був випадковий прищик на здоровому тілі—не більше.

Яка ж внутрішня суть роботи з'їзду, які наслідки його праці?

Програм з'їзду складався з 11-ти пактів і де-які з них торкалися справ великої ваги, але загальне й першорядне значіння мали власне два питання, а саме: про організацію еміграції від верху до низу і про самооподаткування її для її ж суспільних потреб.

З'їзд мав цілком аполітичний характер і не тільки тому, що це була зовнішня умова, на якій дозволено було його скликання. Аполітичність з'їзду впливала і з його завдань. Він прямував до утворення громадської, а не політичної організації емігрантів-Українців, він не хотів втручатися в їх політичні переконання та державну акцію, він не питався, до якої партії чи державної концепції належать ті, що зібралися під його прапором. Кожний з членів з'їзду знав, що все це—українські державники, що всі вони—вигнанці з окупованої батьківщини, що остаточна мета у них одна й та сама: вільна, незалежна Україна.

Отже, з'їзд був громадським і не міг бути іншим. І та організаційна конструкція, яку він ухвалив, являється конструкцією громадською, в якій знайдеться і місце і акція для людей найрізноманітніших політичних сфер. Згідно цієї конструкції з'їзди еміграції, що мусять скликатися принаймні раз на рік, являються, так би мовити, суверенними виразами волі еміграційного суспільства. Експозитурою з'їздів і центральним керовником справ еміграції призначено Український Центральний Комітет, в склад якого повинні ввійти, окрім сучасної дирекції (А. В. Лушашевич, В. К. Прокопович і М. Л. Юнаків), шість обраних з'їздом керовників секцій (організаційної, фінансово-господарчої, правничої, інтернованих, культурно-освітньої і гуманітарної), а також обраний на з'їзді секретар і представник Товариства допомоги збігцям з України. Діяльність цього Товариства, по думці з'їзду, повинна провадитись у контакті з Ц. К. і з відповідною координацією.

Що торкається периферії, то осередками її організації мусять бути філії Центрального Комітету з обраними місцевим громадянством керовниками на чолі. Такі керовники являються членами Ц. К. і кілька разів на рік з'їзжаються на сесії, складаючи разом з пленумом Ц. К. і управи Т-ва допомоги збігцям Загальну Раду Ц. К.

Ми не будемо спивятися тут довше на організації еміграційного суспільства, ухваленій з'їздом, бо докладний комунікат про з'їзд і його постанови друкуються нижче в відділі хроніки. Не будемо торкатися і другої, тісно звязаної з організацією і не менш важливої справи,—самооподаткування еміграції. Ідеологічний бік цієї справи нами був викладений у попередній книжці „Трибуни України“, і з'їзд не вніс у нього жадних змін, але з'їзд широко розробив самий апарат оподаткування еміграції й стягання з емігрантів національного податку. Нам залишається тут лише висловити щире побажання, щоб серед української еміграції виявилось як найменше зрадників громадської справи та шкурників. Дуже маленьку податкову норму встановив з'їзд—всього на всього 2 відс. від заробітку чи іншого прибутку. Це визначає, що емігрант, який заробляє місячно яких 10 мільйонів,—а таких емігрантів тепер чимало—повинен внести щомісячно національного податку—200,000, а той, хто заробляє, скажемо, 3 000,000, вносить 60,000. В інших виразах це визначає, що кожний з нас буде вносити на національну справу менше, ніж свій денний заробіток. Правда, з'їзд встановив лише мінімум, і більш заможні громадяне може захочуть вносити 3 і 4 відсотки від свого місячного прибутку, але то вже є не обов'язкова норма, а так би мовити, вияв громадського почуття.

Варто зазначити, що кілька Поляків з України, дізнавшись про встановлення на емігранському з'їзді національного податку, висловили бажання прилучитися до цієї справи і вносити еміграційний податок нарівні з нами, Українцями. Натурально, що такі настрої можна лише вітати. Ні Жидам ні Росіянам з України це до голови не прийшло. Не прийшло їм до голови і привітати, хоча б листовно, український емігранський з'їзд. З інших національностей привітали з'їзд лише Грузини і Поляки, через особливі делегації.

Отже, з'їзд відбувся. Загальні підсумки його ми підвели. Не хочемо їх ні переменшувати ні перебільшувати, бо пам'ятаємо, що це перший крок, яким лише розпочинається справа нашої організації та закріплення наших національних позицій на еміграції. Чи багато чи мало зробив з'їзд—це покаже зрештою само наше громадянство. Коли воно чутливо поставиться до зусиль з'їзду упорядкувати наше життя на вигнанні, коли воно своєю співпрацею і матеріальною допомогою полегшить утвореним і ухваленим на з'їзді суспільним органам досяг-

нення поставлених перед ними завдань—праця з'їзду дасть дуже поважні наслідки. Коли ж почнуться, замість дружньої роботи, суперечки, критика й балаканина—наслідки з'їзду будуть, само собою зрозуміло, цілком іншими.

Таким чином обов'язок кожного з нас—прикласти всіх зусиль, щоб перший український емігранський з'їзд не був дискредитований. Всіх громадян ми повинні закликати й притягати до творчої суспільної організаційної праці і в першу чергу з своїм закликом звернутися до реформованого з'їздом Центрального Комітету. Від енергії, працездатності та ініціативності його залежить великий відсоток успіху всієї справи. З одного боку Центральний Комітет, утворивши відповідний технічний апарат, мусить приступити до негайного переведення постанов з'їзду, до реєстрації еміграційного суспільства, до заведення хоча б примітивної статистики, до утворення на місцях тих організаційних ячеек, які разом з тим були б його виконавчими органами й апаратом для стягнення національного податку. По-друге Центральний Комітет мусить почати підготовчу працю до скликання другого еміграційного з'їзду, призначеного на січень 1924 р. Чотири місяці—це не такий вже великий речінець.

Другий з'їзд повинен доповнити працю першого, скорегувати його помилки, зміцнити встановлені ним позиції.

О. Хоменко.

Лозанська умова та наш південний сусіда.

В Лозані відбувся один із важливих актів сучасної міжнародної політики: підписано мир держав Антанти з Туреччиною. Сталося те, що не трудно було передбачити і про що я писав ще три роки тому у „Волі“: енергія й патріотизм турецького народу дістали натуральну, хоч і не легку, перемогу, і перед ними мусіла схилитися засліплена, нерозважлива політика світових переможців. Як справедливо констатував Мустафа Кемаль в одній із своїх промов в Ангорському парламенті,—„серед переможених в світовій війні народів Туреччина стала єдиним переможцем“. Це добра наука—однаково і

для тих, хто вірить і хто не вірить в конечну стихійну перемогу свідомих народніх змагань.

Пригадаймо коротко фактичний збіг обставин.

З часу відколи формально припинилася війна, найближчим об'єктом східньої політики Антанти стала Туреччина, а Царгород став осередком тієї політики. В своїому становищу переможеної Туреччина лояльно віддалася в руки переможців і, відповідно тому, змінила напрям своєї не лише зовнішньої, але і внутрішньої політики. Внутрішня влада з рук уніоніської партії, що провадила війну в спілці з центральними державами, перейшла до рук антантофільської партії Entente liberale, і на чолі уряду став ширий антантофіл Дамад-Ферід-паша. Видатніших уніоністів оддано під суд, і цим процесом тодішній турецький уряд наочно маніфестував свій цілковитий розрив з попереднім германофільським напрямом турецької політики. Турки зробили все, що підкреслювало їх орієнтацію на нову фактичну силу, і з твердим духом ждали вирішення своєї долі мировою конференцією. Але лояльну тактику Туреччини миродайні кола зрозуміли як доказ її безсилля, як фаталістичну апатію до своєї долі. Звідци—агресивність їх тактики що до Туреччини, і перш за все з боку окупаційної військової сили. Антанське військо займає з характером постійної окупації смачніші та зручніші шматочки Туреччини: Французи зайняли Адану, Італійці—Адалію, а при тім вже й Греки—Смирну. Так само незважливо поводитися з Туреччиною і чинники дипломатичні. Долю її мали вирішати без участі її представників, а коли останнім таки дозволено було приїхати до Парижу, то там зустріли вони відношення дуже образливе і скоро відїхали, доставши від голови конференції листа не надто прихильного тону.

Така тактика дуже образила свідоміші кола турецького громадянства, окупація ж берегів Малої Азії, особливо Смирни, глибоко схвилювала думку та патріотичне чуття і широких мас турецького народу. Твердий спокій Турків переминяється в акцію протесту. Треба було бачити грандіозні мітинги в мечетях та на площах перед мечетями, навіть мітинги турецького жіноцтва, щоб зрозуміти, яку пожежу в турецькій душі необережно запалила самовпевнена тактика переможців.

Так, помилки Антанти найкраще загітували Турків. Зміна турецьких настроїв найперше позначилася в поспішних кризах внутрішньої влади, що досить скорим темпом і послідовно пе-

реходила до рук все дальших од антантофільства; всі репресії окупаційної влади (розгон парламента, арешт впливовіших його членів, обсадження урядових установ військом. і т. ин.) не могли з тим нічого вдіяти. І от уже в цей час турецька дипломатія використовує зміну внутрішньої ситуації. Сервський договір (10 серпня 1920 р.), хоч і як тяжкий для Туреччини, але мусів би бути далеко тяжчий за умов попереднього 1919 року.

Рішучим та рішавчим фактором для зміни долі Туреччини стався виступ Мустафи-Кемал-паші. Цей популярний генерал став фактичним господарем цілої Малої Азії за виключенням хіба прибережної смуги її—не більше як на стріл гарматний. Тут він організує другі, незалежні від окупаційної влади, адміністрацію, фінанси, утворює армію, кадри якої досягають 100 тис. Талановитий генерал та адміністратор виявив себе разом з тим і дуже здатним дипломатом. Не кажучи вже про те, що, використовуючи антагонізм серед Антанти, він здобуває з антанських джерел зброю та все потрібне, — що найгодівніше, він здолав запалити релігійне чуття ісламитів геть далеко за межами Туреччини,— бо не треба забувати, що турецький падишах єсть разом і халіф усього мусульманського світу,— тому кривда Туреччині розцінюється в цім світі, як кривда самій мусульманській ідеї. Мусульманський рух в Індії завдає багато клопоту Англіяцям та викликає їх на ризикование, що показалося врешті й фатальним, підприємство—на інсценізацію грецького наступу в Малій Азії. Тим часом Французи не можуть собі ради дати в Сирії. А для постраху тим і другим Кемаль входить в зносини та складає умову з большевиками. Як після показалося, від большевиків він нічого не дістав та й не міг дістати; але той союз викликав тривогу в антанських сферах та в немалій мірі призвів до турецьких успіхів в Лозані.

Дипломатичний шлях до Лозани взагалі був не простий та не легкий, — це блискучий шлях турецької дипломатії. Серйозними етапами на тому шляху були паризька та лондонська наради в східних справах, особливо остання, де дві турецьких делегації—від офіційного та неофіційного урядів—сполучилися в одній акції, і з того часу перервалася фікція розбіжності турецької тактики. Але найбільшу перемогу одержали Турки в Лозані.

Після Лозанської конференції від Сервської умови і сліду

не осталося. Турки стають повновласними господарями не лише в Малій Азії, але й дістають назад більшу частину своїх земель європейських, про які ще рік тому й гадати було б дивно. Царгород та протоки увільняються від окупації. Три роки тому визнану незалежність Armenii анульовано, — Туреччина дістає свободу що до національних меншостей.. Анулюється стара турецька грошова залежність Франції. Англійські концесійні нафтові претензії не вирішено остаточно,—і ми ще будемо свідками шаленої конкуренції в цій справі між Англією та Сполученими Державами, а ту конкуренцію Турки, безперечно, зуміють на користь собі зужити. І цю умову де-які органи англійської преси оцінюють, як перемогу англійської політики! Добра перемога, від якої без сліду розлетілися всі позиції колишніх переможців. Більш правдивою треба визнати ту оцінку факта, яку подає орган Лойд-Джорджа „Daily Chronicle“, а саме—що лозанська умова, навиаки, свідчить про поразку англійської дипломатії; але при тому забувається, що напрям від цієї політики на Сході дано не ким, як тим таки Лойд Джорджем, разом з Лордом Керзоном—міністром закордонних справ Великобританії.

Але єсть в одній точці і безперечна дипломатична перемога Англії. Це—право вільного доступу в Чорне Море і лозанська умова відкриває вільний доступ в це море для флоти торговельної та військової і при тім—однаково як в часи миру, так і в часи війни. Як я вже зазначав у Празькій „Tribun“ (ч. 185), ця точка лозанської угоди становить ахилесову п'яту для всіх мрій про колишню „єсеросійську“ державну цілість, яку так заходяться більшовики скріпити хоча б і федеративними нитками. Основою тої державної цілости була недоторканість морських границь України й Грузії. Звідци походять ті непереможні апетити до протоків, що єднають між собою Милюкова й Чичерина в їх однаковій імперіялістичній ідеології. Лозанська конференція нанесла тій ідеології тяжкий, коли не смертельний, удар. У вирішенню державної долі прибережних чорноморських держав б. Росії тепер приймають участь видатніші морські держави і в першу чергу—„владичиця морів“. В українській пресі на цю дуже важливу для нас сторону лозанської угоди вже звернув виразну увагу Д. Донцов в ч. 9. „Заграви“. „Лозанська постанова—цише він,—про протоки, які Росіяне здавна уважають за свій певний спадок, цілком розвіє їх надії. Від тепер Ро-

сія на українським побережжі Чорного моря є *attaquable* (яку можна з шансами на успіх атакувати). В наслідок договору Константинопіль припадає, правда, Туреччині, але Дарданели найміцнішій морській державі в Середземнім морі — Великій Британії, яка кожної хвили може перевести блокаду Росії, збомбардувати Одесу або Новоросійськ своїми кружляками і зробити на лінії між Херсоном і Батумом, де їй сподобається, десант. З огляду на неустаючі причини до російсько-англійського конфлікту в Азії стає дарданельський отвір тим місцем, через яке Англія все може робити дуже болючий натиск на свого північного суперника, а коли цього вимагатимуть потреби її політики, виступити й активним чинником в російсько-українським спорі⁶.

В усякому разі роля великих морських держав в українській справі вже не така нейтрально-теоретична, як до цього часу. Коли реальні інтереси скажуть якій з них вмішатися активно в ту справу, то вони вже мають можливість те доконтинувати і свої інтереси обстоювати. Тим чином українська справа виходить із сфери виключного впливу ближчих сусідів, а стає на ширший терен міжнародній. Для молоді держави це перша й головніша умова трівого її існування.

Цей факт зрушення нашої державної позиції з мертвої точки залежності від самих сусідів не можна, з погляду державного значіння, дорівняти ні з одним із фактів нашої, дотеперішньої історії від часів Хмельницького. Нові міжнародні перспективи дають тепер міцніший ґрунт і для основної нашої орієнтації—на власні сили, на сили свого народу. Та натуральна й здорова орієнтація не зводить вже нас, в остаточному вигляді, в тісний кут добросусідської волі чи ласки: для неї вже єсть ширші міжнародні основи, що в більшій мірі забезпечують наші державні інтереси.

Ця найважливіша для нас сторона Лозанської умови затінує всі інші її сторони. Проте не тратить для нас свого серйозного значіння зокрема і справа наших відносин з нашим історичним південним сусідом. Лозанська умова характеристична саме тим, що вона нічим не в'яже Туреччини з цілою російською федерацією, крім одного: та федерація обов'язується додержувати умову, а в тім числі й точку про неї тральність Чорного моря. Оскільки, це не в інтересах цілоти федерації, остільки, навпаки, в інтересах окремих складових частин її, а саме—України й Грузії. Коли боль-

шевики упадуть, а лозанська умова останеться (мусить остатися по умовах міжнародного права), то відносини Туреччини й України перейдуть в ту фазу взаємних інтересів, на якій вони історично обірвалися двісті літ тому за московською навалою на Україну та вдруге припинилися вже в нинішній час все з тої ж причини. Як ті інтереси послідовно склалися та остаточно склалися в історії, такими остануться вони й надалі.

Спогади про перші взаємовідносини турецько-українські, правда, не мають в собі нічого для обох сторін приємного: пам'ятки про них ми маємо в думках та плачах невольницьких, Турки—в традиціях про козацькі морські наскоки. Проте по волі відносини ті стають на твердий політичний ґрунт взаємного розуміння інтересів. На півночі, за Україною, повстає держава, що тисне на неї, змагаючись твердою ногою стати на Чорному Морі. В Стамбулі зрозуміли, що найбільш раціональний спосіб ухилитися від цієї небезпеки—допомогти стати на ноги незалежній Українській Державі. Живі пертрактації між Україною й Туреччиною провадяться ще за Богдана Хмельницького, ~~які~~ формально реалізуються вже 1669 р. за гетьмана Петра Дорошенка, якому султан Магомет IV прислав клейноди—булаву й прапор—„на знак дружби та на страх нашим ворогам“. Гетьман відповів, що приймає ті клейноди „на посвідчення союзу між Україною й Портою“, і в числі умов того союзу була точка, що—„ні султан, ні хан не можуть складати умови з сусідніми державами без порозуміння з гетьманом“. На домагання одного з послів, щоб Туреччина відмовилася від союзу з Україною, та гідно відповіла, що „її слова й честь накладають на неї обов'язок додержати вірність Україні, обороняти яку вона обіцялася перед цілим світом“. Але можливості було вже втрачено, і на уламках Польщі й України все більше зміцнювалася Московщина і все дужче виявляла свої замахы на тепле море. Ті замахы не обмежуються північними берегами Чорного моря, охоплюють східні береги його—Кубань і Грузію, а врешті виявляються в нестриманому апетиті до босфорських протоків. Той апетит зростає до крайньої міри під час великої війни (думські промови П. Милюкова) та не перестає до останньої хвили, навіть по Лозанській конференції, як це видно з настроїв російської емігранської преси.

Туреччина дуже багато зазнала від агресивної імперіалістичної політики Росії і як колись розуміла, так розуміє й

тепер—і всю небезпеку цього величезного державного тіла, і всі вигоди від сусідства з позбавленими імперіалістичних замхів державними новотворами. Це своє розуміння вона найкраще довела, допустивши в Лозаннську умову вже згадану точку про доступність Чорного Моря для військової флоти. Цєю точкою Туреччина своїх союзників, можна сказати, вивела на сухеньке, примусивши їх підписати *volens-nollens* те, що найбільше порушає інтереси „федеративного“ уряду. На цьому справа, очевидно, не спияється, бо розбурданий панісламізм накладає на турецький халіфат повинність взяти в опіку інтереси мусульманських народів Кавказа, Сходу Росії та Середньої Азії. Така ситуація не обіцяє тривкого союзу Туреччини із всеросійською федерацією, особливо взявши на увагу, з другого боку, і дійсні, вже згадані, настрої й апетити керманічів всеросійської політики. Отже, хто б не стояв на чолі тієї політики, як би не мінявся соціальний кольор керманічів її, життєві інтереси Туреччини однаково поведуть її до сепаратних союзів з своїми ближчими сусідами—Україною та Грузією. Реальна сила життя робить те, що як мали ми, так і матимемо в Туреччині свого певного політичного приятеля.

О. Лотоцький.

Похвала „кадетів“ большевикам.

На останньому пленумі „Виконкому Комінтерна“ (відбувся в кінці червня п. р.), як відомо ухвалено нову конституцію Союзу Соціалістичних Соцієтських Республік. Ця конституція остаточно позбавляє окремі республіки Союзу тих „самостійних“ чи автономних прав, що їх вони мали досі. Союз Соцієтських Республік, після ухвали нової конституції, фактично став Централізованою Державою. Окремі частини її—по термінології большевиків „республіки“ чи „автономні області“—уявляють собою французькі „департаменти“ чи російські—„отечественные“ губернії без будь якого натяку на „суверенність“. Бутербродна преса большевицька вихвалює новий акт державної творчості большевиків, як зразок політичної мудрості їх, як „нове слово“ пролетарської науки, „на підставі досвіду“ оперте. А харківські „Вісти“ в екстазі „підкалімства“, чи по нашому словоблюдства, уважають нову конституцію „першим каменем, що ми кладемо від майбутню велику

будівлю соціалістичного суспільства“ і наперед глузують з марудної та безрезультатної праці „премудрих учених теоретиків державного права, старих і молодих буржуазних професорів“, що захочуть вивчитися новій конституції. („Вісти“ ч. 144. З. VII). На думку офіційного органу У. С. С. Р., така праця „не по зубам“ буржуазним теоретикам: комуністичну бо мудрість може забачити тільки розум, звільнений від пут буржуазних забобів і націоналістичних пережитків!

Та самовдоволення і самовпевненість московських паходків з „Вістей“ були передчасними. „Буржуазні теоретики і професори“, ознайомившись з новою конституцією С. С. С. Р., не тільки зубів не поламали, а, навпаки, дуже швидко в новому шедеві державної творчості большевиків зорієнтувались і поспішили навіть висліді свого вивчення „конституції“ до широкого відому подати.

Російська емігранська преса, в якій власне співробітничать оті „старі і молоді теоретики державного права“, не дивлячись на своє вороже успособлення до большевиків, в даному питанні заняла дуже прихильну для них позицію і цілком широко почала вихвалювати їх. Найбільше цієї похвали виписано на сторінках кадетського органу „Руль“, де, як відомо, звили собі кубло „теоретики“ державного права і журналісти з школи „Речі“, та „Рускіх Ведомостей“. В „новині“ большевицькій „Руль“ ніби „старину“ свою—рідну—милу побачив і тільки оком глянув на нову конституцію С. С. С. Р., як „здравья мысли“ в ній зауважив.

То нічого, що такі „здравья мысли“ до большевицької голови прийшли. На думку кадетського органу значіння здорових думок в тому й полягає, що „доля здорових думок є незалежною від долі тих, хто з якихось сторонніх міркувань уважає за необхідне їх висовувати і проповідувати“ (ч. 800-19, VI).

Конкретно: позитивна вага нової конституції С. С. С. Р. полягає в тому, що вона логічно веде до „відбудови єдиної Росії“: „не тільки закордонна політика, армія і флота, залізниця і почта залишаються в руках Центрального Всеросійського Управління, всеросійських комісаріятів, а й майже все господарче життя країни залишається в руках центральної влади, бо у неї в руках залишається бюджет, податки, позички, концесії і, нарешті, вся зовнішня торгівля“ (ibid). Це власне те, чого хочуть російські кадети, та не тільки вони, а й инш-

політичні партії, від соціалістів почавши і на монархістах скінчивши. Коли ж російським кадетам не випадає тепер фактично працювати над відбудовою єдиної Росії, то добре, що це завдання, замість конституційно-монархічних міністрів, виконують комуністичні комісари разом з комінтерном. Проти такого поділу праці „Руль“ ніяких заперечень не має, бо на думку публіцистів кадетської газети, більшовики „общенациональное дело“ виконують і за це варті признання та похвали. Таким чином, виписуючи прилюдно компліменти на адресу своїх політичних ворогів, російські кадети виявляють зворушливу солідарність з ними в питаннях відбудови „єдиної“ Росії, зайвий раз підкреслюючи свої великодержавні імперіялістичні позиції і негативне відношення до справи національного самовизначення народів, що заселяють колишню російську державу.

Ще до прийняття нової конституції С. С. С. Р. емігранська російська публіцистика з почуттям морального задоволення зазначала, що позиція комуністичної Москви в національному питанні не має в собі нічого загрожуючого для інтересів всеросійської єдності і що, мовляв, не треба трагічно дивитися на декларативні заяви більшовиків про „самоопределение вплоть до отложения“ від Росії. Ось що писав один із таких публіцистів: „На всі ці республіки в Совітській Росії поважно ніхто не дивиться. В своїй реальному змісті автономія рівню є zero. На чолі Наркоматів місцевих стають люди по призначенню з Москви, які працюють по її вказівках, а тому від самостійности подібних державних формацій залишається одна фікція, і вони на ділі мало чим різняться від звичайних російських губерній, коли не вважати обов'язковим вивчення мови в місцевих школах“. *)

Постанова Пленума Комінтерна в справі нової конституції для С. С. С. Р. могла тільки підтвердити правильність тої оцінки, яку давали позиціям більшовиків в національному питанні їхні політичні супротивники. Не дивно ж, що „Руль“, вихваляючи більшовиків за оборону інтересів „єдиної Росії“, іронізує над § 3 конституції, де йде річ про „суверенітет окремих республік“ і рекомендує тут мудру пораду Кузьми Пруткова, що научав при читанні подібних написів—„не вірити очам своїм“.

*) Л. Терне „В царствѣ Ленина“. Очерки современной жизни в Р. С. Ф. С. Р. Берлін 1922. стр. 88.

Для нас така порада немає ніякого значіння, бо ми й без неї добре знали, що існування федеративних республік Р. С. Ф. С. Р. є комедія, брехня і провакація. На жаль де-хто з Українців-прихильників радянської системи влади, щиро, вірив в цю комедію і „не за страх, а за совість“ змагався навіть грати в ній певну роль. Коли вони й досі тей віри не втратили, то їм варто пригадати оту пораду Кузьми Пруткова, про яку не без східства згадує „Руль“, глузуючи при цьому і над самим принципом рівноправності народів взагалі. Кадетська газета не згадує про становище, в якому опинилися ці комуністичні прихвостні, що, беронячи принципи комунізму, одночасно захищали „суверенність“ окремих республік, бо гадали, що в умовах більшовицького ладу вони доб'ються здійснення прав кожної окремої нації на самоозначення. Та й без цієї згадки видно, що після прийняття нової конституції згадані елементи, більше ніж коли, „пошилися у дурні“ і відіграють жалюгідну, ганябну роль трубадурів московського централізму, що йде до своєї великодержавної мети через ілюзію легковірних адептів комунізму, приналежних до нададуючих націй. Таким комуністам українським, як Скрипник, Блакитний, Пелипенко, Полозов і інші, не кажучи вже про нових неофітів радянства з „Нової Громади“ або „Соціологічного Інституту“ не зайвим буде прислухатися до лекції російських „буржуазних професорів“. Лектори ці краще від наших радянських неофітів знають справжні інтенції комуністичної Москви і не ватаються приплескувати новому крутіству, проробленому над легковірними чи здеморалізованими політично пахолками з породи „черкаських людей“.

С—ток.

Червоне українофільство.

Гадаю, що більшість наших читачів добре пам'ятають, як на Україні гетьманував генерал Скоропадський в густому оточенні російських урядовців і як усі ці урядовці, з п. п. Ливогубом, Кістяковським, Рейнботом, Романовим, Ржепецьким, Гербелем, Гутником, Завадським і т. д. і т. д. стали страшеними українськими саместійниками. Не знаю чи були тоді такі

наївні люде, щоб в ту самостійницьку балаканину вірили, але як що й були, то в листопаді 1918 р. їхня наївність розлетілася прахом і димом: і генерал Скоропадський і його високе оточення показали зрештею своє справжнє обличчя і разом з генералами Келером, Долгоруким та російськими добровольцями, оголосивши „федерацію“, почали руйнувати українські інституції та розстрілювати Українців по контр-розвідках і просто-таки на вулицях. Шахрайське українофільство було потрібне цим панам, як тимчасовий засіб для наближення до їх єдиної ширшої мети—відбудови Великої Єдиної Росії.

Історія повторюється і часом дуже швидко. Недавно ми прочитали в газетах, що московські комуністи на Україні незвичайно захопились українством і розпочали в усіх напрямках провадити таку українізацію, якій і п. Скоропадський з Кістяковським позаздрити можуть. В зв'язку з постановами XII з'їзду своєї партії в національному питанні комуністи поставили перед собою такі конкретні завдання:

- 1) Персональна зміна верхків партії.
- 2) Декрет про удержавлення української мови, а вважаючи, що він був виданий—його потвердження і гарантії переведення в життя.
- 3) Термін для вивчення української мови партійними.
- 4) Сітка курсів українознавства.
- 5) Повернення партійних Українців (комуністів), висланих за межі України.
- 6) Повернення до партії комуністів, викинутих за українську опозицію.
- 7) Притягнення до культурної роботи тих Українців (не партійних), що стоять на революційній платформі.
- 8) Перегляд відносин до У. К. П. (Української Комуністичної Партії) з притягненням до адміністративної роботи.
- 9) Заклик до емігрантів (Українців), що стоять на революційній платформі, про повернення на Україну.
- 10) Українізація Держвидату, щоб видавництво українських книжок довів до 90 процент. продукції.
- 11) Поліпшення становища української преси.
- 12) Українізація Артемовського (Харків) Комуністичного Університету і всіх ВУЗ-ів (вищих шкіл).
- 13) Притягнення Академії Наук до інтенсивної роботи культурної.
- 14) Усування перешкод для українізації червоної армії, в

зв'язку з цим можливий і повільний перехід на систему територіального укомплектування в porozумінню з РевВоенСоветом.

15) Перенесення центру з Харкова до Кієва, вважаючи на його культурну вагу.

Ясна справа, що нам, емігрантам негайно треба складати речі, коли вони в кого ще залишилися, та швидко проєтувати до дому, на Україну, бо хто ж з нас не стоїть „на революційній платформі“ і кого з нас не задовольнить у сучасний мент такий простір національної культурної праці на батьківщині? Одна тільки є тут переешкода, а саме те, що більшовики завжди були і є великими, яких світ не бачив, шахраями й провокаторами. Отже, чи нема й на цей раз шахрайства й провокації в їх шаленім захопленні українізацією? Таке питання викликають між иншим й ті відомости, що приходять з України про люте катування „петлюрівців“, про боротьбу з українським рухом взагалі, про страшні селянські гекатомби, які утворюють карві згони при своїх розправах з повстанцями. Все це якось не пасує до нового українського курсу совітської влади...

Більшовиків звичайно і, треба додати, цілком справедливо вважають дуже реальними політиками, і коли вони розпочинають нове шахрайство та провокацію, так мусить бути в них для цього певна мета.

І вона дійсно є, та навіть не одна, а кілька. Гадаю, що деморалізація та зманювання еміграції для обезсилення її та для розправи з тими, хто спіймається на гачок,—це є одно з найостанніх завдань нових „українофілів“. Головне ж полягає в иншому. Більшовики переконалися, що оружним способом вони, не вважаючи на пять років жахливого терору, не можуть подолати на Україні те явище, яке ці шахраї називають „політичним бандитизмом“. Отже, на допомогу зброї вони притягають тепер національний обман і, поставивши нове ошуканство в широкому масштабі, сподіваються одурити народні маси. Перше дурили самостійністю; тепер, скасувавши самостійність, ловлять на культурну автономію...

Але більшовикам ходить не тільки о те, щоб одурити нарід український, у межах Совдепії перебуваючий. Вони знають і багато разів самі заявляли, що урятувати їх може лише світова соціяльна революція. Вони ще не втратили остаточно віри в неї і їм конче треба перекинутися в Європу. Але на дорозі в них стоїть Польща; в Польщі ж числяться поверх

6 ти мільйонів українського населення... Отже, використати всі помилки польської політики на „кресях“ і в Галичині, показати, який національний рий панує в Придніпрявській Україні, які широкі перспективи розчиняються там для розвитку рідної культури і підсилити таким чином існуюче незадоволення та викликати заколоти в Річісполітій Польській—ото є безумовна мрія московських комуністів. Для здійснення її всі ці Фрунзе, Раковські, Гуревичі, Гугелі та Рафаси і перетворилися в таких завзятих, переконаних Українців.

Само собою зрозуміло, що не порушує нова національна лінія большевиків і їхньої загальної світової політики. Тепер кокетує з СССР Франція, здається, починає поглядати в той самий бік і Англія—чому ж не козирнути в такий мент новою національною позицією: мовляв, спочатку заспокоєння, а потім і реформи... Хай весь світ знає, яка то є толерантна совітська влада, який в неї широкий світогляд в національних справах...

По-за всім тим перед нами повстає питання, як мусямо ми ставитися до того, мовляв, червоного українофільства,— додатним чи уємним явищем треба його вважати.

Я гадаю, що безумовно додатним і ось чому. По перше—воно свідчить про велику силу української національної стихії, яка кінець-кінцем зігнула й московський комунізм. По-друге—оця часова національна смуга в совітській політиці—хай вона протягнеться навіть не більше кількох місяців, свою позитивну роль виконає, як виконав її у свій час у деяких культурних галузях гетьманський уряд Скоропадського. Дуже влучно писав недавно В. Винниченко про большевицько-українські експерименти:

„Над московськими большевиками лежить одно цікаве характеристичне прокляття: їхня демагогія часто перевертається в бумеранг і, вернувшись, б'є їх самих... Щоб „опанувати українським селянством“, як недавно з циганізмом цигана, пійманого на злодійстві, заявив Х. Раковський, проголошувалась і декларувалась самостійність України. Щоб обдурити європейських капіталістів і робітників, утворено навіть „самостійний“ український Комісаріят Закордонних Справ, з ріжними закордонними „самостійними“ місіями та представництвами. Утворено його тимчасово, декоративно. Але тут виявилось оце прокляття бумеранга: сухі, фальшиві декорації почали раptom давати парости, як гіллячки верби застромленої на мокрому

місці. Урядовці „українських представництв“ почали по-маленьку проймається своєю декоративною ролею, почали входити у професійний інтерес, набирати „самостійницької“ амбіції; почалися навіть тертя з представництвами Москви“...

Замість декоративної самостійності УССР, яка анульована новою конституцією ССРСР, большевики висунули тепер культурну автономію—не менш фальшиву й декоративну, ніж була ота самостійність; але гіллячки верби, застромлені на мокрому місці, дають свої паростки.. Принаймні давали в минулому, а тому, гадаємо, дадуть і в майбутньому.

О. Пачевський.

Н О В І К Н И Ж К И.

Іван Котляревський. Енеїда на українську мову перелицьована. З переднім словом та примітками проф. Б. Лепкого, з ілюстраціями та заставками А. Штірена. Видавництво Ольга Дьякова. Берлін, 1922. Ст. 106, Вел. ін. 8.

Видання як на теперішні часи—роскішне. Гарний друк. Численні кольорові малюнки й визерунки та портрет Котляревського, путяща справа—ось зверху прикмети нового видання нашої безсмертної Енеїди. Про внутрішні говорити нема чого. Передмова проф. Лепкого, як звичайно у нього написана тепло, з пієтизмом, у трохи піднесеним тоні—є цілком на місці. Автор уміло розповів біографію письменника та виказав його заслуги. Слід тільки справити прикру помилку—батько Котляревського не міг служити при Полтавському земстві—тоді земством і не пахло, а був звичайним магістратським канцеляристом. На жаль не зазначив автор, який саме текст поклав він в основу свого видання. Для популярного видання, призначеного для широкої публіки, це й не надто важлива справа, але при кінці своєї передмови д. Лепкий заявляє—„Хочемо дати читачеві ще один текст одного з найцінніших архитворів української літератури“.

Нас власне й інтригує це „ще один“. Але який він, звідки, не знати. Проф. Лепкий про це чомусь мовчить. Не дав він також і жадчих приміток, хоч у наголовку про них і заявлено. А це безперечна шкода, особливо відчувається брак словарця. Без словарця таких річей, як „Енеїда“, видавати не можна. Не шкодило б передрукувати відповідні пояснення з видання „Віку“ під ред. С. Єфремова.

Переходячи до ілюстрацій, мушу зауважити, що не всі оригінальні, так що застереження видавництва що до права на них нас трохи дивує. Адже кожний, хто бачив малюнки В. Корієнка, зараз пізнає, що д. Штірен просто на просто запозичився у покійного ілюстратора „Енеїди“. З усіх малюнків тільки один—„Дидони на кострі“ Штіренова власність. І це за-

раз видно, бо етнографічності тут найменше: сорочка на Дидоні не українська, на шиї хрестика нема. Корнієнко, очевидно, так би не малював.

Решта, з знімком малюнка „Троянці“, мотив котрого взяв Штірен очевидячки у Позена, запозичені цілком у Корнієнка. Той самий сюжет і трактовка його, тільки з певними варіаціями, по-за тим подібність сливе буквальна. З виїмком хіба останнього малюнка („Поединок Енея з Турном“)

Зате безперечна оригінальність Штіренових малюнків це їх міщанська „аляповатість“ (це московське слово краще віддає мою думку, ніж наше „мазанина“, котра трохи вже за міцне).

Оця „оригінальна“ прикмета малюнків і надає цілому виданню трохи лубкового вигляду. Зате визерунки й заставки зовсім гарні і не мають нічого з кепського смаку.

Та не вважаючи на це, видання д. Дякової варте уваги як зперше „роскішне“ видання „Енеїди“. Для невibaгливої публіки воно дійсно буде роскішне і певне не залежить, а піде на шкільні нагороди, іменинні подарунки, то що.

Тож д. Дякова мабуть на ньому не стратить і схоче, чого доброго, видати ще щось з українських класиків так само „роскішно“. Але коли вона хоче, щоб ілюстрації були дійсним вкладом в українське мистецтво, нехай не віддає їх д. Штіренові.

Вол. Дорошенко.

О. Ряст. Сучасна українська еміграція та її завдання. 1923 р. Друкарня т. Щипіорна. 88 стор.

В незвичайно важких умовах відновлялася українська Удержавність після останньої російської революції. Величезна справа вимагала численних і досвідчених інтелігентних сил, а між тим лихі сусіди на протязі останніх віків тільки те й робили, що денационалізували й асимілювали інтелігенцію захопленої їми країни. Отже, національно-державне наше будівництво провадилось одночасно й паралельно з утворенням інтелігентних кадрів та організацією своєї національної армії. І раптом—нова катастрофа. Молода, у виру революції породжена інтелігенція мусить під навалюю свого історичного ворога залишати батьківщину і цілі роки поневірятися на чужині...

Коли для кожної країни її політична еміграція уявляє величезну вартість, то що ж сказати про Україну—таку бідну на інтелігентні сили? Найдорожчі елементи українського народу, то ті його сини, що від нього відірвані, що страждають в таборах інтернованих, в чужоземних закутках, серед чужих, часами й неприязних, людей.

Чи пощастить нам схоронити цей скарб національний? Чи пощастить нам повернути його нашому народові чистим, чесним, діяльним і по старому перейнятим безмежною любов'ю до розпятої на хресті отчизни? Багато духовних вартостей тратиться на важкому еміграційному шляху, і на це не можна затуляти очей. Не дай Боже нам розгубити свої сили, втратити свої почуття, перетворитися в гнилу колоду. „Коли сіль запрісніє, то чим вона всолиться? Вона вже ні-на-що не здатна буде, як тільки, щоб викинути її геть і щоб топтали її люде“...

На обов'язку проводирів нашої еміграції лежить зробити все, що є в

Іх можливості, щоб не тільки урятувати еміграційні сили від „опріснення“, від деморалізації і духовного розпорошення, але зміцнити їх, зліювати в бойові духовні кадри, об'єднати організаційно і привести на Україну для нової праці підсиленими європейським досвідом, культурно озброєними та збагаченими. На обов'язку провідників нашої еміграції лежить використати її для національної нашої справи також і тут, за межами Батьківщини—на міжнароднім форумі.

Перед нами лежить книжечка О. Ряста, що як раз присвячена оцим завданням еміграції та її провідників—книжка незвичайно гарно, просто, сердешно викладена, перейнята великою любов'ю до Батьківщини і глибоким знанням наших еміграційних настроїв, змагань, надій і небезпек. Зі всього видно, що автор довго й уважно занотував свої спостереження над еміграцією та думки з приводу сумних і радісних явищ у її житті. Систематизувавши цей матеріял, О. Ряст дав нам дуже цінну працю, яка конче повинна бути на столі кожного емігранта. Про зміст цієї змістовної книжечки можуть дати більш конкретне уявлення наголовки над окремими відділами її: „Склад еміграції.—Боротьба не закінчилась.—Загальні завдання української еміграції.—Відношення еміграції до уряду.—Кожен повинен працювати для державної справи.—Організація виступів перед світом в справі наших державних домогань.—Праця в окремих державах.—Участь в європейській пресі і журналістиці.—Організація лекцій на українські теми.—Боротьба проти „Великої Єдиної Росії“.—Боротьба проти ідеї федерації.—Боротьба проти окупацького уряду.—Відношення до перекінчиків.—Вивчення європейських мов.—Праця над створенням перекладної літератури.—Праця над створенням оригінальної літератури.—Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріялів для нашої національної бібліотеки.—Архівні пошукування.—Праця над засвоєнням наукових удосконалень.—Заопікування інтернованими.—Заопікування студентами.—Видавництво книжок.—Заходи біля власної організації еміграційного громадянства“.

Зміст книжки, як самі бачите, дуже цікавий. Написана книжка, — ще раз скажемо,—гарною українською мовою. Єдиний замід, який ми зробили б авторові, це те, що в живім, простім, приступнім найширшому загалові викладі він подекуди залишив хитрі-мудрі чужоземні слова й вирази, часом цілими гіздами (див. напр., стор. 20, 28, 31, 44). Цього слід було уникнути.

Надрукована книжечка таборовою друкарнею чистенько, але шкода, що коректа, яка мусіла б бути в такій книжці дуже ретельною, залишила в ній досить впливу кількість друкарських помилок. Обгортка книжечки оздоблена непоганим малюнком таборового художника, виконаним по дереві таборовим же різблярем.

Оскільки нам відомо, книжечка О. Ряста продається дуже дешево (на еміграційному з'їзді її продавали по 5.000 м. п.). Конче потрібно, щоб вона була у всіх українських книгарнях.

Ол. Саліковський.

Проф. Іван Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Курс читаний в українським народнім університеті, з малюнками і портретами українських куль-

турних діячів. Українське видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг, 1923 р. Сторінок 272.

Перше видання цієї книжки проф. І. Огієнка вийшло в Києві в 1918 р. і розійшлося незвичайно швидко. Це свідчить про велику потребу українського суспільства в такій праці і про те, що автор знайшов для неї відповідну форму — привабливу для широкого загалу. По виході „Української Культури“ І. Огієнка небіжчик В. Науменко на сторінках небіжчичи „Ради“ виступив з суворою критикою праці шановного автора, доводячи, що вона немає наукового значіння, але автор на таке значіння своєї книжки і не претендував. Завдання його було і залишається цілком иным. Не як учений, а як педагог-патріот, у широкому змісті цих слів, виступає він в своїй історії української культури. Без сумніву, де-що він може й перебільшує (стор. 111, 121, 130), де-що викладає й освітлює трохи тенденційно, але пером його завжди водить глибока любов до рідного народу і високий ідеал національної величності. Щира віра часто і зовсім природно бачить бажане, як сучасне. Тих, хто хоче цілком науково, *sine ira et studio*, досліджувати речі, про які трактує „Українська Культура“, автор відсилає до джерел своєї праці, навівши показники літератури предмета. І це теж дуже цінна риса книжки.

Не підлягає сумніву, що прочитається „Українська Культура“ з захопленням кожним, хто цікавиться минулим духовним життям українського народу, його мовою, піснею, орнаментом, архітектурою, театром, малярством—взагалі літературою і мистецтвом у всіх формах і виглядах, хто цікавиться боротьбою нашого народу за національно державні здобутки та розвитком своєрідних, тільки йому одному належних, рис. А хто цим усім може не цікавитися? В нас є дуже цінні монографії зі сфери національної культури, але загального й популярного начерка її історії та сучасного стану ми не маємо, окрім книжки проф. Огієнка, і тому ця книжка обов'язково мусить бути в кожній бібліотеці. Її тим приємніше і тим корисніше читати, що вона оздоблена великою кількістю малюнків та дуже цікавих передруків (факсиміле) з рідних видань давніх часів.

Можемо пошкодувати лише о те, що книжка І. І. Огієнка видана фотодруком з 1-го видання Є. Череповського, щоб-то без всяких змін, бо через це в книжці залишилися деякі анахронізми (напр., на стор. 3 і 5). Але кожний читач легко їх усуне.

Щиро бажано „Українській Культурі“ як найширшого розповсюдження.

О. Х—ко.

Платон. Оборона Сократа. Переклав і пояснив Володимир Бялицкевич. Із його ж переднім словом про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“. Загальна Бібліотека, № 164—165. Видання „Української Накладні“, Київ—Ляйпціг, 1923, стор. 93, іл. 16.

В останні роки по всій Європі виявився помітний зріст інтересу до філософії серед ширших кол. Цей інтерес прокинувся, безумовно, й серед української інтелігенції; але українська література задовольнити цього інте-

ресу не може, бо в українській літературі, писаній українською мовою, бракує як оригінальних, так і перекладних творів по філософії. На українську мову не перекладено досі навіть найвидатніших і найпопулярніших філософів як античних, так і нових. Більш того, в українській мові до недавнього часу зовсім не було оригінальних філософічних діл, бо українські філософи писали свої твори іншими мовами — латинською, німецькою, російською й т. д.: Сковорода писав або латинською мовою, або макаронічною—церковно-славянсько українсько-російською; найгрунтовніші твори Кавунника—Велланського (надзвичайно популярного на Україні в 1-ій пол. XIX в. філософа-шелінгіянця) писані були латинською мовою, інші—російською; популярний філософ-позитивіст другої пол. XIX віку Лесевич писав по-французькому й по-російському; визначний філософ-правник неокантіанець Богдан Кистяківський вийшовнішу свою працю „Суспільство та Індивід“ написав німецькою мовою, а дисертацію „Суспільні науки та право“, звичайно, мусів друкувати мовою російською й т. д. І тільки в останній час починають писати українські філософи свої твори мовою українською (нпр., прихильник прагматичної філософії проф. Васильківський). Разом з тим з'являються в останній час досліді про українських філософів—Сковороду, Лесевича й инш.: серед цих дослідів особливо цінні розвідки Андрія Ковалевського. Нарешті, починають з'являтися, як на Великій Україні, так потрохи й на еміграції, також і переклади з найвизначніших світових філософів.

Між іншими, „Українською Накладнею“ в серії „Загальної Бібліотеки“ видані були твори найпопулярніших філософів новішого часу—Бергсона („Вступ до метафізики“) й Ніцше („Так мовив Заратустра“), а одним із останніх випусків „Загальної Бібліотеки“, що видається „Українською Накладнею“, є Платонова „Оборона Сократа“, перекладена д. Володимиром Кміцикевичем, з його ж поясненнями та переднім словом про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“.

Поява саме Платонових творів в українському перекладі особливо необхідна, й не тільки тому, що Платонові писання, як каже д. Кміцикевич, це „перли всесвітньої літератури, на причуд гарній змістом і формою“, в яких „разом зібрані в якусь дивову, тільки Платонові питому, гармонію“— „і повнота та глибін думок, і майстерна, незрівняна композиція, і велике багатство сценерії, і просто Гомерова пластика в характеристиці“, не тільки тому, що „й нині не можуть люде його забути... та все розгортають наново ті старі, поживклі книги, пильно вчитуються в них... і всі,—без огляду на ріжниці в думках,—клонять голови на ту визначну ролю, яку відогравала Платонова філософія в минулім Україні: Платон вважався найбільшим з великих античних „природних богопроповідників“, яких твори були першим і головним джерелом при студіюванні філософії в XVI.—XVIII. віках на Україні; Платонова філософія, разом з Біблією, була також основним джерелом і для філософії найбільшого нашого філософа Сковороди; можна думати, що велика роля Платонової філософії на Україні не була випадковою, й що Платонова філософія в суті своїй близька більшості українських мислителів; і через те тепер, коли, здається, починається відродження філософії на Україні, як раз і потрібні як переклади з Платона, так і студії над його філософією.

Переклад д. Кміцикевича зроблений з оригіналу й досить добре: він

є близький до тексту, майже точний, але разом з тим читається легко; для вука наддніпрянця де-які звороти в перекладі д. Кміцикевича здадуться незвичкі й досить незвучні, проте труднощів при читанні перекладу й наддніпрянець не спіткає.

Але що до переднього слова й пояснень. п. Кміцикевичеві слід зробити, перш над усе, той закид, від якого лишаються вільними тільки найкращі й найбільш досвідчені інтерпретатори, а саме — п. Кміцикевич пояснює де-які такі речі, які "мусять бути відомі кожній людині з середньою освітою, отже, ніби-то признаєє свої пояснення для менш освіченої публіки, але разом з тим уживає таких термінів і зворотів, які, очевидно, для цієї публіки не можуть бути зрозумілі.

Що до переднього слова, воно, взагалі, за коротке (менш 28 сторінок корпусу ін. 16.) для того, щоб дати докладну уяву читачеві навіть про „основні риси“ всієї грецької філософії від перших початків до Платона, тим більше, що виклад п. Кміцикевича не є стислим, і про його переднє слово ми не можемо сказати „non multum, sed multa“; ріжним напрямом перед-Сократової філософії він присвячує по 1—2—3 сторінки й характеризує їх остільки загальними рисами, що людина, незнайома з грецькою філософією, не даєдається про неї нічого; про софістів і Сократа д. Кміцикевич каже менш, ніж оповідається звичайно в шкільному підручникуві по історії старовинного світу; Платонові присвячено чотири сторінки, на яких д. Кміцикевич пробує подати де-які дані з біографії Платона, й перелічити найважливіші Платонові твори, дати характеристику Платона як філософа й як письменника й навіть змальювати ролю Платона у всесвітній філософії.

Може б краще було, як би д. Кміцикевич заузив своє завдання, й на 23 сторінках ояовів тільки про Сократа й Платона, а не про всю грецьку філософію від перших початків до Платона; таке завдання інтерпретатор-перекладач виконав би напевно бездоганно й користь від його праці була б безсумнівною.

Помилку у передньому слові та примітках д. Кміцикевича майже нема, але виразів незручних і невдатних (мабуть, через замало короткий виклад) є більше.

Характеризуючи світогляд Гомерових поем (у передньому слові) д. Кміцикевич каже, що „у поемах всевладно ще панує многобожжя, по якому всяка річ впливає з волі якогось її тільки властивого божества“, а в примітці вважає найбільш „імовірним, що Гомерові пісні співались окремо де-якими частинами по містах Малої Азії, де були на устах усіх; опісля занеслись до Греції, цеб-то, до Пелопонесу й Аттики; врешті, атенський володар Пейсистрат велів упорядкувати частини, перед тим помішані, зібрати їх у дві великі поеми: „Іліяду“ та „Одисею“. Отже, д. Кміцикевич все ще тримається гіпотези, яка вважає „Іліяду“ та „Одисею“ продуктом народньої, колективної творчості та вбачає в „Іліяді“ й „Одисеї“ малюнки первісного побуту й відбиток примітивного світогляду. Навпаки, в найновіших історичних працях дослідники античного світу схиляються до думки, що „Іліяда“ та „Одисея“ були продуктами індивідуальної творчості одного або двох геніяльних і високо-культурних (для давнього часу) поетів-філософів; у житті й побуті, змальованих у цих поемах, найновіші дослідники вбачають риси не

первісного, напів-дикунського існування, а розвинену культуру; нарешті, під ніби-то надійними оповіданнями про боїв та їхні сварки в „Іліяді“ розглядають риси глибокої, скептичної філософії геніяльного творця цієї поеми.

Думки йонійських філософів—Талеса, Анаксимандра та Анаксимена інтерпретатор називає „наївними“; такий вираз ледве чи можна вважати зручним, особливо в стосунку до Анаксимандра, який учив, що первісною причиною була безмежна й неозначена матерія.

Цілком незручним є вираз про Сковороду (в примітці до вступного слова): д. Кміцикевич каже, що „Сократ пригадує нашого божого чоловіка: Гр. Сковороду“ (відкреслення моє, В. 3); цей вираз нагадує загально-обивательський погляд на Сковороду, як на якогось „дивака“; замість такої непевної характеристики нашого великого філософа, як що інтерпретатор хотів уже щось казати про нього, краще б було вказати на той звязок, що був між світоглядами Сократа та Платона—і Сковороди.

Трохи ніби по „обивательському“ характеризує д. Кміцикевич і софістів, як „професійних учителів мудрости“, „носіїв реакції та негації“ й т. ин., не кажучи, що разом з „негацією“, несли всеж таки софісти й де-що позитивне, що потім було розвинуто пізнішими філософами.

Не спиняючись на інших помилкових або незручних виразах інтерпретатора, вважаю необхідним сказати, що хоч праця його й не бездоганна, але цінна й корисна: переклад, як я вже зазначав, зроблений добре, та й більшість приміток уміщено потрібних і вірних.

Вяч. Зайкич.

А. Кащенко. Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове (Коротка історія Війська Запорозького). „Українське Видавництво в Катеринославі“. Видання четверте. Перефотографовано з першого видання автора. Катеринослав—Ляйпціг, 1923. Стор. 367 іл. 8.

Історія Війська Запорозького здавна притягала до себе увагу істориків-українських, польських і инш. Вже з XVII. віку починається ціла серія присвячених історії Війська Запорозького „козацьких літописів“: деякі з цих „літописів“, як, наприклад, „літопис“ Грабянки, ближчі вже до наукових студій, ніж до справжніх літописів. У XIX. сторіччі історії запорозького козацтва присвячено було чимало студій найвизначнішими українськими й польськими істориками; з них особливо важні студії, писані в другій половині XIX віку: до таких студій, писаних українськими вченими, належать праці Вол. Антоновича, Мих. Грушевського, а також Дм. Яворницького, який усю свою наукову діяльність присвятив дослідям з історії Запорозького Козацтва; а зі студій польських істориків—твори Олександра Яблоновського, Людвика Кубалі, Маріяна Дубовецького, які більшість своїх праць теж присвятили історії українського козацтва. Поруч з творами науковими видано було по історії Війська Запорозького й багато писань не-наукових, дилетанських та тенденційних.

Інтерес до історії Війська Запорозького, який виявили численні історики, цілком зрозумілий. Військо Запорозьке було надзвичайно своєрідним та цікавим для дослідників історії й суспільного життя явищем, до якого подібного ледве чи й можна знайти в історії (бо, нпр., козацтво російське було вже явищем зовсім иншого характеру). І, разом з тим

Військо Запорозьке це не який-небудь раритет, інтересний тільки за-для своєї рідкості, а організація, що залишила великі сліди в історії; а де-які менти, в XVII. віці вона майже керувала політичним життям сльбе всієї Східної Європи, в усякому разі, мала на нього величезний вплив. Роля Війська Запорозького в історії України всім відома; в середині XVII. віку Військо Запорозьке на де-який час ніби ототожнйлося з Україною, й Україна навіть відома була лід імям „Землі Козацької“, а в офіційних актах того часу часто титулувалася „Військом Запорозьким“.

Але, не зважаючи на визначну ролю „Війська Запорозького“ в історії України, великий інтерес до історії „Війська“ й існування чималого числа праць про Військо Запорозьке,—до недавнього часу не було систематичного курсу історії Війська Запорозького—ані широкого наукового ані популярного, писаного українською мовою, який би міг задовольнити цілком.

За останні роки по історії запорозького козацтва вийшло вже де-кільки популярних нарисів і курсів, писаних по-українському. Одним із них і було „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, видане вперше в 1917 році, яке тепер виходить уже четвертим виданням.

Ім'я А. Кашенка досить відоме в українській літературі, як ім'я історичного повістяря, якого твори вважаються цікавою й корисною лектурою, передусім, для юнацтва; особливо ж високо оцінене було талановито писане оповідання „Перерід“, яке, справді, на читача робить велике вражіння.

При писанні популярної історії Війська Запорозького А. Кашенкові допомогла його попередня повістярська діяльність, і його „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“ написано було цілком популярно, легко й цікаво, а місцями навіть художньо, хоч, здавалося б, що автор „Перероду“ міг би написати її й цікавіш і художніш. Мова „Оповідання“ досить проста й гарна, хоч якось дивно вражають де-які росицизми, як, нпр., постійне вживання слова „останній“ замість „инший“ (російське— „остальной“). Виклад ілюстрований великим числом народніх історичних пісень.

В „Оповіданні“ А. Кашенко дав огляд історії Війська Запорозького від XV. віку до загину (або втрати козацького ладу) останніх формацій, що виникали по зруйнуванні Січі Запорозької—Задунайської Січі, Чорноморського Війська й т. ин.

Останній період історії Війська Запорозького по катастрофі 1709 р. виложений дуже докладно, в порівнянні з попередніми періодами, навіть зашироко; в останніх є безумовно зайві подробиці в описах участі Запорозьців у війнах, ведених Росією, в переліченні нагород, одержаних запорозьською старшиною від Росії, й т. ин.

Курс А. Кашенко є тільки популярний: вимогам наукового курсу він не відповідає; так, нпр., годі шукати в ньому наукового пояснення причин ворогування запорозьців з Польщею, спілки з Москвою, й т. ин.

Проте, значних помилок, які б кидалися у вічі при читанні Кашенкового „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, нема, крім цілого ряду помилок у невдатному вступі до „Оповідання“, в якому А. Кашенко хотів „згадати попередю, хоч коротенько, про часи давнього життя України“, якої „дітьми були запорозьці“.

В цьому вступі (що має назву „Давнина України“) А. Кащенко каже, що „син Володимира Ярослав де-як держав у слухняності своїх братів (?) мав під своєю рукою всі руські землі, окрім Полоцької“. Як відомо з братів Ярославових лишилися князі після того, як Ярослав засів у Києві, тільки Мстислав Чернігівський, що де-який час управляв Сіверщиною незалежно, але скоро ймер, та Ізяслав Полоцький, над яким, як визнає й Кащенко, Ярослав не мав влади.

Далі, А. Кащенко ствержує, ніби-то в XII. віці „осередок руського державного життя“ перейшов з України на північ, у землю Суздальську; українському історикові такої гіпотези піддержувати б не годилося, бо вона є науково безпідставна (основана на спростованій у науці відомій „погодінській“ гіпотезі про переселення населення з Київщини на північ у XII.—XIV. віках), а з українського національно-політичного погляду навіть шкідлива.

Невірним є твердження А. Кащенко й про те, що становище населення України—Руси по появі Татарів було найгіршим у порівнянні зі становищем населення інших „руських“ земель (А. Кащенко, очевидно, забув про те, що як раз у Київській землі існували громади „татарських людей“, що жили в повній згоді з Татарами, та їхню зверхність вважали для себе легшою, ніж влада українських князів).

Цілком невірне й змалювання взаємних відносин „руських князів“ до хана. „Що-року,—каже Кащенко,—всі руські князі мусли їздити до найстаршого татарського хана, щоб доручати йому данину, і вже від волі хана залежало, чи лишити князя на князівстві, чи стягти йому голову, передати князівство іншому князеві, більш покірливому“. Історична дійсність не знала нічого подібного.

Нарешті, для означення „східніх славян“ А. Кащенко вживає слова „р у с ь к і“ (я к і м е н н и к); в такому значінні (як іменник) цього слова в українській мові а-ні в старій а-ні в новій ніколи не вживалося: можна б було сказати: „Руси, „Русини“, „Русичі“, тільки не „руські“.

Взагалі, сторінки, присвячені „Давнині України“, написані в дусі старої російської історичної схеми, якої помилковість визнається тепер навіть російськими вченими і читаючи їх, одержуєш вражіння, ніби читаєш якийсь застарілий підручник російської історії. При новому виданні ці сторінки краще б було зовсім викреслити.

Без цього ж вступу, Кащенкоє „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“ може бути досить добрим (хоч далеко не ідеальним) джерелом зазнайомлення з історією Війська Запорозького для молоді й козацтва.

В. Заїкян.

Н. Осипов. На переломі. Очерки 1914—1920 г. г. Перемышль—Нью Йорк. 1922. Стр. 77.

Ця невелика книжка написана „галичанином-обсерватором подій“ 1914—1920 р. р. Уявляє собою спостереження автора над цими подіями, як вони переломлялися в його москвофільській свідомості. Нариси—поверхові, „обивательські“, з претензією на об'єктивність викладу, якої додержати авторові все ж таки не під силу, бо ображене в „найліпших“ своїх надіях

на Росію самопочуття позбавляє його вірного критерія що до оцінки тих подій, які розгорталися перед ним на Україні в 1914—1920 роках. „Тяжко було не вірити в Росію, та розчарування швидко прийшло“ — зауважує автор. Нещасливі для російської армії бої в Галичині підірвали віру тих галичан, що трималися москвофільської орієнтації у всемогутність Росії, а дальші події їх цікавито дезорієнтували. Поверхово приходять автор повз змагань українського народу до утворення власної державности, зазначаючи лише зовнішні етапи та форми цих змагань без спроби подати своє зрозуміння їх. Кінчає свої нариси Н. Осипов висловом надій на реставрацію Росії: „в Росію надо верить“. Чому?—невідомо. Книжка д. Осипова належить до зайвих книжок: нічого з неї не візьме для себе ні історик, ні звичайний читач. Нова книжка: ні російська, ні українська, а галицько-макоро-нічна.

С. Т.

А. В. Пешехонов. Почему я не эмигрировал? Берлин 1923.
Стор. 77.

Пешехонов—відомий російський публіцист, один із редакторів впливового народницького журналу „Русское Богатство“. Він залишався в Росії до недавнього часу і за кордоном опинився в 1922 р. не як емігрант, а як висланець совітської влади. В своїй цікавій книжечці Пешехонов з'ясовує ті причини, з яких він визнавав потрібним залишатися в Совдепії, не вважаючи на жахливі умови комуністичного режиму. Перед нами в цій брошурі ще раз розкривається справжня душа Росіянина, незалежно від того, лівий він чи правий, монархіст чи соціяліст. Пешехонов—лівий, Пешехонов ширій, соціяліст, але по суті державний світогляду нього точнісінько такий самий, як у П. Струве і В. Шульгіна. Навіть тепер, через шість років після березневої революції, в нього й думки не виникає про національний момент, що був головним чинником розвалу великої східної (потвори на глиняних могах. Большевики намагаються ту потвору відновити, відбудувати, і душа рускобагатівця Пешехонова радіє. Він пише: „Вони відновили російську державність“ (стор. 61). „Бували випадки, коли я радів поспіхам совітської влади і сумував від її невдач. Я радів, коли совітське військо вигнало Поляків (а значить і Українців. О. П.) з Києва. Я радів, коли совітська дипломатія робила вдатні кроки та підоймала престиж Росії. І я буду радити, як що совітська влада оборонить російські інтереси в протоках, як що вона досягне повернення Росії Бесарабії, як що вона примусить Японців звільнити російську половину Сахалина. В питаннях зовнішньої політики совітська влада репрезентує цілу Росію, і на ній, хоча б вона й не ставила собі цієї мети, лежить обов'язок боронити загально-національні (sic!) російські інтереси“ (стор. 34).

Д. Пешехонов не заплує очей на моральну розбещеність комуністів, на жахливий терор, за допомогою якого вони панують; та чи ж далеко від них одійшли врангелівці й деникинці? „Як що в большевиків, каже Пешехонов, є чревычайки, то в Деникина прецінь бути контр-розвідки, а по суті це хіба не теж саме? Розуміється, большевики побили рекорд і кількістю жорстокостей набагато перевищили деникинців. Але де в чому деникинці випередили большевиків... Особисто мені найтяжчі почування

довалось пережити як раз у денікінців. Ніколи я не забуду, як в Ростові кидався я від одного вісилника до другого. На першого з них, пам'ятаю, наткнувся я на розі В. Садової і В. Проспекта. Спочатку я навіть не второпав, у чому саме справа: бачу невеличка купка оточила й стоїть коло чоловіка, що притулюється до дерева. Цей чоловік уявився мені незвичайно високим. Підхожу,—а в його ноги на пів-аршина не дістають до землі і не на них він тримається, а на вірвовці, прив'язаній до сука... Я метнувся в бік, вскочив до трамвая і вже на ньому дійшов до двірця, куди мав іти. Який же жах! І тут шибениця: висить жінка і до неї приколотий ярлик з написом: „шпігунка“. Кидаюся назад до трамвая і їду на ньому до Нахичевані. Вихожу на площу—і тут імпровізована шибениця! По всьому місту й околицях—на страх ворогам, які вже наближалися—були повішені властями люде, і ми мусли жити й ходити серед них аж поки архирей не вблагав позбавити нас від цієї муки. За для свята Різдва Христова мешканцям Ростова була дана амністія, і трупи забрали... Я не став би писати про це, коли б означений випадок був одиноким Але ж прилюдні страти — в порядку білого терору—переводились і в інших місцях. А розправа Деникіна з діячами Кубанської Ради! Їх теж прилюдно довісили в Катеринодарі і ще привели жінку і дітей одного із страчених, *) щоб вони подивились, як він гойдається на шибениці... А погроми! А різня по містах, що були відбиті від большевиків,—хоча б, наприклад, у Майкопі О. крові й жорстокостей було досить, навіть занадто! (стор. 32—33).

Д. Пешеханов довгий час мешкав у Харкові і дуже об'єктивно розповідає в своїй брошурі про те нахабне шахрайство, яке утворили большевики під назвою самостійної української республіки та про той визиск голодної України, який вони провадили, рятуючи за український кошт свої московські області. За браком місця ми не можемо навести тут відповідних цитат.

О. Па—ський.

КНИЖКИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

Всеукраїнська Академія Наук. Звідомлення за 1921 рік. Видавництво Української Молоді. Берлін. 1923. Стор. 76.

С. Русова. Лекторка Педагогіки Українського Державного Університету в Кам'янці. Єдина діяльна (трудова) школа. Укр. Видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг, 1923 стор. 53.

С. Русова. Серед рідної природи. Оповідання з малюнками Ю. Русова. Укр. Видав. в Катеринославі. Київ—Ляйпціг. 1923. Стор. 80.

О. Ряет. Сучасна українська еміграція та її завдання. Стр. 88. Щипіорно, 1923.

Хр. Алчевська. Clematis. Поезії. Ann., 1922. Стор. 38.

В. Кюроленко. Твори. Переклади під редакцією акад. С. О. Єфре-

*) То був відомий на Кубані громадський діяч Калабуха (Українець О. П. священик).

мова. Держ. вид. України. Київ. 1923 р. т. I. ХЕ VI 1393 стор., т. II—406 стор., т. III—378 стор. in. 8.

Проф. Іван Огієнко. Українська Культура. Коротка історія культурного життя українського народу. — Укр. видавництво у Катеринославі. Катеринослав—Лейпциг, 1923 р. стор. 272.

Його ж. Наглядна таблиця для вивчення акцентів розділових. Для школи й самонавчання. Видання шосте. Львів 1923.

Його ж. Наглядна таблиця милозвучності української мови. Для школи й самонавчання. Жовква 1923 р.

Проф. др. Станіслав Дністрянський. Нова держава. Видавництво „Український Сміталець“. Відень—Прага—Львів 1923 р. Стор. 20.

Микола Оверкович. В гromі і бурі... Поезії. Щипіорно. 1923 р., стор. 92.

В. Січинський. Крехівська архітектура. Львів 1923 р. Стор. 24.

The Present situation of the Ukrainian Countries. -- League of nations Union of Ukraina. Wien. 1923 р. стор. 23.

Статут Українського Православного Брацтва імени св. Кирила та Методія. Видання Кирило-Методієвського Брацтва на еміграції. Каліш. 1923 р., стор. 8.

Дисциплінарний Статут. 1923 р. таб. Каліш.

Х. Д. Якимчук. Царина. Думки й переживання (Рихма). т. I. Видавництво „Українська Хата“. Берлін 1923 р. стор. 190.

Його ж. Царина. Думки й переживання (Рихма) т. II. теж видання. Стор. 192.

Книжка. Вісник українського книжкового руху. Орган „Союзу українських книгарень і накладень“. Виходить що-місяця. Станіславів 1923 р. ч. 1—5, стор. 64.

Заграва. Орган незалежної думки. Виходить кожного 1 і 15 в місяці. Нач. редактор др. Дмитро Донцов. Львів. Чч. 1—10.

Учительське Слово. Орган взаємної помочі українського вчителства. Виходить два рази на місяць. Львів 1923 р. ч. ч. 6 і 7—8.

Військовий Вістник. Ч. 2. 1922. Видання слухачів в. факультету Українського Народнього Університету. Каліш—Київ.

Ведігійце - Науковий Вістник. ч. ч. 9—10 і 11—12. Видання Б-ва Св. Покрови при 6 Січ. Стр. див. 1923 р. таб. Щипіорно.

Веселка. Журнал ч. 4—6 1923 р. таб. Каліш.

Вістник Спільни Лікарських Помішників. Червень ч. ч. 1 і 2 1923 р. т. Щипіорно.

З УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ.

„УКРАЇНСЬКИЙ КОЗАК“

(„Український національний орган“).

В Мюнхені (Баварія) перехрещуються після війни різні політичні впливи і напрямки. Тут мріють про утворення незалежної від решти Німеччини Баварії; тут сильними почувають себе католики; тут же розвивають свою діяльність німецькі монархистично-націоналістичні організації і угруповання. В цьому ж таки місці мають „резиденцію“ визначні російські монархисти з емігрантів, серце і душа котрих лине до їх німецьких „братів“—однодумців. Не дивно, що власне у Мюнхені почав виходити і „орган—український національний“ Подтавця Острияниці, колишнього прибічника Скоропадського і його, „Генерального Писаря“. Це як раз зручне місце для видання „національного органу“, яким він повинен бути на думку згаданого фантазьора-романтика, що қохається на козаких уніформах та голеній потилиці, по-за романтикою мало що розуміючи, і власне тут, в місці перехрещування різних реставраційних комбінацій, маракує над реставрацією „козацького бунчука“. Висліди такого маракування й друкуються на сторінках „Українського Козака“, причому редакція в кожному числі намагається переконати своїх читачів, що видання своє друкує вона в Білій Церкві на Київщині, а не в Мюнхені на Німеччині. Цей, делікатно кажучи, міраж зрештою можна редакції не дуже зле брати, бо ледве хто повірить такому затуманюванню очей! З такою ж телеграфією можна поставитись і до „власних кореспондентів“ з Білої Церкви та інших місцевостей України: 99 відс. проти і відс. кажуть за те, що „власні кореспонденції“ „Українського Козака“ пишуться в мешканню редактора, який, ой леле!—тільки думами чи астральним своїм єством в Б. Церкві вітає, а фізичною субстанцією своєю в тому ж таки Мюнхені перебуває. Коли вже й про інші неймовірні речі з „Українського Козака“ згадати, то такими будуть оті „накази по всім відділам Українського Національного Козацького Т-ва“, за писання яких взявся „Генеральний Писар У. Н. К. Т-ва“ разом з секретарем і які мусять ніби переконати читача, що воно має „полки і округи“, мало що не численну армію на Україні, до послуху та виконання наказів готову. А проте зміст „наказів“, принаймні першого (ч. 7. I—VI), до певної міри не звичайний, бо хоч укладено його ніби й військовою мовою та й завдання його організаційно-бойове, але одначасно й сугубо цивільні обов'язки покладаються наказом на підлеглих сотні, куріні й округи: вони повинні доконати неймовірних річей, а саме—зібрати гроші для „боєвого фонду України“, чи то пак на поширення часопису „Український Козак“.

Чи з цього фонду Отаман У. Н. Т-ва буде користуватись і для друкування „У. К.“, редакція лагідненько не згадує. В кожному разі справа грошово-видавнича не з останніх для редакції. Вона порушує це питання не тільки перед сотнями та полками козацького товариства, а й перед своїми читачами, при чому звертається до читачів уже не в формі наказу, а з проханням, навіть „шановними“ їх називаючи та попереджаючи, щоб вони, мовою київських міщан кажучи, „не стіснялись“ розмірами жертв, бо „всяка

лепта буде принята з подякою". Невідомо, як „шанозні читачі" і „правдиво організовані сотні та полки" відгукнуться на цей наказ. Тимчасом редакція містить список жертв, надісланих до „Генеральної Канцелярії" УНТ-ва від „національних чужоземних товариств і партій". На жаль список не докладний, назв і титулів не подається,—отже, читачеві доводиться задовольнитися лише фактичним комунікатом, що Генеральна Канцелярія отримала: „німецьких марок 3,000,000; італійських лір 100, швейцарських франків 200; сербських динарів 350, турецьких лір 100, чеських корон 500, американських доларів 100". Поки-що до Генеральної Канцелярії не поступали ні гішпанські пізети, ні англійські штерлінги, ні грецькі драхми, ні японські ієни, ні московські рублі, хоч, на нашу думку, і про ці грошові знаки можна було вже подати згадку на сторінках „Українського Козака",—коли не для колекції, то для того, щоб читачеві не приходило до голови *sui generis* гамлетовське питання: чому вишні, а не черешні? Чому франки, а не марки, а не гульдени чи якась там инша „монета"? В кожному разі розголос про видання „Українського Козака", судячи по валютній різноманітності жертв, досить широкий, складка жертв, коли взяти на увагу валюті різниці, теж не аби яка. Тим більш незрозумілим є розмір „Українського Козака". За ті гроші, що вдлинули до „Генеральної Канцелярії", інтерновані наші вояки величезну газету видавали б, тоді як „Укр. Коз." має всього чотири сторінки і уявляє з зовнішнього вигляду шматочок тоненького паперу. Видно „Генеральна Канцелярія" береже жертви, або на якісь инші справи їх витрачає.

Та куди б і як би вона їх не витрачала, можна одно сказати: вона робить це з іменем Божим на устах, бо гаслом і редакції і У. К. Т-ва—є: „Бог і Україні! Всі за одного, оден за всіх, а всі разом за єдину державну, національну Україну"—і звичайно, навколо національного козацького бунчука. З тим же іменем Бога на устах Генеральна Старшина УНК. Т-ва підіймає „клич": „Воля Українському Народові та геть Жидів і комуністів", викликаючи асоціації з колишньої практики російських чорносотенців, які, підготовляючи і провадячи погроми, кричали: „Бей жидов, спасай Росію". Звичайно, було б не зовсім вірним, коли б хтось накидав „Генеральній Канцелярії" УНК. Т-ва чи її організації в різні погромницькі тенденції, але що до цих погромів йде, то в цьому редакція „У. К." певна і нічого проти них не має, бо „наряд кипить думкою кривавої помсти над Жидами". Ба, навіть більше сказати можна: Генеральна Рада Старшин У. Н. К. Т-ва на сторінках „У. К." звертається з універсалами чи листами то до „лицарів-повстанців",—то „до українських козаків і громадян в Америці", то до Української молоді—взагалі по всіх адресах українських, і в листах тих пояснює невдачу будівництва Української Держави тим, що проводирі українського руху перебували в залежності від Жидів і капіталу, чи як образно поясняє Генеральна Рада, „йшли на жидівському налігачі". Це пояснення надзвичайно оригінальне, в кожному разі воно різниться від тих, що наводяться В. Винниченком або Христюком в їхніх працях по історії українського руху, і варте того, щоб на ньому спинив свою увагу історик В. Дипинський, тим більше, що навіть і Скоропадського, Генеральна Козача Рада на отой жидівський налігач тепер ізловила, хоч в 1917 р. попередники Козачої Ради, а може й ті самі, що й тепер участь діяльну беруть в ній, отого ж

таки Скоропадського своїм національним отаманом зробили. Тепер Скоропадський втратив ласку Козачого Товариства і Липинському та його однодумцям великої праці коштуватиме, щоб гнів на ласку переложити та захитаний маєстат бувшого гетьмана в очах цієї „суто козацької верстви“ відновити.

Не знаємо, чи таке „примиреніє“ з сугубосним до певної міри козацьким угрупованням відповідає політичним планам тої групи, ідеологом якої виступає В. Липинський, але власне ідеологічна схожість обох груп обов'язувала б до такого поєднання. Союз українських хліборобів-державників і Українське Національне Козаче Товариство лучить односпільна риса: глибоке недовір'я, ба—ненависть до української демократії і змагання за всяку ціну накинути такі форми державного ладу українському народові, при яких воля одиниці відогравала б рішачу роль. Союз Хліборобів бачить спасіння в гетьманаті з дідичним гетьманом на чолі; У. Н. К. Т-во—в національному „з волі народньої“ Диктаторі.

Про цього Диктатора „Укр. Козак“ розписує мало не в кожному артикулі, мало не в кожній сторінці: за ним нудьгує, його чекає, по ньому зітхає, скрізь його виглядає. Тимчасом реальна особа його нам не відома: може він і є, а може й нема і з'явиться в „періоді організації національної боротьби“. Поживемо—побачимо. Одного разу такий диктатор уже виринув на поверсі українського життя, але довго не всидів і тримався доти тільки, доки його тримали чужі німецькі багнети. Чи й тепер, при нових спробах утворення диктатури, вона запроваджена буде за допомогою чужоземної сили,—про це не можна ясного вражіння з артикулів „У. К.“ отримати. На підставі прецедентів в минулому можна думати, що прихильники диктатури були б і не від того! Але тимчасом головна увага покладається на власні сили—самоорганізацію. Принципи її—це ті, якими послуговується американська організація „Ку-Клукс-Клан“ або Італійські фашисти, це-то: тайна організація, що зніме „свої маски лише тоді, коли сила наша досягне свого апогея і перемога її нашими ворогами стане не можливою“. (ч. 1.). Конкретніше: „принцип організації трійками, п'ятками і десятками і тут лише діло старшого зуміти заставити їх вірити йому і підлягати“. Одним словом принцип диктатури згори до низу, від найвищого Диктатора до найменшого, без будь якого виборчого начала, що „лише зруйнувало нашу Державу“, принцип керування тільки на підставі „персонального підбору членів“ і призначення „зверху вниз“. Коли ми на увагу візьмемо, що і весь державний апарат України, на думку У. Н. К. Т-ва, повинен бути з'організований на цих же принципах, то схема Управління Україною буде дуже простою. Всім заправляє Отаман Генеральної Ради, Старшинства У. Н. К. Т-ва; „його права не обмежені“, а „його обов'язком і завданням є керування всією працею У. Н. К. Т-ва та видання наказів всім керуючим органам Т-ва на основі успіхів праці, на котрих він буде увесь дальніший розвій, та хід організації“. (ч. 5). Владу свою цей отаман здійснює через „національне козацьке військо, створене на його історичних традиціях“, як от „Українські Сердюцькі Легіони, котрі би з'явилися ідейним кадром урядового класу всіх фахів“ (ч. 5). Ото ж виходило б, що й справи торговельні, фінансові, церковні, морські, освітні брали б керowników з сердюцьких „легіонів“, а Отаман Козачого Товариства з бунчуком чи перначем в

руці всіх їх затвержував би та приділяв до тої чи іншої відповідальної праці.

Читач бачить, які універсальні здібности повинен мати кожний Сердюк: „він і швець, і кравець і в дуду грець“! А коли читач ознайомиться з „Статутом Національного Козацького Товариства“, з його „тактикою“ та „Регуляміном“—то побачить, що має діло не з Товариством та програмою його діяльності, а з організацією загально-державного характеру, яка вже усталила проекти „основних законів“ Української Держави з Диктатором на чолі, сформулувала „національно-політичні“, „національно-економічні“ і „національно-культурні мети“, намітила шлях і форми організації влади як центральної, так і місцевої,—одним словом, охопила всі сторони державного життя українського народу і все це в певні формули та параграфи загляла.

З деяких уривків, що наведено було вище, читач міг скласти вже певне враження, яким духом та інтенціями обвіяна ця „творчість“ У. Н. К. Т-ва: позначаючись рисами історичного романтизму та закохання давніми традиціями, вона одночасно виявляє феноменальне партацтво у всіх тих справах, над якими спинається, щілковитий брак чуття дійсности і відсутність елементарного знання в питаннях державного будівництва. І „статут“ Товариства і його „тактика“ і „регулямін“—це така „соломаха“, яка може уміститися тільки в головах політичних фантастів та анальфаетів або авантюриків. Критично ставиться і поважно оцінювати продукти державної творчости „Українського Козака“ було би зайвим: неграмотність їх, невідповідність життєвим вимогам говорить сама за себе, а через це не може знайти дороги ні до розуму ні до серця більш менш свідомого громадянина. Може де хто з авантюрицьких елементів і пристане на програм та тактику У. Н. К. Т-ва, але такі явища в сучасних умовах повинні розглядатися просто як вияви нездорової атмосфери та морально-політичної дезорієнтованости наших часів. Все, що є здорового, морально-відпорного та державно-вихованого з поміж нашої еміграції не може не поставитись і до праці У. Н. К. Т-ва і до органа його „Українського Козака“ з цілковитою негацією.

„Український Козак“—видання мутне, спекулятивне, розраховане на недосвідченість людську та легковірність. Ледве чи воно здобуде велику кількість прихильників, тим більше, що відштовхуюче враження воно викликає не лише своїми „ідейними“ позиціями, а й літературною непристойністю мови, неправдивими відомостями про зносини з повстанчеськими організаціями на Україні та тим дешевим демагогічним тоном, яким просякнуті майже всі його статті. Всюди, де редакція полемізує з своїми ідейними противниками, „лайка“ та гострий вуличний вираз панують над логікою і ясністю думки.

Для оцінки реальної політичної ваги того угруповання, органом якого є „Український Козак“, не зайвим буде приточити тут слідуєче цінне признання його: „Переходячи до розвою нашої діяльности, ми яко націоналісти, поминаючи партійність, пробували об'єднати нашу працю з хліборобами-державниками, з групою Вишиваного і навіть (!) пробували осягнути порозуміння і стати до допомоги Урядові У. Н. Р.“ (ч. 1). Виявляється, що ніхто не захотів мати діла з пропозиціями У. Н. К. Т-ва. Цей факт найкраще свідчить про політичну вагу і моральну якість У. Н. К. Т-ва! S. T.

„НОВА ГРОМАДА“

Смердючі квіти „сменовеховства“ давно вже розцвіли на московським еміграційнім болоті, але в більш здоровому ґрунті української еміграції вони своїх корінців пустити не могли. Першими побігли на послуги та на кормівля до російських катів де-які Юди з хвальної української кооперації, але й вони своєї власної преси до цієї пори утворити не могли і представник їхньої ідеології дніпросоюзець Антон Харченко мусів друкувати свої гадючі статті московською мовою і в московському „Наманунѣ“. Тепер українське сменовеховство дістало від свого хазяїна відповідний гріш—натурально, в закордонній валюті—і розпочало видавати у Відню „Суспільно-політичний журнал“ з гарною назвою „Нова Громада“, Редактором і видавцем „Нової Громали“, як то й можна було чекати, являється запорожець найчистішої крові—Лез Гугель.

Вступну статтю для першої книжки сменовеховського часопису написав сам голова Трудового Конґресу С. Вітик, за ним виступає згаданий наддніпрянський перекинич А. Харченко, що ще недавно був у складі редакції „Української Трибуни“, палав непримиренною ненавистю до „червоного гада“ та славословив Петлюру, за Харченком—Петро Височанський, далі—М. Міленевський, що вже здається в шостий раз міняє своїх політичних хазяїв, *) ще далі бувш. міністр освіти У. Н. Р. А. Крушельницький, а за ним... Марко Луцкевич з грона волинських послів Варшавського Союму. Ми не знаємо, як попав у цю почесну компанію п. посол, що лише вчора став емігрантом, але решта „нових громадян“ не можуть викликати жадних сумнівів що до того шляху, яким вони дійшли до п. Л. Гугеля.

Всі співробітники „Нової Громали“, снуючи по закордонних готелях та кавярнях, в один голос кличуть еміграцію „до дому“, цеб-то в українську Совдепію, розхвалюючи її на всі заставки. З писання панів Вітика, Харченка, Крушельницького етс. довідуємося, що кати, які забили В. Наумена, Грицька Чупринку, П. Я. Дорошенка, Валеріяна Боржковського, Щирицю, Петрашевського, Мазюкевича і т. д. і т. д., які тримали в льохах чека Сергія Єфремова, П. Стебницького й інших українських письменників, які ведуть непримиренну боротьбу не тільки з українською демократією, але й з українськими радянцями та комуністами,—ті, що в цент винищили

„Заграда“ у своїй рецензії на „Нову Громаду“ згадує до речі один епізод з політичної кар'єри цього хамелеона. „Перед нами документи: „До Його Величності Царя і Короля Вільгельма II, Берлін. Організація російських Українців спішить з найбільшою пошаною привітати Його Величність і побідну німецьку армію із здобуттям Холму, старого престольного городу українського Короля Данила. В основнім довіррю до могутності німецької держави та німецьких армій сподіваємося остаточного повалення смертельного ворога українського народу та визволення з російського ярма також українських країн на схід від Збруча з серцем України—Київом. Його Величність цар Вільгельм II нехай живе! Многая літа!“

„Знаєте, хто підписав в серпні 1915 року цей документ? Теперішній комуніст, большевик, редактор „Нової Громали“, борець з імперіялізмом Маріян Міленевський. Що за хитрий малорос! Як большевики сиділи по тюрмах, а Вільгельм на троні, він посилав депеші до кайзера. Тепер, коли кайзер за ґратами, а Ленін в Кремлі, він залицяється до червоного царя й його уряду“.

гарматним вогнем сотки українських сел та мордували десятки тисяч українських селян, ті, що перетворили найкращу й найбагатшу країну Європи в голодну пустелю і тепер примушені знов кланятися капіталові, щоби урятував їхній соціалістичний рай,—так от від „нових громадян“ довідуємося ми, що оці чужоземці-харцизники, з п. Раковським на чолі, і взагалі вся московсько-окупанська Совдепія—це і є справжня, рідна Україна, а її румуно-жидівсько-російський уряд це і є уряд селян і робітників нашої батьківщини. Гадицький сменовеховець пише відносно тих емігрантів, що не запродали нікому свого сумління:

„Проти фактичної України тримаються вони часто по інерції, хоріють емігранською хоробою—ворожнечі до рідної України (sic!) через те, що її не знають, не передумали, що там діється, психологічно не пережили разом з народом і не перейшли з ним тернистого шляху боротьби з одвічним соціальним ворогом у тих складних умовах, в яких довелось боротися“.

Ну, розміркуйте самі, яке безмірне нахабство треба виплекати в своїй душі людині, котра два тижні пробула в нас, на Україні, щоби поучати таким чином нас, які все життя там пережили разом з рідним народом, які три, а-де-хто й чотири, а то й п'ять років страждали, знов же такі разом з народом, від червоною окупацією, які, сидючи в страшних льохах на Садовій та на Катерининській вул., мали досить часу передумати і з'ясувати, що діється на нашій нещасній, захопленій Ленінінм, Троцьким та Пятаковим, Україні.

Другий словоблуд з галичан товариш (не иначе!) А. Крушельницький красномовно провадить у своїй статті, що ні один із українських урядів—ні Центральна Рада, ні Трудовий Конгрес, ні Національна Рада Галичини не українізували народньої освіти на Україні, а зробив це тільки большевицький уряд. Лише одної дурнички він не спромігся зробити—завести в школах українську мову. Замість неї вживалась і вживається... московська. У чому ж полягає та українізація, про яку тов. Крушельницький розписався аж на 20-ти сторінках? А в тому, бачите, що большевики заводять єдину трудову школу. Це і є справжня українізація, а мова... Колись напевне занедуть і мову рідну. Так пишуть продажні пера українських сменовеховців. Співаючи хвалу своїм новим хазяям, вони зовсім забули про єдину, але дійсну заслугу їх перед українською нацією—заслугу безсумнівну і неоцінниму. Так, безсумнівну, бо тепер уже навряд чи буде хто заперечувати, що страшні роки московсько-большевицької окупації на Україні виковали українську націю, остаточно розбудили та зміцнили в народі національне почуття і свідомість, пришепили на довгі роки люту ненависть до хижаків чужоземців. Хай простять нам святі тіні великих страдників, замучених кривавими „українізаторами“ нашої батьківщини, але дорогою ціною крові й життя цих страдників куплено найцінніший наш скарб, якого вже ніхто в нас не відбере.

Є така думка, що Юда був необхідним чинником в спасінні роду людського. У цьому може знайдуть певну втху і наші сучасні Юди.

А. П—цький.

„УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ“.

(L'Etudiant Ukrainien. Орган вільної думки українського студентства, чч. 1—2. Травень—Червень 1923 р. Прага).

На сторінках „Трибуни України“ зазначено було вже видання нашими студентами у Празі „Записок Академічної Громади“ (див. кн. квітень-червень. Стор. 84—85). Як вияв творчих змагань студентства „Записки Академічної Громади“ містили реферати з обсягу різних наукових дисциплін і мали характер наскрізь, мовляти б, академічний. „Український Студент“ має ширший програм і репрезентує не лише наукові інтереси нашого еміграційного студентства, а й громадянські: він хоче бути „органом вільного слова, трибуною всього українського студентства, де б усе воно, без ріж. ниці поглядів, керуючись єдино принципами толеранції до всякої іншої думки та переконання,—може й протилежного,—могло б висловлювати все те, чим воно живе й, що воно думає“. Перша книжка такої студентської „трибуни“ показує, що поставлене собі завдання редакція виконує успішно. В „Українському Студенті“ маємо досить солідний журнал, змістом своїм цікавий, редактований грамотно, навіть уміло,—через це журнал може мати читачів не лише серед студентства, а й серед ширшого громадянства, коли звичайно залишиться вірним повзятим традиція і тій, „телеранції“, яку він поклав, як засаду, в редакційну працю і яка більш менш послідовно переведена в першій, подвійній, книжці журналу. Віра в животворчі сили української нації, бажання служити державному ідеалові її в ролі будівничих Української Держави, шукання найдоцільніших шляхів і засобів до цього, розуміння національних потенцій і хиб та негативних рис української вдачі, разом з пошукуванням напрями їх, свідомість великого обов'язку, який покладає батьківщина на те молоде покоління, що до нього наше студентство належить і готовність всі сили покласти, щоб цей обов'язок чесно виконати,—ось ті головні властивості, які характеризують морально-здорові елементи нашого студентства і які знайшли свій вираз на сторінках „Українського Студента“.

Маємо тут і статті на сучасні політичні теми, і багату хроніку українського студентського життя і, нарешті, ряд статей, присвячених з'ясуванню широких принципальних проблем, що стоять перед нашими студентами вже не як перед учнями вищих шкіл, а як перед свідомими громадянами, активними „каменярами“ того будівничого процесу, над яким працює вся українська нація. Згаданим питанням присвячено дві статті в „Українському Студенті“—С. Моренка („Про наші завдання“) і Гр. Сіманца („До питання про суспільні функції укр студентства“), які можна вважати за центральні серед іншого матеріалу, вміщеного в журналі.

С. Моренко порушує питання про очищення соціально-моральної атмосфери громадянської праці і боротьбу з розкладовими течіями та легковаженням національних цінностей, здобутих нами в процесі боротьби. Автор підкреслює велике зло нашого громадського життя—брак поваги і толеранції до инакодумаючих і потребу „перевірки наших думок і нашої дотеперішньої суспільної моралі“, бо „без моральної внутрішньої сили ми нічого не можемо зробити: ні стати єдиною нацією, ні об'єднаними провідниками її, ні переоцінювати нові цінності, ні, тим більше, позбавитися

примари темної ночі, що налягла на наше народне життя, на життя різних груп нашого громадянства й, нарешті, на наше особисте життя" (стор. 9—10). Зокрема: слід боротися з „құсі-демократичною рисою — вражати всіх однаково здібними і вартними в нашій суспільно-політичній творчості“, і „в питаннях незрівняно складнішої й тонкішої суспільної організації“—де потрібні фахові знання, глибока вдумливість, а це партацтво і примітивізм. В звязку з цим автор висловлюється: „не гасел, теорій, програм і платформ нам треба“...—а „сильних людей“, щоб „були б виразниками думок, стремління і бажань свого народу“,—„а саме головне—вміли б їх конкретизувати на ділі“ (стр. 11.). Шлях до цього—це „підбор менших і середніх“ людей, що утворюють ґрунт-осередок для „великих“. Потреба останніх—конечна для народу, бо він „як і всякий інший, потребує своїх чильних проводирів“, а через це хибною є ота риса вдачі нашого громадянства, коли „ми любимо валити наших кумирів за найменшу частину провини, не зоставляючи нікого замість їх“ (ib). Найголовніше значіння має не тільки для проводиря, а й для кожного громадського діяча, щоб слово його з ділом не розходилося, щоб інтереси загального ставив він вище інтересів особистих чи гурткових. Логічним висновком з такої концепції буде: „утворювати відповідний ґрунт для появлення таких людей, шанувати кожну силу, кожну здібність за її стремління, за її заслуги, а не доплати її в болото при першій ліпшій нагоді, за одну маленьку помилку, може після сотні добре зроблених діл, або й зовсім ні за що“ (стр. 12).

Конкретніше до справ, порушених С. Моренком, підходить Гр. Сіманц в своїй статті „Про суспільні функції укр. студентства“. Характеризуючи „наш національний і культурний скарб на 90 відс.“ як „ще сировий, необроблений“ та потребуючий інтенсивної над собою праці не одної генерації, автор кличе студентство взяти на себе „частину колосальної праці в тісному співробітництві зі старшою генерацією української інтелігенції“ над опрацюванням та удосконаленням цього „скарбу“. На думку Гр. Сіманца студент, поруч з своїми академічними функціями та обов'язками, повинен вчитися стати свідомим громадянином батьківщини і взяти чинну участь в боротьбі „за цілковите і всебічне усамостійнення свого народу“ (стр. 15). Він повинен творити відповідні осередки (партійні, групові то що) для „інтенсивної ідеологічної праці в них в напрямі усвідомлення політичних проблем України“ (стр. 22); мусить уміло виконувати функції національно-політичної агітації та пропаганди, вчитися методів організаційно-політичної праці, уміти підпорядковуватися, ревізувати свої кроки, приглядатись до оточення і, спеціалізуючись на певному науковому фахові, одночасно боротись з обмеженим професіоналізмом, сухим академізмом та яловим теоретизмом. Для пояснення цих вимог до українського студентства автор наводить такі, цілком слушні, міркування: „ні стан нашої боротьби за державність, ні кількість нашої працюючої інтелігенції, ні її пересічна інтелектуальна якість, ні тим більше стан нашої культури, не дозволяють укр. студентству замикатися в футляр своїх вузько-академічних завдань і імперативно вимагати від нього рішучої участі в загальному громадсько-культурному та політичному життю“ (стр. 24).

До думок, висловлених згаданими двома авторами, ледве чи можна щось додати: обое стоять на вірному шляху і доцільно, річево з'ясовують ті громадські завдання, що стоять перед нашим студентством. Обое виступають

як дозрілі люде і дозріло з'ясовують те місце, яке повинно зайняти наше студентство в загальній схемі національно-державної праці. Обов авторів не уявляють собі працю студентства сепаратною від праці інших громадянських сил,—навіпаки, уважають вони необхідним контакт, звязок і, де треба, органічну співпрацю.

Певним дисонансом, в звязку з цим, згучить початок статті Михайла Кураха „Думки студента громадянина“ (стр. 32—37), де автор намагається доказати наявність серед українського громадянства отого явища про „отцов і детей“, яким позначалось життя російського громадянства в кінці XIX ст. і про яке з великим застереження, *cum grano salis*, можна говорити в стосунку до умов українських. Аналіз недавніх часів (1917—1919 р. р.), незалежно від шляхотних інтенцій, що керували автором, переведено неглибоко, без історичної перспективи і через це не вірно. Національний патос не є мірилом реальних досягнень і критерієм в оцінці історичних подій. Ніколи і ніхто не думав будувати України при „помочі польських легіонів“; що ж до умови 1920 р. з Польщею, то вона була наслідком неминучого ходу подій не лише української історії, а й певної міжнародньої ситуації, простудіювати яку не зашкодить авторові перед виявленням „гіркої усмішки“, на яку він здобувається, характеризуючи скомпліковані акти новітньої української історії.

З інтересом читаються літературно-написані спогади С. Шишківського „Зі студентського минулого“, а також ряд інформаційних статей: С. Ніжанківського „Конференція Ради Міжнародного Студентського Союзу“, п. Гава „Економічно-допомогова політика Ц. С. У. С.-а.“ і Л. Макарушки „Два напрями на всеславянським студентським конгресі у Празі“. Окремо стоїть невеличка замітка Г. Олесюка про „Вище шкільництво в Польщі“, на жаль занадто епізодична, мовляти б, газетна. Подібні теми варто опрацьовувати ширше, ґрунтовніше. В звязку з цим добре б було, коли б редакція „Українського Студента“ подбала про уміщення в наступних числах журналу статей, присвячених вищому шкільництву в різних європейських країнах: організація його, програми, позитивні риси і якості з одночасною оцінкою тих моментів його, які варто запозичити і для нас. Все це теми, що мають велику вагу не лише для студентства, а й для ширшого громадянства. Те саме треба сказати і про життя різних студентських національних асоціацій: ширша інформація про них, не епізодична *ad hoc* уміщена, а постійна й регулярна є дуже потрібною, бо відповідаючою програмовим завданням журналу.

Хроніка і бібліографія „Українського Студента“—різноманітна і цікаво укладена.

В цілому „Український Студент“ і напрямом своїм і добірним матеріалом справляє гарне вражіння і безумовно є набутком нашої журналістики.

Нам залишається тільки побажати, щоб редакція журналу не сходила з того шляху шляхотної толеранції, якою перейнята перша книжка „Українського Студента“ і яка свідчить про розуміння керівниками журналу взятих на себе відповідальних обов'язків.

С. Т.

ЗМІСТ НОВИХ ЕМІГРАНСЬКИХ КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ.

Нова Україна. Червень 1923. (Прага—Берлін). В. Підмогильний: Іван Босий (опов.); О. Неприцький-Грановський: І жаль мені. Язик в устах... (вірш); В. Винниченко: Знаменна подія; А. Падоліст: Акварель (вірш); Ів. Мірий: Дві пророчи українські легенди; О. Бабій: Він (вірш); П. Богацький: Сучасний стан світового мистецтва; О. Неприцький-Грановський: Тіні (вірш); Г. Н.: За ідею (жарт в 1 дію); М. Грива: Уперед тином (вірші); Л. Драгоманів-Шишманова: Спомини про Михайла Драгоманова; Є. Сокович: Будучина залізниць; К. Гриневичева: Марііна дорога (опов.); Т. Осьмачка: Казка (вірш); Т. Г. Масарик: Славяне до війни; П. Богацький: Під баштою зі слоневої кости; М. Мандрока: З пісень анемони (вірш); Ю. Тищенко: Сучасне становище книжкової справи на Україні; Т. Олесевич: Українське шкільництво на північно-західних українських землях; Ів. Мозалевський: Артист-графік Ю. І. Нарбут, із переднім словом Ісаевича про Мозалевського; Л. Ромен: Прихлюп (вірші); С. Русова: Освіта на Україні в большевицьким освітленню; М. Шаповал: Український Вищий Педагогічний Інститут ім. Михайла Драгоманова в Празі; Український Громадський Видавничий Фонд: Хроніка: Україна, Західної Української землі, На еміграції; Із книг та журналів; Бібліографія.

Хліборобська Україна. (Книжка IV. Рік 1922 — 1923). Відень. Видання Укр. Союзу Хліборобів-Державників.—Заглавне Слово. 1) Уривок зі споминів П. Скоропадського: 1-й Український Корпус. 2) В. Липинський: Листи до братів-хліборобів. Про національну аристократію та про основні методи її організації: класократію, охлократію і демократію. 3) Сергій Шемет. Полковник Балбачан. 4) Михайло Тимофіїв. Жиди і народне господарство України. 5) З життя хліборобських організацій. 6) С. Томашівський Влада й культура. 7) В. Липинський. Покликання „варягів“ чи організація хліборобів. 8) З Минулого. І. Борщак. „Orlikiana“. Опис невиданих матеріалів про Гетьмана Орлика, його родину й оточення.

Нова Грогада. *) (Суспільно-політичний журнал під ред. Семена Вітика). Липень кн. I. 1923 р. Відень 1) Україна і світові події С. Вітик. 2) А. Харченко. До дому. 3) В. Височанський. Суверен західних українських земель. 4) М. Меленевський. Куди йти? 5) Політика дрібних цінностей. 6) А. Крушельницький. Шкільне питає на Україні. 7) М. Луцкевич. Сервитут не право. 8) Соціалістичний Конгрес у Гамбурзі. 9) Події в Болгарії. 10) Анексія Східньої Галичини й Радянська Україна. 11) Сільсько-Господарський Інститут ім. Карла Маркса в Кам'янці—С. Чалий. 12) Хроніка. 13) З газет і журналів. 14) Бібліографія.

*) Орган українських перекинчиків, по московському модному термінові „сменовеховців“. Це не емігранський журнал, але видається він для еміграції і літературними силами бувших емігрантів,—тому ми й подаємо його зміст.
Ред.

Наша Зоря. Ук. двотижневик, ч. 31—33, 1923 р. Ол. Семмо—Христос Воскрес! А. Лебединський — Шлях громадський. А. Лебединський. Один із шляхів до знання. Слова Р. Джонса—Корисна порада. Кузьма Дрючок—Латані демократично-революційні штани та єдиний національний фронт. В. Євтимович—Демократизм у війську. Євген Маланюк—Трагічний гетьман. Л. Мордовцев — Цар і Гетьман. Херсонець — Похід сходу. Старий—Спогади про О. Пилькевича. Ребіндранат Тагоре—Захід Сонця на схилку століття. Л. Левченко—Весняні настрої. В. Б.—Зі старого зшитку. Є. Маланюк—Березіль. І. Блакитний—Офірі дротів. В. Євтимович—Переведення мілітарної підготовки населення.—Заклик „Союзу Українок“.—Послання Кир. Метод. Брацтва. М. Очезір і А. Л.—Запис на роботи до Франції.—Бібліографія. Життя табору.—Листи до редакції.

Веселка. ч. 4—5—6. 1923 р. [Літературний місячник]. Ряд віршів—М. Осика, І. Л—о. А. Павлюка, М. Селегія, Ліди Думичинської [поетія в прозі]. Ю. Даргана, А. Листопада, Є. Маланюка, Б. Грінвальда, Д. Левського, О. Турянського [переклади Верлена, Де-Кенталя і Арнольда], Бориса Б; Олексі Карманюка „Тріумфальна Арка“; О. Зубенка і ин.; Осипа Турянського: „Казка про „Зимову казку““. В відділі „Мистецька Трибуна“ критичний етюд М. Селегія: „М. Осика і його поезія“. Бібліографія, Хроніка. — Редакція повідомляє, що далі журнал виходитиме регулярно—щомісяця зшитками в 4 аркуші.

Український Студент. Орган вільної думки українського студентства. Прага № 1—2. 1923. [Травень—Червень]. М. Сердицький — До хвилі С. Моренко—Про наші завдання. Гр. Сіманц—До питання про суспільні функції українського студентства. Л. Макарушка—Два напрями на всеславянським студентським конгресі в Празі. М. Курах — Думки студента-громадянина. С. Шишковський—Зі студентського манулого [Варшавські спогади]. Гр. Чернуха—Економічно-допомогова політика Ц. С. У. С.-а. П. Ган—Студентство та допомога. Володимир М.—Економічне становище українських високих шкіл на землях, окупованих Польщею. П. Шевчиків—Модерні висис. М. Букшованний—Неможливе й можливе. С. Ніжанківський—Конференція Ради Міжнародного Студентського Союзу. Киянин—Про Оресо, Здзеховського, „Казачью Лапу“ та околиці. В. В.—Українське студентство в Буковині.—ан—До одної з резолюцій останнього укр. студ. конгресу в Празі. Т. Олесюк—Вище шкільництво в Польщі. Я. Б.—Туркало [посмертна згадка].—З українського академічного життя—Зі студентського життя—Бібліографія—Ріжне. Книжка має 183 сторінки.

Військовий Вістник. ч. II. К. Подільський — Поняття і зміст стратегії. М. Ільницький—Університетське виховання. Л. Олійник.—Операція 1796 р. в Германії. Г. Хомяк—Революція та інвазія. І. Гончаренко—Психологія військової маси. Матеріали до історії Укр Народн. Університету — Військовий факультет при Укр. Нар. Університеті. Хроніка.

Релігійно-Науковий Вістник, ч. 9—10. Квітень—травень 1923 р. 1) М. Оверкович—У Великі Дні; 2) Євген Бачинський—Брацтво Хреста-Троянди; 3) А. Лебединський—Христос; 4) М. Оверкович—3 книги плачу Єремії; 5) Валентина Андрійко—Ернест Ренан; 6) Євген Бачинський—Світовий Альянс Церков; 7) Покровські Збори Всеукраїнської Православної Церковної Ради; 8) Олекса Костюченко—Большевики, Церква і наше завдання. 9) Свящ. А. Абрамович Засоби боротьби з сектанством; 10) Хроніка; 11) Бібліографія.

Ч. 11—12. Червень—липень 1923 р. 1) І. Кобиський—Де-кільки думок М. Костомарова про церковні реформи; 2) С. Гільті—Страждання і Любов; 3) С. Т.—Боротьба з релігією на Україні; 4) Про „Собор московської Живої Церкви“; 5) В. Біднов—„Коронування“ Богдана Хмельницького та Івана Виговського; 6) Давид Теній—Афоризми і думки; 7) Хроніка. 8) Огляд преси. Додаток: Епархіальний З'їзд Волинської Епархії в м. Кременці 30 травня—2 червня 1923 р.

Вістник спілки лікарських помішників на еміграції, ч. 2. (Червень 1923 р.) 1) Від редакції. 2) Наші завдання в минулому і сучасному; 3) Д-р Кирилович. Люї-Пастер; 4) Г. Едуард Дженнер; 5) Д-р Є. Лукасевич. Санітарний стан на Україні. 6) Ю. Гудзій. Смертність та народження в таборах інтернованих в Польщі; 7) А. Коваль. Диференціація лікарських помішників на Україні. 8) М. В-к. Інститут фельшерів в Польщі. 9) Хроніка. 10) Наш Синодик. 11) Заклик „Союзу Українок“. 12) Бібліографія.

НА ЧУЖИНІ І ДОМА.

Лист із Праги.

Серед сумного емігранського життя гарними і приємними переживанням виступають такі факти, як відкриття незалежної вищої рідної школи, хоч і на чужій території. Таким приємним явищем було в Празі відкриття Вищого Українського Педагогічного Інституту 7-го липня. Цей Інститут, закладений в центрі Європи, в тій Чехії, яка завше так уперто веде боротьбу за національну школу, має стати справді педагогічним осередком, що зможе виготовити і добрих учителів для всіх ступнів Єдиної Трудової Школи, і таких інструкторів по організації освіти. А цих інструкторів неавичайно потребує тепер наш рідний край, доведений до стану абсолютного дикунства, завдяки всім експериментам окупантів.

Урочисте відкриття Інституту провадилося в присутності представників Чеської влади. Сам пан президент Республіки

не міг ушанувати відкриття своєю присутністю, але прислав дуже щире привітання. Голова Громадського Комітету—фундатора Інституту—в своїй промові вияснив велике національне значіння нової української Вищої Школи на території Чехословаччини. Промова директора Інституту професора Л. Т. Білецького була цілком академічна і вияснила, в яких невих педагогічних принципах буде провадитися навчання в Інституті. Обидві промови викликали гучні оплески численної аудиторії.

Після того були висловлені привітання від представників Чеського Уряду, Чеського Університету і від різних українських інституцій; хор студентів проспівав гімн Чеський і Український. Увечері в українському клубі „Українська Хата“ свято закінчилося товариською вечерею, на яку зійшлися представники різних українських організацій, молодь Празька і Падєбрадська. День відкриття Інституту як раз припав на двохлітнє заснування Громадського Комітету в Празі. Користуючись нагодою, Голова Комітету в короткій промові зазначив головні результати діяльності Комітету за ці два роки: 4000 українських емігрантів одержали від Комітету ту чи іншу допомогу, відкрита станиця для тимчасового перебування емігрантів, амбулаторія, курси для селян, дві вищі школи та инш.

Тепер Громадський Комітет клопочеться про організацію санаторії для студентів, виснажених тяжкими умовами попереднього життя, бо деякі з них приїхали і до Праги і до Падєбрад—з початками туберкульозу і тому вимагають негайної допомоги. Тимчасове перебування в санаторії, десь на Словаччині, було б для них дуже корисним. Крім того Гром. Комітет розпочинає організацію широкого видавництва наукових українських книжок і підручників.

З такими широкими завданнями Празький Укр. Гром. Комітет вступає в 3-й рік своєї діяльності.

С. Русова.

Большевицький Генерал-Губернатор про становище на Україні.

Структура окупанської влади на Україні відома широкому загалові українського громадянства. Нею править „Совнарком“, на чолі якого стоїть румуно-болгарин Х. Раковський, присланий сюди з комуністичної Москви. Він ретельно виконує волю ІІ, а одночасно репрезентує інтереси Української Соціалістичної Совітської Республіки перед „загально-імперською“ большевицькою владою з одного боку і перед Комуністичною Всеросійською партією, політику якої провадить „Совет Народних комісаров“ з другого. Таким чином функції деякі з'єднуються з обов'язками представника голови Уряду елімістичної ніби України в одній, мовляти б, двохпостатній особі. Московського Генерал-Губернатора на Україні. Загально відомим фактом є, що права, якими користується уряд Соціалістичної України, куди вужчі, ніж ті, що ними наділено було земства до революційних часів. Коли порівняти ті уповноваження, що їх, скажемо, мав київський генерал-губернатор за старих часів, то вони будуть значно ширшими від тих, що їх має вся Рада Народніх Комісарів на Україні в цілому. Тільки в справах життя і смерті та руїни народнього господарства сьогочасна большевицька трансформація колишнього генерал-губернаторства користується без порівняння ширшими уповноваженнями: сваволя заміняє тут закон, а розстріли і катування не тільки „інакомислячих“, а часто-густо й невинних людей, обернені в принцип управління і в щоденну практику адміністрації. Головною різницею між старою генерал-губернаторською владою на Україні і новою, большевицькою, є одна характеристична риса: стара влада мало говорила: ІІ „мудрість державна“, ІІ урядова діяльність поведінки виявлялася для широкого загалу в наказах та коротеньких заявах на тему: „не потерплю“, підкріпленими оголошенням „правил об усиленной і чрезвычайной охроне“, а то й військовим „положенням“. Нова генерал-губернаторська влада не тільки видає ці накази та широко користується згаданими „положеннями“, без оголошення їх, а ще й уміє багато, дуже багато говорити: виголошує промови, оголошує декларації, резолюції, — взагалі провадить величезну „словесність“. Не завжди ця словесність до нас доходить. Тим з більшим інтересом приходиться спиня-

тися на вразках большевицької елоквенції, особливо коли в них надбуєш інформаційні дані про сьогочасне становище на Україні. Справді: з язика большевицьких золотоустів часами зриваються такі цікаві признання, яких ніколи не надбавш у декретах „Совнаркома“ або в офіційних урочистих деклараціях. Видко,—той „раж“, чи „транс“, в який впадають большевицькі офіційні промовці, має свобрідну „медіумічну“ силу і примушує їх вибалакувати такі речі, яких „в твердому умі і здоровій пам'яті“ з погляду інтересів большевицької влади може б і не слід згадувати.

Зазначена риса цілує і промови Х. Раковського. Він любить говорити. Промовляє, з кожного випадку користуючись, і як Голова Уряду, і як член українського ВЦК-а, і як „почесний“ гість та голова різних конференцій партійних та всіляких „комнезамовських“ зборищ. Має великий „ауд“ до словесних вправ, а ще більший до видання їх окремими книжками, звичайно на „кшазенный“ ризунок. Такою дорогою потоки большевицького словоблудія розливаються не тільки в залах нарад, а по всьому, можна сказати, терені окупованої України „для науки і поученія“ партійних младенців.

Маючи в своїх руках останню книжку Х. Раковського: „Основные задачи момента“, *) ми вважаємо незайвим ознайомити і наших читачів з тими устухами цієї книжки, де автор, в ораторському очевидно захопленню, нестримано робить такі признання про сьогочасне становище на Україні, від яких він напевно утримався б в інших умовах, а які, тимчасом, в дуже не рожевих фарбах малюють і становище самої большевицької влади в окупованому краю.

Старі генерал-губернатори часів дореволюційних, виступаючи офіційно, звичайно підкреслювали, що в „доверенному“ їм краю все—благополучно. Від них і большевицький генерал-губернатор засвоїв цей метод:

„Ми що-день—зміцнюємося, не відступаємо, а стаємо сильнішими“ (стр. 52)—заявляє він в своїй промові про „завдання партії“.

А як на ділі виглядає це зміцнення, побачити можна з дальших заяв Раковського про ту чи иншу галузь сучасного життя нашого народу під окупанською диктатурою.

*) Х. Раковскій. Основные задачи момента. (Доклад и речи произнесенные на VII Всеукраинской партийной конференции К. П. [6] У. Харьков. 1923, Стор. 93.

Україна має більшість селянського населення—87 відс. Для влади в такому краю відиграє першорядну вагу справа довіря цього населення до влади. Немає цього довіря, немає й міцних підвалин для влади. Равім чи пізніш вона збанкрутує і завалиться. І от, не дивлячись на те, що большевики правлять більше чотирьох років селянською країною, для них, ще й сьогодні, не розв'язаним є питання про те:

„Як можна заволодити українським селом“ (стор. 23).

Оглядаючись на минуле своє, большевики стверджують:

„Три чверти нашої праці, нашої внутрішньої фракційної боротьби відбувалося біля українського села: і комнезами, і національне питання, — все це стоїть біля українського села. Отже, обвинувачувати нас в неуважності не можна: і в центральних установах, і на з'їздах совітів село у нас було на першому плані“. (Стор. 50).

а тим часом, не дивлячись на всі ці заходи, дуже зле стоять справи—

„в галузі сільського господарства, яке залишено на сваволлю стихійних законів і де земля правдою і неправдою та незаконними „сделками“,—що дуже поширено—переходить до більш заможних куркулів“ (стр. 57),—а „наша конституція, наше радянське „землеустройство“ залишаються на папері“ (ibid).

Та не тільки закони залишаються на папері. На папері ж залишаються і постанови про допомогу селянам, бо

„ми запитуємо себе, як нам знайти гроші, щоб купити хоча б 3.000 коней і послати їх в голодні райони. (Стр. 40).

Большевики довго думали про це „як“,—і всеж таки, по заяві того ж таки Раковського, так і „незмогли дати селянам 2—3 мільйони золотом, щоб вони купили коні“. (Стор. 41).

Большевицька влада не тільки коней не дає селянству. Вона майже нічого йому не дає. Зате, як відомо, бере дуже багато з нього. І бере по дурному, по хижачькому, по грабіжницькому. Ця практика податкової системи здобула вже собі навіть спеціальний большевицький термін „налогової партизанщини“. Суть її полягає в тому, що крім так аванго „єдиного“ податку загально державного, а нещасного селянина беруть ще податки і місцеві державні установи. Якого здирства допускаються при цьому, видно з такої заяви Раковського:

Я не можу тут входити в дрібниці, але мається ряд відомостей, які кажуть про те, що в багатьох місцях, дякуючи цим додатковим поборам, процент, що його дає селянство Державі від свого валового прибутку, стає занадто високим і не під силу селянському господарству. Особливо треба бути уважним в цій справі з огляду на політичні міркування на Правобережжі“. (Стор. 21—22).

Фактично ці „побори“ становлять 20—30—40 процентів поверх основного податку (стор. 60) і повертають українського селянина в раба,—заводять новітню панищину: центральна влада бере, губернія бере, повіт—також,—волость—теж. А що вже про окремі побори неофіційні, в формі хабарництва—то й казати нема що. Не дивно, що вакханалія податкова викликає занепокоєння у генерал-губернатора, і він рекомендує утримуватися від необмеженого здирства, звертаючи увагу на:

„великі політичні незручності (який делікатний вираз!), що утворює для Совітської влади і для нашої партії податкова партизанщина“.

(Стор. 21).

Так стоїть справа на селі і в галузі сільського господарства.

Не ліпше виглядає вона і в дільниці промисловости, особливо так зв. великої. Після авторитетної заяви Раковського:

„Ми цій промисловості давали життя тільки шляхом всіляких асигновок, а як реальна величина, вона не існувала... Вся наша промисловість була на соціальному утриманні“.

(Стр. 43).

З асигновок, як відомо, добре наживались окремі комуністи, приставлені до заводів, тоді як самі заводи скорочували продукцію, закривались і зменшувались у числі. „Неп“, покликаний між иншим і до відбудови промисловости, тим часом не може похвалитися великими успіхами, хоч і вилазить із усіх сил, щоб шляхом концесійної політики добитися цієї відбудови. Вигоди концесій не дуже приваблюють закордонний капітал, а власне виробництво відбувається і в невеликому масштабі і в атмосфері господарчого безладдя. Ілюстрацію до останнього дає Раковський:

„Наші заводи, свідчить він, майстерні то що зовсім не переведено на принцип господарчих розрахунків. Коли мені довелося спитати в Луганському директора паротягобудівельного заводу, скільки коштує ваш паротяг, дорожче чи дешевше в порівнянні з паротягами до війни, то він відповів: „У мене немає даних для того, щоб зробити вам таку калькуляцію, я не знаю, скільки коштує мій паротяг.“

(Стор. 16).

Фактичний стан річей в галузі великої промисловости на Україні ціхується або знищенням її, або завмиранням тих осередків її, де вона функціонувала по інерції чи зі старих запасів. Не дивно, що навіть Раковський, характеризуючи сучасний стан промисловости на Україні, характеристику цю одягає в таку уникливу формуліровку:

„Легка індустрія розвивається хутко, а велика тягне жалюгідне, можна мовити, існування. Цифри продукції великої індустрії чавуна, заліза, і т. д. в стосункові до військових часів рівняються 3—4 відс; що до

вугля,—то 25—30 відс.“... „Таким чином розвиток нашої промисловости йде не по лінії нашого основного господарчого розвитку, а по лінії легкої індустрії“. (Стор: 14).

При такому стані промисловости і заробітна платня робітників не може бути задовольняючою. В кожному разі в царстві „робітників“, з робітничою ніби владою,—

„платня нашого (цеб-то українського) металіста рівняється всього 35 відс. довоенної заробітної платні, а робітники, заняті в харчовій промисловості, заробляють до 140 відс. (!) довоенної заробітної платні“. (Стор: 14).

Коли ми пригадаємо, що робітники по металу стоять в категорії найбільш кваліфікованих, то легко собі уявити, якою мізерною є платня менш кваліфікованих працівників, а надто тих, що працюють по дрібних майстернях, опих осередках „легкої індустрії“, які ще тільки й схоронилися під большевицькою владою.

Цілком арозумілою річчю є, що при зазначеному стані промисловости і сільського господарства, культурне становище краю не може бути добрим. Зокрема становище народньої освіти. Його найкраще ілюструє заява Раковського:

„Становище з нашою народньою освітою на Україні є надзвичайно тяжке. Ви знаєте, що кількість дітей, відвідуючих народні школи на Україні, на 500,000 душ менше від тої кількості, яка відвідувала школу до війни“. (Стор. 62).

Та й з цими школами, що функціонують, справа з багатьох боків стоїть дуже не втішно. Раковський заявляє:

„Ми зробили 95 відс. шкіл на Київщині та Полтавщині українськими, а українських учителів нема“. (Стор. 89),

забуваючи пояснити, чому власне їх нема, бо таке пояснення привело б його зробити екскурсію в історію розстрілів українського вчительства, масових арештів його і інших форм фізичного та морального терору, які примушують учителів та вчительок в багатьох випадках залишати школу й тікати світ за очі.

Загальне керівництво справою народньої освіти Раковський визнає теж невідповідним і свідчить, що

„органи Наркомпроса не охопили шкільного апарата, не дали відповідних шкільних засобів“. (Стор. 67),

а в додаток наводить дуже цікаву ілюстрацію до невідповідности існуючих шкільних інституцій до потреб місцевого населення:

„Наркомпрос утворює вищі школи одну за одною, — а коли йде річ про те, щоб запровадити „землеустройство“, під цукроварні націоналізувати 400 десятин, то нам доводиться виписувати з Москви 100 землемірів“. (Стор: 81).

Наведені цитати не тільки уявляють із себе „testimonium pauperitatis“ большевицької політики в обсязі народньої освіти, а ще й наочно показують фальш, брідну—бундючу брехню їх про те, що вони, мовляв, знищили на Україні неграмотність і ніби нову еру запровадили в життя українського населення.

Той, хто мав нагоду читати большевицькі газети, міг часто надіяти в них величезні акафісти большевицькій владі на цю тему. А проте Раковський не високої думки про свою пресу. Він просто признається:

„Іноді дивиєшся політичній неграмотності наших органів!“ (Стор. 82)

Читачам більш уважно ці органи, можна прийти до висновку про „неграмотність“ її не тільки в політичному відношенні, а і в багатьох інших, причому ця неграмотність завжди противно пропорціональна її безмежному нахабству і літературній несприєдності.

В пресі—політична неграмотність, а серед маси народньої—звичайна. Большевики гадаютьвилікувати її запровадженням „нового плану“, суть якого полягає в тому, що кількість вищих шкіл буде скорочена. Як свідчать Раковський:

„тов. Затонський уже переводить програм скорочення вищих шкіл. Межі його ще не визначені.“ (Стор. 63).

Марши на увазі попередню практику большевиків в цій справі, можна бути певним в тому, що праця тов. Затонського прийме характер „карних експедицій“ на існуючі вищі та середні школи і залишить після себе нове кладовище, нові кістяки на цьому полі

Не краще виглядає справа і в інших ділянках життя. Большевицька влада на Україні немає відповідної кількості грошей, щоб задовольнити потреби його, бо в загальному „Союзі совітських республік“ республіка українська відіграє роль того джерела, з якого висмоктують смоками та томповани не тільки податки, а й інші матеріальні ресурси, бо, згідно з загальною політикою Москви в цій справі,

„при тих злиднях, в яких перебуваємо, ми повинні збирати все до купи і ділити“.

А яка доля з такого поділу припадає на Україну, видно хоча б із тих скарг, що вириваються навіть у Раковського на Наркомфін, який на видавничі справи Української Совітської Республіки уділив на 1923 рік всього 250,000 золотих рублів (стор. 41), цеб-то не менше 19 відс. тої суми, „що дає Р. С. Ф. С. Р. своєму Госвидату“.

Без кінця і краю ми могли б наводити з промов Раковського цитати, так характеристичні для з'ясування того становища, в якому нині перебуває Україна. Думаємо, що й тих, які ми навели, буде досить, щоби уявити найбільш властиві цілі цього сумного і безнадійного становища. Набирають вони особливо яскравості, коли пригадати бундючні самовихвалювання більшовиків про стаłe зміцнення їх влади та поправу господарчої бази цієї влади: фальш, свідомі брехня і замазування очей визирають наочно з таких самовихвалювань, ілюструючи нечесність більшовицької урядової політики і безладно-переплетену, розкуйовдану суперечність її. Силкуються проводирі вибитися з цієї суперечности, та тільки не мають сили і ще більше заплутуються в сітях її, пояснюючи своє немале становище дійсним станом річей, в якому перебувають. Під час таких пояснень відриваються їхніми ж руками й устами зав'язки над дійсністю і виглядає тоді вона перед нами нужденною, — «здивованою» — як заявляє Раковський, зовсім не такою, якою маюють її в офіційних фарбах офіційні ж представники більшовицької влади.

Попередники їх за царських часів загинули серед суперечностей, яких і не хотіли і не зуміли розплутати. Така ж доля чекає нових носіїв генерал-губернаторської влади на Україні. Заяви більшовицького генерал-губернатора України, наведені нами, зайвий раз переконують нас в цьому.

С. Л.—вч.

13 червня 1923 р.

Становище на Україні, Дону та Кубані.

(На підставі офіційних більшовицьких джерел).

Відомості, що доходять з України, малюють становище Світської влади там як таке, що завдає їй чимало клопоту і турбот. Зріст національної свідомости українського населення, особливо на селі, набрав об'єктивної вартости навіть в очах комуністичних найчильніших верховодирів, які хоч і заколискують себе самозапевненнями що до тривалости комуністичної диктатури, а проте не таять від себе й небезпеки, що впливає

з факту національної свідомости українського села. В одверті часом роблять заяви, що так, мовляв, далі не можна поводитися з ним, як практикувалося досі. Заяви Третьяго на конференції Комуністичної Партії України, доповіді голови українського більшовицького уряду Раковського, а особливо заступника його Фрунзе, що виголошені були в Харкові і в Москві (на з'їзді В. Ц. К. в перших числах травня ц. р.), наповні вже тривогу і ставлять саме питання про тривалість Комуністичної влади на Україні в залежність від розв'язання національного питання, гадаючи одночасно, що питання про українізацію є питанням про те, як відбити наступ західного капіталу на нас". *)

Нервовий настрій більшевицьких проводирів пояснюється не тільки усталеним ними фактом зросту національної свідомости населення України, але й певною активністю його, що виявляється в чинах ворожих супроти більшевицької влади. Ворожі ці акти приймають форму різноманітну: повстання, партизанських рухів, терористичних розправ над окремими агентами комуністичної влади і, нарешті, актів чистого саботажу та знищення матеріальної бази більшевицької влади. На з'їзді українських комсомолів в травні місяці Фрунзе скаргався, що українські агенти з закордону організують з певним успіхом вибухи амуніційних скляниць, а якась невідома рука підпалює елеватори з хлібом. Цією певними є відомости про місцеві повстання, що особливо гострий і впертий характер прибирали на весні цього року на Полтавщині, хоч Раковський і хвалився, що на Україні „политический бандитизм ми ликвидировали“. **)

Та може найкраще буде характеризувати настрої українського села, а одночасно і настрої більшевицької влади слідчий документ—„ситуаційне повідомлення Комісара Внутрішніх справ про становище на Україні, Дону і Кубані“ від 26 квітня 1923 р., текст якого ми й наводимо:

„Боротьба на Україні ще не закінчена. Цей рух набирає характеру організованого повстання заможнішого селянства під прапором оборони національних інтересів території проти ніби надужит'я з боку центральних властей. В кожному разі такого роду рух виявляється у відозвах Пов-

*) З промови Раковського „Задачи Партії“. Див. книжка „Основные задачи момента“. Изд. Пролетарий. 1923 р. (Стор. 65).

**) Ibid. Стор. 23.

станчого Комітету. Посилаючись на такий власне характер цього руху, ми маємо повідомлення та листи повстанців з закордону, які випадково по дорозі попадають до рук Надзвичайної Комісії по боротьбі з повстанцями.

Психологічна підстава тих рухів полягає,—для північних Росіян—в цілком незрозумілій вдачі (!) українського селянства, яке на різні факти та випадки зразу не реагує, а тільки після де-якого часу. Історія України учить нас, що українське селянство не рідко ставило сучасників у здивування. В часи пасивності накопичується у селянських мас велика ненависть, а після де-якого часу ця ненависть, замість того, щоб ушухнути, вибухає з великою елементарною силою. Таке саме положення утворилося на Україні і під час Комуністичної влади, а з огляду на те, що селянство дійсно терпіло від безперестанної зміни влади та що цілий край був тереном воюючих армій, тому й селянство українське не могло розгорнути відповідним чином ніякої ширшої акції.

Зубожіння краю вимагало від селянства виключної праці, щоб заробити на необхідні потреби життя, а через це дотримало воно вірно свого історичного характеру. В дійсності ж воно було спокійним до того часу, поки воно (селянство) терпіло злидні. Як же ж тільки економічне становище трохи поправилось, почали виринати скрізь повстанчі відділи („банди“), які нищать адміністративний апарат, з таким великим трудом доведений до порядку.

Вісти про рухи (повстанчі) в південно-східному краю Росії, сусідньому з Україною, привели Україну в нервовий настрій, і не виключеною є можливість, що весь її терені Дону до Кубані швидко стане тереном кривавих сутичок. Зближаючися небезпеку вже сьогодні можна помітити, бо в районі Дону виринули підозрілі відділи, а „зелені“ відділи Північного Кавказу також почали сильно працювати.

На лінії Ліхая—Царицин є чинний, хоч трохи ослаблений, але всеж таки небезпечний відділ повстанців Дону, який в січні та в лютому, під командою Назарова, сформувався в козацькому селі Устьє—Белоколітвенська (?). Цей відділ без сумніву має звязки з групою Бабича, що провадить операції на терені Кубані і спеціально в районі Чорного Лісу, а місцева адміністративна влада на протязі минулої зими не в силі була його знищити.

В цих рухах помітна єдність керування та напруженість провадження цього неспокою власне в південних автономних республіках.

Створюються конфлікти поміж населенням і владою, щоби за допомогою цього дати змогу вмішатися закордонним чинникам і просити їх про нову інтервенцію.

„Надзвичайна Комісія по боротьбі з повстанцями“ має матеріали, в яких дається пояснення про чинність пропаганди Всеросійського Повстанчого Комітету. Цей Комітет, на підставі всіх даних, є центральною організацією всіх рухів. Він засідає то у Відні, то в Празі, то Мюнхені, Букарешті або Будапешті. Усталено, що до Комітету, як представники правих партій, належать генерали Шкуров і Чернов, а як представники лівих партій Воронович, Лебедев і Авілов.

Правдивість цих даних ствержує кореспонденція, яку перехоплено в районі Ярмолинець між отаманом Шепелем і генералом Патлюри Дель-в-гом в Букарешті.

Отже „Надзвичайна Комісія по боротьбі з повстанцями“ подає до відома вище наведене і просить щоб всі активні емігранські установи за кордоном були пильно стережені, щоби за допомогою цього догляду мати дійсний, точний образ діяльності Повстанчого Комітету за кордоном“.

Наведений документ, що походить з найбільш компетентного і авторитетного в очах комуністичної влади, виконавчого органу ІІ, спеціально організованого для боротьби з повстанчеським рухом, кидає досить яскраве проміння на дійсний стан річей, що утворюється не тільки на нашій Україні, а і в сумежних з нею краях: Дону, Кубані та Північному Кавказі. Не будемо тут спинятися на політично-психологічних поясненнях причин і мотивів чинного незадоволення українського селянства з большевицької влади: де-чому в цих поясненнях не можна одмовити в певній об'єктивності і в ширшому розумінню „історичної вдачі“ нашого селянства. Більш каламутними є ті екскурсії, що їх пророблюють автори документа в обсяг домислів про вплив на українські повстанчі рухи з боку аналогічних їм явищ на території Дону, Кубані і Кавказу, бо первісним джерелом ворожих настроїв українського селянства до комуністичної влади є власне „вдача“ його—глибоко індивідуалістична, тісно звязана і історично підживлена умовами його господарки. Більше значіння має той фактичний інформаційний матеріал, який наводять автори документа, спеціально приставлені для „уловлення“ повстанчеських душ і безоглядної боротьби з ними. Інформації ці усталюють:

1. Нервовість большевицької влади, яка не таїть від себе можливости збільшення і поширення повстанчої акції.

2. Соціяльну підкладку ІІ, а спеціально що до українського руху—та й глибоку національну ідейність його, що особливо варто уваги, коли згадати, що большевицька влада в своїй пресі, в своїх офіційальних деклараціях і в дипломатичних нотах намагається з усіх сил виставити повстанчеські рухи, як рухи „бандитів“—карних і здеморалізованих елементів населення.

3. Безсилість органів большевицької влади опанувати повстанчою акцією і впливаючу звідсіль апеляцію до центральної влади, аби вона вжила відповідних засобів для контролю і паралізування діяльності емігранських повстанчих організацій, яким—вірно чи ні, це инша справа,—надається ними керуюча роля ініціаторів і аранжерів повстанчої акції на теренах України, Дону, Кубані і Кавказу.

Ці головні риси наведеного документа промовляють самі за себе і свідчать, що не дуже добре „стоять справи“ в новітньому Дуньському королівстві, комуністичні верховодирі котрого з усього горла і на всіх перехрестях кричать, що, мовляв, вони „дівідували політичний бандитизм“ і що населення вже не за страх, а за совість допомагає їм в перепровадженню завдань комунізму, тоді як в дійсності це населення таїть в собі ненависть до окупанської влади, точить на неї ножа і не перестає підкладати під неї вибухові міни.

S. T.

Ганебні документи.

З огляду на те, що не всі кола українського громадянства на еміграції ознайомлені з тими юридичними підставами, якими зафіксувала Центральна комуністична влада Москви акцію підбою та окупації окремих незалежних держав та територій, що в роках 1917—1920 одірвались були від Московщини, ми вважаємо не зайвим подати їх до ширшого відома. „Державні акти“ дотичні справі вільного „об'єднання“ цих держав і територій з Московщиною, підписані були 30 грудня 1922 року на з'їзді представників окремих республік в Москві, де ніби й відбулося таким чином новітнє „волимо під царя восточного“ в большевицько-комуністичній трансформації.

Очевидячки, що закінчення об'єднуючого процесу вимагало попередньої підготовчої праці серед окремих „федеративних“ республік і областей. Ця праця з услужливою готовністю пророблена була місцевими пахолками Московської влади, а в першу чергу на Україні. 7-й З'їзд Рад. України „з надзвичайним ентузіазмом одноголосно санкціонував пропозицію про утворення Союзу Совітських республік, виливши волю свою в окремій декларації“—як повідомляє про це офіційний авто большевицький в спеціальній праці під заголовком „С. С. С. Р.“ (Союз Советских Социалистических республик). *) Текст цієї декларації, наскрізь просякнутої фарисейством і політичним зрадництвом, такий:

*) И. П. Трайнин. Стор. 50. Москва 1923 г.

Глибока спільність класових інтересів пролетаріїв усіх країн всевладно наказує необхідність зміцнення з усіх сил організаційного зв'язку та єдності перед обличчям капітала. Класова солідарність робітників і селян Росії, Білорусщини, України і Закавказьких республік уже в початку великої листопадової революції поклала міцний фундамент тіснішого зв'язку і фактичної єдності в сучасній боротьбі з царством капіталістів та поміщиків. Дякуючи цьому братському Союзові, що зродився і виріс за часів грози і бурі горожанської війни, працюючі маси совітських республік могли завоювати і обороняти права свої на владу, землю, фабрики і заводи проти запеклих атак об'єднанного табору капіталістів-хижак цілого світу.

Осягнене нами тепер, шляхом величезних жертв і зусиль, становище відносного спокою продовжує залишатися під загрозою повторення гвалтовних спроб капіталістичних держав знищити плоди наших перемог. Наочним доказом яскраво ворожих позицій буржуазних країн, що не миряться з фактом існування совітських республік, є наша довготриваюча міжнародна ізоляція, з якою ця ненависть виявляється в безперестанних спробах західно європейської буржуазії та інтелігенції деяких дрібних республік (Петлюровщина на Україні, меншевики в Грузії, мусавіті в Азербейджані, дашнаки в Арменії). Переведення в життя нової економічної політики і зв'язаний з цим відносний зріст дрібно-буржуазних елементів збільшили небезпеку зміцнення ворожих пролетаріатові націоналістичних настроїв як в формі відродження великодержавної російської теніленції з одного боку, так і сепаратистично-шовіністичної з другого. Одночасно з цим, випливаюча з факту нашої міжнародної ізоляції, необхідність базуватися в справі внутрішнього будівництва виключно на власних силах і засобах совітських республік вимагає зміцнення та поглиблення їх економічної єдності, яка відкриває їм можливість ставити і полагоджувати господарчі завдання, що не під силу кожній зокрема. Єдино вірною, з точки погляду інтересів робітничого класу і селян, політикою може бути лінія максимального згуртування та об'єднання всіх сил совітських республік і закріплення єдиного робітничо-селянського фронту.

Спираючись на вищенаведене, сьомий Всеукраїнський З'їзд Совітів робітничих, селянських та червоно-армійських депутатів цілком апробує позицію уряду в даному питанні, що витилася в постанові ВУЦІК-а з 15—IX. 1922 р.

Сьомий З'їзд Совітів, в повній згоді з бажанням та волею працюючих України, звертається до робітників і селян Росії, України, Білорусщини, Грузії, Арменії та Азербейджану з братською пропозицією негайно приступити до оформлення вже фактично існуючого союзу совітських республік, об'єднуючи таким шляхом соціалістичний робітничо-селянський фронт проти фронту світової буржуазії. З'їзд має певність, що такий єдиний союз совітських республік, закріплюючий на основах обопільної рівності їх тісний економічний та політичний зв'язок і в той же час забезпечуючий самостійне національно культурне будівництво і необхідні гарантії виявлення господарчої ініціативи кожного з членів Союзу, буде найліпшою формою розв'язання національної проблеми в дусі міжнародної пролетарської солідарності, першим кроком до здійснення майбутньої Світової Совітської Республіки, праці і міцною опорою інте-

ресів робітників та селян не тільки союзних країн, а й цілого світу".

З тексту цієї декларації видно, що агенти Московського уряду на Україні виступили в ролі ініціаторів ніби Союзу, прокладаючи ідею його на обміркування „братських“ республік, які під загрозою терору звичайно, і тілом і душею пристали на неї.

Фарисейство ініціаторів Союзу яскраво прозирає з тексту „Договора про утворення Союзу Соціалістичних республік“, який, з огляду на його значіння, як формально юридичного акту, ми містимо далі:

„Російська Соціалістична Федеративна Світівська Республіка (Р. С. Ф. С. Р.), Українська Соціалістична Світівська Республіка (У. С. С. Р.), Білоруська Соціалістична Світівська Республіка (Б. С. С. Р.) і Закавказька Соціалістична Федеративна Світівська Республіка (Грузія, Азербейджан і Армения) заключають цей союзний договір про об'єднання в одну союзну державу—„Союз Світівських Соціалістичних Республік“—на наступуючих підставах:

1. Компетенції Союзу С. С. Р. в особі його верховних органів підлягають: а) представництво Союзу в міжнародних відносинах; б) зміна зовнішніх кордонів Союзу; в) заключення договорів про прийом до складу Союзу нових республік; г) оголошення війни і заключення миру, д) заключення зовнішніх державних позичок, е) ратифікація міжнародних договорів, ж) установлення підстав зовнішньої та внутрішньої торгівлі, з) установлення підстав та загального плану всього народнього господарства Союзу, а також заключення концесійних умов; и) регулювання транспортної та поштово-телеграфної справи, к) установлення підстав організації озброєних сил Союзу ССР, л) установлення єдиного державного бюджету СССР, установлення монетної, грошової та кредитової системи, а також системи загально-союзних, республіканських та місцевих податків, м) установлення спільних підстав земельного ладу та користування землею, рівнож як і користування надрами, лісами і водами по всій території Союзу, н) спільне союзне законодавство про переселення, о) установлення підстав для судівництва і судівничого процесу, а також цивільне та карне союзне законодавство, п) установлення основних законів про працю, р) установлення спільних підстав народньої освіти; с) установлення спільних мійр в обсязі народнього здоровля, т) установлення системи мірницької і ваги, у) установлення спільно-союзної статистики; ф) основне законодавство в обсязі союзного (прав) громадянства для чужоземців, х) право спільної амнеції, ц) одміна порушуючих спільний договір, постанов З'їздів Світів, Центральних виконавчих Комітетів і Світів Народніх Комісарів союзних республік.

2. Верховним органом влади Союзу С. С. Р. є З'їзд Світів Союзу ССР, а в періоді між з'їздами—Центральний Виконавчий Комітет С. С. С. Р.

3. З'їзд Світів СССР складається з представників міських світів по розрахункові 1 депутат на 25,000 виборців і представників губерняльних з'їздів світів по розрахункові 1 депутат на 125,000 мешканців.

4) Делегати на З'їзд Світів обираються на губерняльних з'їздах Світів.

5. Чергові З'їзди Совітів ССРСР скликаються ЦИК-ом ССРСР один раз на рік, надзвичайні З'їзди скликаються ЦИК-ом ССРСР з його власного рішення або з вимоги не менше як двох союзних республік.

6. З'їзд Совітів Союзу ССР обирає ЦИК з представників союзних республік пропорційно населенню кожної, всього в складі 371 членів.

7. Чергові сесії ЦИК-а ССРСР скликаються тричі на рік. Надзвичайні сесії скликаються з постанови президіума ЦИК-а Союзу або на вимогу Совіта Народніх Комісарів Союзу ССР, а) також ЦИК-а одної з союзних республік.

8. З'їзди Совітів і сесії ЦИК-а ССРСР скликаються в столицях союзних республік в порядку, встановленому президіумом ЦИК-а Союзу ССР.

9. ЦИК ССРСР обирає президіум, що являється вищим органом влади Союзу в періоди між сесіями ЦИК-а Союзу.

10. Президіум ЦИК-а Союзу ССР обирається в складі 19 членів; з цього числа ЦИК Союзу обирає чотирьох представників ЦИК-а Союзу по числу союзних республік.

11. Виконавчими органами ЦИК-а Союзу є Совіт Народніх Комісарів (Совнарком Союзу), обираємий ЦИК-ом Союзу на термін уповноважень останнього, в складі: Голови Совіта Народніх Комісарів Союзу, його заступника, Народнього Комісара Закордонних Справ, Народнього Комісара військових і морських справ, Народнього Комісара зовнішньої торгівлі, Народнього Комісара шляхів, Народнього Комісара Пошт і Телеграфів, Народнього Комісара робітничо-селянської Інспекції, Голови вищого Совіта Народнього Господарства, Народнього Комісара Праці, Народнього Комісара Харчування, Народнього Комісара Фінансів.

12. В цілях запровадження революційної законності на території Союзу ССР і об'єднання зусиль союзних республік по боротьбі з контрреволюцією, утворюється при ЦИК-у ССРСР Верховний Суд, з функціями верховного судового контролю, а при Совіті Народніх Комісарів Союзу — об'єднаний орган Державного Політичного Управління, *) представник якого увіходе до складу СНК Союзу з правом дорадчого голосу.

13. Декрети і постанови Совнаркома ССРСР обов'язкові для всіх союзних республік і безпосередньо виконуються по всій території Союзу.

14. Декрети і постанови ЦИК-а і Совнаркома Союзу друкуються в мовах, загально вживаних в союзних республіках (російській, українській, білоруській, грузинській, армянській і тюркській).

15. Центральні Виконавчі Комітети союзних республік опротестовують декрети і постанови Совнаркома Союзу в президіум ЦИК-а ССРСР, не припиняючи виконання їх.

16. Постанови і розпорядження СНК ССРСР можуть бути відмінені тільки ЦИК-ом ССРСР, його президіумом; розпорядження ж окремих Народніх Комісарів ССРСР можуть бути відмінені ЦИК-ом ССРСР, його президіумом і Совнаркомом Союзу.

17. Розпорядження Народніх Комісарів ССРСР можуть припинятись ЦИК-ами або президіумами ЦИК-ів союзних республік тільки у випадках виключних, при очевидній невідповідності даного розпорядження постановам Совнаркома або ЦИК-а Союзу ССР. Про припинення розпоря-

*) „Чека“.

дження ЦИК або президіум ЦИК-а союзних республік негайно повідомляє Світ Народніх Комісарів Союзу ССР і відповідного Народнього Комісара Союзу ССР.

18. До складу Світа Народніх Комісарів союзних республік входять: Голова Світа Народніх Комісарів, Заступник Голови, Голова Вишого Світа Народнього Господарства, Народній Комісар Хліборобства, Народній Комісар Продовольчих Справ, Народній Комісар Фінансів, Народній Комісар Праці, Народній Комісар Внутрішніх Справ, Народній Комісар Юстиції, Народній Комісар Робітничо-Селянської Інспекції, Народній Комісар Освіти, Народній Комісар Здоров'я, Народній Комісар Соціального Забезпечення, Народній Комісар Національних Справ, а також з правом дорадчого голосу уповноважені Наркоматів Союзу: по справах Закордонних, по військових та морських справах, зовнішньої торгівлі, шляхів і пошт та телеграфів.

19. Вищий Світ Народнього Господарства і Народні Комісаріяти: Продовольчий, Фінансів, Праці та робітничо-селянської Інспекції союзних республік, безпосереднє підлягаючи ЦИК-ам і Совнаркомам союзних республік, керуються в своїй діяльності розпорядженнями відповідних Комісарів Союзу ССР.

20. Республіки, увходячі до складу Союзу, мають свої бюджети, що складають інтегральну частину загально-союзного бюджету, який ухвалюється Цик'ом Союзу. Реєстр прибутків і розміри прибуткових відчислень, що йдуть на утворення бюджетів союзних республік, опреділюються ЦИК-ом Союзу.

21. Для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне право громадянства.

22. Союз має свій прапор, герб і державну печатку.

23. Столицею Союзу ССР є місто Москва.

24. Союзні республіки вносять відповідно до цього договору, зміни в свої конституції.

25. Затвердження, зміни і доповнення Союзного договору підлягають виключній компетенції З'їзду Світів ССР.

26. За кожною з союзних республік схоронюється право вільного виходу з Союзу.

Підписали: члени уповноважених делегацій, від: 1) Р. С. Ф. С. Р.: Калінін, Сталін, Рижков, Троцький, Каменев, Молотов, Цюрупа, Сокольніков, Сапронов, Пятанов, Богданов, Рудзутак, Курський, Хидираліев, Мендешев, Коркмасов, Саїд-Галієв, Мухтаров, Енуїдзе, Хамков, Янсон, Мансуров, Рахімбава, Смідовіч. 2) У. С. С. Р.: Петровський, Фрунзе, Лебедь, Затонський, Скрипник, Яковенко, Бугай, Сімонов, Власенко, Порайко, Смірнов, Абрамов, Дубовий, Ношковський, Рамейко, Гулий, Затор, Пахомов, Гуха, Попов, Сербиченко, Кошкарев, Кліменко. 3) З. С. Ф. С. Р.: Цхакая, Мусабеков, Мисніков, Кіров, Орджанікідзе, Магарадзе, Лукашін, Амбарцумян, Мамулія, Багтадзе, Буня Заде, Джатієв, Тер-Габрієлян, Парушін, Ільдрим, Акунда, Кулієв, Аджарія, Гусейнов, Мірзоян, Сафаров. 4) Б. С. С. Р.: Червяков, Ходош, Молоковіч, Славінський, Гетнер, Ханкевіч, Путнін, Епштайн, Акірчіц, Бабецько, Бухман, Міленький, Грузель, Ігнатівський, Мороз, Люкумовіч, Фабріціус, Чернушевіч, Нікітін, Шолоховіч, Владіміров, Тулунтіс, Левін. 30 грудня 1922 р. Москва".

Нова конституція „союзних“ республік варта уваги знавців державного права. З текста її видно, що ніякої самостійності окремі республіки не мають. За царських навіть часів кожне повітове земство володіло більшими правами, ніж „самостійні“ республіки Союзу, зв'язані з Москвою поданим нами „договором“.

Сумна історія.

Не раз вже доводилося нам зазначати на сторінках „Трибуни України“ факти корисної культурної діяльності Українського Громадського Комітету в Празі. Разом з тим ми свідомо не занотували в „Трибуні“ висловів опінії тих громадських код, що негативно ставляться до Громадського Комітету, вважаючи його замаскованою політичною організацією з певними завданнями, ворожими державному центрові У. Н. Р.; але ми не вважаємо за собою права відмовити в місці на наших сторінках для того сумного документа, який надіслано нам одним із видатних українських діячів, що сам за його і відповідає. Документ цей має наголовок: „Відкритий лист до Українського Громадського Комітету в Ч. С. Р.“. Автор листа—С. О. Сірополко, один із найвизначніших діячів на полі народньої освіти, особливо позашкільної. Якийсь час еміграційне суспільство вважало його кандидатом на катедру позашкільної освіти в Вищому Педагогічному Інституті в Празі, але потім виявилось, що в Педагогічному Інституті й катедри подібної нема та що С. О. Сірополкові не тільки катедри, але й стипендії не бажають дати. В згаданому документі С. Сірополко, звертаючись до Українського Громадського Комітету, пише:

На повідомлення У. Г. К. від 19—VII ц. р. про те, що Управа У. Г. К. „взявши на увагу інформації про моє негативне відношення до У. Г. К. в питанні перевезення Укр. Архиву-Музею до Праги, постановила відкласти остаточне рішення в моїй справі“, цеб-то в справі удрення мені стипендії. *)—мушу відповісти в формі відкритого листа, бо мотив, яким

*) Повідомлення цитую дословно з заміною слів „Ваше“ „Вашій“ на „моє“, „моїй“. Цей історичний документ, мабуть, для надання особливої урочистости має аж три підписи: члена Управи М. Галагана, секретаря п. Сумневича і Управителя культ. пров. відділу І. Паливоди.

керувалась Управа, виносячи свою постанову, має, на мій погляд, загально-принципове значіння.

Признаюся, я був переконаний, що У. Г. К., утворюючи стипендії ставить своїм завданням підтримати шляхом матеріальної допомоги духову працю та літературну продукцію українських учених і письменників, що перебувають на еміграції, і тим зберегти культурні сили на користь України. В цьому переконанні я й звернувся до У. Г. К. з проханням про призначення мені стипендії, яка дала б мені можливість зайнятися літературною працею в галузі позашкільної освіти. Розуміється, я не міг припустити, що У. Г. К. відступить од загального порядку призначення стипендій, щоб-то належної кваліфікації наукової чи літературної здібности кандидатів на стипендію або вартості запропонованих ними праць, але виходить, що У. Г. К. дотримується в цьому відношенні принципів „добраго старого времени“, коли наука була підпорядкована політиці, коли доля культурних діячів була цілком в руках поліційних чинників, які збирали секретні відомости про політичну їх благонадійність і т. д.

І дійсно, У. Г. К. з'ясовує credo кандидата на стипендію шляхом „інформацій“ і з відвертою безцеремонністю визнає, що першою умовою для одержання стипендії є позитивне відношення кандидата до У. Г. К.

Очевидячки, не зовсім довіряючи власним „інформаціям“ що до мого відношення до У. Г. К., останній ласкаво згодився відкласти остаточно рішення про призначення мені стипендії, в надії, що я поспішу розписатись у лояльності до У. Г. К.

На протязі своєї довгорічної громадської діяльності на культурно-освітньому полі я звик віддавати свій труд на службу громадянству, а не особам, і тому вважаю нижче своєї гідности і на цей раз, хоча би в перспективі були „чеські корони“, декларувати своє почуття до У. Г. К.

Можу лише—в інтересах встановлення правди—спростувати „інформації“ У. Г. К.: Архив-Музей Визволення України, оскільки мені відомо (я не вхожу до складу ні Комітету Музею, ні його Дирекції), поки що не має в своєму розпорядженні яких-будь матеріалів, а тому нема й чого перевозити до Праги.

З огляду на те, що порядок призначення стипендій У. Г. К. не відповідає моїм переконанням, прошу У. Г. К. не утруждати себе остаточним рішенням моєї справи.

Ст. Сірополько.

м. Тернів.

22—VII. 23 р.

Що це таке? Невжеж Громадський Комітет збирає відомости про „політичну благонадійність“, з специфічного погляду, кандидатів на стипендії? А коли збирає, то через кого саме? І яким чином провадиться розслід чи перевірка одержаних відомостей, коли це не є просто доноси в старо-російському змісті?

Не може підлягати сумніву, що нашому громадянству ба-

жано булоб мати докладні і цілком конкретні відомости в цій справі.

Давчи місце наведеній заяві д. Сірополка, редакція „Трибуни України“, само собою зрозуміло, радо дала б місце і поясненням Громадського Комітета в цій справі, коли б Комітет визнав потрібним використати для цього наші сторінки. Щиро хотілося б думати, що в незвичайно сумній з громадського погляду історії з д. Сірополком закралося якесь неперозуміння або виявилася сваволя окремої персони, що не розуміє елементарних вимог суспільної етики.

В кожному разі слово за Громадським Комітетом.

Редакція.

Перший З'їзд української еміграції в Польщі.

Персональний склад З'їзду.

15—18 серпня 1923 р. відбувся у Варшаві Перший делегатський З'їзд української еміграції, в якому прийняли участь 61 представник еміграційного суспільства. В зазначеному числі було 51 делегатів, обраних ріжними еміграційними колоніями і громадськими організаціями на загальних підставах виборчого регуляміну, 4 представника, делегованих в порядку військового призначення від інтэрнованої армії У. Н. Р., і 6 осіб, кооптованих самим З'їздом у свій склад із числа докладчиків та членів Українського Центрального Комітету, який прийняв на себе відповідальність за З'їзд, скликаний з його ініціативи.

В складі еміграційного З'їзду було 2 жінки і 58 чоловіків.

Представництво на З'їзді мали такі місцевости в Польщі, де осіла українська еміграція: Тарнів, Ченстохова, Варшава, Станіславів та його околиці, Здолбуново на Волині, Гродно, Віленщина, Гайнівка (Біловіжська Пуща), Каліш, Воломин, Стшалків, Рипінський повіт і табори Щипюрнський та Калішський

Уповноваження прибувших на З'їзд представників еміграції були перевірені обраною З'їздом мандатною комісією і після її доповіді затверджені З'їздом.

Відкриття З'їзду і привітання.

Перед відкриттям З'їзду Протопресвітер о. Павло Пашевський відслужив молебен і сказав відповідне слово.

З'їзд відкрив Голова Організаційного Бюро Ол. Саліковський, який у вступній промові зазначив труднощі, що їм довелося перемогти при підготовці та організації першого еміграційного з'їзду, з'ясував сучасний стан еміграції, що робив скликання з'їзду конче необхідним, підкреслив ті пакти програму, які мусять зосередити на собі головну увагу представників еміграційного суспільства, і закликав присутніх до дружньої, напруженої, об'єднуючої праці в ім'я інтересів українського народу, якому служили й повинні служити вигнанці з Батьківщини.

— „Українському народові слава!“ — закінчив свою промову п. Саліковський, і гучне „слава!“ всього З'їзду покрило його слова.

До президії З'їзду були обрані: Головою В. Сальський, товаришами Голови М. Безручко і М. Лерченко, секретарями Л. Волохів і М. Ковальський.

П. Сальський, дякуючи з'їзд за високе обрання, висловив надію, що з'їзд виконає своє завдання відносно організації еміграційних сил і міцно покладе перші цеглини в справі об'єднання еміграції в ім'я національно-національного і державного відродження поневоленої батьківщини. Наприкінці вказуючи на велику відповідальність, що несуть делегати за свою роботу на з'їзді, ген. Сальський закликав шанувати час і спокійно та діловито провадити працю.

Першими привітали з'їзд емігранти Грузини в особі спеціальної делегації, яка була присутня і при відкритті з'їзду. В привітальній промові Грузинів, виголошеній кн. Тумановим, було зазначено, що однакова доля припала по великій революції так українському, як і грузинському народам — цим двом в'язням московського царату. Одні ж і ті самі причини привели найбільш активних представників обох народів за межі своїх країн. І тут, на вигнанні, охоплена однаковою з Українцями тугою, однаковою любовію до отчизни та ненавистю до спільного ворога, складає грузинська еміграція Першому З'їздові української еміграції своє шире братерське привітання, разом з тим висловлюючи певність, що не в довгому часі за-

гине той спільний ворог і краща доля засяє обом поневоленим тепер народам.

На це привітання З'їзд відповів довгими і ширими оплесками, а Голова, дякуючи за привітання, зазначив, що тільки в братерській приязні, спільними зусиллями ми виборемо і міцно захистимо волю наших покривджених націй.

Після того було оголошено привітання, надіслане З'їздові Головою Директорії та Головним Отаманом військ У. Н. Р. С. В. Петлюра в своїм листі писав: „Вітаю Перший З'їзд української еміграції, перебуваючої в Польщі, і бажаю йому як найбільших успіхів в осягненні тих завдань, що стоять перед ним. Справа організації нашої еміграції та утворення нею відповідних умов для ріжнорічних справ заохочування та для творчої праці на добро Батьківщини залежить од самої еміграції. Певний в тому, що морально здорові елементи еміграційного громадянства переборять спільними силами ті перешкоди, які стоять на дорозі до цієї мети, засилаю свої найщиріші побажання з'їздові і вірю, що він свою, так відповідальну працю, переведе під знаком активної любови до рідної України та об'єднання всіх сил нашої еміграції“.

З'їзд вислухав привітальний лист Головного Отамана стоячи і відповів на нього гучними оплесками.

Треба зазначити, що на протязі чотирьох днів праці з'їзду була отримана від ріжних інституцій та окремих осіб ціла низка привітань—листовних і телеграфних—з побажанням успіху праці з'їзду на користь об'єднання та міцної організації еміграційних сил. За браком місця можемо навести тут лише список цих привітань: 1) привітальний лист був. Голови Ради Республіки І. А. Фещенка Чопівського; 2) привітальний лист Голови Ради міністрів У. Н. Р.—А. М. Лівницького; 3) лист правління об'єднаної спілки військових інвалідів У. Н. Р.; 4) депеша старшин і козаків запорозьких з м. Люблина; 5) привітання семи організацій української еміграції в Румунії (Місії УНР., Філії Т-ва Ліги Націй, Громадського Комітету і т. и.); 6) телеграма Академічної Громади в Подєбрадах; 7) лист Громади середнешкільників у Калішському таборі; 8) лист групи членів партії с.-ф., перебуваючих у Чехословаччині, надісланий п. О. Я. Шульгіним; 9) депеша Управи українського Т-ва допомоги збігцям у Львові (в привітанні цієї останньої організації зазначено, що лише з незалежних обставин делегат її не виїхав на з'їзд); 10) депеша Голови Українського

Центрального Комітету А. В. Ступашевича з Волині. Всі ці привітання З'їзд приймав дуже шире і з великим задоволенням, але з особливим ентузіазмом вистрив З'їзд привітання Української Громади в Мароко, що прибуло авіопштою через Румунію. Наводимо тут це привітання новим текстом:

„До делегатського З'їзду української еміграції в Польщі.

Українська Громада в Мароко, яка є складовою частиною Філії Українського Товариства Ліги Націй в Румунії, засилає через Управу Філії щире і сердечне привітання організованому українському громадянству в Польщі.

Тільки тоді, коли розкидає по всесвіту наше громадянство, буде воно почувати себе дітьми однієї Української емії. — ми матимемо злитовану силу і зуміємо ваяти те, що належить нам по праву.

Шукання винуватих у наших нещастях треба залишити суду об'єктивної історії. Не жодяймося у минулому, а зважмося та організуймося для впертої боротьби за край наш.

Закинуті в далеке Мароко в лавах французьких легіонів, ми з надруженням слідкуємо за життям нашої еміграції в Європі та в Америці і щиро та радо вітаємо всякий прояв організованого життя.

Бажаючи успіху в праці З'їзду, ми дякуємо, що він буде провадитись від іменем національно державне погляд гуртківне, княсьове, партійне, а тим паче особисте.

Хай живуть національні проводирі України. Хай живе слава Українська Армія. Хай живуть лицарі-партизани, що нищать і борються з ворогами України. Хай живуть вірні сини України!

За Українську Громаду в Мароко: Олександр Ріжко, Незбієнко та Петро Книш-Слобожанський“.

Крім цих писемних та телеграфних привітань були й привітання особисті, а саме—від Управи Т-ва допомоги збігням з України висловив привітання Голова Т-ва М. Ю. Багриновський, від „Пшемжа“ (Союзу бувших поневолених народів старої Росії) привітав з'їзд сенатор Сідлецькі і від польської партії соціалістичної п. Голувко.

Сідлецькі тепло і сердечно висловив своє співчуття укр. еміграції, підбадьорюючи її вірою, що незабаром настане час, коли поверне вона на рідну землю звільнену від ворогів

і запанує укр. нарід повновладним хазяїном своєї держави. А що настане цей час в тому переконаний сен. Сідлецькі хоча би із того, що прийшов він по довгих реках невільництва і для Польщі. Препинь і укр. нарід має не менше прав на державну незалежність.

Закінчив свою промову сен. Сідлецькі поетичним порівнянням укр. еміграції з образом Ярославни із Слова о Полку Ігоревім.

П. Голувко просив З'їзд не думати, що польський нарід, зокрема польська демократія забули події недавнього минулого, коли плече о плече укр. військо, в спільній з Подлянами боротьбі з большевиками рятувало Польщу від нової неволі, нового рабства. Вони добре пам'ятають Замостя і ген. Бзаручка, який своєю вдалою обороною Замостя задержав большевицьку навалу і тим спричинився до початкового відвороту большевиків. Не може Польський Нарід забути цієї братньої допомоги йому Укр. Народу. *)

Сенаторові Сідлецькому і п. Голувко коротко відповів Голова З'їзду ген. Сальський. Дякуючи за привітання, він нагадав, що в 1920 році в кривавій спільній боротьбі проти московських наїздників тільки українська армія до кінця виконала свої союзницькі зобов'язання і, полишена на власні сили, сама одна не могла встояти проти переважаючого її численно ворога. В наслідок цього армія і багато наших громадян опинилися на еміграції, де тепер в більшості перебувають в дуже тяжких обставинах під ваглом правним, матеріальним і моральним. Голова З'їзду хоче вірити, що польська нація підтримає нашу еміграцію і допоможе їй дочекатися повороту на рідну землю.

Ні від Росіян ні від Жидів з України (які між иншим мають велику організацію у Польщі) ніхто не привітав з'їзд української політичної еміграції, і це не могло не звернути на себе уваги.

З'їзд, висловивши щирю подяку всім, хто надіслав йому добре слово, постановив зі свого боку привітати перш за все інтерв'ювану армію У. Н. Р., з якою еміграція ділить свою долю, на яку покладає свої надії та емігранську українську конференцію, що відбувалась у ті самі дні в Букаресті. Крім того З'їзд привітав славетного нашого композитора і співця

*) „Укр. Сурмач“ ч. 59—60, стор. 10.

А. Кошиця, що разом зі своїм співробітником канцлером консуляризую в далекій Америці нашу національну справу і не раз уже надіслав із заробітків канцелярську поважну поштову відправку еміграції.

Чисто ділова праця з'їзду зосередилася на вивченні й обговоренні доповідів по 11-ти пунктах програму та обробці, при допомозі обраних комісії, відповідних резолюцій і постанов.

Організація еміграції.

Основним питанням була справа загальної організації еміграції, щоб-то утворення еміграційного центру на громадських підставах; встановлення зв'язку цього центру з периферією (цеб-то з місцевими колоніями й гуртками) та організація самої периферії.

В цій справі з докладом виступив Голова Організаційного Водра О. Ф. Салішевський.

Згадувавши сучасний стан української еміграції, який вимагає нових організаційних заходів на свої суспільній, референт заарнув увагу перш за все на організацію центра, що має бути керівником і регулятором всього еміграційного життя.

Далі докладчик зазначив, що існує кілька шляхів для утворення відповідного новим потребам еміграції центра, а саме:

- а) утворити цілком нову центральну організацію;
- б) пристосувати для зазначених потреб одну з існуючих тепер організацій центрального характеру, цеб-то Український Центральний Комітет або Товариство допомоги збігцям з України;
- в) реорганізувати та об'єднати для координованої праці обидві названі установи.

Перша комбінація, на думку референта, навряд чи може підійти, бо вона вимагає довгої і непевної процедури легалізації; а справу треба переводити тепер, негайно. Окрім того, щоб утворити поверх існуючих ще нову поважну еміграц. організацію, потрібні нові діяльві та досвідчені люди, а їх у нас і без того обмаль.

Друга комбінація має ту негативну особливість, що залишає ґрунт для зайвого і шкідливого в наших суспільних умовах паралелізму і конкуренції двох установ: Центрального Ко-

мілету на Т-ва допомоги збігцям. Нищити ж котру небудь з цих установ наряд чи було б доцільним, бо можна з них придбала вже нові звязки, користується довірям в тих чи в інших сферах, від котрих залежить справа емігранції, має певний досвід та впливи в громадянстві і т. д.

Отже, залишається третя комбінація: реорганізувати та об'єднати для координованої праці обидві названі установи.

Зігальна лінія реорганізації намічається самим характером обоіх установ, обсягом їх діяльності.

Центральний Комітет має дуже широку компетенцію і великі офіційні звязки, але в його організації мало громадськості, під ним не почувалється суцільного ґрунту.

Т-во допомоги збігцям називаємає від себе певний суцільний ґрунт, але обсяг його діяльності вузький, він у Ц. К. і головним чином філантропічний; офіційних же звязків воно має дуже мало. Окрім того Т-во само по собі не може стати центральною організацією всемігранського характеру, бо не кожний громадянин входить і може входити в його склад тому, що це вимагає рекомендації двох старих членів Т-ва, постанови Управи і акуратного внеску членських вкладок. Нучасний мент де Товариства допомоги належить наряд чи й одна десята частина емігрантів Українців.

Отже, здається, було б найдоцільнішим реорганізувати на громадських засадах Центральний Комітет, який і тепер уявляє із себе установу всемігранського характеру і великої компетенції, і одночасно звязати Ц. К. у певних справах з Товариством допомоги збігцям, яке ті справи головним чином і провадило б.

Організація Ц. К. до цієї пори була така:

У його центрі стоїть Дирекція, що складається з трьох незмінних, без згоди польського уряду, осіб, зазначених у самому статуті. Тепер членами Дирекції Ц. К. та є: Андрій Лукашевич (голова), Вячеслав Прокопович і Микола Юнаків. Дирекція власне вирішує всі справи Ц. К. і несе відповідальність за його; члени ж Комітету, яких нараховується біля 12-ти, збираються на загальні збори лише 1—2 рази на рік, вислуховують справоздання Дирекції та висловлюють свою опінію щодо її діяльності. Де-які з членів Дирекції та членів Ц. К. являються керівниками секцій К-та, але з секцій тепер фактично працює лише культурно-освітня, якою керує О. Саліков-

ський, та жіноча підсекція, якою керувала весь час п. Олена Лукасевич, а тепер тимчасово керує п. Н. Саліковська.

Головна, дуже важка і відповідальна частина діяльності Ц. К.-та полягає в правнім захисті української еміграції перед центральною і місцевими владами. Тут допомагають Комітетові численні відділи (філії), що відкриваються на протязі останнього року на периферії—вже чисто громадським шляхом. Місцеве суспільство обирає керівника філії, а Ц. К. його затверджує. Такий порядок, цєб-то обрання керівників філій громадянством, встановив сам Ц. К.; у статуті-ж про вибери і не згадується.

Я—додає до цього референт—зазначив останній факт власне для того, щоб показати шлях, яким, не касуючи і не міняючи статуту Ц. К., можна надати вже й тепер цілком інший, під громадським поглядом, характер.

Тим, хто близько стоїть до У. Ц. К. і добре бачить додатні й негативні риси його організації й діяльності, реорганізація Ц. К. уявляється справою досить простою.

Діяльність Ц. К. полягає в секціях, і тому треба, щоб керівники секцій обирались громадянством—чи на з'їзді еміграції чи якимсь иншим шляхом (напр. на сесіях Загальної Ради, про що—далі).

Але цього замало, щоб вони, а також секретар Ц. К., якому належить надати право ухвального голосу, обирались громадянством. Треба в порядку інструкціонному встановити, що керівники секцій приймають обов'язкову участь в засіданнях Дирекції і що з їх голосом Дирекція мусить рахуватись як з ухвальними, а не дорадчими (як тепер). В цих засіданнях і на таких же повних правах мусів би приймати участь і представник Т.-ва допомоги збігням з України. Таким чином значна більшість в засіданнях була б на боці обраних представників громадянства.

Зазначений порядок ще не вичерпує справи. Комітет може складатися на три чверти з обраних людей і все ж таки, як інституція центральна, буде далеко стояти від громадянства, від еміграційної периферії з її своєрідним життям і потребами.

Треба конче наблизити ту периферію до центра, треба щоб периферія давала центрові загальні директиви в його діяльності та тримала його в курсі еміграційного життя і його потреб. Для цього необхідно, щоб принаймні раз на два три

місяці збиралась Загальна Рада Центр. К—ту, яка мусить складатися з членів Дирекції та їх заступників, керівників секцій всього складу Управи Т-ва допомоги збігцям і всіх керівників провінційальних відділів Центр. К—тету. Кількість членів такої Ради мусить досягати яких 20—25 чоловік. Обмін думками на таких зборах вплив би багато справжнього життя в діяльність Ц. К., а рішення Загальної Ради при певних умовах заміняли б постанови емігранського з'їзду. На зборах Загальної Ради можна було б обирати і кандидатів на вакантні посади керівників секцій, а з'їзд їх затверджував би.

Само собою зрозуміло, що вищою інстанцією в тій організації, яка пропонується, був би з'їзд всієї еміграції, що збирався б раз на рік, розглядав би справоздання центральних установ та вирішував би справи особливої ваги і загального значіння.

Даді п. Саліковський представив всю схему організації еміграції на викладених засадах і запропонував проект резолюції у цій справі.

Деновідь О. Ф. Саліковського викликала яву дискусію, в якій прийняли участь п. п. Радянський, Коршнівський, Ковальський, Волохів, Білодуб, Крушинський, Денисенко, Лорченко і Прокопович.

Для ближчого опрацювання резолюції і постанов у цій справі З'їзд обрав комісію в складі п. п. Капустяцького, Крушинського, Ковальського, Терновського і Зайцева. Комісія кортувала у свій склад п. п. Моравського і Саліковського.

Справа організації еміграції після докладної доповіді комісії пропала ще раз через пленум з'їзду і в остаточній редакції з'їзд ухвалив в цій справі такі постанови:

Організаційне об'єднання української еміграції в Польщі.

1) Український Центральний Комітет стає єдиним репрезентативним органом української еміграції в Польщі.

2) Склад Українського Центрального Комітету на час до 2-го з'їзду української еміграції определити в числі 10 осіб, а саме: 3 члени теперішньої Дирекції, секретар і 6 керівників секцій.

3) Число секцій Українського Центрального Комітету встановити 6, а власне: 1.—Організаційна, 2.—Фінансово-господарча, 3.—Інтернованих, 4.—Культурно-освітня, з підсекцією допомоги студентам на еміграції та інш., 5.—Правнича, 6.—Гуманітарна з підсекціями: 1) інвалідів, 2) сухлутників, 3)

жіночою та инш.—Голови означених підсекцій делегуються відповідними органами заінтересованих організацій.

4) Ухвалити трирічний сивал Дирекції Українського Центрального Комітету, яко тимчасовий, до 2-го з'їзду української еміграції.

5) Управу Товариства допомоги біженцям з України закликати до співпраці з Українським Центральним Комітетом для добра української еміграції, в формах, вироблених спільним порозумінням.

6) Український Центральний Комітет являється відповідальним перед делегатським з'їздом української еміграції.

7) Реорганізованому Українському Центальному Комітетові доручити виробити і провести новий Статут Центрального Комітету на засадах виборности всіх його членів через делегатські з'їзди української еміграції.

8) Терміном скликання 2-го з'їзду української еміграції визнати найдалі 2 січня 1924 року.

ТИМЧАСОВИЙ РЕГУЛЯМІН

Українського Центрального Комітету, ухвалений делегатським з'їздом української еміграції 15—18 серпня 1923 р. в м. Варшаві.

1) Український Центральний Комітет є єдиний репрезентативний орган української еміграції в Польщі.

2) Український Центральний Комітет складається з 10 осіб: 3-х членів, тиніщньої Дирекції, ухвалених делегатським з'їздом, на час до скликання нового з'їзду, 6 неровників секцій та секретаря, обраних делегатським з'їздом.

3) Український Центральний Комітет має 6 секцій:

а) організаційну,

б) фінансово-господарчу,

в) інтернованих,

г) культурно-освітню, з підсекцією допомоги студентам на еміграції та инш.,

д) правничу,

е) гуманітарну, з підсекціями—1) інвалідів, 2) сухитників, 3) жіночою та инш.

Голови трьох вищезазначених підсекцій делегуються відповідними органами заінтересованих організацій.

Примітка: Перебування голів цих підсекцій в Варшаві не є обов'язковим.

4) На випадок виходу когось із членів Українського Центрального Комітету, або неможливости для кого будь з них взяти участь в його засіданнях—обираються делегатським з'їздом української еміграції два кандидати.

5) Український Центральний Комітет являється відповідальним перед делегатським з'їздом еміграції.

6) Товариство допомоги біженцям з України працює в тісному контакті з Українським Центральним Комітетом. Виявом цього контакту являється: а) присутність на засіданнях Українського Центрального Комітету делегованого Управою Товариства допомоги представника, якому надається право ухваленого голосу у всіх справах Центрального Комітету; б) розме-

жування компетенції і утворення форм і техніки сталої співпраці; в) обміркування і вироблення загального спільного плану добуття коштів від рідних організацій та установ; г) дальше розвинення співпраці шляхом порозуміння Українського Центрального Комітету з Головною Управою Товариства допомоги.

7) Члени Дирекції Українського Центрального Комітету, керівники секцій, представник Головної Управи Товариства допомоги та секретар Українського Центрального Комітету при вирішенню всіх справ мають однакове право ухвального голосу.

8) Для засідань Центрального Комітету встановлюється кворум в числі не менше 7 членів, рахуючи в тім числі представника Головної Управи Товариства допомоги.

9) На місцях, з ініціативи місцевого громадянства, заснуються відділи Центрального Комітету по його постановах.

10) Керівники відділів та їх заступники обираються загальними зборами кожної емігрантської колонії і затверджуються Українським Центральним Комітетом.

11) Раз на три місяці відбуваються з'їзди керівників всіх відділів Центрального Комітету.

12) Керівники відділів, разом з вищезазначеним складом Центрального Комітету, та Головною Управою Товариства допомоги, складають загальну Раду Центрального Комітету.

13) В тих місцях, де є відділи Товариства допомоги, біженцям з України, Український Центральний Комітет затверджує на становищі керівника відділу Центрального Комітету Голову відділу Товариства допомоги або ж затверджує на цьому становищі обрану коломією иншу особу.

14) В тих випадках коли на місцях існує відділ Центрального Комітету і Філія Т-ва збігців з України, то Голова Філії Т-ва допомоги входить в склад Управи відділу Центрального Комітету.

15) Цей регулямін є чинним до скликання нового делегатського з'їзду української еміграції.

Національний податок.

Другим основним питанням, тісно зв'язаним з організацією еміграції, була справа самооподаткування для задоволення принаймні найбільш пекучих потреб еміграційного суспільства.

З широким і добре обгрунтованим рефератом в справі національного податку виступило Українське Правниче Товариство в особі члена Ради Т-ва І. М. Золотницького. У своїм докладі п. Золотницький розгорнув і опрацював ті засади й думки, які були перед тим встановлені спеціальною Комісією, що розробляла це питання з пропозиції ініціативною громадської групи в березні цього року. В загальній формі ці засади й думки були викладені в ч. ч. 2—4 „Трибуни України“ (див. статтю О. Хоменка „Національний податок“). Особ-

ливо цінною частиною доклада Правничого Товариства, оголошеного на З'їзді п. Золотницьким, була докладно вироблена і так би мовити водіфікована система оподаткування та стягання податку.

Доклад Правничого Товариства про національний податок так само викликав жваву дискусію, причому з особливо різкою критикою та незадоволенням виступив член того ж таки Правничого Товариства п. Киркиченко. Крім того в дебатах прийняли участь п.п. Саліковський, Летоцький (Здолбуново), Іванович, Лорченко, Рачинський і Сірополко.

З'їзд передав справу в Комісію, в яку обрав п.п. Галаневича, Дудничевського і Плюща.

На закінченні праці Комісії справа знов перейшла на пленум з'їзда, який ухвалив такі постанови:

1. Для переведення організації українського громадянства на еміграції та утворення еміграційного фонду, призначеного на матеріальну підтримку і правний захист окремих громадян та на задоволення культурно-суспільних і національно-державних потреб всіх українських громадян емігрантів; незалежно від приналежності до тієї чи іншої політичної партії чи політично-державної концепції, встановлюється національний податок, або м'язовий для кожного українського громадянина, перебуваючого на еміграції.

2. Національний податок складається:

а) з одноразового податку, який повинен сплатити один разковий український громадянин емігрант для заманіфестування своєї приналежності до українського громадянства на еміграції та власної ухвали принципу національного податку на зазначені в арт. 1 потреби.

б) з прибуткового податку, який повинен платити на зазначені в арт. 1 потреби щомісяця, поверх одноразового податку, кожний з тих українських громадян емігрантів, що одержують платню на сталій службі чи роботі, або заробляють гроші ріжними комерційними та іншими прибутковими операціями чи підприємствами.

3. Одноразовий податок встановлюється:

а) для незаможних і безробітних українських громадян-емігрантів—в розмірі однієї відьомої частини злотого польського або в розмірі відповідної по вартості частини тієї іншої сталої валюти, яку може бути встановлено замість злотого польського.

б) для заможних і маючих заробіток українських громадян-емігрантів—в розмірі двох відьотків (2 відь.) від їх місячного прибутку від майна чи від місячного заробітку, незалежно від розмірів того прибутку чи заробітку.

Примітка: В разі повної неможливості для незаможного чи безробітного українського громадянина-емігранта сплатити одноразовий податок, місцевий відділ Українського Центрального Комітету може звільнити його від зазначеного податку.

4. Прибутковий податок, незалежно від розмірів місячної платні на

службі чи роботі або від розміру обліченої в належний спосіб пересічної суми загального місячного прибутку від комерційних та інших операцій кожного окремого українського громадянина-емігранта, встановлюється в мінімальному розмірі двох відсотків від місячної платні чи загального місячного прибутку, з залишенням кожному громадянину вільної руки збільшити зазначений вище відсоток по добрій волі відповідно його загальному матеріальному становищу.

5. Всі суми національного податку, які одержуватиме центральний орган української еміграції, складаються до загальної еміграційної скарбниці і разом з усіма іншими грошовими та іншими матеріальними прибутками (пожертви грішми та річачи й матеріалами, прибутки від фінансових та інших операцій і т. и.) утворюють емігранський фонд, призначений на задоволення зазначених в арт. 1 потреб української еміграції.

6. Загальне керування справами самооподаткування українського громадянства на еміграції та утворення еміграційного фонду і використання його коштів на зазначені в арт. 1 потреби належить Українському Центральному Комітетові.

7. Технічне переведення справи самооподаткування українського громадянства на еміграції на місцях покладається на місцеві відділи та на уповноважених Українського Центрального Комітету.

8. В зазначених в арт. 6 справах Українському Центральному Комітетові належать наступні функції:

а) розроблення певного плану самооподаткування українського громадянства на еміграції та поступового в міру можливості задоволення зазначених в арт. 1 його потреб;

б) перевірка й ухвала загального бюджету української еміграції, складеного господарною секцією комітету на основі діючого еміграційного фонду;

в) використання коштів національного самооподаткування на утримання центрального органу, хорих, інвалідів, учнів і студентів, а також на культурно освітні та інші, зазначені в арт. 1, цільні потреби,

г) координування діяльності своїх відділів та уповноважених в справах стягнення з місцевих українських громадян-емігрантів національного податку та задоволення їх потреб на місцях, а також загальний контроль в цих справах.

9. До функцій місцевих відділів та уповноважених Українського Центрального Комітету в зазначених в арт. 7 справах належать:

а) переведення докладної реєстрації всіх українських громадян-емігрантів в свого районі, з'ясування матеріального становища кожного з них, вироблення загального податкового реєстра їх та одночасне як найдокладніше поінформування їх в справі національного самооподаткування;

б) стягнення з місцевих українських громадян-емігрантів національного податку і передача відповідної частини стягнених грошей Українському Центральному Комітетові до загального еміграційного фонду,

в) використання коштів, що знаходитимуться в розпорядженні відділів та уповноважених, на задоволення всіх потреб місцевих українських громадян-емігрантів.

10. Засоби до здійснення зазначених в арт. 9 функцій відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету одержують в міру по-

требі і в межах загального бюджету від Центрального Комітету з коштів еміграційного фонду.

11. Для задоволення нагних потреб окремих громадян-емігрантів, як напр. в разі хвороби, смерті, тимчасового безробіття і т. и., відділам Центрального Комітету надається право залишати в своєму розпорядженні (20 відс.) двадцять відсотків від загальної суми що раз стягненого ними з українських громадян-емігрантів свого району національного податку, а крім того, в разі потреби, одержувати ще і певні суми від Центрального Комітету з еміграційного фонду, в межах загального бюджету.

12. В своїй діяльності в зазначених в арт. 9 і 11 справах, відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету здають належні термінові справоздання Центральному Комітетові згідно з планом загальної праці.

13. З технічного боку справа національного самооподаткування українського громадянства на еміграції переводиться по так званій декларційній системі, а саме:

а) кожний відділ і кожний уповноважений Українського Центрального Комітету, що переведенні докладної реєстрації всіх українських громадян-емігрантів в свого району, розсилає кожному з них квестіонар зразок якого буде вироблено Центральним Комітетом;

б) до змісту зазначеного в пакті „а“ квестіонара кожний український громадянин-емігрант повинен подати до місцевого відділу або уповноваженого Українського Центрального Комітету в призначений в квестіонарі термін свою декларацію на письмі про свій пересічний місячний прибуток;

в) по одержанні згаданих в пакті „б“ декларацій українських громадян-емігрантів свого району, відділи і уповноважені Українського Центрального Комітету повинні негайно облічити розмір податку кожного громадянина від його прибутку, скласти по встановленому Центральним Комітетом зразку загальні додаткові реєстри українських громадян-емігрантів своїх районів і примірники тих реєстрів терміново надіслати до Українського Центрального Комітету, яко матеріал для складення загального бюджету української еміграції;

г) по складенню зазначених в пакті „д“ загальних податкових реєстрів, відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету на підставі тих реєстрів стягають національний податок з українських громадян-емігрантів своїх районів, причому повинні вжити всіх заходів до того, щоб національний податок було стягнено в призначений термін та щоб, по закінченні відділами в своєму розпорядженню, на підставі арт. 11, двадцять відсотків загальної суми стягненого податку, решту—вісімдесят відсотків—стягнених грошей, а уповноваженими всю суму тих грошей, було негайно надіслано до Центрального Комітету.

д) в разі будь яких змін чи в складі місцевих українських громадян-емігрантів, чи в розмірі прибутку кого-небудь з них, відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету повинні вжити відповідних заходів до належного податкового реєстру місцевих громадян і негайно повідомити Центральний Комітет про всі зміни в тому реєстрі.

е) в разі сумніву в правдивості якої-небудь декларації, відділи Українського Центрального Комітету повідомляють про те Центральний

Комітет з поясненням підстав такого сумніву. А Центральний Комітет, в разі визнання потрібним, може призначити перевірку такої декларації на місці в спосіб, не порушуючий гідності громадських інституцій і того громадянина, якого декларація перевірятиметься.

14. За несплачення місячної квоти національного податку в призначений термін український громадянин-емігрант, який допустить цього, повинен заплатити разом з податком ще грошову кару за прострочку сплати податку в розмірі п'яти відсотків несплаченої своєчасно квоти податку за кожний прострочений місяць, при чому кожний неповний місяць і навіть прострочка не менш п'яти днів вважаються за повний місяць.

15. Зречення або ухилення когось то не було з українських громадян-емігрантів від сплачування національного податку вважається за зречення всякої спільності з українським громадянством на еміграції та допомоги йому в тяжкому становищі й в здійсненні його завдань і тягне за собою цілковите позбавлення такого громадянина всякої допомоги, підтримки і захисту з боку Українського Центрального Комітету, його відділів і всіх благодійних та культурно суспільних українських інституцій і організацій. Для здійснення цього Український Центральний Комітет, по одержанні відповідного повідомлення своїх відділів чи уповноважених, притягне українського громадянина-емігранта, який допустить такого вчинку, або список таких українських громадян-емігрантів, як що їх буде кілька осіб, негайно оповіщає всім зазначеним вище своїм відділам та українським інституціям і організаціям, а крім того, подає до відома всього українського громадянства на еміграції шляхом преси та відповідних об'яз, що їх буде виішено в помешканнях українських інституцій та організацій.

16. Вищий догляд за стягненням національного податку та використанням коштів еміграційного фонду і взагалі за діяльністю Українського Центрального Комітету та його відділів і уповноважених у вищезгаданих справах належить цілому українському громадянству на еміграції.

17. Зазначений в арт. 16 вищий догляд українське громадянство на еміграції здійснює через окрему Контрольну Комісію, обрану ним через свій з'їзд.

18. Для здійснення Контрольною Комісією своїх функцій, їй надається право переводити не тільки повну ревізію діяльності Українського Центрального Комітету та його відділів і уповноважених на усякій операційного року, але й періодичні, з власного погляду, раптові перевірки прибутково-видаткових операцій і взагалі фінансового становища всіх справ та еміграційного фонду, в зв'язку з загальним бюджетом еміграції і загальним діяльністю їх, а також право участі в засіданнях Українського Центрального Комітету та його відділів з правом дорадчого голосу.

19. Наслідки ревізій та раптових перевірок Контрольної Комісії разом з її висновками друкуються в органах еміграційної преси для загального відома всього українського громадянства на еміграції та докладаються Контрольною Комісією з'їздові української еміграції.

20. В розвиток і пояснення цього регуляміну Український Центральний Комітет повинен опрацювати відповідну інструкцію і примірники її надіслати до своїх відділів і уповноважених.

Правне становище еміграції.

Можна мовити, що з кожним днем для української еміграції, яка перебуває у Польщі, все більш загострюється питання про правне становище та про захист від порушення різними чинниками норм, зв'язаних з правом азилу для політичних збігців.

В цій справі перший доклад на З'їзді був зроблений П. І. Заїцевим, який ознайомив з'їзд з фактичним матеріалом, що пройшов через Український Центральний Комітет і з тими заходами, які вживалися для залагодження порушених прав емігрантів.

Другим в тім же питанні був реферат Українського Правничого Товариства, складений членом цього Т-ва п. Киркиченком.

Як виявилось на дискусіях, ні один з цих докладів не задовольнив З'їзд. Особливе розчарування викликав реферат п. Киркиченка, від якого чекали широкого, добре обгрунтованого та багатого практичними висновками і вказівками викладу, а одержали безсистемне нақошчення фактів і думок, призначено особистими випадками на адресу Ц. К. та запереннями, що У. Н. Р. не існує і що в російських емігранських установах дуже добре захищають права Українців.

Після дискусії справа була передана з'їздом в комісію, у склад якої увійшли п. п. Багряновський (голова Правничого Т-ва), Бутовський і Киркиченко. В обговоренні доклада Правничого Т-ва та висновків комісії приймали участь п. п. Безручко, Салітовський, Крушинський, Прокопович, Рачинський, Іванович, Волохів, Коршнівський, Лорченко, Білодуб.

Після обговорення пропозицій, вироблених у комісії З'їзд узвільняє такі постанови:

З'їзд української еміграції, перебуваючої в Польщі, виходячи з факту, що українська політична еміграція прибула до Польщі не в якості збігців, а на підставі трактату між двома сусідніми державами—Річчю Посполитою Польською та Українською Народньою Республікою—і союзу між двома братніми народами, польським та українським, в тяжкій боротьбі за незалежність і суверенність обох держав і народів проти московського імперіалізму та большевицької навали на землі Польщі й України, вважає, що державна влада Річчю Посполитою Польською має за моральний обов'язок та обов'язок чести определити правний стан української еміграції відповідно тим жертвам, які поніс український нарід в спільній боротьбі плече в плече з народом польським проти спільного ворога—Москви.

Для охорони української еміграції в Польщі від морального та мате-

ріального занепаду наймовірної експлоатації та фізичного знищення З'їзд вважає необхідним встановлення для української еміграції:

1. Окремих безстрочних паспортів, які забезпечували б право вільного обрання місця осідку та вільного пересування в межах Річі Посполитої.

2. Право вільного виїзду за кордон та вільного повероту до місця осідку в межах Польщі.

3. Право набувати нерухомість, провадити торгівлю і промисли на загальних підставах, існуючих для громадян Річі Посполитої, та права користуватися на тих же підставах зі своїх фахових знань, освіти та досвіду.

4. Права відчиняти школи з викладовою українською мовою.

Крім того з'їзд вважає необхідним і справедливим:

1. Урівняти в правах всіх політичних емігрантів України незалежно від часу прибуття їх до Польщі.

2. Признати за Центральним Органом Української Еміграції в Польщі право встановлювати належність окремих осіб до української політичної еміграції.

3. Предоставлення права адміністративного виселення за межі Річі Посполитої Польської окремих політичних емігрантів тільки найвищій адміністративній владі з наданням еміграції права оскарження постанови про виселення до Найвищого Адміністративного Суду.

В справі внутрішньої організації української еміграції в Польщі, з'їзд вважає конечним:

1. Переведення реєстрації всієї української еміграції в Польщі.

2. Упорядкування справ інтернованих і вибувчих і вибуваючих з різних причин з таборів.

3. Просити Польський Уряд про приділення Центральному Комітетові відповідного помешкання на предмет улаштування еміграційного клубу, бібліотеки-читальні, школи та ин. та осідку Центрального Еміграційного Органу і інших еміграційних установ і закладів.

Культурно-освітня справа.

Більша частина третього дня з'їзду була присвячена культурно-освітнім питанням. В основним рефератом виступив С. О. Строполок, торкнувшись в короткім, але дуже змістовнім викладі всіх головних потреб еміграції в області освітній. Другий референт—п. Душчєвський—докладніше спинився на постанові шкільної справи у таборах, а В. К. Прокішович постарався освітлити перед з'їздом загальну справу моральної та матеріальної допомоги таборах—між иншим він зазначив:

„Ми не повинні забувати того цінного осередку, який зорганізовано в таборах. Там провадиться продуктивна робота що до збільшення культурно національних цінностей. Крім того перебуває в таборах цінний людський матеріал, який необхідно зберегти, організуючи таборовий центр, щоб зберегти і куль-

турні оцінки і людей. З другого боку необхідно, щоб тим із таборян, які захочуть звільнитися—не було перешкод, було дано право вибору місця осідку, карту подорожі і т. и. Спеціальній категорії учителям—дати змогу виїхати з табору до вищих українських шкіл за кордоном, їм повинні бути теж видані карти подорожі і закордонні паспорти.

Далі необхідно підняття праці по змозі в організований спосіб—спільками—для тих таборян, які хотіли б вийти з табору на працю організованими групами. І між всіма ними треба зберегти органічний зв'язок. Для тих же, що залишаються в таборах—організувати майстерні, необхідно придбати відповідні приладдя і дати одноразову допомогу операційним капіталом для того, щоб пустити в рух майстерні.

В таборах функціонують школи, друкарні, видавництва, виходить газета, видається кілька журналів. Таборіві школи—байскаутів і імени Шевченка—мають велике значіння ще й під тим поглядом, що в них провадиться експеримент про використання закону про єдину національну школу. Ці всі зазначані осередки теж необхідно зберегти.

При культурно-освітній управі Генерального Штабу утворено спеціальний культурно-просвітній фонд, із сум якого видано на культурно-просвітні потреби по 1 серпня 13.021.350 мар. я. Необхідно підвищити платню вчителів і письменників. Одержано від Ліквідаційної Комісії Гол. Упр. Українського Червоного Хреста—500 зол. пол. на які маєтсья на увазі утворити фонд допомоги інвалідам, хорим та дітям. Необхідно примістити сухітників до санаторії.

Отже, в сфері моральній необхідно: 1) щоб громадянство стало у тіснішому контакті з таборами; 2) координувана спільна робота різних спілок і товариств, 3) організація допомоги книжкою, 4) організувати допомогу тим, хто виїде з табору.

В сфері матеріальній: використати міжнародні благодійні організації і чинники, організувати допомогу в справі підшукування праці.

Необхідно підтримати орган культурно-просвіт. таборових організацій—„Український Сурмач“, а також і книжкову таборову продукцію, та підтримати фонд шкільний і пресовий.

В сфері правній—вияснити правне становище інтернованих, організувати відділи центру в таборах, організувати спеціальну секцію при У. Ц. К., що відала б справами інтернованих“.

На цій же засіданні п. Л. Волохів виступив з промовою, в якій доповів, що таборове суспільство давно почало працювати в напрямку культурного удосконалення, перемігши величезні труднощі і своєю енергією поширило продукцію в тяжких несприятливих умовах таборового життя. В порівнянні з позатаборовими здобутками—перевага на боці таборів. Досить перерахувати школи, газети, журнали, щоб сконстатувати, що більшого табори зробити не могли. І коли ми стоїмо перед фактом можливої ліквідації таборів, то всім тим культурним таборовим осередкам загрожує небезпека. Представники української еміграції тут повинні звернути на це особливу увагу. Наші головні завдання—зберегти станки культурної праці, підтримати культурні осередки, дати можливі умови для дальнішої праці. В культурно-національному відношенні табори відіграли вольосальну роль. Необхідно допомогти, щоб табори існували і надалі, хоч би в инакшій формі тому, що вони дають можливість спільної організованої праці в місці скупчення. Розпорощення ж культурних таборових сил — загрожуватиме небезпечкою для нашої загальної справи.

Дилі п. Волохів прочитав меморандум Педагогічної Ради Школи Бойскаутів і виписки з листів тих пластунів, яких було вивезено до польських шкіль. Жакливі виписки!

П. Саліковський запитує, чи був зроблений якийсь протест в справі відправлення 4 пластунів до польських шкіль.

Ген. Безручко відповідає, що він просив генерал-інспектора про повернення чотирьох пластунів. М-во внутрішніх справ, до якого звернувся генерал-інспектор, відповіло, що тут якесь непорозуміння, що дітей забирати не могли, але пластунів і до цієї пори нема.

П. Саліковський пропонує відписи оголошених дитячих листів надіслати представникам тих польських політичних організацій, які висловлювали такі гарні привітання. Згадувати задоволення що до активного співчуття і підтримки з боку польської демократії. *)

До рефератів у культурно-освітній справі треба віднести ще доповідь О. Ф. Саліковського про організацію еміграційної преси.

Зазначивши, яке величезне значіння могла б мати для духовного об'єднання еміграції і утворення в ній певних на-

*) „Укр. Сурмач“ ч. 59—60, стор. 11—12.

строїв щоденна газета на зразок загинувшої „Української Трибуни“, до якої між иншим незвичайно сприятливо ставилися табори, п. Саліковський разом з тим з'ясував, що тепер видання такої газети на еміграції уявляється цілком неможливим і з матеріальних і з політичних причин. Доводиться обмежитися тижневиком і то при умові, що його друкували б у таборах, де друк коштує значно дешевше, ніж в звичайних друкарнях. На думку докладчика в таку загально-емігранську тижневу газету можна було б перетворити „Український Сурмач“. Зараз він складається цікаво і змістовно, але не по газетному і навіть не по журнальному планові. Це швидче маленькі альманахи з матеріалом, що має на увазі переважно таборову аудиторію. Всіх фарб і течій біжучого життя „Укр. Сурмач“ не відбиває і інформацій у ньому далеко менше, ніж бажано і можливо дати. Поруч з тижневиком повинен існувати і такий орган, як „Трибуна України“, якого завдання давати ширші підсумки життя еміграції, розробляти питання ідеологічні, давати більш ґрунтовні статті в національно-суспільних справах.

Болюче питання—це добуття коштів для органів емігрантської преси, і докладчик гадає, що ці кошти може дати лише гарантована громадянством обов'язкова передплата пресових органів по зразку нашої еміграції в Румунії, яка постановила оплачувати не менш як 26 примірників „Трибуна України“. Коли б, скажемо, 25 примірників передплачувала українська еміграція в Німеччині, 50—у Чехословаччині, 250—у Польщі 150—200 в решті країн (особливо в Америці), то видання було б забезпечене, а головне при гарантованій організаційним шляхом колективній передплаті на яких 500—600 примірників можна було б, при потребі, робити позички з фондів національного податку на такі потреби преси, як уривання паперу, термінова виплата друкарні то-що.

В дебатах по справах культурно-освітніх прийняли участь, окрім названих вище осіб, п. п. Коршнівський, Білодубий и інші.

В комісію для опрацювання резолюцій і постанов у цих справах З'їзд обрав п. п. Прокоповича, Сірополка і Довгала.

По обговоренню запропонованих цієї комісією постанов останні були ухвалені в такому вигляді:

Г. Культурно-освітні потреби.

а) еміграції взагалі.

1) Задоволення культурно-освітніх потреб еміграції являється першорядним завданням нашого організованого громадянства.

2) Культурно-освітні потреби можуть бути задоволені шляхом утворення постійних органів-часописів і журналів, присвячених, між иншим, потребам еміграції, влаштування шкіл, як загально-освітніх так і спеціальних для молоді і дорослих, а також бібліотек, лекцій, курсів, драматичних вистав, літературно-музичних вечірок, клубів і т. и.

3) Для задоволення потреб еміграції в друкованому слові, з'їзд, виставляючи ініціативу окремих гуртків і організацій, вважає необхідним видання: а) газети двічі на тиждень, б) неперіодичного публіцистичного органу, в) літературно-містечкового журналу, г) зійськово-наукового і фахових взагалі, д) щомісячного бюлетеня Українського Центрального Комітету. Підтримка пресових органів мусить стати обов'язком еміграційного українського громадянства шляхом сталої авансової передплати через відділи Українського Центрального Комітету і об'єднуючих українських організацій за кордоном.

4) Утворення книжкового фонду для задоволення потреб еміграційних осередків в книжці стає моральним обов'язком як сталою українського громадянства на терені Польщі, так і українських видавництва в Польщі і за кордоном.

5) Для створення нових культурних цінностей необхідна організація засобами еміграції видавництва для продукції книжок і підручників.

6) Для влаштування лекцій серед емігрантів, розпорошених по різних осередках, необхідно утворити лекційне бюро, яке б періодично надсидало на місця лекторів або текст виготовлених ними лекцій.

7) Необхідно побажати організації курсів чужоземних мов і курсів з різних фахів в тих осередках, де мається для цього достатній комплект слухачів.

8) Для організації драматичних вистав і літературно-музичних вечірок необхідно побажати утворення відповідних гуртків чи товариств.

9) Для досягнення організованого життя в еміграційних осередках слід побажати утворення клубів, які б ставили своїм завданням об'єднувати емігрантів на ґрунті задоволення культурно-освітніх потреб на місцях в формі культурно-освітніх товариств—„Просвіта" чи „Рідна Хата".

10) Для забезпечення можливості шкільній молоді одержати середню освіту, необхідне відкриття на терені Польщі української приватної середньої школи з інтернатом.

б) Інтернованих в таборах.

1) Визнаючи існування культурного осередку — школи, друкарні, видавництва, що склалося в таборах, надзвичайно потрібним і цінним як для еміграції, так і для всього народу нашого і віддаючи належне ініціативі в цій напрямку, з'їзд вважає конечним, щоб були вжиті всі заходи для його збереження незалежно від місця перебування і при всяких умовах. Для цього конче потрібне забезпечення вчителів утриманням, учнів стипендіями, робітників печаті і друкарень — оплатою за працю, а самі школи і друкарні задовольнити потрібним приладдям. Тому з'їзд вважає конче по-

трібним, щоб були вжиті всі заходи для знайдення матеріяльних засобів, Разом з тим з'їзд доручає Українському Центральному Комітетові заададегідь дбати про те, щоб на виладок ліквідації таборів була забезпечена можливість перенесення культурного осередку з усіма його технічними засобами і персоналом до іншого місця.

2) Для поповнення армії новими керівниками, з'їзд вважає необхідним: а) командірувати до західно-європейських академії генерального штабу можливо більше видатніших українських молодих старшин, б) створити військово-наукову підсекцію при секції інтернованих Українського Центрального Комітету для розробки фаховцями військової науки, принципів творення української воєнної доктрини, упорядкування і розробки військово-історичних матеріялів та видання військово-наукового журналу.

в) студентства.

В цілях зміцнення та поширення дотеперішньої діяльності Союзу українських студентів-емігрантів у Польщі, з'їзд вважає необхідним задовольнити потреби студентства як в напрямі академічному, так організаційному, культурно-освітньому й економічному. Для того потрібно:

1) визначити з фонду Українського Центрального Комітету відповідну місячну квоту на організаційні справи Союзу;

2) забезпечити українських студентів-емігрантів в академічних центрах сталою допомогою на прожиття і потреби, звязані з академічною працею (одяг, помешкання, наукові приладдя, право навчання і т. д.), а також дати можливість приступити до продовження освіти студентам, які перебувають в таборах інтернованих;

3) повернути до науки тих студентів, що примушені були покинути її для придбання засобів на життя визначенням їм сталої й достаточної прожиткової допомоги;

4) подбати про заложення в академічних центрах студентських інтернатів, їдалень, майстерень і т. и.;

5) при утворенні українських клубів в академічних центрах мати на увазі забезпечення студентству можливості збиратися для національно-культурно-наукового об'єднання;

6) допомогти Головній Управі Союзу у видаванні періодичного журналу для освітлення життя і потреб українського студентства з Великої України в Польщі винагородою студентів-журналістів спеціальними стипендіями;

7) утворити у Варшаві і Кракові наукову бібліотеку, яка б відповідала науковим потребам вищих шкіл польських і з якої користувалися б у першу чергу студенти;

8) для поліпшення правного стану студентства з'їзд доручає Українському Центральному Комітетові вжити заходів перед відповідними чинниками польської влади в справі: а) прольонгації карт побуту терміном на один рік; б) звільнити студентів, що мешкають у Волямині від зголошення два рази в місяць у поліції; в) полегшення в одержанні дозволу на виїзд з академічних центрів в ріжні місцевості на практичні заняття як в часі ферій, так і підчас академічного року;

9) визнати необхідним, щоб на засіданнях Українського Центрального

Комітету, на яких будуть порушуватися студенські справи, був присутнім представник від Головної Управи Союзу з правом дорадчого гоюосу.

II. Матеріальні засоби.

1) Для задоволення культурно-освітніх потреб еміграції необхідне забезпечення органів, що будуть переводити культурно-освітню справу в центр і на місцях, належними коштами;

2) Кошти на культурно освітні потреби можуть складатися з таких джерел:

а) певного асигнування з сум. національного податку; б) утворення національного фонду на культурно-освітні потреби; в) збору пожертв серед українського громадянства, перебуваючого на терені Польщі так і за кордоном; г) одноднєвної збірки пожертв серед всієї еміграції на терені Польщі; д) прибутків від підприємств культурно-освітнього характеру—видавництв, преси і т. ин.

III. Організація культурно-освітньої секції У. Ц. К.

1) Культурно-освітня секція Українського Центрального Комітету являється об'єднуючим органом в культурно-освітній справі еміграції на терені Польщі, в завдання якого входить зосередити в собі як відомости про культурно-освітні потреби, так і засоби їх задоволення;

2) на культурно освітню секцію може бути покладено, між иншим, виконання таких функцій: а) статистичне обслідування культурно-освітніх потреб еміграції на терені Польщі; б) інструктування в культурно-освітній справі; в) вироблення зразкових статутів для культурно-освітніх товариств і клубів; г) виготовлення ріжних планів і програмів для шкіл, курсів і т. и.; д) видання органу, присвяченого культурно освітній справі, книжок і підручників; е) підготовка культурно-освітніх діячів та вчителів для шкіл і ріжних культурно-освітніх установ; ж) керування центральними культурно-освітніми установами і закладами—книжковим фондом, лекційним бюро і т. и.

Справа інтернованих у таборах.

Велику увагу уділив з'їзд питанням, звязаним з сучасним станом наших таборів і з майбутньою їх редукцією, а може й цілковитою ліквідацією. Між иншим в цьому обсязі були вислухані доповіді Управи Всеукраїнського Союзу військових інвалідів і інтернованих сухітників.

В справі інтернованих після ширшої дискусії з'їзд ухвалив такі постанови:

I.

1. З огляду на можливу ліквідацію таборів У. Ц. К. ажнває негайних і енергійних заходів до того, щоби ця ліквідація Польською Владою переводилась організовано по плянові, що повинна розробити Секція інтернованих.

Засади цього пляну:

У. Ц. К. входить з клопотанням до М. С. В. Р. П. П.:

а) щоби всім бажаючим звільнитися з інтернування не ставити жадних перешкод, не узадежнювати звільнення від згоди староств тих місцевостів, куди інтернований бажає звільнитися і не обмежуючи інтерн. в праві вибору собі місць осідку;

б) щоби звільнення переводилося протягом найбільш двох тижнів з дня подачі прохання інтернованим;

в) щоби звільненим з інтернування надані були права однакові з правами всієї укр. політ. еміграції;

г) щоби звільненому з інтернування П. Уряд визначав допомогу в розмірі трьохмісячного пайку і одягом, а також правом на безкоштовну подорож до місця нового осідку;

д) щоби звільненим з табору і бажаючим від'їхати за кордон видавалися безкоштовно закордонні пашпорти з правом безкоштовної подорожі до кріджу.

е) щоби всім інтернованим, що опинилися за табором, офіційно не звільненим з інтернування, відповідним розпорядженням до староств і воєводств, були видані на підставі посвідчень Укр. Ц. К. карти побуту з урівнянням їх в правах зі звільненими офіційно з таборів.

ж) щоби довготермінові відпуски для підшуку праці Польська влада в таборах видавала безпосередньо всім бажаючим, не позбавляючи їх пайка.

з) щоби коротко термінові відпуски інтернованим видавалися без усякого обмеження.

II.

У. Ц. К. всіма заходами підготовлює ґрунт, щоби ліквідація таборів відбувалася не раптово, не несподівано і найбільш безболізно. Для цього складає Бюро праці—приміщує інтернованих на різні роботи, набуває концесії (ліса, маєтки, млини), відкриває кооперативи і інші підприємства, закладає майстерні й інші варстати праці як в межах таборів, так і по-за таборів.

Прим. Бюро праці відкриває філії на місцях більшого скупчення еміграції.

2) У. Ц. К. виборює у П. Уряду територію і помешкання табору Щи-льорно для залишення в ньому організуючих центрів, культурно освітніх осередків, майстерень, шпиталів і інших закладів та інституцій, а також притулку для інвалідів, старих віком і нездатних до праці.

3) У. Ц. К. клопоче перед П. У. о вистарчаючій допомозі для улаштування і підтримки майстерень, різних варстатів праці, культ. освітн. осередків, а також шпиталів і притулків для старих віком і нездатних до праці.

4) У. Ц. К. доводить до відома П. Уряду про побажання з'їзду, щоби укр. еміграція, організована в хліборобській артелі, була наділена участками землі для закладу кольоній та осель.

Окрім зазначених вище справ еміграційний з'їзд зупинився ще на питанні про утворення православного еміграційного єпископату. В цій справі в доповідях виступили п. п. Романенко, Радченко, Гончаренко і о. Протопресвітер Пашевський. З'їзд вирішив передати це питання через Ц. К. на розгляд наступному з'їздові.

Вибори до У. Ц. К. і закриття з'їзду

На прикінці були таємним голосуванням переведені вибори в склад реорганізованого Центрального Комітету. Кворум в той час був 55 чоловік. П. п. Морозовський і Рачинський зробили заяви, що вони не приймуть участі в голосуванні. П. Рачинський пояснив це „ненормальними умовами“, які склалися на з'їзді. На запитання п. Голови з'їзду, які саме ненормальні умови він розуміє, — П. Рачинський відповів: — Загострення відносин.

Оскільки ця заява відповідала дійсності, показали результати балотіровки. Коли обрана з'їздом комісія шуквала подані записки, то виявилось що в склад Українського Центрального Комітету обрані такі особи:

Керівником Правничої Секції — п. Василь Приходько (51 голос), організаційної — п. Микола Жованьський (49 голосів), фінансово-господарчої — п. Ілля Золотницький (46 голосів), секції інтернованих — п. Володимир Силєвський (50 гол.), культурно-освітньої секції — п. Олександр Садковський (50 голосів), гуманітарної секції — п. Микола Шаповал (44 гол.) і секретарем — п. Павел Зайцев (38 голосів).

Запасними членами Ц. К. обрано: п. М. Тюрченко і п. Галавевича.

В Контрольну Комісію У. Ц. К. обрано з'їздом: проф. А. Феценко-Чопівський, М. Д. Безручко і п. Надшнівський, кандидатами: п. Пильчак і п. Дев'як.

Перед закінченням з'їзду делегат Станіславської еміграційної колонії п. Татарко в теплій промові зробив загальну оцінку того, що досягнуто з'їздом, визначив важку працю, яка випала на долю президії, і в імені з'їзду висловив сердечну подяку Голові з'їзду, його товаришам і секретарям. Останніми промовцями, які з задоволенням спинились на тім, чого досяг з'їзд своєю інтенсивною працею, і закликати до дальшого єднання на ґрунті загальних національних ідеалів, були представник від Союзу студентів п. Куніцький і Протопресвітер о. Пащевський.

Голова, закринаючи Перший з'їзд української еміграції, виголосив наступну промову:

„Наслідком недавньої боротьби було те, що наше громадянство, перейшовши в 1920 р. за Збруч, деякий час по інерції

боротьби залишалось в попередніх організаційних формах політично-державного характеру. Під впливом пережитого неуспіху в зв'язку з згаданими обставинами і ліквідацією державних установ громадянство розпоршилось фізично і морально. Між тим, нові умови життя вимагали на еміграції нових форм організації для задоволення гострих потреб еміграції під виглядом правним, моральним і матеріальним. Думка про організацію на такому аполітичному ґрунті почала назрівати і нарешті як вислід цього процесу стався тільки що відбутий з'їзд. Цей з'їзд єсть переломовим моментом в життю нашої еміграції. Тут, на з'їзді, ми зішлись лише як українські громадяне-емігранти, що так або інакше боролися за державність своєї нації і мріють ще віддати рештки своїх сил Батьківщині. Після цього з'їзду ми вступаємо з ріжних манівців дотеперішньої розпоршеності на шлях емігрантської організованості, наскрізь перейняті однією ідеєю, однією думкою, одним зматанням—зберегти себе як складову частину нашої національної сили для добра Батьківщини. Велике завзяття та справжній патріотизм виявили делегати, щоб виконати величезну роботу, що стояла перед з'їздом. Намічену програму работ з'їзду майже всю вичерпано. Але тут ми поклали лише перші підвалини організації, це лише початок нашої емігрантської організації, лишається ще багато роботи, особливо на місцях, на периферії.* Генерал Салвський вірить, твердо вірить, що делегати продовжать свою організаційну роботу на місцях з тим же запалом, енергією та зазяттям, що так яскраво виявили на з'їзді, і тим самим покладуть міцний фундамент кращої долі нашої Батьківщини.

18 серпня о 9-ій годині увечері З'їзд закінчив свою працю. З великим піднесенням проспівали присутні делегати український національний гімн і, сфотографувавшись у спільній групі, розійшлися після чотирьох днів сумісної роботи.

Агітація проти постанов З'їзду.

Зазначене вище голосовання при обранню членів реорганізованого З'їздом Центрального Комітету—голосовання, при якому більшість членів одержали майже всі голоси, свідчить, що на З'їзді, в процесі роботи, було досягнуте справжнє порозуміння та єднання ріжних елементів, з яких він складався. Про теж саме свідчив і той факт, що значною більшістю голо-

сів приймалися всі важливіші постанови й резолюції З'їзду. У всякого, безстороннього спостерігача складалося переконання, що Перший З'їзд української еміграції зробив поважний крок до утворення єдності в українському суспільстві, яке опинилося на вигнанні, і зміцнив базу для організації наших розпорошених сил.

Не подобалася праця З'їзду лише дуже нечисленній групі його членів, що складалася з урядовців міністерства внутр. справ УНР. Найбільш отверто виступив проти З'їзду другорядний урядовець д. Рачинський, який в 1922 і 1923 р. тимчасово виконував обов'язки представника Українського Центрального Комітету в Ченстохові і був незадовго до З'їзду звільнений Центральним Комітетом з посади в зв'язку з скаргами на його зловживання деяких українських громадських організацій. П. Рачинський отверто заявив на З'їзді з трибуни, що коли осередком еміграції залишиться Центральний Комітет, а не Товариство допомоги збігцям (в склад якого він входить), то на периферії розпочата буде праця по анулюванню постанов З'їзду і буде утворено інший центр.

Більш менш солідарно з п. Рачинським виступали на З'їзді п. Морозовський, бувший міністр внутрішніх справ, який не увійшов у склад нового кабінету УНР; бувший директор адміністративного департаменту п. Киркиченко, якого той же д. Морозовський дуже вдуцяно атестував у своїх офіційних паперах як раз під національно-громадським поглядом на який несподівано для громадянства показався одностуднем директор політичного департаменту М. В. С. п. Іванович.

Агітацію проти Еміграційного З'їзду і проти нового Центр. К-ету з особливим запалом розпочав п. Морозовський у Тарнові, де знайшов між урядовцями поверх 20-ти прихильників. Цю агітацію підтримали також два органи преси: „Дзвін“ відомого Оскілки і „Заграва“ д-ра Донцова.

У „Заграві“ був надрукований брехливий, перевернений інсинуаціями допис про з'їзд. Автор його не осмілився виступити отверто і сховався за підпис „Емігрант“, але вульгарний тон допису та зміст його, що цілковито, до подробиць, відповідав розмовам на з'їзді головного з „опозиціонерів“, виявив його автора.

Президія З'їзду надіслала до редакції „Заграви“ цілком об'єктивне спростовання зазначеного допису та др. Донцов не тільки відмовився те спростовання надрукувати, але надіслав

із свого боку Голові З'їзду генералові Сальському загрозу вмістити в „Заграві“ ще й інші відомости про З'їзд, які подав йому той самий „Емігрант“...

Отже ясно, що після стольких років тяжкого досвіду і страждань ще остаточно не загинуло наше старе лихо: отаманія, гурткові рахунки та особиста помста в громадських справах і продовжують вони свою розкладову акцію... Цікаво зазначити, що один з співробітників „Заграви“, чесно визнавши, що допис „Емігранта“ наскрізь брехливий, разом з тим висловив здивовання, що вміщення його в „Заграві“ може когось обурювати: — „Де ж засіб політичної боротьби!“ заявив журналіст нової формациї.

Коли це дійсно так, коли подібні методи боротьби, влажаються в нас нормальним явищем, то залишається констатувати цей сумний факт, як один з найсумніших проявів лихоліття, яке ми переживаємо. Проте ми гадаємо, ми навіть певні, що такі наслідки минулого не є вже характерними для нашого сучасного й майбутнього, що замало вже сили в п. п. „Емігрантів“, Орвідок та інших отаманчиків, щоб розвалити роботу нашого суспільства, яке стає на шлях здорової органічної праці.

Скільки б палок не кидали вони в колеса національної справи (во ім'я якої самі ніби-то виступають!), ця справа піде тим шляхом, який їй належить.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії.

15 вересня, в помешканню Української Мисії відбулося відкриття Першої Конференції Української Еміграції в Румунії.

Відкриваючи Конференцію, Голова Мисії У. Н. Р. професор К. Мацієвич звернувся до Конференції з коротким привітанням, в якому зазначив мету і значіння скликання Конференції та підкреслив, що на неї звернені тільки очі не тільки українського громадянства, але ще в більшій мірі очі ворожого нам табору.

Було б дуже прикро, зауважив п. професор, коли б ми, забувши помилки минулого, ухилилися в бік від розрішення пекучих питань, які стоять перед Конференцією, і поставили особисті або групові розрахунки понад інтереси загальні та національно-державні.

В переконання, що уроки минулого не пройшли для нас марно, бажаю Конференції ділової і продуктивної праці.

Після цього професор К. Мацієвич запрошує членів Ініціативної Комісії на скликання Конференції — В. Трепке та Дмитра Геродота до зачитання тих привітань, які отримано на адресу Конференції.

Перше привітання від Голови Директорії У. Н. Р. та Головного Отамана Українських Республіканських Військ С. Петлюри зачитує професор К. Мацієвич:

Привітання це звучить так:

„Прошу передати учасникам Конференції Української Еміграції в Румунії, мої найщиріші привіт та побажання успіху Конференції.

Маю глибоку віру, що спільними зусиллями Українського еміграційного громадянства пощастить зорганізувати всю нашу еміграцію на засадах національно-державної доцільности та творчої праці для добра Батьківщини. Хай любов до Рідного Народу і почуття обов'язку перед ним прокаже і Вашому З'їзду найкращі шляхи для досягнення цієї великої мети. С. Петлюра.“

Далі зачитуються такі привітання.

1) „Головна Управа Українського Товариства Ліги Націй вітає З'їзд Української Еміграції в Румунії і щиро бажає успіху в його праці на користь нашої Батьківщини. Об'єднаними силами переможемо всі перешкоди до досягнення наших національних ідеалів. В. Кедровський“.

2) „Бажаю Вашому З'їзду повного успіху в праці на користь Українського громадянства в Румунії і нашої Української справи. Вірю, що Ваш З'їзд пройде під гаслом об'єднання сил для боротьби за Українську Незалежну Державність. Заступник Голови Центрального Українського Комітету в Річі Посволитій О. Саліковський“.

3) „Прошу Конференцію Української Еміграції в Румунії прийняти братній привіт і найкращі побажання від Конгресу Української Еміграції в Польщі. Голова Конгресу Генерал Сальський“.

Крім того, були заслухані телеграфні привітання від п. т. Антонова, д-ра Бабченка, проф. М. Бойченка, Н. Губермана, П. Мамчура, В. Поплавського та Ямдольського.

Від Українського Центрального Реліфу—організації, яка об'єднує на території Румунії всі біженецькі організації емігрантів-жидів з України, з привітальною промовою виступив голова Реліфу М. Ройтман.

Вітаючи Конференцію, М. Ройтман, між иншим, зазначив:

„В Галмуді сказано: „Пізнай душу мандрівника“. Тут на еміграції всі ми—мандрівники; тут ми мусимо пізнати душі одні одних і, мені здається, що ми вже їх пізнали. Свідома течія жидівського населення, яка стала на допомогу Українському Народові, не дивлячись на всі екзекуси щиро прагне до співробітництва зі свідомими Українськими елементами, що борються за визнання Української Державности. Вітаючи шановну Конференцію, бажаю, щоби не далі майбутнього року всі Ви позернулися на свою вільну Батьківщину, де б запанував устрій вільности та братерства без поділу на віру та національности“.

Після цього професор К. Мацієвич від імени Місії У. Н. Р. в Румунії, під відповідальність якої була скликана Конференція, пропонує обрати Президію, яка б перебрала на себе дальніше керування та провадження Конференції.

Голова Ініціативної Комісії по скликанню Конференції В. Трепке пропонує обрати Президію в складі: Голови, двох заступників та 4 секретарів.

Від імени Ініціативної Комісії Конференції пропонуються такі канди-

дати в Президію: Головою—проф. К. Мацієвич, заступниками—Голзи—генерал Дельвіг та Ілько Гаврилюк і секретарями—п. п. Медведів, Олександрів, Літновський та Стратієнко.

Після цього членам Конференції було роздано записки для переведення таємного голосування.

Після обрахунку голосів виявилось, що Президія обрана в тому складі, в якому запропонувала її Ініціативна Комісія по скликанню Конференції.

Дякуючи Конференцію за те довіря, яке вона висловила своїм голосуванням, проф. К. Мацієвич зазначив, що від хвилі обрання Президії тут немає ні Голови, ні членів Місії, або інших урядових осіб, тут всі рівноправні члени Конференції. Бажаючи, щоби Конференція уважно поставилась до тих завдань, які стоять перед нею і від вирішення яких у великій мірі буде залежати як унормування нашого життя на чужині, так і відношення до нас в Румунії Уряду останньої.

Далі професор К. Мацієвич пропонує такий розділ праці Конференції, який вироблено Ініціативною Комісією по скликанню Конференції.

Перший день — 15 вересня.

- 1) Репатризація Української Еміграції—докладчик Дмитро Геродот.
- 2) Правове становище Української еміграції в Румунії—докладчик д-р Д. Маєр-Михальський.
- 3) Еміграція в країни, які приймають емігрантів—докладчик Дмитро Геродот.

Другий день — 16 вересня.

- 4) Організація Української Еміграції в Румунії—докладчик В. Трепке.
- 5) Український Національний Суд для еміграції—докладчик Ол. Долищук.

В 4 години на кладовищі Св. Пантелеймона панакіда, по Українських Гетьманах Іванові Мазаєпі та Пилипові Орликіві, які померли на території Румунії, а також і по всіх лицарях-борцях, що загинули в боротьбі за Незалежність і Самостійність України. Там же урочисте відкриття монументу всім лицарям України, які, борючись за визволення своєї Батьківщини, були закинуті на чужину і тут померли.

Третій день — 17 вересня.

- 6) Організація Українських Спортивних Товариств в Румунії — докладчик п. Пилипенко.
- 7) Утворення Всеукраїнського Національного Центру — докладчик професор К. Мацієвич.
- 8) Самооподаткування Української еміграції—докладчик професор К. Мацієвич.
- 9) Вибори Громадянсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії.
- 10) Вибори Національного Суду.

Запропонований програм і розподіл праці Конференції ухвалюється з додаванням 11-го пакту: Біжучі справи.

Тут не будемо зупинятися ні на самих докладах, ні на дебатах з приводу докладів. Подаємо тільки ухвалені Конференцією резолюції:

Резолюція до доповіді Дмитра Геродота — про репатріацію Української Еміграції.

1) Українська еміграція в Румунії складається з двох основних частин: з політичної еміграції і з біженців.

До політичної еміграції належать всі ті елементи, які зі зброєю в руках, або активно виступали в оборону прав Української нації на її цілковиту національно-державну незалежність. Решта—біженці.

2) Приймаючи на увагу той факт, що Україна ще й донині перебуває в стані окупації і що всякий виступ, скерований в напрямку законного домагання на її державну незалежність, трактується окупантами як злочин, котрий карається найвищою карою—карою смерті, поворот на Батьківщину всієї еміграції взагалі небажаний, а політичних елементів Української еміграції абсолютно немислимий.

3) Амністії, видані большевицьким Урядом, мають виключно агітаційну мету й призначаються для вироблення закордонної opinio. В карний кодекс ці амністії не вносять жадних змін і ті вчинки, які ніби то при повороті емігранта на Батьківщину підлягають „амністії“, на території Со-віцьких республік продовжують бути злочинами, які тягнуть за собою тяжку кару. до розстрілу включно. Таким чином, політичний емігрант, який не може відмовитися від боротьби за Державну Незалежність України як основного ідеалу свого життя, при повороті до-дому раніше або пізніше обов'язково буде знищений.

4) Зважаючи на це, правне становище Української еміграції, мусить бути унормоване в такий спосіб, щоби дати їй змогу й надалі користуватися з того права „азилу“, яке встановлено нормами міжнародного права для всіх політичних емігрантів і яким до останнього часу користувалася Українська еміграція на території Румунії.

5) Українська політична еміграція може повернутися на Батьківщину тільки виконуючи свій патріотичний обов'язок, або зі зброєю в руках, або тоді, коли Україна буде дійсно Незалежною Самостійною Державою.

6) Українізація, яку переводять большевики на Україні, є—з одного боку доказом їхньої слабости, а з другого—тактичною уступкою національним вимогам Українського населення. Зміна національної політики большевиків є правдивим завоюванням Української Нації, яке повстало не тільки завдяки невтомній та героїчній боротьбі, яку веде наш народ на території України, але дякуючи також і тій активній національно-державній акції, яку провадить Українська еміграція на чужині.

Тільки контактна та уперта праця на обох цих національно-державних фронтах може прискорити здійснення національно-державних ідеалів Української Нації.

Ослаблення одного з цих фронтів—може мати шкідливі наслідки для загальної справи.

7) Схиляючи голови перед численними лицарями, які склали своє дороге життя в нерівній боротьбі з ворогами поневоленої Батьківщини, в таючи тих героїв мучеників, які незмінно і невтомно стоять на варті серед

ворожого табору на територіях України. Єднаймося в єдиний міцний національний фронт Соборної України.

8) З огляду на те, що адміністраційна влада на місцях під загальним терміном „біженці“ розуміє всю еміграцію без винятку, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії звертається до Румунського Уряду з проханням, щоби було вжито відповідних заходів, щоби розпорядження про висилку за Дністро тих біженців, які не залишили кордонів Румунії до 1-го жовтня цього року, ні в якому разі не торкнулося політичної еміграції з України, а також і тих біженців, які, серед даних обставин, не бажають добровільно повернутися на Батьківщину.

9) Не припускаючи можливості масового і проти волі виселення українських біженців, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії висловлює побажання, щоби всякі евакуації та репатріації переводилися при участі Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії і при його постійному співробітництві.

Треба зазначити, що після зачитання самої тези цієї резолюції, Конференція, згідно пропозиції п. Долинюка, вшанувала пам'ять полеглих за визволення Батьківщини вставанням.

Резолюція по докладу д-ра Д. Маєра-Михальського — „Про правове положення Української Еміграції в Румунії“.

Сучасне неунормоване і тяжке правове становище Української еміграції вимагає:

1) Щоби Руминський Уряд в своїх розпорядженнях розграничував між політичною еміграцією і прочою еміграцією (звичайними біженцями), побляючи це розграничення в порозумінню з Представництвом Української еміграції.

2) Щоби було полишено дозвіл на перебування в Румунії (лібере де петречере) на руках тих членів української еміграції, за яких Українське представництво візьме на себе відповідальність.

3) Щоби дозвіл на перебування в Румунії поновлювався виключно тією місцевою, зглядно районною сигуранцою, в окрузі якої мешкає дотичний емігрант, бо кожнчасне старання про продовження цього дозволу в місці осідку центральної сигуранци зв'язане з великою втратою часу і грошей. Крім того, буває дуже часто, що якраз за для цього примусового перебування в місці осідку центральної сигуранци емігрант трагить своє теперішнє тяжко здобуте заняття.

4) Щоби візу на виїзд з однієї місцевості до другої було видавано членам Української еміграції тєю сигуранцою, в районі якої живе емігрант і в якій він зголошений, щоби таким чином полекшити йому можливість законного пересування в звязку з підшукуванням праці.

5) Конференція доручає Громадсько-Допомоговому Комітету Української Еміграції в Румунії послати до Румунського Уряду особливу делегацію для підгримки цих побажань Конференції, а також і для відповідного умотивування їх.

Резолюція по докладу Дмитра Геродота „Про еміграцію в країни, які приймають емігрантів“.

1) Ті країни, де скупчена найбільша кількість еміграції, намагаючись позбавитися від неї за всяку ціну, видають розпорядження про виїзд емігрантів з кордонів даної країни.

Невиконання цих розпоряджень тягне за собою примусову висилку еміграції в ті країни, відкіля вона походить і відкіля вона емігрувала.

2) Приймаючи на увагу, що жадна з держав Європейського континенту не приймає до себе нової еміграції, а подорож до Заокеанських країн вимагає значних коштів, якими, завдяки своєму безправному положенню, не розпоряджає масовий емігрант, для нього утворюється справді трагічний і безвихідний стан.

З одного боку від нього вимагають виїзду з кордонів тієї країни, де він осів, а з другого—немає жадної авторитетної інституції, яка би уможливила виконання цієї вимоги і допомогла йому в справі виїзду.

3) Зобов'язок допомогти Українському емігрантові в цій справі лежить в першу чергу на нашій же еміграції, що скупчена в країнах Південної та Північної Америки.

Вона мусить подбати не тільки про заснування організацій, які би пеклувалися справою переїзду Української еміграції до країн Південної та Північної Америки, але подбати також і про те, щоби емігрант, який приїде туди, міг мати тимчасове приміщення, а, по можливості, і працю.

Крім того, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії звертається до Румунського Уряду, до Ліги Націй та до Міжнародного Червоного Хреста з проханням утворити на території Румунії такий орган, який би допоміг виїзду Української Еміграції в ті країни, які приймають емігрантів.

4) Конкретне переведення в життя цієї постанови Конференції передає обраному нею Громадсько-Допомоговому Комітетові Української Еміграції в Румунії.

Резолюція по докладу В. Трепке—„Про організацію Української Еміграції в Румунії“.

1) З огляду на те, що значній кількості Українських емігрантів ще на довгий час доведеться мимоволі залишитись за кордоном, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії, в цілях покращення матеріального становища, організації в справі освіти, захисту прав емігрантів, плянової організації підшукування праці, в цілях допомоги інвалідам і хворим членам Української колонії в Румунії; в цілях задоволення потреб релігійних; в цілях розвитку культурної праці та ширшого розвернення праці громадської, а також і зважаючи на те, що в інтересах Української еміграції конче потрібним є мати свій репрезентативний орган в Румунії, який би, в допомогу Місії У. Н. Р., керував би всім українським життям в Румунії і переводив би працю захисту інтересів та плянову організацію всього життя української еміграції, визнає потрібним утворити окремий Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії.

2) Цей Комітет має складатися з представників, обраних Конферен-

цією та по одному делегату від існуючих вже і працюючих в Румунії українських організацій. Доручається Комітету встановити, які організації мають посилати своїх делегатів до Комітету.

3) З метою більш успішної праці, Комітет мав би поділятися на секції: 1) Загально-громадську (справи політичні та фінансово-громадські), 2) Бюро Праці, 3) Благодійно-Допомогову і 4) Правничо-судову.

4) В своїй діяльності Комітет має керуватися постановами періодично-скликаємих Конференцій Української еміграції в Румунії, причому ці З'їзди-конференції являються також і органом контролюючим діяльність і розпорядження грошовими засобами, які будуть доручені Комітетові.

5) З огляду на величезне значіння освіти, а також з метою її поширення серед Української еміграції в Румунії, громадянство має само прийти на допомогу Українському Товариству Ліги Націй в Букарешті, яке до останнього часу і вело головним чином культурно-освітню працю серед нашої еміграції. Це дасть змогу осягти в галузі освіти найвищих можливостей.

Шлях і принцип мусить бути: своїми власними силами утворити свою національну школу, для чого потрібно об'єднати перебуваючих на території Румунії серед емігрантів українських учнів та учителів і професорів. В місцях більш менш значного осідку української еміграції мусять бути утворені „Просвіти“, а в Букарешті та в головних центрах, як наприклад в Журжеві,—організації типу Народніх Університетів. Ці школи мали би утримуватися на кошти самої еміграції з притягненням коштів від організацій економічних, як то кооперативи, артілі і т. ин.

Спеціально агрономичну освіту можливо поставити шляхом винайму і обгосподарювання самими учнями під проводом учителів та професорів відповідного земельного участку, прибутками з якого і утримувалась би агрономична школа для емігрантів.

6) Для організації задоволення потреб релігійних треба йти традиційним українським шляхом утворення окремого „релігійного брацтва“.

7) Справу допомоги треба вилагодити спільною діяльністю Спілки Інвалідів і „Союзу Українських Жінок в Румунії“, а громадським обов'язком кожної емігрантки України є стати членом, і то членом активним, цього Союзу.

8) Для зміцнення матеріального положення еміграції, а також для її виховання в галузі комерції і підприємчого духу, найкращим шляхом було б об'єднати всю еміграцію в свої кооперативні організації, які мусять бути скупчені і зв'язані в праці з вже працюючим в Румунії Ощадно Позичковим Товариством „З год а“.

9) Нарешті, щоби дати притулок як українським представницьким інституціям, так і тим громадянам, які періодично прибувають до Букарешту, а рівно і для утворення міцної української бази, необхідним є збудування своєї української хати в Букарешті.

Це легко би можна перевести в життя шляхом утворення окремого паєвого Товариства для будівлі такої хати, яка би експлуатувалась в нормальний підприємчий спосіб і таким чином, приносячи користь загальній українській справі, давала би певний прибуток членам Товариства цієї хати.

Резолюція по докладу Ол. Долинюка — „Про Національний Суд для Української Еміграції“.

1) З метою оздоровлення морального життя і припинення дальшого роскладу в моральному, етичному і національному напрямку серед еміграції в Румунії, потрібно організувати Національний Суд,

2) Цьому Судові мають підлягати всі вчинки, які порушують добре ім'я української еміграції.

3) Компетенція Суду розповсюджується на вчинки майбутнього. Що стосується до вчинків минулого, то вони підлягають його розгляду лише по рішенню самого Суду.

4) Суд мусить дбати також про те, щоби не залишалися безкарними вчинки кримінального характеру.

5) Суд має складатися з: Голови, двох суддів, прокурора, оборонця і, для важніших справ, з присяжних засідателів.

6) Карними санкціями суду є: а) словесна догана суду; б) догана на письмі з публікацією, в) грошова кара; г) викинення зі складу організованого громадянства; д) бойкот і е) занесення на чорну дошку.

7) Рішення Суду можуть бути апелювані до Управи Громадського Комітету.

8) Всі справи, полагоджені Національним Судом, передаються на переховування до Громадського Комітету.

9) В своїх рішеннях Суд має керуватися звичайними нормами морально-етичного характеру і голосом своєї совісті; в справах же кримінального характеру кримінальним кодексом Румунського королівства.

10) Конференція, маючи на увазі загальні інтереси впорядкування життя української еміграції, доручає Громадському Комітетові перевести реєстрацію всіх емігрантів з видачою кожному відповідних реєстраційних карток. В ці картки заносяться також і резолюції Суду.

Резолюція по докладу професора К. Мацієвича — „Про утворення Всеукраїнського Національного Центру“.

1) Сучасне становище Української справи з безперечною рішучістю вимагає від всіх свідомих українських елементів об'єднання своїх сил для продовження боротьби за Українську Незалежну Державність.

2) Як би ми не росцінювали наші національні здобутки, ми повинні признати, що за останні 10 років боротьба за Українську Державність стала остільки непереможним фактом політичної дійсности, що успіх в остаточне осягнення нашої мети залежить тепер виключно від нас самих, від нашої витриманости і нашої рішучости в провадженню нашої національної справи.

3) Успіх цієї боротьби в не меншій мірі залежить також і від нашого розуміння сучасних умов і пристосування до них методів і шляхів нашої акції.

4) Серед них може найбільше значіння має систематичне і послідовне провадження в життя ідеї єдности Української Нації, єдности українських національних інтересів, єдности загальної національної праці і боротьби.

5) З того часу, як впали всякі надії на можливість якої то будь інтервенції на Велику Україну, а також, коли виявилось, що дальніший розвиток ідеї Української Державности має спертися головним чином на масах Українського Народу, що перебуває на Українських теренах, потреба в єдиному, високоавторитетному Українському Національному Центрові стає одним з найбільш важливих чергових завдань.

6) По сучасних умовах приступити до виконання такого завдання найбільш підстав має Українська Еміграція, більш вільна в творенню таких громадських організацій і об'єднань.

7) В осягненню цієї мети мають бути перейденими поступово різні етапи і перехідні ступні і початок повинен бути покладений об'єднанням перш усього самої Української еміграції, як найбільш рухливої і свідомої частини Української Нації.

8) Це початкове об'єднання можливо утворити у вигляді Українського Національного Комітету, який би складався з представників Української еміграції перебуваючих в різних країнах і обібраних Українськими Еміграційними З'їздами та Конференціями.

Рекомендується делегатам двох одбувхихся З'їздів — Варшавського і Букарештського взяти ініціативу по утворенню цього Комітету.

9) З метою прискорення справи організації Всеукраїнського Національного Центру Перша Конференція Української Еміграції в Румунії доручає обраному нею Допомоговому Комітетові звернутися до організованого Українського Громадянства в інших країнах з проханням як найскорше перевести конференції—З'їзди української еміграції в місцях її осідку.

10) До складу цього Комітету З'їздом могли би бути покликаними по персональному принципу представники різних українських груп і організацій, перебуваючих на еміграції, як політичного так і культурного та економічного характеру.

11) По закінченню цього первісного періоду організації Українського Загального Центру, до нього могли би бути прилученими представники політичних осередків і організацій з наших українських теренів, а також еміграційних об'єднань з Нового Світу.

12) Розпочавши свою працю на еміграційному ґрунті в інтересах впорядкування еміграційного життя для розвитку української національної праці і з метою самопомоги, Український Національний Комітет може, по мірі набирання ним загального національного авторитету, перейняти керування й політичною акцією Української Нації в цілому.

13) Шлях поступової і повільної організації цього загального Українського Центру вимагається з одного боку важливістю цього завдання, а з другого—умовами нашого громадського життя з його розпорозеністю, з розвитком претенціозности різних окремих груп і, навіть, осіб на виключне право керування національною справою. Свідома і морально міцна духом частина еміграції, що нейтрально або терпимо відноситься до різних поділяючих наше громадянство концепцій—повинна розпочати самоорганізацію наново, вперто і неуклібно працюючи над нею, уникаючи помилок минулого, щиро залишаючи на суд історії всі особисті та групові розрахунки. Нами повинна керувати лише одна головна ідея Української Незалежності з прагненням до створення кадрів нових сил і нових

національних вартостей. Хто не позбувся старих звичаїв, хто по старому тягне в бік внутрішньої національно-самовбивчої гризні, самоопльовування, хто годен в рідну хату внести лише роздор, ставлючи особисте та групове поверх національного,—той мусить бути ізольованим.

Резолюція по докладу В. Пилипенка — „Про організацію Українських Спортових Товариств в Румунії“.

1) Приймаючи на увагу користь фізичного виховання людини та необхідність збереження нашої еміграції не тільки духовно, але й фізично, Комітет мусить подбати про утворення Спортивних Товариств у всіх місцях Румунії, де перебуває Українська еміграція, з центром, який має перебувати в Букарешті.

2) Назва цього Товариства встановлюється: „Мета“.

3) Для керування всією цією справою організувати в додаток до визначених уже секцій, Секцію Фізичного Виховання, як складову частину Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії.

Резолюція по докладу професора К. Мацієвича — „Про самооподаткування Української Еміграції на Національно-Державні цілі“.

1) Ідея самооподаткування Українського громадянства на Національну Українську Справу повинна бути поставлена як чергове завдання Української Еміграції.

2) Переведення її в життя і заснування за рахунок отриманих від податку коштів Українського Національного Фонду свідчатиме про національну вихованість і політичну дозрілість нашого Українського громадянства.

3) Національне самооподаткування повинно розповсюджуватися на кожного українського громадянина і проводитися по системі прогресивного подоходного налогу. Громадяне, які відмовляються від його оплачування, залишаються по-за межами українського суспільства, не повинні прийматися до Українських установ і мають підпадати українському бойкоту.

4) Кошти, які накоплюються від національного самооподаткування, мають витратитися лише на благодійні та культурно-просвітні потреби, а також і на політичні завдання загально національного значіння, які мають метою ідею Української Державности, без зв'язку з поділяючими Українське громадянство концепціями.

5) Розподіленням коштів від податку, керуванням всією справою організації самооподаткування у Всеукраїнському масштабі, а також провід і виконання справ, що мають бути організованими за рахунок національного податку, повинні провадитися Повноважним Центральним Українським Комітетом, обібраним всім Українським громадянством, що несе цей податок, через місцеві з'їзди і конференції.

6) Керуючись цими принциповими директивами і маючи на увазі, що кожна справа загального характеру входить в життя на ґрунті окремих і місцевих починів практичного характеру, українська еміграція в Румунії, по рішенню своєї конференції, приступає до практичного переведення справи національного оподаткування на таких підставах:

а) Починаючи з 1-го жовтня 1923 року кожний український громадянин, що перебуває на території Румунії, підлягає національному податку, який вноситься наперед за рік.

б) Податок за 1923 рік вноситься кожним українським громадянином до 1-го січня 1924 року в такому розмірі: громадяне, що заробляють річно до 15,000 левів, вносять 50 левів; від 15 до—25,000—80 левів; від 25 до 30 тисяч—120 л.; від 30 до 40 тисяч—150 левів; від 40 до 50 тисяч—200 левів; від 60 до 75 тисяч—300 левів, 725,000—500 левів.

З 1-го січня 1924 року норма національного податку подвоюється.

Податок мусить бути внесений на протязі перших 6 місяців кожного року.

в) Кошти від податку поступають до Громадсько-Допомогового Комітету, обраного Українською Конференцією.

г) Збори податку провадяться особливо призначеними Комітетом особами, які надсилають його з відомостями про матеріяльне становище кожного оподаткованого громадянина.

д) Фінансове становище встановлюється і розміри податку для кожного громадянина визначаються на підставі писаної його про це — декларації.

е) Український Громадсько-Допомоговий Комітет в Румунії може витрачати для місцевих потреб дві третини зібраних коштів, давши про це справоздання Конференції. Всі останні кошти залишаються нерухомими до утворення загального національного фонду, куди вони і мають бути передані.

Резолюція по докладу Дмитра Геродота — „Про підтримку Української Національної преси“.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії постановила всіма силами морально і матеріяльно підтримувати рідну пресу та національні видавництва.

На обов'язку кожного делегата є подбати про те, щоби не було жадного Українця, який би не передплатував бодай одного Українського періодичного видання і щоби всі українські працюючі групи в Румунії передплатували максимум національних газет, журналів та літератури.

Приймаючи на увагу, що преса є могутньою зброєю в боротьбі за національно державні ідеали Української Нації, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії закликає все Українське громадянство для самої активної підтримки та розумного використання цієї зброї.

Склад Національного Суду для Української Еміграції в Румунії.

В склад Українського Національного Суду, Конференцією обрано: Головою Суду—Генерал-Поручник С. Дельвіг, Членами Суду: Сотник Д. Ігнатенко та О. Ліка. Запасовими Членами: Полковник Пилипенко та Сотник Запоріжченко і Прокурором—Сотник Ол. Долинюк.

СВЯТО ОБ'ЄДНАННЯ...

Поневіряючись на чужині, по-за межами свого Рідного Краю, нам усюди, де-б ми не були, товаришило переважно лихо.

Злидні, безправ'я, яке часом межує з цілковитою зневагою гідності людини, пошести, хвороби і до нестями тяжка боротьба за шматок хліба— ось непривабливо-звичайні умовини існування пересічного парія емігранта.

Почуття небажаного гостя, вічні підозріння, реєстрації та перереєстрації, а часом смертельна загроза бути викинутим на рідний, але окупований ворогом терен—ось те удушаче повітря, яким без жадної перерви дихає в останні роки вся наша Українська еміграція.

Треба мати витривалу волю і міцно загартований дух, щоби при таких виключно тяжких умовах, не втратити образа людини і не впасти в безнадійну апатію.

І коли серед Української еміграції в масі цього не помічається, то тільки через те, що наша еміграція складається з цілком свідомого і най-більш активного елементу...

Є й серед нас легкодухи...

Є й серед нашого табору свої панове Смердякови...

Не будучи здібними до якої б то не було продуктивної праці, вони опльовують своєю отруйною слиною всякий почин, незалежно від того, ким і в якій спосіб він робиться..

Вони завше і всім невдоволені...

У кожного вони знайдуть сімсот сім смертних гріхів і, патетично постукуючи себе в груди, вони намагаються переконати і себе і других у тому, що на плечах кожного з них спочиває доля всієї сорокамільіонової Української Нації.

На щастя—не вони надають тон життя Української Еміграції на чужині.

І коли ми згадали про них, то тільки для того, щоби ще більш підкреслити велич того свята, свідками і співучасниками якого нам пощастило бути тут, в Румунії.

Цим святом були дні 15—17-го вересня, коли Українська Еміграція з усіх закутків Румунії з'їхалася в Букарешті для обговорення та вирішення не тільки своїх пекучих еміграційних справ, але й питань загально-національного та державного значіння.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії була справжнім святом об'єднання Українських Національних сил, незалежно від політичних переконань та територіяльного походження.

На Конференцію прибуло коли 50-ти делегатів.

Серед них були робітники і селяне, представники буржуазних кол і інтелігентних професій, були козаки й генерали, прихильники монархичного устрою і переконані анархисти.

Але ні різноманітність політичних відтінків, ні різниця класових походжень—ніщо не перешкоджало дружній і согласованій роботі Конференції.

Там, де не було єдності думок, там було щире бажання порозумітись і уважно вислухати того, хто инакше думає...

Роспочалася Конференція в суботу 15-го вересня, коло 5-ї години по обіді, а закінчилася 17-го вересня в початку 12-ї ночі.

Крім того, 16 вересня в неділю праця Конференції провадилася тільки до обіду.

В цей день, по обіді, всі члени Конференції помандрували на цвинтар Святого Пантелеймона, де на могилі українського партизана Дави денка було урочисто відкрито монумента всім часом невідомим лицарям, що боролися за Національно-Державну незалежність своєї Батьківщини, але знайшли свій вічний спочинок на чужині, по-за її межами.

Монумент збудовано емігрантом-скульптором бароном фон-Баумгартеном, на кошти, по ініціативі і при найближчій допомозі партизан Катеринославського Повстанчого Кошу „Визволення України“.

Тут же на могилі було відправлено панахиду по двох Українських Гетьманах Ізаноші Мазелі та Пилипові Орликові, які померли на території Румунії, а також і по всіх лицарях-борцях, що загинули в боротьбі за Незалежність і Самостійність України“.

Коло 5-ї години, всі делегати Конференції, члени Української Кольонії і місцеве населення Румунії зібралися коло монументу і по убогому цвинтарю понеслися сумні мільодії панахидного співу.

З одного боку стелився широкий пустирь, з другого-до цвинтарю не-сміливо приліпилось село, з третього—стояв мов зачарований маленький гайок, а з четвертого-аж до самого обрію тягнувся просторий хоч і нерівний степ.

Проміння осіннього передвечерового сонця, що яскравим снопом падало на гипсове обличча прикутої до скелі міцними ланцюгами жіночої постаті, будило в уяві образ розпятої катанами розшматованої України і крізь тихі та сумні мільодії в саму глибину душі проривалися далекі, далекі, задавлені стони..

І очі, мимо волі спинялися на козачій шапці, пістолі, шаблюці, щитові з тризубом та на приборканому, але могутньому орлові, що мовчки сидить у ніг жінки і піднявши свою голову, пильно дивиться в її обличча...

Дивиться і... чекає.

Не випадково і відкриття монументу і Перша Конференція Української Еміграції в Румунії переплелися з шануванням памяти наших славетніх Гетьманів емігрантів Мазепи та Орлика...

Ні...

Це вже не символ, це вже живий доказ того, що ідеї самостійної України, прапор якої з такою лицарською самовідданістю тримали і Мазепа і Орлик, міцно живуть в душах їх вдячних нащадків і що орлиний дух Народу-Велегня ще не вмер, він тільки хвилезо і не на довго приборканий.

Не даром-же на монументі, крім написа: „Борцям за Українську Народню Республіку, що померли в Румунії“, красуються такі пророчі слова Тараса Шевченка:

„Схаменіться, воріженьки,
Бо лихо Вам буде“...

Після панахиди було зроблено фотографічні знімки як самого монументу, так і декільки групових, між иншим і окрему групу делегатів Першої Конференції.

Останнім днем Конференції був понеділок 17-го вересня.

Таким чином фактично праця Конференції провадилася всього два дні.

І за цей час було заслухано всі привітання, надіслані на адресу Конференції, привітання, які посилалися Конференцією, десять докладів і переведено вибори Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії та Національного Суду для Еміграції.

Уже цей схематичний перебіг праці доказує ту продуктивність, якою так відзначалася Українська Еміграційна Конференція в Румунії.

Продуктивна праця можлива тільки при умові серйозно-ділового відношення до справи, а для цього останнього мусить бути передумовою громадська дисциплінованість, національна свідомість і певна політична дозрілість.

І коли Конференція могла бути іспитом у цьому відношенні, то мусимо з приємністю констатувати, що Українська Еміграція в Румунії його блискуче витримала.

А утворення Національного суду свідчить про переломову добу рішучого оздоровлення нездорового еміграційного повітря самоочищення здорового елемента від панків смердякових та професійних злодіїв.

В закінчення ще один потішаючий факт.

Після закриття Конференції, до обраного нею Громадсько-Допомогового Комітету, почали отримуватися листи від тих невеликих груп, які не мали змоги потрапити на Конференцію, але в яких виразно підкреслювалось, що постанови Конференції є обов'язкові і для них і висловлювалося прохання надіслати їм матеріали коли не про весь перебіг Конференції, то бодай хоч тексти її постанов.

Свята на чужині, серед непривабно-тяжких еміграційних обставин— явище рідке і незвичайне.

З тим більшим піднесенням заховаємо в собі яскраві і незабутні спогади про дійсне свято об'єднання, яке відбулося на Першій Конференції Української Еміграції в Румунії і від щирого серця побажаємо, щоби його ясне проміння освітило тяжкі сутінки життя всієї Української Нації.

При добрій волі все можливе.

Бо ми самі є ковалями свого щастя.

Куймо-ж його дружно і спільно!

Дмитро Геродот.

З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ. НА ЕМІГРАЦІЇ.

З діяльності Українського Центрального Комітету. Після з'їзду еміграції, що відбувся 15—18 серпня ц. р., всі обрані на з'їзді члени Українського Центрального Комітету: І. М. Золотницький, В. П. Сальський, О. Х. Саліковський, М. М. Ковальський, М. Ю. Шаповал, Вас. Приходько і П. І. Зайцев, а також члени дирекції (В. К. Прокопович і М. Л. Юнаків) зібрались, щоб обговорити невідкладні організаційні справи. Засідання відбулося під головуванням О. Х. Саліковського і зупинило свою увагу перш за все на тому, які секції мусять негайно розпочати свою діяльність, бо по матеріальних умовах зразу розгорнути діяльність Ц. К. у всю широчінь зазначеного для неї програму не було можливости.

Одноголосно було ухвалено, що як найскорше необхідно приступити до праці секціям: організаційній, фінансово-господарчій і по справах інтернованих, продовживши разом з тим працю культурно-освітньої секції.

Представникам цих секцій було запропоновано в першу чергу представити Ц-му Комітетові план ближчої праці.

Одночасно були встановлені директиви відносно зовнішніх умов праці Ц. К., помешкання для бюро, складу виконавчого апарату і т. ін.

В наступне засідання, вислухавши заяву О. Х. Саліковського про те, що він просить звільнити його від виконання обов'язків Голови Комітету і скарбника, Комітет постановив просити В. К. Прокоповича прийняти на себе обов'язки Голови Центрального Комітету, а О. Х. Саліковського бути його заступником під час відсутности з Варшави. Обов'язки скарбника покладено на М. М. Ковальського.

На підставі постанови Українського Центрального Комітету, Організаційна Секція приступила до підготовчої праці по скликанні 2 з'їзду української еміграції. Одно-

часно з тим вона провадить працю по виробленні нового статуту Укр. Центр. Комітету, згідно з постановами з'їзду укр. еміграції 15—18 серпня ц. р.

Організаційною Секцією вироблено план організації української еміграції на місцях, для чого з'ясовані місця осідку та перебування на роботах української еміграції.

Намічено ряд осіб, на яких покладаються тимчасово обов'язки уповноважених по збірانی національного податку, які особи й були затверджені Українським Центральним Комітетом.

Фінансово-господ. секція.

Опрацювала і розіслала обіжних в справі національного податку. Виробила інструкцію для відділів та уповноважених У. Ц. К. в справі технічного переведення самоподаткування укр. еміграції, і розробила технічну сторону діловодства і рехівництва секції та загальний план діяльності секції.

По секції інтернованих.

З'ясовано становище і потреби в таборах через персональний огляд таборів керуючим секцією інтернованих Генерального Штабу Генералом Сальським, складено і передано польським владам докладний меморандум в справі редукції таборів. Крім того Ц. К. звернувся до представника Ліги Націй у Варшаві п. Шарпантьє в справі приміщення наших людей на роботи у Франції.

Діяльність культурно освітньої секції до останнього часу провадилась у чотирьох галузях: 1) опікування справами еміграційного українського студентства; 2) вищі курси українознавства для еміграційного громадянства взагалі і академічної молоді зокрема; 3) видання вісника української еміграції „Трибуна України“; 4) біжучі культурно-освітні потреби еміграції.

Вищі курси українознавства на вакації припинились, але розпочалася праця по виданні лекцій, які викладались на курсах, та упорядчуванні бібліотеки для курсів. Зараз кінчається друком курс проф. Вячеслава Заїкина „Історичні підстави української державности“—і вживаються заходи для утворення умов, які дали б можливість відновити дальший виклад лекцій по українознавству та продовжити друк курсів решти лекторів.

Високий Комісаріат Ліги Націй і Український Центральний Комітет. 17 вересня Голова У. Ц. К. одержав од делегата Високого Комісаріату Ліги Націй по справах збігців п. Шарпант'є листа.

П. Делегат, виходячи з думки, що співпраця дуже тісна (*collaboration très étroite*) поміж У. Ц. К. і Високим Комісаріатом Ліги Націй для збігців необхідна, й спиняючись на її основах, просить Комітет подати до загального відома наступне:

„Усі прохання про шукання роботи—піше п. Шарпант'є,—допомоги на подоріж, візи і всякого захисту, взагалі всі справки мусять бути з'осереджені в руках У. Ц. К. в Варшаві або його уповноважених в таборах.

„Ніяких заходів, клопотань або прохань персональних, що їх зробить інтернований чи цивільний, не буде прийнято Делегатом Високого Комісаріату, як що вони не передані через У. Ц. К. або його уповноваженого.

„Справки, яких просять у Делегата Високого Комісаріату, і відповідь про візи та допомоги будуть подаватись заінтересованим через У. Ц. К.

„Само собою зрозуміло, що ніякі заходи, прохання про візу, допомогу чи захист не будуть прийняті, як що вони не будуть засвідчені і одобрені У. Ц. К.

„Я підрозуміваю, що різні комітети, що працюють у таборах, як от інвалідів, звільнених тощо, виступатимуть через посередництво У. Ц. К. так само як і окремі інтерновані; і що їх прохання мусять

бути мені передані через У. Ц. К. на тих самих умовах, як і прохання окремих осіб.

В надії, що заходи вище зазначені дозволять нам забезпечити співпрацю і плідотворну координацію, яка зможе задовольнити інтернованих, прошу Вас, Пане Голово, вірити в забезпечення моєї глибокої пошани“.

21 вересня У. Ц. К. в складі всіх присутніх у Варшаві членів одвідав п. Делегата Високого Комісаріату Ліги Націй і, подякувавши йому за уважність до Українців-емігрантів та виявлену ним готовність стати у допомозі, одбув з ним докладну нараду про наші найгостріші потреби та спосіб їх заспокоєння.

Спочатку було вияснено загальні основи співпраці Високого Комісаріату та У. Ц. К. на принципах, висловлених в листі п. Делегата від 17. IX. і прийятих Комітетом.

Підтвердивши ще раз, що на його думку інтереси справи вимагають з'осередження всіх зносин еміграції з ним в руках У. Ц. К., з яким він, установивши оце постійний контакт, і матиме тільки діло, п. Делегат зазначив, що його завданням являється правна оборона збігців та допомога їм знайти собі роботу.

Для тих, хто зостається в Польщі, він може стати у пригоді правним захистом та інтервенцією своєю тоді, коли на це не вистачатиме заходів У. Ц. К. Далі має він на думці допомогти організації праці певними сумами на технічне приладдя та матеріал. Але для цього йому потрібно мати конкретний план майстерень, що існують, та що погрібно для їх привільної роботи. У цю хвилю в розпорядженні його ще нема на це відповідних сум, але він сподівається на підставі представленого йому плану одержати їх з Женеви. Тоді він скличе нараду з представників Комітетів: Українського, Російського, Британського допомогового (В. С. Р.), методистів і т. д., щоб вияснити потреби в цім відношенні кожної групи та можли-

вості їх задовольнити і справедли-
во розподілити суми.

Але на погляд п. Делегата да-
леко краще можна задовольнити
потреби української еміграції по-за
межами Польщі, й тому він, особ-
ливо маючи на увазі тих, хто звіль-
няється з таборів, радив би їм ви-
їздити за кордон, головним чином
до Франції. Тим, хто бажав би ви-
їхати, він міг би допомогти без-
платними візами і певною сумою
на подорож.

Представники Комітету одпо-
віди, що нічого не мають в прин-
ципі проти виїзду наших людей за
кордон, але щоб приступити до
переведення цього в життя, Комітет
повинен бути певен, що наші люде
там не зостануться без правового
захисту і будуть забезпечені від
експлоатації,

На це п. Делегат запевнив,
що за правне становище, тих, хто
виїде до Франції, можна бути спо-
кійним: на сторожі його стоятиме
Високий Комісаріят, а практично
бажано і там установити контакт
тісний між делегатом Комісаріату і
нашим представництвом. Од ек-
сплоатації охороняє закон, рівний
і для чужинців, а взагалі недо-
стача робочих рук у Франції і за-
інтересовання в них підприємців
являється так само гарантією проти
визиску. Кожен, маючи адресу де-
легата Комісаріату і нашого упов-
новаженого, зможе в потрібнім
випадку знайти оборону собі.

Ці пояснення задовольнили
Комітет. Далі представники Комі-
тету вважали необхідним для збе-
реження організованих форм життя
української еміграції, щоб було
забезпечено існування її у Франції
певної кількості, дуже невеликої,
людей, що склали б з себе там
організаційний центр, а також, щоб
були забезпечені релігійні і взагалі
культурні потреби наших людей на
далекій чужині, а це вимагає пев-
них видатків.

На питання, чи не може він
допомогти в цій сфері, п. Делегат
одповів, що він позбавлений цієї
можливості і це вже залежить
цілком від наших власних сил,

Який контингент людей по-
трібний до Франції (до інших кра-
їн, на думку п. Делегата, виїхати
трудніше) і які умови праці,—п.

Делегат запитав Французьке Міні-
стерство праці й відповів його
подасть нам до відома.

Останнім питанням, поруше-
ним на конференції, була справа
нашого студентства, П. Делегат обі-
цяв допомогти студентам, які виїз-
дять за кордон для студій, без-
платними візами і грошевою до-
помогою. Що ж до тих, які зоста-
ються тут, то він не може допо-
могти чимсь безпосередне, але го-
товий підтримати перед відповід-
ними інституціями заходи У. Ц. К.
Певної помочи від нього студен-
ство тут може ждати тільки в формі
допомоги організації праці, май-
стерень то що.

Виясненням технічної сторони
контакту закінчилася ця нарада, що
поклала певні підвалини сталої
співпраці Високого Комісаріату та
У. Ц. К. (в. У. Ц. К.).

**Громадсько - Допомоговий
Комітет в Румунії.** Конферен-
ція Української Еміграції в Руму-
нії, яка відбулася з місті Букареш-
ті 15 го, 16 го і 17-го вересня 1923
року, обрала Громадсько-До-
помоговий Комітет Укра-
їнської Еміграції в Руму-
нії, в складі 14 осіб.

Обраними є: Проф. К.
Мацієвич, Йосип Пшоник,
Василь Трелке, Іван Юре-
вич, Сергій Дельвіг, Гнат
Порохівський, Яків Чай-
ківський, Федір Емел'янів,
Юліян Міткевич, п. Елан-
ський, Дмитро Гармаш,
Павло Мамчур, Денис Ма-
ер-Михальський, Ілько Га-
врилук і запасовим членом
Дмитро Геродот.

Перше засідання Громадсько-
Допомогового Комітету Української
Еміграції в Румунії відбулося на
другий день після закриття Конфе-
ренції, то пак 18 вересня біжучого
року.

Привітавши Комітет з початком
його роботи, Проф. К. Мацієвич
запропонував приступити до виборів
Президії.

Після коротких дебатів, було
вирішено, що Президія складається
з Голови Комітету, Товариша
Голови і Секретаря. Решта членів

Комітету став на чолі секцій, або являються представниками Комітету на місцях.

До Президії таємним голосуванням одногослосно обрані такі особи: Головою—Проф. К. Мацієвич, Товаришом Голови—І. Юревич, Секретарем—І. Гаврилюк.

Працю по-між рештою членів Комітету поділено таким чином:

Завідуючий Загально-Громадською Секцією (вона ж і Фінансова)—В. Трепке, Завідуючий Юридично-правовою Секцією—Д-р. Д. Маєр-Михальський, Завідуючий Секцією фізичного виховання—Я. Чайківський, Завідуючий „Бюро Праці”—Г. Порохівський, Завідуючий Секцією Благодійно-Допомоговою—Й. Пшоник.

Крім того Ю. Миткевич—є Представником Комітету в Кишиневі, Ф. Емел'янів—у Бендерах, П. Мамчур—у Більях, С. Дельвіг—для Трансільванії в Брашові, п. Еланський—у Журжі і п. Гармаш—у Гімеші—для всього району, який з ним межує.

Чергові засідання Комітету одногослосно ухвалено відбудувати що тижня по п'ятницях о 8 й годині вечера, в помешканню Української Місії.

До того часу, поки Громадсько-Допомоговий Комітет не розвине своєї діяльності і поки він позбавлений грошових засобів, Місія У. Н. Р. в Румунії запропонувала Комітетові користуватися її помешканням, а також і тими технічними засобами, які є в розпорядженні Місії.

Згідно постанові Конференції, Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії, обговоривши справу поповнення Комітету представниками тих національних організацій, які вже провадять свою національно-державну працю, постановив дати місце в своєму складі представникам таких організацій: 1) Філії Українського Товариства Ліги Націй в Румунії, 2) Союзові Українських Жінок в Румунії, 3) Першому Кредитово-Позичковому Товариству „Згода” і 4) Союзові Українських Інвалідів, після того, як цей Союз

остаточно, закінчить свою організаційну працю.

Початок праці Громадсько-Допомогового Комітету в Румунії. На першому організаційному засіданні Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії, з метою планового переведення в життя постанов Конференції, запропоновано було Завідуючим окремими Секціями, до слідуючого чергового засідання, приготувати доклади про їхню майбутню працю в найближчі часи.

Комітет допомоги Українцям емігрантам в Америці. В Сполучених Штатах заснувався „Комітет допомоги Українцям-емігрантам”, що має на меті допомогти нашим землякам, що допіру приїхали, орієнтуватися на перших часах і знайти заробіток.

Подаємо відозву цього Комітету разом з його адресою.

„На увагу всім емігрантам-Українцям”!

„Кожного Українця, що приїде до Америки з метою заробити кусок хліба для себе й для своїх рідних, ми готові привітати ласкавим словом, допомогти на перших часах орієнтуватися і примістити його найкращим побитом до праці. Все вищенаведене ми виконуємо цілком безплатно, бо самі пройшли цей тернистий шлях.

„Український народ багато вистраждав в боротьбі за волю рідної землі. Небажання підлягти катом—московським комісарам і зробитись їх рабами примусило багатьох Українців кинути рідні хати й поля та емігрувати за кордон. Тяжко доводиться Українцям на чужині в постійній боротьбі за існування. Бажання дати, в миру своїх сил, допомогу нашим братам-Українцям і примусило нас організувати „Комітет допомоги Українцям емігрантам”. Інтересантів просимо звертатися на адресу:

New-York, 38. West 100 str. app. 8 (Українські часописи просимо передрукувати)*.

Умови переїзду до Чехословаччини. Українське пресове бюро в Празі подає: З останніх часів чеська влада видала гострі правила проти тих емігрантів, які перебувають на території Ч. С. Р. нелегально, щоб-то без окремого дозволу (візи) на виїзд від Чеського Міністерства Закордонних Справ. Такі люде не можуть вже одержати на місці документів на право перебування в Чехословаччині, а тим більше не одержують ніякої підмоги. Причина цих гострих правил чеської влади та, що в Ч. С. Р. є вже дуже численна українська еміграція (поверх три тисячі) і велика російська еміграція. (Стипендіятів Росіян чотири і пів тисячі — Українців біля двох тисяч). („Діло“).

Еміграція до Америки. У Львовським „Слові“ (ч. 27—41) надрукована пересторога для тих, що замірають їхати до Куби, Аргентини, Мексики та Бразилії.— Після всесвітньої війни Америка і Канада зробили обмеження для виїзду емігрантів до своїх держав і дозволили приїзжати тільки певним категоріям людей. До Канади можуть їхати: 1) кожний рільник (рільничка), котрий має достаточну кількість долярів на купно фарми. 2) Кожний рільник (рільничка) або служниця, котрі мають запевнену працю в Канаді. (Жінка до свого чоловіка і діти нижче 18 літ до своїх родичів).

Потрібні слідуочі документи: 1) Пашпорт зі Старства до Канади, де в рубриці „затруднення“ має бути написане для мужчин: „рільник“, а для жінок, котрі їдуть на службу: „служача“. 2) Осібна посвідка з громади за печаткою і підписом віята, що пасажир дійсно є рільником або служачою. 3) Афідавіт, контракт або навіть лист від знайомого або кривного фармера. 4) Жінка, котра їде до свого чоловіка, мусить мати з собою метрику шлюбу.

Кожний пасажир мусить бути здоровий і уміти читати та писати. Жінка, котра їде до свого чоловіка, і діти нижче 15 літ, можуть не вміти читати та писати.

До Сполучених Держав Північної Америки можуть їхати ті, що вже були в Америці. Афідавітів не треба.

Щоби дістатись до Сполучених Держав, кожний пасажир мусить мати Афідавіт чи заклик від кривних на подорож до Америки.

При ладованню до Америки або Канади, кожний пасажир вище 15 літ мусить виказати, що вміє читати і писати на якій будь мові.

Артисти, студенти, купці та духовні мають привилеї і можуть виїзжати до Америки або Канади без обмежень, яким підлягають інші.

Родичі вище літ 55, які їдуть до дітей, жінка до чоловіка, незамужня або овдовіла дочка до родичів, мають право ладоватись до Америки або Канади, хочби читати та писати не вміли.

Коги не впускають до Америки? Кожний подорожуючий при ладованню чи то до Америки, чи то до Канади, мусить бути вільним від всяких заразливих хоріб, а особливо—хороби очей, званої „трахома“, і хороби шкіряної, званої „favus“.

Ці приписи важні і обовязкові для емігрантів усіх держав.

Однак трапляється, що емігранти із-за неможливости поїхати до Америки або Канади, їдуть до Куби, Мексики, Аргентини та Бразилії в надії, що звідтам легенько буде дістатись до цілі.—Перестерігаємо, що хто так радить, той ошукує, а хто повірить, той помиляється і гірко це відпокутує.

Звертаємось до здорового розуму наших людей і радимо терпеливо ждати на позволення їхати до Америки або Канади з нашого краю, а не спішитись до Куби або Аргентини, де наших людей використовують в неможливий спосіб, а жінок забирають до веселих домів (гаремів).

Український Педагогічний Інститут у Празі. З ініціативи Українського Громадського Комітету у Празі відкрито Вищий Педагогічний Інститут імені М. Драгоманова. На чолі Інститута став професор Кам'янецького Університету п. Леонід Білецький. Програма Інституту складається з катедр загальних, історико-літературних, фізико-математичних та природно-географічних.

Загальні катедри: Педагогіка—проф. С. Русова; Філософія—проф. Яким Ярема; Гігієна—проф. Всеволод Гармашів; Графічне мистецтво — лект. Володимир Січинський; Музика і спів—лект. Хведір Шешко; Економіка—лект. Іван Кабачків; Соціологія; Право — проф. Отон Ейхельман;

Відділ історико-літературний: Українська мова і мовознавство взагалі — проф. Василь Симович; Українська література — проф. Леонід Білецький; Історія України—проф. Василь Відюв; Латинська мова і література—проф. Микола Тимченко; Західно-європейські і славянські літератури; Всесвітня історія та історія славян — проф. Маркіян Терлецький.

Фізико-математичний відділ: Математика—проф. Евг. Іваненко; Теоретична механіка та астрономія; Фізика та метеорологія—проф. Опанас Ковальський.

Відділ природно-географічний: Біологія—проф. Арсен Старков; Хемія — лект. Майстренко; Геологія — проф. Хведір Швець; Географія.

Щиро вітаючи заснування нової української школи на еміграції і бажаючи їй успіху, не можемо прецінь не висловити жалю, що в педагогічному інституті так мало місця одведено як раз педагогічним дисциплінам, між тим як є в програмі предмети, що їх можна визнати цілком зайвими в такій фаховій школі.

З Українського Університету у Празі. „Дня 15 червня ц. р. відбулися на Українським

Університеті у Празі вибори до Сенату на рік шкільний 1923—24. Ректором вибрано проф. Др. Івана Горбачевського, бувшого ректора і професора чеського університету у Празі, деканом правничого факультету проф. О. Ейхельмана, бувшого професора університету св. Володимира в Києві, а деканом філософичного факультету проф. Др. Олександра Колессу, бувшого професора університету у Львові“.

Академічна візита й український концерт в Подебрадах. Професура і студентство Українського Університету у Празі при участі У. А. Хору 24 червня відбула навідини Українських Академічних Подебрад. Огляд наукових установ Господарської Академії зробив на гостей велике враження від тої незвичайної праці, яку втілено в останній дрібничці наукової інституції. Обмін думками між Пращанами та Подебрадцями вказав повне розуміння примусового завдання перебування на чужині. Виховання не лише сухого фаховця, але разом з тим громадянина-Українця та закладення початків української наукової книги—це ті сфери академічної праці на чужині, які ще довго будуть стояти на денному порядку з українській визвольній боротьбі. У вечері пражський і подебрадський академічні хори взяли участь у спільному концерті. Переповнена саля вдячно нагороджувала енергійну диригенту подебрадця, п. Сердюка й диригента У. А. Х. п. М. Розчахівського. Особливо ефективно п. Сердюк вивів гротескову шедрівку „в Єрусалимі“, а п. Розчахівський знову виявив свій диригентський талант і видобув зі свого хору великі симфонічно-інтерпретаційні здібности. „Піють півні“, „Козака несуть“ Леонтовича та „Вітер вітер коло хати“ Лисенка залишили глибоке, кожда річ своє індивідуальне враження.—як рівнож кожда голосова партія (окремо альтова)—й загалом синтетично-єдиний з диригентом цілий хор.

Катедра славістики у Віденському Університеті. майже після 4х літнього антракту, обсаджена російським професором, Кн. Трубецьким, який емігрувавши з Росії був перед цим професором, славянської фільології у Софійському Університеті. Віденський „Український прапор“ з приводу лекцій проф. Трубецького зауважує, що „особа проф. Трубецького—це для Alma mater Rudolphina незвичайно цінний прибуток“.

„Піднести треба, що проф. Трубецький в перших викладах своїх вийшов з того справедливого наукового погляду, що українська мова (а побіч і білоруська) не є ніяким говором російської, — чим пішов у розріз із „научними“ поглядами свого попередника Вондрака, який велів українській мові бути „малоруською“, а в українським народі бачив тільки російське плем'я. Одкидаючи „научні“ вимови „великоруський“, „малоруський“, ствердив проф. Трубецький що це вислови штучні, виворені під впливом давшої централістичної політики російської, яка науці давала напрям і, голосячи, що український народ — частина російського, а українська мова—це російський говір, пригночувала і спиняла розвиток українського живла й української культури. Тим часом укр. літературна мова мимо всяких заборон і переслідування, розвивалася і, що більше, ставала навіть чистішою чим російська, бо будована була „З долини“, переходила з народніх мас в інтелігентні верстви, коли тимчасом російська літературна мова, переходячи зовсім противну дорогу, брала в себе цілу хмару чужих слів із церковно-славянської і німецької мови“. Віденська газета свідчить, що лекції проф. Трубецького дуже велику популярність здобули лекторам, так що на викладах його буває повно слухачів. Проводячи паралель між проф. Трубецьким і попередником його, проф. Вондраком (Чех), газета підкреслює більшу наукову об'єктивність першого і левну тенденційність Вондрака, який в поглядах на українську мову не міг піднести до вимог наукової правди, а підпорядковував її тенденціям ко-

лишнього славянофільства, ще й досі не зовсім перетравленого Чехами,

Організація українського студентства. Всеукраїнське студентство організовано в Центральний Союз. Перший Комунікат Союзу (I. III. 1923) дає можливість ознайомитись з організацією його. На чолі Союзу стоїть Управа Цесуса. Виконавчим органом її є секретаріат. Управа ділиться на відділи: а) економічний; б) міжнародних зносин, в) культурно-суспільного виховання і видавництва. Крім того при Управі функціонують: Ревізійна комісія і Мировий Суд. Цесусом зареєстровано такі льокальні студентські організації: 1) Берно (Чехословацчина). Українська Академічна Громада; 2) Букарашт (Румунія). Т-во укр. студентів „Зоря“; 3) Чернівці (Буковина). Краєва організація українських студентів; 4) Гданськ. „Союз укр. студентів—Основа“; 5) Грац (Австрія) „Січ“; 6) Львів. (Сх. Галичина) „Українська Краєва Студентська Рада“; 7) Леобен (Австрія). Т-во укр. студентів „Молот“; 8) Любляна. (Королівство С. Х. С.) „Культурно-Провс. Гурток Укр. Студентів“ (нині розв'язаний); 9) Подебради. (Чехославія) „Українська Академічна Громада“; 10) Прага. (Чехословацчина). „Українська Академічна Громада“; 11) Пшібрам. [Чехо-Словацчина] Укр. Академічне Т-во „Каменярі“; 12] Софія [Болгарія].. „Укр. Студент. Спілка“; 13] Варшава. [Польща] „Союз укр. студентів-емігрантів“; 14] Відень [Австрія]. Академ. Т-во „Січ“; 15] Загреб Королівство С. Х. „Укр. Академічна Громада“; 16] Краків Польща „Українська Студент. Громада“.

Управа „Союзу“ міститься в Празі. Чехо-Словацчина. (Cesus. Praha. Československá Republika. Hlavní posta, příhrádka 411). („Укр. Студент“).

*. По доносу Москалів-студентів, які мають великий вплив на Сербський Уряд.

Українсько - Грузинське Товариство. (студентське) заснувалося в Берліні. Товариство має на меті плекати розвиток дружніх відносин поміж українськими та грузинськими студентами, взаємну інформацію та координацію праці в спільних національних та академічних питаннях.

(Діло).

„Руки загребуці“. Великої слави останніми часами зажив серед артистичного світу українськнй скульптор Олександр Архипенко. Його імя сьогодні—одно з найбільш популярних скульпторів в Європі. Архипенко,—Українець з походження (рідний брат українського громадського діяча, був міністра Е. Архипенка), і бере участь в життю української колонії в Берліні, де він останніми часами переважно мешкає. Видавництво „Українське Слово“ присвятило біографії та творчості спеціальну монографію одночасно на кількох мовах видану, а саме: на українській, німецькій, англійській, італійській та французькій. Відомий німецький художній критик проф. Г. Гільдебрандт в цій монографії дав цікаву характеристику Архипенка, як одного з найбільших скульпторів нашого часу. (Alexander Archipenko. Mit einer Einteilung von Prof. Hans Hildebrandt und 66 Abbildungen. Берлін 1923 р.). Росіянам стало заздрісно і вони заповзялися „анексувати“ собі Архипенка. Один із російських художників критиків В. Татарінов в своїй рецензії на згадану монографію („Рух“ ч. 809. 29—VII.) зауважує, що „Архипенко—це один з найбільш поважних, глибоких, а головне справді—талановитих русскіх скульпторів“. Ніби відчувуючи, що така „операція“ з Архипенком московських загребущих рук покажеться... занадто сміливою, рецензент далі пише: „Архипенко, звичайно, ні в якому разі не може бути названий представником русскої культури, а тим паче української. Його творчість не укладається в рамки якоїсь одної країни. Він — правдивий

громадянин світу“, що „в деградуєчє мистецтво заходу приніс „русскую“ силу і свіжість... широту і розгін... наші радикальні змагання“... При чому тут „русская шір“ — одному Богові відомо. От уже справді: московські „руки загребуці та очі завідуючі!“ Коли не наш, — то й нічий,—коли „громадянин цілого світу“, то все ж таки з „нашими“ питомими властивостями, які Росіяне без церемонії собі привлащують і загібають!

Нові картини П. Холодного. Відомий наш маляр П. Холодний написав великий образ: „Царицю Небесну“. Мати Божа—оранта, а коло неї два архангели—наддніпрянець і наддністринець з п'ятьма ангелами. Крім того ще де кілька портретів і менших композицій.

Жаліби роковини Заходами українських студентів в Берліні скликано було зібрання 10 липня, присвячене роковинам нещасливого для Українців бою під Полтавою 1709 р. Референтами виступали проф. Б. Лепкий та проф. Томашівський.

Свято Щоголіва в Мінхені. З нагоди 25-літних роковин смерті нашого поета Якова Івановича Щеголіва відбулася в Мінхені дня 10 го червня святочна академія. Сяля „Одеон“ була виповнена по береги. Серед почесних гостей находилась між иншим і герцогиня Кароль Теодор. Портрет поета, прикрашений синьо жовтою лентою, тону в серед зелені, Грецький архимандрит Дімітрію (тутешній російський священник якраз на цей день „мусів“ виїхати з Мінхену),—відправив панахиду, після того консуль Оренчук виголосив довший святочний реферат про поета в українській мові. Редактор Юрінек вшанував поета німецькою промовою, в котрій згадав про утиски царату як на культурному так і політичному полі. Визначні мінхенські артисти, як надворна спі-

вачка пані Кнабль — Мель, пані професорова Штубенравх — Кравс, професор Маєр причинилися своїми безкорисними артистичними виступами до більшого ззелення свята. Дочка поета княгиня Шаховская Брант вшанувала покійного свого батька чудовою грою на арфі, котрою Щоголів за життя так одушевлявся. Загалом свято носило достойний характер і випало, мимо заходів тутешніх російських кругів, котрі за всяку ціну хотіли недопустити до цієї української маніфестації, гарно,

(У. П.)

„День Полеглих“ в таборі Каліш. 26 травня в таборі Каліш було відсвятковано пам'ять полеглих за визволення України надзвичайно урочисто. О пів до десятої год. вечора в таборівім театрі святкування розпочалося сильним, гарно виголошеним вступним словом проф. В. Прокоповича.

Після вступного слова співав хор під орудою сот. Кольмуцького: „Вічну пам'ять“, „Тим, що впали“ — Колесси, „Журавлі“ — аранж. Кошиця, „Коли вже ти сонечко мені зійдеш“ — Стеценка і його ж „Живи, Україно!“

Прекрасне виконання хору зробило величаве вражіння.

Відділ деклямації складався з трьох точок і мельодеклямації під бандуру „Погребного маршу“ Олеся в виконанню бандуриста п. Теліги.

Програм було закінчено урочистою величавою і сильною живою картиною „Лицареві Невідомому“ талановито інсценірованою арт. — мал. Деденюком при участі п. Скворцової і п. Пухальського.

(У. С.)

Провіщення справа у таборах. Ч. 51—52 „Укр. Сурмача“ було присвячено культурно освітній справі в наших таборах. З нього довіднемося, що в таборах функціонували до останнього часу такі школи: школа українських пластунів, про яку подані докладні відомості в попередній книжці „Три-

буни України“; реальна школа в таб. Щипіорно (для дорослих), заснована студенською громадою цього табору під назвою „Курси для середнешкільників“; гімназія також для дорослих, у таб. Каліші; педагогічні курси у тому ж таборі для членів учительської громади, що об'єднала вчителів середніх і початкових шкіл; курси чужоземних мов там же і курси правопису при громаді старшин 6-ї С. С. дивізії. На превеликий жаль лише в останній період існування таборів, коли на чолі просвітньої справи там став В. К. Прокопович, засновані були початкові школи для козацтва. Через це для більшости козацтва марно пропали, під поглядом освітнім, цілі роки примусового безробіття, які давали цілковиту можливість провести через школу грамоти всіх до одного козаків.

Допомога таборовому Вістникові. На засіданню Управи Філії Українського Товариства Ліги Націй в Букарешті постановлено підтримати почин нашого таборового всяцтва в Фогараші, яке розпочало видавання на шапірографі таборової газети „Таборовий Вістник“. Газета виходить щотижня і вже вийшло 5 чисел. Газета і по змісту і по зовнішньому вигляду робить гарне вражіння.

Лекції в таборах. За останні місяці в таборах інтернованої армії У. Н. Р. була викладена ціла низка різноманітних лекцій видатними нашими дядями. В початку травня відчитав ціл лекцій на теми позашкільної освіти С. О. Сірополко. З приводу їх таборовий інформатор писав: „Гарна українська мова, теплота й ширість викладу, стислість і яскравість стилю, продумана послідовність плану робили ці лекції дуже цікавими й залишили глибоке вражіння у слухачів: крім цього, дали провідні ідеї й намітили методи практичної праці в галузі позашкільної освіти. Історичний же огляд розвитку ідей, методів і засобів в кожній галузі позашкільної освіти викликав особливе зацікавлення“.

В кінці вересня С. О. Сірополко знов відвідав табори і викладав лекції.

19 червня в клубі громади старшин 6 Січової Стрільцької дивізії п. Петро Холодний прочитав лекцію на тему: „Шляхи українського містечтва“. Ця лекція по словах „У. С.“, викликала величезне зацікавлення в слухачів, і як шановний лектор ні намагався залишити аудиторію, щоб відбути до Каліша для викладу там такої ж лекції, але йому це скоро зробити не пошастило. Бачучи таке зацікавлення, п. лектор залишився і провів ще 20—25 хвилин в балачках майже з кожним слухачем, бо майже в кожного малось якесь запитання“.

У кінці липня табори Калішський і Щипіорнський відвідав керівник культурно-освітньої секції Укр. Центр. К—ту О. Х. Саліковський. В попередній свій приїзд п. Саліковський відчитав цілком лекцій з історії національно революційного руху на Україні (1917—1922 р. р.) в зв'язку з розвитком і долею нашої державности, а в цей раз сплинув на темі „Кирило-Методієвське Товариство та його епігони“. З приводу цих лекцій „У. С.“ писав: „Шановний лектор у першій лекції рельєфно змалював незабутні постаті членів цього єдиного в своїм часі вогнища українського національного життя, особливо спиняючись на Костомарові. Кардинальний переломовий момент в історії українського руху, яким була діяльність Драгоманова, лектор змалював надзвичайно яскраво, місцями спромагаючись на ширій патос і правдиво ораторське піднесення. Ця лекція, як і попередні, залишила в аудиторії незатерте вражіння“.

26 серпня в казино 7 бригади в Калішському таборі п. І. С. Токаржевський—Карашевич прочитав лекцію на тему: „Сучасна міжнародна політична кон'юнктура“. Ясними й вифарбованими дефініціями п. лектор дав конкретний образ сучасної міжнародної політики. Найбільшу увагу було присвячено трьом головним чинникам європейської політики: Англії, Франції й Німеччині, а подекуди й Росії. Лекція була вислухана з великим зацікавленням.

В початку жовтня ц. р. Калішський табір відвідав проф. Вячеслав Заїкин і прочитав там дві лекції по історії державного ладу на Україні. Лекції зібрали численну аудиторію і дуже зацікавили слухачів.

Філософський гурток в

таб. Щипіорно, По ініціативі декількох осіб утворився не так давно в таб. Щипіорно гурток який поставив собі за мету викласти цілий ряд рефератів, щоби зворушити думку перш у самих членів гуртка, а потім зацікавити й інших осіб. Що-тижня відбуваються збори гуртка, на яких докладчик читає відповідний реферат. До цього часу відбулось 10 рефератів на ріжні теми.

1-й реферат був прочитаний п. Гончаренком в початках березня на тему: „Інтуїтивізм Бергсона“.

2-й реферат. „Про Сквороду“ прочитав п. Маланюк, давши слухачам досить повно змальований образ Сквороди.

3-й реферат. „Ніцше як філософ“. З'ясована була основна засада Ніцше й сім характерних тенденцій його, що впливають з неї.

4-й реферат. „Теорія зглядности Айнштайна“—читав п. Базилевич. В досить популярній формі були передані головні ідеї теорії зглядности Айнштайна.

5-й реферат. „Російський месіянїзм“. П. Маланюк зумів вибрати з нової російської літератури влучні прикмети.

6-й реферат. „Психологічні закони розвою народів“. П. Гончаренко в коротких словах передав зміст праці, під зазначеним вище заголовком, проф. Густа ля Боля.

7-й реферат. „Будова матерії“ п. Гуда. На скільки дозволяли обставини (без приладдів) досить популярно прочитав ряд лекцій про радіактивність елементів і саму будову матерії.

Т-во плекання військових знань. 22 березня 1923 року при 3-й стрілецькій Залізній дивізії в таборі Каліш заклалося „Т-во плекання військових знань“. Т-во

має на меті опрацювати матеріяли з подій нашої Армії під час визвольної боротьби, але поки що знайомиться з класичними прикладами чинів великих полководців, а також з уже опрацьованим матеріялом часів війни світової і польсько-більшевицької.

До цього часу на зборах Т-ва прочитано і розібрано такі діла: „Підготовка Росії до війни 1914—1918 р. р. і плани війни“, „Дискусія між генералами Кельчевським і Борисовим в справі тактики кордонно-оборонних ліній“, „Прорив кінної армії Буденного в 1920 р. на фронті „Польсько-Українським“, „Початки історії військової штуки і військової принципи“, „Класичний приклад чинної оборони (компанія Бонапарта в Італії 29. IV—II—III—1769 року). „Аустерліц“, „Бородіно“, „Ляйпціг“ і „Еволюція кавалерійської доктрини“.

На черзі до читання мається: „Плани Німців перед війною 1914—1918 р. р. і битва над Марною“, „Маренго“, „Бійка 3-ої дивізії під селом Сидорове, (над Збручем) з війни 1920 р.“ „Засади паралельного переслідування“, „Еволюція тактики піхоти“ і „Бійка 3-ої дивізії під містеч. Пробужна в Галичині 1920 року“.

Крім рефератів і бесід Т-во провадить ще військову гру. Матеріяли військової гри і реферати секретарем Т-ва збираються.

З біжучого життя української еміграції. А. М. Лівницький, після перебування на протязі кількох тижнів в Чехо-Словаччині, повернув до Польщі.

— Д-р. Роман Стоцький, професор української мови в Українському Вільному університеті (Прага) відбув до Кембриджу (Англія) для наукових студій в обсягу славістики. (20—VII). Перед від'їздом до Англії Д-р Р. Стоцький кілька днів пробув у Варшаві, де мав ряд побачень з українськими діячами.

— Генерал Дельвіг (Румунія) після тяжкої хвороби (плеврит), одужав і прийшов до сили.

— О. Саліковський після відчитання ряду лекцій в таборах для інтернованих (Каліш—Шипіорно) з історії національного українського руху в XIX ст. повернув до Варшави.

— Представники Українського Товариства Ліги Націй М. Залізняка та Базяк в початку червня місяця виїхали до Північної Америки для читання лекцій про українську національну боротьбу.

— Нашого славного поета М. Вороного закликано на посаду директора Української Драматичної Школи при Вищому Музичному Інституті ім. Лисенка у Львові. Бажаємо п. директорові драматичної школи як найбільшого успіху!

НА ВЕЛИКІЙ УКРАЇНІ.

Зміни на Україні. В зв'язку з ухвалою нової конституції для Східних республік та утворенням замість Р. С. С. Ф. Р.—Союза Східних Соціалістичних Республік (С. С. С. Р.) сталися зміни в персональному складі большевицького Уряду на Україні. Голова Ради народних комісарів Х. Раковський уступив і отримав призначення на посаду представника С. С. С. Р. при уряді Великобританії; замість нього Го-

ловою Українського Совнаркма призначено Чубара, робітника, дотеперішнього комісара Донецького басейна і ніби фаховця в справах народного господарства.

З большевицької преси не можна довідатись, чи Раковського „виставили“, чи він сам, як намагається упевнити, пішов на демісію, мотовуючи її тим, що опрацьований ним проєкт конституції, який передбачав більшу господарчу не-

залежність України, Москва не прийняла, давши перевагу проєктові більш централістичному—в галузях господарства та економічної політики. Та як би там не було, жалкувати за Раковським не приходится. Людина невідомої національності, —цей пройдисвіт комуністичний більше 5 років і формально і фактично стояв на чолі большевицького Уряду на Україні, ретельно і законнослухно виконуючи тут її волю. Спритний словоблуд і лицемір, що умів „милити очі“ і „напускати туман“ скрзь, де тільки не з'являвся, безоглядний обманщик і цинік, що не зупинявся говорити про біле, що воно —чорне і навпаки, безсердечний кат, що санкціонував тисячні розстріли і катування української людности, проливаючи часом крокодільчі сльози над жертвами програмового комуністичного садизму—він занадто дався в знаки українському народові, щоб його можно було швидко забути. Новітний Ганджа-Андибер—він не тільки умивав п'ять років свої руки в крові нашого народу, а й немилосердно, як і подобає зайді, руйнував та нищив матеріальний добробут України, вивозячи з неї багатства її, кривавицю селянина, плоди його тяжкої праці. Одночасно з матеріальною руйною той Уряд, на чолі якого стояв Раковський, провадив і руйну культурних цінностей нашого національного генія: можливости культурної праці були притлумлені, видавництва майже загасли, люде науки і літератури попали в невимовно тяжке становище; наукові українські інституції, як Академія Наук, Інститути, Наукові Товариства—опинились в умовинах, при яких не всі і не цілковито занепали тільки завдяки самопосвяті своїх членів... Ця політика фізичного і морального „удушення“ української культурної праці провадилась свідомо, а її керівником був Раковський.

Часи правління цього румуно-болгарина на Україні будуть для новітньої історії її одною з найчорніших плям і одним з найтяжчих спогадів. Кожний свідомий Українець пошле в слід цьому пройдисвітові тільки прокляття і тільки почуття помсти за все заподіяне ним.

Нема чого сподіватись доброго од Чубара. І він, як і Раковський, „одним миром мазані“. Безбарвна мало інтелігентна індивідуальність, слухняний пахолок комуністичної Москви, новий голова большевицького Уряду на Україні, буде напевно ще більш регельним виконавцем волі її, як був його передмістник. Він охоче прийняв на себе ролю репрезентанта України власне в той момент, коли згідно з новою конституцією С. С. С. Р. скасовано останні ознаки її ніби суверенного державного існування, які досі ще хоч номінально зadržувались в федеративному зв'язку з Москвою.

Касуючи ці ознаки, уводячи життя України у фарватер централізму та уніфікації в галузях „єдиної“ закордонної політики для всіх членів С. С. С. Р., єдиного судівництва, єдиного народного господарства і військової оборони „Союзу“, нова конституція передбачає певну децентралізацію— „автономію“ окремих членів Союзу“ в галузях освіти і культурної праці. Протоколи XII з'їзду комуністичної партії зазначали, навіть скарги на „великоруський шовінізм“, і то не тільки з боку представників „незалежних“ федеративних республік, як от Україна та Грузія, а навіть—*horribile dictum!*—де кого з великоросів, як от Бухарін. В зв'язку з цим вирішено дати так звану „волю“ для окремих національностей. Фактично ця „воля“, як ми вже згадували вище, має виявитись в націоналізації освіти і урядового діловодства окремих республік, що увіходять до Союза Соціалістичних Республік. Замість московської мови, що досі панувала в канцеляріях та школах „Союзу“, запроваджується мова місцевого населення. На Україні—українська, в Аджаристані—грузинська, в Башкирії—башкирська і т. д. По наказу зверху, з Москви, організуються курси місцевих мов. Зокрема на Україні намічено певний програм українізації як діловодства, так і освіти, на протязі двох років. Згідно з цим програмом наука в 20 вищих школах має провадитись по українському і до 11,000 нижчих народніх шкіл так само повинно

запровадити навчання в українській мові. Українізація діловодства переводиться навіть в „професійних союзах робітників” і в партійних комуністичних організаціях. Все це для людей легковірних утворює ілюзію „нової ери” в політиці большевиків і рожевих перспектив для розвитку національного руху.

Фактичним підложжам та причиною нового курсу в політиці большевиків є бажання використати національні інтереси місцевого населення для а) зміцнення своєї влади і б) для поширення комуністичних ідей на ближчому і дальньому Сході. Під час останнього комуністичного з'їзду Сталін (грузин з походження) одверто признався, що головним резервуаром совітської влади в ближчому майбутньому може бути тільки далекий Схід: країни його, як от Китай, Індія, Манджурія, Белуджистан, Персія—треба революціонізувати, щоб витягти їх з під впливу міжнародного імперіалізму. Східні народи повинні мати наочний доказ толерантності комуністичної влади в національному питанні,— тоді вони легше повірять большевикам і скоріше зважаться піти в фарватері большевицької політики. Цей реальний „примірний” доказ і дається на прикладі „толерантності” комуністичної влади в національних справах у себе—дома: це: тробіжні сили окремих республік використовуються для тактичних завдань Московського Інтернаціоналу. Зокрема і „українізація” діловодства та народньої освіти, згідно з цими тактичними планами, повинна відіграти ролю того „осла”, на якому між іншим має відбутись урочистий в'їзд комуністичних політиків Москви в обітовані держави і країни Далекого Сходу.

Тим часом большевицька влада вживає всіх сил, щоб, скажемо, на Україні націоналізація не була використана для дійсних національних інтересів населення. Директиви згаданого нами XII з'їзду в цій справі для Ц. К. Р. К. П. свідчать про те, що большевики вважають небезпеку „націо налізації республік” і наперед уже вживають засобів використати її для своїх цілей. Серед цих директив як обов'язкові, маються такі:

- 1) Створити марксіські гуртки з місцевих робітників в національних республік;
- 2) поширити принципіально марксіську літературу рідною мовою;
- 3) скріпити університет народів Сходу в його відділах на місцях;
- 4) створити при національних Компартіях інструкторські групи з місцевих робітників;
- 5) поширити масову партійну літературу рідною мовою;
- 6) скріпити партійно-виховачу працю в республіках;
- 7) скріпити працю серед молоді в республіках.

З цих директив можна бачити, що „націоналізація” большевицька дає широкий простір до видання комуністичної літературної макулатури на українській мові і закриває можливості вільної культурної праці для некомуністичних елементів населення. В зв'язку з цим переводити націоналізацію мусять самі комуністи: вони повинні бути і цензорами її і творцями. Завдання—дуже тяжке і ледве чи під силу большевикам.

Характерно, що російська емігранська преса („Новое Время”, „Руль”, „Последнія Новості”) були неприємно діткнуті звістками про ту „українізацію” та „білорусичиння”, які почали провадити большевики в зв'язку з постановами XII комуністичного з'їзду і з великим розчаруванням зазначає, як большевики не витримали іспиту „на собираніє Росії”, натяки на що вони спершу лобачили в факті прийняття нової совітської конституції наскрізь централістичного характеру.

Загальна ситуація. „Рус-прес” подає слідувачі інформації про сучасну ситуацію на Україні: Біженці з Києва і Харкова передають про погіршення харчового становища, помічається нове збільшення цін на всі харчові продукти. В травні надії на урожай на цілій Україні були цілком задовольняючі, але з початку червня безперервній дощі, град й шкідники значно погіршили становище засіяв. Селяне вже рахують, що в зимі буде голод й починають ховати свої запаси.

По містах робітники розчарувались в большевизмі, озлоблені

роздратовані й однаково бояться як продовження большевизму, так і протисовітського перевороту. Соціалісти революціонери й меншевики пробують провадити серед робітників роботу, але більшого успіху не мають.

Інтелігенція частково пристосувалась до большевиків й перейнялась їхньою ідеологією, в незначній кількості пристосовалась до Непа, але в більшості провадить напівголодне нужденне існування.

Неп покликав до життя купку спекулянтів, не здібних до організації правильної торгівлі і промисловості, які мріють лише про швидке і легке збагачення.

Хазарництво, крадіжки в совітських установах звичайне явище. Роспушта у всіх формах набрала кольосальних розмірів.

Пози комуністичної партії й загалом пози мійської людности переповнені задрістю відносно „Непманів“. З огляду на те, що Жиди серед непманів мають дуже великий відсоток, по містах, а також серед війська став дуже ширитись антисемітизм.

Становище транспорту.

„Правда“ повідомила, що в зв'язку з зменшенням перевозок на полуднево західній залізниці в цілях зменшення видатків зачинено 145 залізничних шляхів і 38 станцій.

Вивоз руди з України.

З огляду на мале споживання руди на внутрішньому ринку український совнархоз проектує збільшити вивоз за кордон залізної і марганцевої руди сирівця. Старі запаси руди, які більшістю заховались від довоєнних часів, мають продаватись за кордон нижче їхньої нової закупної ціни. Вивоз української марганцевої руди по розрахунках українського совнархоза вважається вигідним. Право вивозу руди має бути надано Полудневому Рудному Грестові.

Кількість безробітних на Україні: зростає: на 1 квітня большевицька офіційна статистика підраховувала їх 114,000 — супроти 92,000 на 1 січня 1923 р. Спеціальні „роботи“ заряджені большевиками в цілях зменшення кількості безробітних, могли зайняти тільки 9.000.

(„Руть“).

Наслідки большевицького хазінування.

На останньому з'їзді незаможних селян в Харкові виявилось (доклад Х. Раковського), що господарство українського селянства перебуває в дуже лихому стані взагалі, а зокрема через брак реманенту. „В середньому безреманентних господарств на Україні до 39 відс. На Катеринославщині їх—35 відс.; на Запоріжжі—48 відс.; на Чернігівщині—36 відс.; на Полтавщині—18 відс.; на Київщині—16 відс.; на Волині—35 відс.; на Поділлі—39 відс.; на Кременчучині—10 відс.; на Харківщині—19 відс. Що до коней, то на Катеринославщині їх бракує 52 відс.; Київщині—26 відс. і т. д. Незаможні без допомоги (кредитом чи ссудою) з боку „кулаків“ майже не можуть обійтись ні тоді, коли сіють, ні тоді, коли оранку ведуть, ні тоді, коли врожай збирають. В 57 відс.—62 відс. без допомоги „кулаків“ незаможні селяне безсильні щось зробити. Виходить, що і в справах політики в стосунку до незаможних, не дивлячись на п'ятилітній протекціонізм, большевики не досягли реальних наслідків і кінчають її новою компротацією.

(„Правда“ № 115).

Становище професійних спілок на Україні.

В Харкові на українському з'їзді металівців комуніст Цибульський зазначив: „За чотири місяці 1923 р. професійні спілки України втратили 65 відс. своїх членів, з цієї кількості на комуністів припадає 20 відс. Ці двадцять відсотків не лише вийшли з професійних організацій, але й подали відповідні заяви про вихід

з комуністичної партії. Більшість старих кваліфікованих робітників металістів, а так само забойщики і шахтери донецького водозбору на протязі пяти років чекали від комуністичної партії і совітської влади розв'язання робітничого питання. З 1922 р. коли зовнішні і внутрішні обставини змінились на нашу користь, робітники підпали під визиск з боку ними самими вибраної совітської влади, яка ріжними декретами привязала їх до заводів, де вони перебувають на становищі кріпаків. Ріжні грізні розпорядження Москви і Харкова по ліквідації законних вимог робітничих мас не тільки цілком ліквідували значіння професіональних союзів, але й викликали озлоблення робітничих мас проти комуністичної партії і совітської влади. Я думаю, що справа професійних спілок мусить бути розв'язана, инакше ми, комуністи, підрубаємо те дерево, на якому сидимо“.

Розстріл робітників в Харкові. Приговором „революційно-трибуналу“ в Харкові розстріляно чотирьох робітників Макіївського заводу „за саботаж“.

Розпад комуністичної партії на Україні. „Руль“ доносить, що предложений Радек в Цека реферат, малює повний розпад комуністичної партії на Україні. Партія, як така, на Україні не існує. Число „шкурників“ росте з дня на день. Підчас своєї недавньої поїздки на Україну, Радек міг обсервувати об'яви утечі з партії в зв'язку з початком повстанчого руху. На Волині і Поділлі багато комітетів комуністичної партії в цілості зявили... виступлення з партії з обави перед пімстою повстанців, на випадок їхньої побіди, і підйом повстанчого руху застав комуністичну партію в розвалі. Радек вимагає, щоб на Україні перевести „генеральну чистку“ і „вимести 90 відс. комуністів з партії, та завести дисципліну“. В зв'язку з тим рефератом піднято питання ліквідації складу українського ВЦИК, і українського „совнаркома“ та заміни тих складних інституцій

осібним „намісником“ з правами диктатора...

Боротьба з повстанцями. Час від часу большевицькі газети подають відомости про боротьбу з українськими активними проти-большевицькими елементами, особливо ж тоді, коли большевицькій владі пощастить когось з цих протестантів зловити та під суд віддати. В ч. 123 „Вістей“ (8. VI.) уміщена замітка про ліквідацію ніби організації „бандитів“, що недовала спокую большевикам в районі Парафіївки (Конотопського повіту). „12 травня, як пишуть Харківські „Вісти“, всі члени Райвинконкому й К. Н. С. разом з агентами Д. П. У. (бувша „чрезвичайка“) вислали на місце, де було викрито притулок бандитів, в котрому переховувались ватажки банди. Вони почали стріляти, не підпускаючи нікого до себе. Облава кинула бомбу, від вибуху якої зайнявся притулок і в йому згорів один ватажок Петро Буц, а другий—Прокопенко, ховаючись в диму, втік, та не надовго: 15 травня його захоплено на хуторі Розкиданому і вбито. В тих, що переховували бандитів, знайдено багато зброї, одрізів гвінтовок то що. Винних в тому, що переховували бандитів, зброю і речі, викрито 20 чоловік і всіх їх заарештовано і віддано в руки Д. П. У.—А ось цікаве оповідання про „знищення грізного бандита“ в Сумському повіті на Харківщині. Большевицька газета повідомляє, що „бандитична діяльність „грізного бандита“ Марфенка і Беззерго виявилась між иншим в таких фактах: в с. Сироватці забито 5 комуністів, убито співробітника карного розшуку Синоця, розбросено ячeyку Комсомла в с. Гарбузівці то що. Як зазначає газета „Вісти“ № 120 (5. VI.), „унерта боротьба“ з названими бандитами провадилась три роки, на протязі яких большевицька влада не могла собі дати ради з ними. Та ось „в кінці травня Беззерхий переховувався в одній хаті біля лісу, його тут застукали й почали обстрілювати. Довго не злаваясь грізний „отаман“. Аж піля 12 ран він вискочив з хати й кинувся у

ставок. З великими труднощами його витягли. Він кілька часу ще дихав, аж потім дав дуба. Всього за „бандою“ рахувалось до 200 гучних справ. Селянам цей бандит так насолив, що вони за десятки верстов приїздили поглянути на труп, щоб упевнитися в його смерті“. — З оповідання большевицької газети видно, що „бандит“ Безверхий умів не тільки боротись кілька років з большевиками, але умів і умерти по лицарському. З усього видно, що це був не бандит, а повстанчеський місцевий ватажок, що користувався довіррям і підтримкою місцевого населення.

Вбивство комісара. „Рус-прес“ повідомляє: В с. Кирилівці Звенигородського пов. на Київщині, батьківщині Шевченка, селяне забили сов'єтського комісара, який явився для стягання податків. Тіло комісара лежало на улиці три дні; до нього був прикріплений напис, в якому обіщано таку саму долю кожному, хто приїде на село збирати податки.

Новий спосіб боротьби. Бюро центрального комітету російської комуністичної партії секретним обіжником роз'ясняє всім партійним комітетам, що залізничні катастрофи, які поширились тепер в центральній Росії й на Україні, як встановлюють розслідування, не являються справою карних злочинців, а є новим родом повстанського руху, який має на увазі зруйнувати транспорт й залізнодорожний рух. Обіжник пропонує партійним комітетам зобов'язати членів партії допомагати органам державного політичного управління в боротьбі з ворогами трудящого людю й при тягті до цієї роботи співчуваючі безпартійні маси.

Напад на потяг. 13—VIII. на 125 версті участка Бахмач—Кременчук біля ст. Сенча на пасажирський потяг напала група озброєних рушницями, револьверами і бомбами. „Комуніст“ називає їх „бандитами“, але з дальшого опису

нападу видно, що вони переводили „операцію“ в досить організований спосіб: „Бандити були одягнені в цивільну одягу і замасковані (обличчя їх були сбмазані сажою). Поклавши на тору шпали і рельси і зупинивши потяг червоним лихтарем (діло було о 10-й год. вечора), бандити розсипались по обох боках потягу і почали його обстрілювати, вимагаючи від пасажирів та охорони здачі зброї. Охорона потягу, 6 чоловік, почала стріляти.. але сили були нерівні і охороні довелось припинити опір. Бандити забрали зброю, пограбували пошту, Протримавши потяг біля 45 хвилин, вони відчипили паротяг і від'їхавши на ньому, розбіглись“. („Комуніст“ № 159). Не зовсім безпечно їздити на большевицьких потягах!

— „Вісти“ в повідомленню з Чернигова від 3—VII. подають звістку, що ніби „зліквідовано банду Герасимця, яка систематично грабувала потяги й пароплави в Новгород—Сіверській окрузі. Забито 5 „бандитів“, одібрано багато зброї“ („Вісти“ № 146. 5—VI). Не відомо тільки, чи замість зліквідованої „банди“ не повстане нова з тим же Герасимцем на чолі!

Залізнична катастрофа. В 70 верстах від Харкова сталася залізнична катастрофа. Паровоз зійшов з шин, розбилось кілька вагонів, сім чоловік забито, число ранених перевищує кілька десятків. „Правда“ зазначає, що причина катастрофи в злочинний замах; залізничий шлях був розібраний на 60 сажнів.

„Шпигунська організація Поділля.“ „Вісти“ (№ 149) повідомляють, що „викрито шпигунську велику закордонну організацію, яка поширила свою мережу також по інших губерніях України. Визначних робітників Д. П. У. подано до нагороди.

— Вихвалюються большевики „ліквідацією“ повстанчої організації Скрипченка на Полтавщині; ця організація була в зв'язку з „першою Київською Повстанчою організацією“ і отримувала директиви

від Г. О. Петлюри, останнім наказом якого, по відомостях „Руля“ (№ 817.—8—VIII) було „всіма засобами ставити опір податковій та хлібній кампанії“, а також зірвати мости між Прилуками та Бахмачем і пускати під откоси потяги з хлібом“.

— Большевицька преса в квітні місяці оголосила, що „бандитизм“ на Полтавщині ліквідовано. Та виявляється по признанню тої ж таки преси не зовсім: бо 19 квітня було „ограбовано перещепинський сільський виконком“ („Вісти“ № 83).

— Для боротьби з повстанцями большевицька влада приступила до формування двох дивізій „червоного козачества“. Формування відбувається в Харкові.

(вл. кор.)

А кров льється! За травень місяць 1923 р. по офіційних даних большевицького Комісаріяту Внутрішніх справ розстріляно 2373 чоловіка. Переважаюча кількість належать до „ворогів совітського“ раю.

Зокрема: в Чернигові закінчено справу Сизого. За те, що „убивав совітських служащих“,— двоє його співробітників присуджено до 10 років тюрми. Сам Сизий утік. (Комуніст № 151). В Миколаєві виконано присуд над шістьма бандитами на чолі з отаманом інтелігентом Дубровою, що засуджений до розстрілу по обвинуваченню в масових грабунках та вбивствах“ („Вісти“ № 152. 12—VII). В Харкові, по відомостях польського *Przeglańda Wieczornego*“ (20—VI), відбувся суд над членами „петлюрівської організації, що працювала проти большевиків ще з 1919 р. Засуджено до розстрілу без примінення амністії 96 чоловік, в тім числі Дударіву, Кобилецького, Житиховського“. В Полтаві винесено смертний присуд трьом особам, обвинуваченим в участі в організації „русько-національного союзу возстанія против III Інтернаціонала“. В Катеринославі закінчилась розправа українського повстанчого комітету. 29 чоловік засуджено на роз-

стріл; 115 чоловік — на примусові роботи.

Чергова провокація. Згідно з повідомленням „Правди“ Г. П. У. розкрило в Полтаві „українсько-російську“ організацію, що мала назву „русько-національного союзу возстанія проти III Інтернаціонала“ і ставила своєю метою відновити монархію. В зв'язку з цим Г. П. У. перевело численні арешти по цілій Україні, зокрема серед командного складу військових частин, росташованих на Україні. Як запідозрених в приналежності до цієї організації усунуено з посад 3-х комдівів і кількох командирів полку. Організацію розкрито ніби за кордоном, де агенти Г. П. У. добули якісь списки членів організації і по цих списках почали переводити арешти на Україну. Відомости, які кружляють з цього приводу, дають підставу зробити висновок, що вся ця історія—чергова велика провокація російської авантюра співробітників Г. П. У., яка коштуватиме чи мало не повинним людям. Суть цієї провокації полягає в слідуєчому: агенти Г. П. У. за кордоном ретельно збирали відомости про тих емігрантів, що підтримували почтою зносини зі своїми рідними або знайомими. На підставі списків таких кореспондентів змайстрували „заговор“, приплівши сюди фантастичну комбінацію про „русько-український союз“! Видко, большевицькі іуди та провокатори не можуть без крові та розстрілів жити! Та все ж, як не хотіли большевицькі провокатори послати на смерть нові жертви, більше 3-х не могли знайти!

Хвалько хвалиться. Троцький на одному з засідань „Реввоенсовета“ виголосив промову, в якій між иншим хвалився, що червона армія в ближчому майбутньому використає для себе реалізовану позичку, що її дала Франція Польщі для військових потреб останньої,—тоді, мовляв „червона армія ще краще буде озброєна за раху-

нок французської буржуазії та імперіалістів”.

— **Не хотять московської команди!** Комісар військових справ Л. Троцький в одній із останніх своїх статей між иншим пише: „Наша армія—не Великооруська армія; це армія союзу, осередок якого є Великоросія. Всі інші національності союзу охоче приймають допомогу великоруського пролетаріату. Але вони не хочуть великоруської команди, бо вона нагадає їм про недавній гніт. Найменша фальш, нерівність, порушення товариських стосунків між армією і національними частинами союзу мали б згубний характер з погляду військової оборони... Військові адміністратори, комісари, командири, що виявлять злу волю в національному питанню, повинні після суда виганятись з червоної армії”.

Видать, справді непереливки творяться в червоній армії, коли й Троцький уже висловлюється за народну мову в команді червоних частин!

— За останні часи в зв'язку з різними, досить безпідставними, чутками про „інтервенцію“ большевики зміцнили розвідочну службу на польському кордоні.

(„Pol. Zbrojna“).

Скарги Фрунзе. На з'їзді українських „Комсомолів“, що відбувся в Харкові 14—15. V. Заступник Раковського Фрунзе, закликаючи комсомолів до вступу в червону армію, мотивував свій заклик деструктивною діяльністю, яку провадять „петлюровці“. Винявши з своєї кешені останній справоздання Г. У. П., що виконує тепер функції „Чека“, Фрунзе заявив, що „контрреволюція“ піднімає голову, а її українські агенти „взривають склади з амуніцією“ та „підпалюють“ совітські склади з хлібом. Справді: великий елеватор в Миколаєві згорів разом з тими запасами хліба, що його заготовили були большевики для вивозу за кордон з голодної України.

Про українські большевицькі формування. Емігранська російська газета „Руль“ (ч. 775. 20. VI.) подає таку звістку: „Питання про створення українських національних полків вирішено негативно, що викликало в харківській совітській пресі полеміку, в якій противники формування українських національних полків пояснюють і виправдують постанову „ревоєнсовіта“ тим, дрібно-буржуазним і петлюровським впливом, під яким ніби перебуває весь український рух“. Це повідомлення „Руля“ вимагає перевірки.

Релігійний рух. Волинський кореспондент петербурських „Ізвестій“ доносить, що релігійний рух помітно дуцає. Серед населення ходять чутки про чуда та знаки. В містечку Червоному, як впевняє один з мешканців, перед іконою в кожну ніч запалюється сама від себе свічка. Для перевірки цього чуда поставили большевики варту, яка підтвердила поголоску. На Волині появились проповідники, які називають себе Петром і Павлом, та поширюють науку про кінєць світа.

Доноси. Большевицька преса з якимсь садизмом друкує доноси на місцевих людях, що ретельно виконують обов'язки віруючих і працюють в церковних справах. Ось зразок: в селі Гирявізськовці Лохвицького району селяне вирішили перелити свого розбитого церковного дзвона. Умовились з майстрами за 150 пуд. хліба. Коли цей хліб печали звозити до церкви, то в справу втрутилась большевицька влада і конфіскувала хліб, мотивуючи це грабінництвом тим, що село не виконало „голодного пайка“. Тоді голова „сельвиконкому“, не довго думаючи, „взяв тарбинку“ і пішов „збирати хліб на виливку дзвону“. Газета „Вісти“ репетує з цього приводу: „Необхідно кому слід нагадати цьому голові про його обов'язки, а не то, в шию його з сільради“!

(„Вісти“ № 130).

Про заборону правити службу Богу в Софійському Соборі. „Наркомосвіти“ порушив справу про заборону правити службу Богу в св. Софії, мотивуючи це небезпекою для віруючих з огляду на „вельми значні щілини“, що можуть загрожувати жахливою катастрофою. („Вісти“ № 149). Видко большевикам нідо чого було причепитись!

Блзюнірство. Харківські „Вісти“ з насолодою і задоволенням ствержують успіх антирелігійної пропаганди в Бердянському повіті. а) с. Новопапівці: В помешканні бувшої сторожки—церкви місцева молодь дає вистави; б) с. Цареводаревці. Після релігійного диспуту (очевидно за участю міліції!) „незаможники і делегатки (!) привезли дві брички всяких ікон і спалили під спів інтернаціоналу; в) с. Борисовка: селяне вирішили одібрати будинок від попа і пристосувати його під сельбудинок. г) с. Царевоконстантинов: незаможники не ходять до церкви, а на „полігурток“. д) с. Усиповці: „Делегатки хоронили покійну товаришку без попа“. е) с. Поповодянське: на сході селян ухвалено зачинити церкву і будинок її перетворити в „народній дім“. („Вісти“ № 151). Газета зауважує, що „направду мовити, ще не скрізь антирелігійна пропаганда просякла на місцях“. До цього треба додати, що чимало постанов селян виносяться під натиском р'жних „делегаток“, що приїздять з міст під охороною червоної міліції. Як тільки ці гості виїздять, на постанови ніхто не звертає уваги і все залишається як і доти. Що більше: „Дуже часто можна бачити ікони у свідомих робітників і комуністів. Не викидають їх вони тому, що мовляв—„жінка і діти вірують в ікони, то нехай стоять—вони мені не на заваді“ („Вісти“ № 153)—відверто признається большевицький офіціоз, виявляючи цим дійсний стан річей з успіхом антирелігійної пропаганди.

Баламуцтво чи примус?
Харківський „Комуніст“ повідомляє,

що „сход селян с. Княжево Тульчинського Округа ухвалив зачинити церкву і влаштувати в ній громадський клуб“. (№ 157. 14—VII).

— Не дивлячись на релігійні утиски, населення виявляє дійсне своє відношення до релігійних явищ в сучасний мент. Цікаву ілюстрацію до цього подають Харківські „Вісти“ (№ 150): „17 червня в с. Кодак на Б. Церківщині промайнула вістка про те, що на кутку „Холодний Яр“ у Климентія Прудкого появилася чудотворна ікона. Нічого вже й говорити про те, що ікона з відповідним церемоніалом була перенесена в місцеву церкву“... Далі газета повідомляє, що „на території округу це вже не перше явище“, і вимагає суворого розслідування та розправи над „попами“.

Не по коню, а по оглоблях! Боротьба з релігією большевиків на Україні прибирає досить своєрідні форми: В Ізюмському повіті на Харківщині в с. Савинки місцева комячейка зазначила, що бувають випадки, коли комуністи женяться з дочками „попів та буржуїв“ і підпадають під вплив своїх жінок, відриваються від партії, одне слово: „допускаються неетичних вчинків“. Комячейка ухвалила, що „члени партії повинні женитись тільки з доньками працюючих або сплочуваючих Совладі“, а доньок священників та буржуїв бойкотувати. От уже справді: коли не по коню, то по оглоблях!

(„Ком.“ ч. 155).

Поширення сектантства. На тлі релігійних утисків помітним явищем в життю українського населення стає сектанство. Большевицька влада, намагаючись всякими засобами зруйнувати стародавню релігію населення, не ставить перешкод діяльності всляких сект, надго раціоналістичних. Напаки—допомагає їм. Завдяки цьому сектанство в багатьох місцевостях поширюється. Ось що пише про нього офіційний „Комуніст“: „Сектанство поволі завойовує собі симпатії і збільшує число „братцев“. Треба

дивуватись їх енергії, зміцненню, акуратності періодичних зібрань, молитов то що. Вони провадять більш поглиблену виховзвчу працю, ніж ніж наші селячeyки на місцях" (№ 158. 15—VIII).

Неудача з репатріацією з Канади духоборів. Представник духоборів, що в свій час, ще за царських часів, переселились з України та Кавказу до Канади, приїздив до Харківa з метою вияснити справу по поворот цих переселенців знову до дому. Обслідувавши сучасний стан на Україні, Криму та Кавказі, делегат духоборів прийшов до висновку, що переселитись їм до дому не варто: бо „панують страшенні злидні і саволю влади, головним чином місцевої. Витрачати з ачні засоби на організацію нового господарства не безпечно. Тяжко жити і розвивати господарство там, де навкруги руїна і злидні. Крім того духоборам доведеться нести всі державні повинности. Селяне зобов'язанні круговою порукою що до виплати податків, так що репатріантам духоборам довелося б платити податки не тільки за себе, а й за своїх сусідів". Отже справа про репатріацію духоборів вирішена негативно.

Вижирання Жидів на Україні. „Всесвітня Конференція допомоги Жидам“, що має свій уряд в Парижі, звернулась до всіх — на цілому світі — жидівських товариств з благанням про допомогу населенню жидівському в Росії та на Україні. Спеціальна відозва Правління „Конференції“ містить в собі чимало фактичного та цифрового матеріалу, ілюструючого становище жидівського населення — особливо на Україні за часів большевицької влади. Відозва констатує, що дорослі і старші люди умірають передчасно від виснаження, а діти вже від появи своєї на світ Божий засуджені на смерть“. Цифрові данні, зібрані Конференцією, підтвержують трагізм такого засвідчення: за перші 2 місяці 1922 р. в Одесі народилось всього 147, а

померло 2.716. В 1923 р. за перші три місяці в Миколаївській губ. в 41 населених пунктах народилось 1.198, а померло 7.323; в Одеській губ. в 11 пунктах народилось 1.419, померло 10.679; в Запорозькій губ. народилось 7.706, померло 20.334. В одному Херсоні на протязі 1921 — 22 р. р. одних тільки Жид в померло 15.000. В Єлисаветі на протязі 10 місяців 1922 р. померло 3000, а народилось тільки 300. Взагалі населення Єлисавети, як жидівське, так і християнське, зменшилось і стало на 1923 р. таким, яким було воно в році 1898. На підставі данних делегата міжнародної Ліги допомоги дітям Дессона більша частина дітей, що народилась за останні чотири роки на Україні, вимерла, а та що в живих залишилась, буде кволою, нездоровою, безкровною та сухоотного покоління. Дитяча смертність на Україні в 3—4 рази перевищує народження. Діти, що родяться тепер на Україні, мають 5—5 з пол. ф. ваги; окремі органи їхнього тіла не розвинені; діти виглядають як старі. Чимало калік, уродів, фізично дефективних: зріст поменшився, голова і обличчя здрібнішали; волосся росте поволі, швидко стає сивим і випадає уже в юні роки. Кігті ростуть поволі і не виявляють ознак дальшого розвитку; зуби передчасно псуються і випадають. Спецiальне обслідування, в Одесі переведене, показало, що з 665 дітей 70,5 відс. на ржні хвороби хорувало, особливо шкірні. В дитячих інтернатах м. Миколаїва на 4.000 дітей зареєстровано на протязі 6 місяців 1922 р. 7.478 випадків захворювання, с. т. кожна дитина мало не двічі хорувала. Нї Полтавщині, де урожай був середній, 42,2 відс. дітей, перебуваючих в інтернатах, значилось хорими на сухоти. В „дитячих садках“ м. Київa це число хорих на сухоти дітей ще більше: 80 відс.

Коли взяти на увагу, що „Всесвітня Конференція допомоги Жидам“ не настроєна вороже до большевиків, то зібрані нею цифрові данні, хоч і не мають своєю метою дискредувати совітську владу, як думає „Руль“, звідки ми беремо подані відомости, а про те являються убійчими для неї. Вони свідчать про те, що хоч значна частина

жидівського населення і підтримував большевиків, та про те ця підтримка зле відбилась на їхньому ж власному становищі і посередньо потягла за собою оті справді страшні явища, про які не тільки до своїх жидівських земляків, а й „до Неба“ благає відозва „Міжнародної Конференції“.

Допомога Жидам на Україні. „Українська федерація“ жидівського товариства „Озе“ в Лондоні вислала допомогу бідному жидівському населенню на Україні в формі одежи і інших річах. Вислано кілька тон.

Українізація на Вел. Україні. (З листа визначного діяча в Києві). Шумно заповідана советами „українізація“ вже дається відчувати тай то дуже болюче. Ми відрізані від усього культурного світу. Заповідали ви, що висилаєте цілий оберемок книжок. Ми їх не бачили, та за те дізнались, що вони пішли в Києві на фабрику, на картон. А були там цінні видання літературні й наукові по історії та письменству. Про учених тут сливе не дбають. Як би не допомога з Америки, Львова та Відня, вони погинули би давно з голоду. І зараз всі вони виснажені з недоїжки. Совети задумують ще дальшу „українізацію“. Київський університет, в якому крім давніших учених, приміщено „професорів самогонів“, без висшого образования, та молодіж, що не кінчить середньої освіти, хочуть совети перетворити на педагогічний інститут. На Україні взагалі не має бути ні одного університета, тільки в Московщині... Дуже тяжку кризу перебуває український театр і театральна дружина. Театр імени Заньковецької (старий театр „Народного Дому“) віддано з усім майном московській трупі, бо українська дружина „не платеспособна“. Театральна дружина наша опинилась в найгіршому положенню. Чи не йде „українізація“? Чи й у вас є ще такі наївні, що ждуть добра від

теперішніх володирів нашої нещасливої землі“?

(„Діло“).

Реквізиція Київської Лаври. „Русспрес“ сповіщає: Харківські совітські часописи повідомляють: двадцять сегомо червня київська Лавра з усім своїм майном передана виділу народньої освіти.

Дальші повідомлення преси виявляють, що заходи большевиків зробити з Лаври „музейне містечко“ здійснені лише частково. Причина цього полягає в цілком виразних настроях київського населення, яке є дуже схвильоване замахом на Лавру. В результаті большевики по згоді з лаврівським управлінням з'єднали в одному з монастирських будинків історичній художній вартості Лаври і назвали цю колекцію „музеєм київопечерської Лаври“. Крім того большевики відібрали у Лаври всі її хугори і сади. Сама ж Лавра з своїми печерами лишилась в повній недоторканості.

Серед лаврських ченців що далі все більшу силу і значіння забирають прихильники української церкви.

Розвіяні ілюзії українських с-рів „Громадський Голос“ містить листа якогось українського с-р, що належить до „радянців“, працював під большевиками і разом з ними, хоч і не на офіційній посаді, а як громадянин. Автор листа між иншим пише: „Проголошено новий курс національної політики, але якихсь значних наслідків я не надіюсь. Курс цей проголошено верхами, що зрозумілі серйозність становища, але партійна большевицька маса, хоч резолюції прийняла, та від цих резолюцій, навіть тих, що прийняті були на XII конференції, її душа і зички не змінились. Працювати для української культури, для піднесення українських селян і робітників вона не може. Бо українська культура і українське відродження тій російській і зросійщенній партійній масі органічно чужі й незнайомі. Коли б навіть вона узя

лась за це діло, то з цієї „українізації“ вийде одна нісенитниця. Перевести цю роботу може тільки українська інтелігенція, яка щиро приняла радянство... Але сучасний режим і далі ставиться з недовірям до всього непартійного, через це українська інтелігенція усунена від організованої, відповідальної праці“. Незалежно від деяких слушних уваг автора листа в справі нездатності большевиків перевести послідовну українізацію, всеж треба визнати, що й та частина української інтелігенції, яка „щиро стала“ на радянську платформу такої українізації так само не здатна доконати: численно такі елементи не значні, культурними силами бідні, свого вони не здатні створити. Іншим українським демократичним угрупованням вони намагаються псувати в їх творчих змаганнях, а коли стають „при боці“ большевиків і заявляють свою вірнопідданність,— їм не вірять і тільки „терплять“ на ролях третьорядних урядовців, на гарматний постріл не підпускаючи до відповідальної праці. Отже ті надії та ілюзії, що їх мали наші „радянці“ на можливість активної органічної співпраці з комуністами, розвіваються і наведений нами лист одного з таких радянців в яскравим *testimonium pauper-*

ritatis тих ідейних позицій, на які присоглашав стати українську інтелігенцію проф. М. Грушевський, а бажаючи випередити його, і, В. Винниченко!

В серпні і вересні одержано з України кілька листів від видатних громадян різного напрямку, які в один голос свідчать, що большевицька українізація в звичайний блеф московських комуністів, призначений головним чином „для Галичини з одного боку та Індії з другого“, що нічого з тої українізації не виходить і вийти не може, бо провадиться вона руками ворожими Україні або „холодними як крига“ в національній справі. Взагалі ще ніколи не було так важко на Україні, як тепер — пишуть нам з Катеринославщини. До 20 го року більше лилося крові, але було й більше надій, та і в самому суспільстві нашому почувалась сила протесту. Тепер все пригноблене, все прибите, або здеморалізоване. Всі пристосовуються до ворогів, яких ненавідять.—пристосовуються ради хліба-куса“.

Тиж самі думки *mutatis mutandis*, висловлюють харківщани і кияне.

Два особливо цікавих листа з України ми постараємося надрукувати в наступному числі „Трибуни України“.

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ.

В домовині (лист з Харкова)... Відповідаю на ваші запитання.

Літературно видавнича діяльність на Україні має два осередки: Харків та Київ. Домінує над усіма Всеукраїнське державне видавництво; крім газет офіційних та офіційозних, воно видає книжки: 12 відс. на мові українській, „решту“ на російській і жидівській. Приватні видавництва у Києві такі:

„Друкар“, „Слово“, „Час“, „Вуко-спілка“ (всеукраїнська кооперативна спілка). За винятком останньої —животіють.

На всю Україну був один літературний журнал „Шляхи містецтва“. Журнал дав дуба, а його місце заняв „Червоний Шлях“; редактор—Гринько.

Диференціяція літературних сил, здається, закінчилася: багато намулу осіло, але справжніх май-

стрів слова ще не чути... Центр літературного життя потроху пересувається до Львова і взагалі за кордон.

Багато людей тут цікавяться мемуарами Євг. Харл. Чикаленка. Де й коли вони вийдуть?

Надсилаю Вам де кілька інформацій за останні місяці.

— З Москви повідомляють, що тамашній український клуб імені Т. Шевченка одержав від московського Лито дозвіл на видання щомісячника „Нове Слово“ під редакцією В. А. Гадзінського. Співробітники: Яловий, Приходько, Шафран, Костів.

— 9, 10 і 11 березня московський український клуб святкував роковини Шевченка. Були влаштовані доклади та концертний відділ (арт. Петренко, кобзарь В. Шевченко та инш.) За три дні на святі перебувало за десять тис. людности української із мешканців Москви (студенти, службовці то що).

— Московська спілка письменників „Круг“ приняла до друку оповідання Калістрата Онищенка в перекладі з української на російську. Три оповідання Онищенка: „Ніч в саду“, „Чечевиця“ та „Цвіркун“ (видавн. „Чехослав“ Київ 1918 р.) підуть до популярної бібліотеки окремими книжечками; крім того друкуються „Избранные рассказы К. Онищенка с предисловием переводчика, под редакцією Бориса Пильняка“.

— Журнал „Россія“ (Петроград—Москва) приняв до друку переклад на російську мову оповідання К. Онищенка „Ткачихи“.

— В російських журналах „Прожектор“, „Круг“, „Огонек“, „Красный Воин“ та инш., за останній час, уміщені переклади з української мови на російську. Низка оповідань Калістрата. Онищенка.

— Із Києва повідомляють, що група літературної молоді вийшла із місцевих об'єднань „Плуг“ та инш. і прилучилась до „Нової України“, посилаючи туди свої твори. Цей вихід викликав багато турбот посеред провідників казенної літератури.

— Паало Синиця живе під Москвою і працює над оперою „Далечинь“, по сюжету одного із творів Винниченка.

— У Києві в січні вийшов журнал-плякат українських футуристів на російській мові „Катафалк искусства“.

Ото все, що зараз можу пригадати. Взагалі ж бідуємо та більш нічого.

Українська антологія на німецькій мові. Німецький критик проф. Р. Плен в співробітництві з українським письменником Дром О. Турянським працює над українською антологією в німецькій мові. Антологія матиме біля 40 аркушів друку. До друку антології приступлено буде після закінчення підготовчої праці—перекладу відповідних матеріалів для антології.

(„Веселка“).

Книга про Нарбута. В Берліні на російській мові вийшла книжка під ред. Г. Лукомського „Нарбут, его жизнь і искусство“.

— В перекладі на російську мову вийшла в Берліні остання драма В. Винниченка „Закон“ у виданні „Возрождения“.

Російські анархісти про рух Махна випустили спеціальну книгу: Аршинов П. „История махновского движенія“ Берлін, 1923. Стр. 258. Автор намагається надати цьому рухові ідейний характер і підставу в дусі доктрини анархізму.

— Російське видавництво О. Рогова (Берлін) випустило такі книжки: а) Проф. А. В. Гертопана. Культура озимих хлебов на Україні; б) Проф. А. В. Гертопана. Культура ярових хлебов України і Юга.

— Видавництвом „Русалка“ друкуються „История политической экономии“ І. Шимановича (курс університетських викладів, 10 аркушів), яка незабаром має з'явитись в продажу.—В перекладі на українську мову видавництвом „Знання то сила“ (Берлін) вийшла друком „Політична економія“ А. Богданова. (1923 р.—стр. 121.) — „Український Студент“ повідомляє, що О. Міцюк приступив до видання в Празі своєї „Політичної економії“. Цікаво!

— **Ювілейний Збірник „Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“.** З нагоди 50 роковин заснування та 30 роковин наукової діяльності Наукове Товариство ім. Шевченка приступає до видання спеціального збірника, зложеного за праць своїх членів, як місцевих так і закордонних, в їх рідних мовах. Крім того Т-во має видати біографічний словарь усіх своїх дійсних членів.

— Вийшла з друку праця Д-ра Євгена Грицака „Під червоною владою і Шкільні справи на Радянській Україні. Вид. Філії „Учительської Громади“ в Перемишлі. Перемишль, 1923 стр. 71. Досить цікава книжка, що містить в собі чимало фактичного матеріалу і персональних спостережень автора над справою шкільництва українського під окупаційною владою.

— **Конкурс на підручник фізики** оголосило видавництво „Української Молоді“ в Берліні. Розмір—20 аркушів. На чолі журі проф. П. Холодний.

— В Петрограді вийшла друком „Воспоминанія“ акад. Д. Овсяніко—Куликівського. (1923 р. стр. 188). Містять вони в собі і деякі уступи, цікаві для історії українського руху в кінці XIX ст., а особливо для біографії М. Драгоманова, проф. О. Потебні та історії укр. студентського руху в Одеській громаді 80-х років XIX ст.

— В „Revue des études Napoléonienne“ (липень—1922 р.) український молодий історик, що працює за кордоном по французьких архівах, віднаходяючи в них джерела і документи для історії України, І. Борщак напрукував цікавий етюд „Napoléon et l'Ukraine“. Той же автор готує до друку монографію „Син Гетьмана“ присвячену характеристиці та діяльності для добра України сина українського Гетьмана П. Орлика—французького графа Григора Орлика. Ширша розвідка І. Борщака „Пилип Орлик і Франція“ друкується в черговому числі

„Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“.

— Видавництво „Ольга Дякова й К-о“ (Берлін), що дуже багато випускає російських книжок, останніми часами здобулось на видання й української книжки „Енеїда Івана Котляревського з передмовою і примітками проф. Б. Лелкого, з ілюстраціями й заставками мисц. А. Штірене“. Видання мистецьке на крейдяному папері. Те саме видавництво видало „Портрет Тараса Шевченка“ на посторту і ряд листівок з малюнків таких малярів: І. Іжакевича, М. Бурачка, В. Галімського, Вжеця, с. Васильківського, Красицького, Фроста, Пімоненка, Маковського то що.

— Українське Товариство прихильників Ліги Націй видало в англійській мові книжку: *The Present situation of the Ukrainian Countries* 1923. Відень. 23 стор.

— В ч. 103 Енциклопедичного французького Словника „*La revue universel*“ уміщено коротеньку біографію С. Петлюри з портретом.

— Український Центральний Комітет приступив до друкування „Лекцій по історії Українського Державного Устрою“ Вячеслава Заїкіна. Згадані лекції читались на Вищих Курсах Українознавства у Варшаві в першій половині 1923 року.

— „*Ukrainian National Chorus* Prof. Alexander Koshetz—director. Libretto. Стр. 56 Видання пісень, що виконувється хором під керуванням О. Кошиця. З лібрето в перекладі на англійську мову. Роскішне „люксове“ видання.

— **Новий український журнал.** В недалекому часі має вийти з друку 1. ч. воєнно-наукового журналу „Табір“ під редакцією генерального штабу генерал-хорунжого В. М. Куца, генерал-хорунжого М. О. Капустянського і професора В. К. Прокоповича. Журнал має метою досліджування здобутків світової війни і нашої визвольної боротьби і ознайомлен-

ня з найновішими винаходами з царини воєнної техніки, взагалі освітлення всіх галузів воєнного діла. В журналі згодилися брати участь майже всі наші видатні військові керівники і працівники пера; також і видатні цивільні досліджувачі нашої історії (Наддніпрянці і Наддністриянці). Ціна журналу за один примірник до виходу з друку 17.000 мп., після виходу з друку 25.000 мп. пересилкою в Польщі. За кордоном 5 фр. французських без пересилки. Адреса: Pulska Kalisz ul. Kolejowa 15, mieszk Chorowskiego dla P. Szandruka.

Релігійний Збірник „Братчик“ Таборового релігійного Брацтва Кирила і Методія. Рада згаданого Брацтва вирішила видати Збірник „Братчик“ по такому програмі: I. Брацтва на Україні в стародавні часи, їх значіння та діяльність. II. Участь мирян в життю церковному, як підвалина соборности Української Православної Церкви. III. Шляхи до здійснення принципів соборности церкви, як їх розуміли наші предки і як їх розуміла Москва. IV. Порядок організації церковних Брацтв та порядок підбору братчиків. V. Діяльність Брацтв: а) в царині впорядкування служби Божої, б) в царині збільшення духовних сил людини та братчика і в) в царині

захисту інтересів Української Церкви, VII. Взаємовідносини між Брацтвами і іншими мирянами, що не входять до Брацтва. VIII. Взаємовідносини між Брацтвом та духовенством і кліром. IX. Як утворити українську парафію.

Брацтво звернулось до авторів, що інтересуються ідеєю збірника, взяти участь в ньому присилкою відповідних статей.

Музична Ораторія „Маруся Богуславка“. Молодий український композитор М. Вериковський написав велику ораторію „Дума про дівку-бранку Марусю Богуславку“. Текст ораторії — народня дума про Марусю Богуславку; в музиці композитор зберіг ритмику й речетативний стиль думи, але провав це в сучасні музичні форми. Ораторія Вериковського виконувалась в Харкові в липні місяці. („Вісти“).

— Готується до друку цікава книжечка Антона Харченка — „Червоний гад“, збірка фельетонів і статей, надрукованих в „Українській Трибуні“, що видавалась у Варшаві в 1921 р. Автор, відомий український кооператор з „Дніпросоюза“, був довго свідком сграшного лютовання на Україні окупанської совітської влади і яскраво змалював свої спостереження та пекучу ненависть українського народу до червоного московського гада.

РІЖНІ ВІСТИ.

Віддуки вистави інвалідів. Бельгійська газета „De Oorlogs invaliden“ вмістила низченаведений текст листа від пана Головного Отамана С. Петлюри до п. Де-Фо, голови організаційного комітету вистави, переданого йому через українське дипломатичне пред-

ставництво в Брюсселі: „Пане Голово, дуже цінними являються для мене відомости, які мені було доповіджено, про тепле відношення і докази прихильности, що їх виявив організаційний комітет до делегатів Спільки наших інвалідів підчас вистави в Генті. Бельгія, якої героїчна боротьба і участь в великій

перемозі викликають подив в цілому світі, мусить служити нам прикладом в нашій боротьбі за оборону незалежності і добробуту нашої батьківщини. Я маю переконання, що наші краї створені до того, щоб жити в приязні, тим більше що Бельги мають стільки життєвих інтересів на Україні і що ми ставимся до Бельгії та її союзників з самою щирою прихильністю.

Привіт Ф. Нансена Українському Народові. Як відомо, міжнародна організація Ф. Нансена, що несла велику допомогу голодній Україні, закінчила своє існування. З приводу припинення діяльності допомогової організації Ф. Нансена написав на імя Голови Українського (більшевицького) Червоного Хреста такого листа: „Дорогий пане Голово! В середині серпня закінчується наша діяльність в справі допомоги голодним України і я висловлюю Вам мою глибоку подяку за підтримку з боку Українського Червоного Хреста протягом 18 місяців і за величезну допомогу Вашої організації в наших зусиллях полекшити муку народу в голодних краях. Я жалкую тільки, що наші ресурси не дозволили нам зробити більшого. З найщирішим побажанням добробуту українському народові лишаюсь Ваш Фрітіоф Нансен“. („Вісти“ ч. 144). Організації Нансена, як і голові її належить від українського народу правдива подяка за ту допомогу, яку отримало від них голодне населення України.

Монархистичні провокації. (З приватного листа з Білград). „За останні часи щось дуже заворушилися в російському таборі. Кажуть, що начеб то досягнуто порозуміння проміж Миколаєм Миколаєвичем і Кирилом Володимировичем та Врангелевською організацією і загалом російської еміграції. Поруч з цим російськими агентами на Україні і тут розповсюджується чутка, що ніби до цього порозуміння пристав і Петлюра і що таким чином утворюється єди-

ний протибольшевицький фронт. Ми ці відомості спростовуємо“... „Оповідують про якісь великі виступи, що мають відбутися в скорому часі в Росії і переважно на Україні“.—Подані вище відомості характеризують провокаційні засоби в діяльності монархистичних кол, які ні перед чим не зупиняються, щоб здобути собі в очах чужинців монополію на протибольшевицьку акцію, зокрема спекулюючи і на імені Г. О. Петлюри. Нам не треба довше спинягис над цією провокацією, яка, очевидно, не має під собою ніякого ґрунту.

На увагу еміграції. „Gazeta Poranna“ подає текст секретного циркуляра Господполітуправління за № 1418 від 23—V. -ц. р. за підписом Унтліхта, в якому уміщено директиви всім закордонним представникам Г. П. У. і завідувачим розвідочними установами „Наркомінділа“, а також і комуністичного Революційного Комітету червоної армії в справі сформування спеціальних агентур з метою пильного догляду за еміграцією та вербування серед неї особ, готових служити Радянській владі та стежити за діяльністю різних протибольшевицьких організацій. Циркуляр пропонує особливу увагу звернути на вербовку жінок серед еміграції.

Українці в Берліні. В російському науковому Інституті в Берліні за останній семестр минулого року слухало лекцій 13 українців, які заявили, що вони є громадянами України.

„Інцидент“ на кордоні. „Kurjer Poranny“ (№ 216 8. VIII.) подає таку інформацію про інцидент на польсько-українському кордоні: „Недавно заарештовано тарнопільське воєвізство, що прикордонна большевицька охорона зажадала від селян Новосельця (Борщівського повіту), щоб вони залишили шмат землі — 240 моргів—положений на другому березі

р. Збруч. З огляду на зміну речіща р. Збруч, згаданий шмат землі опинився на східньому березі річки,—через це охорона большевицька заявила що земля належить до Росії (!) а не до Польщі. Борщівський староста, поінформований про це, негайно удався на місце конфлікту разом з значним відділом поліції, озброєним кулеметами, а одночасно покликав на допомогу швадрон кавалерії, розташований в м. Іване—Пусте. Побачивши польські озброєні сили большевики викликали з Кам'янця-Подільського урядовців, які відкликали розпорядження своєї прикордонної охорони й перепросили Старосту Борщівського за непорозуміння та зловживання прикордонної охорони". На цьому інцидент і скінчився!

Цевдачні маневри. „Gazeta Poranna“ повідомляє, що цими днями в околицях Тульчина на Поділлі відбувались учебні проби совітських військ що до пристосування отруйних газів, при чому наслідком цих зайнять було кілька випадків отруєння серед червоноармейців. По розкладу зайнять піхотна дивізія мусіла бути атакованою ескадрою аеропланів, заосмотрених бомбами з отруйними газами, а піхота мусіла відбити що атакую. Наслідком цієї боротьби була велика кількість отруєних газами серед піхоти і два розбитих аероплани.

Варварський „декрет“. Рада Народніх Комісарів на підставі Р. Н. К.—Р. С. Ф. Р. Р. від 30 травня 1923 року постановила: пакт „а“ артикулу з декрету Ради Народніх Комісарів У. С. Р. Р. від 9 березня про надання В. Ш. і науковим установам права обміну науковими виданнями з В. Ш. і науковими установами інших країн скасувати". Голова Р. Н. К. Раковський, т. в. о. керуючого справами Раднаркому Стоїлков, т. в. о. Секретаря Зорін". Цей декрет означає заборону і скасування права безплатної пересилки й перевозу наукових видань, якими

обмінювались Вищі Школи і наукові інституції У. С. Р. Р. з Вищими школами та науковими інституціями інших країн. В інших країнах уряди всякими засобами допомагають своїм науковим інституціям в їхній діяльності, — уряд Совітської України, як вірний раб Москви, всякими ж засобами утруднює цю діяльність.

Висилка. З Київа вислано одинадцять професорів університету, головно, професорів медичного факультету.

Нема вже Хрещатика! В зв'язку з убивством большевицького діпломата Воровського „поширений пленум Київського Горсовіта, за участю фабзавкомів та правлінь профсоюзів затаврував ганьбою міжнародню буржуазію. Пленум Горсовіта ухвалив переіменувати Хрещатик на вулицю Воровську". (Так повідомляють „Ізвестія“). Вікова назва головної вулиці столичного міста України отже перестала з постанови „Горсовіта“ існувати і їй дано досить немилозвучне назвисько, що нагадує злодійське щось: „Воровська“ (в перекладі на українську мову: „Злодійська“).

„Жив Курілка“! Наші перекінчики з с.-д. та с.-р., що жили за кордоном поки їх не роцитали за нездатність до праці, а потім поїхали до большевиків, поклавшись в своїх „заблудженнях“—після деякого часу „об'явилися“. Призвіща їх зустрічаємо серед списка активних жертводавців на „Червону флоту“, що аршинними літерами друкуються тепер в офіційних органах большевицької преси на Україні. Ось, напр д. Жуківський. Він пише про себе: „Я Жуківський Александр, вніс на заклик т. Христюка П на червону Повітрофлоту 200 карбованців і закликаю до цього т. т. І. Остапа Вишню, 2. Кондратєва, 3. Кострова 4. Таковенка А. і 5. І. Лизанівського“. Не відстає від нього і В. Мазуренко, який пише про себе:

„Я, Василь Мазуренко, на заклик Тарона, вніс 500 карбованців і закликаю до цього п. Дорошенка, Поплавка В., І. Стефана, В. Баланина, С. Мазуренка, Кас'яненка-Ларик, Дятліва, Піддубного і ин.“ Його брат Юрко Мазуренко вніс на червону флоту 200 карб. і закликає до цього т. І Сіака (голову президії оборонців). Далі ми бачимо серед тих, хто викликає до складання жертв на червону флоту і таких добродіїв, як Юрій Ярослав, Арк. Степаненка, А. Річицького, А. Харченка, Височанського і інших, що в свій час добре заробили на „У. Н. Р.“,—мали добрі посади, високу платню, а ще більше—„еластичности“ в поглядях та безмежної безпринципності. *) Тепер вони йдять сіно нового „господина свого“ і дбають не за страх, а за совість про збільшення озброєної сили „Совєтських респу-блїк“, recte Москви! Більшої підлоти важко уявити!

Льокаї! В органі Ц. К. Ком. К. П. (6) У: „Комуністи“ час від часу друкуються листи „чистих“ комуністів про вихід їх із „нечистої“ комуністичної партії, т. зван. У. К. П. Наводимо кілька зразків: 1) „Я, бувша кандидатка охтирської організації У. К. П., вийшла з партії, з огляду на те, що не спочиваю У. К. П., як партії шовіністичній. В. П. Кротова; 2) Ми, колишні кандидати У. К. П., Довбня Марія, Давидько Параскева і Давиденко Матрона, об'являємо, що вибули з Охтирської організації на Харківщині тому, що цілком не погоджуємось з шовіністичними тенденціями партії. М. Довбня, Давиденко, Давидько“. Бідолахи оті „укапісти“: від щирого серця лизали халави більшовикам і всеж довіряли не заслужили, навіть в „шовіністи“ пошилися. А проте і всі оті Довбні та Давиденчихи теж видко гуски лопасті: знають, в якому ставку краще ряску шукати!

*) Див. „Вісти“ 13 липня (№ 153 —154.

Чи може агроном вірити в Бога? На це запитання офіційний орган українського большевицького уряду „Вісти“ (Див. ч. 78) відповідає негативно: не може, не має права! А в зв'язку з цим виникло страшенне незадоволення на загальні збори Чернігівського Губземуправління і Губземхозу Чернігівщини, які, „заслухавши доповідь про святкування Великодня, про зміну вихідного дня і про реформу нашого тижня, постановили: Великдень святкувати, вихідним днем рахувати неділю, оставити тиждень в сім днів“. Вісти зазначають, що серед присутніх на цьому зібранні було: 95 відс. інтелігенції, 75 відс. отримало середню й вищу освіту, 30 агрономів і не дивлячись на це всеж ухвалили святкувати Великдень! „Вісти“ обурені, схвилювані такою постановою і категорично заперечуючи агрономам права „вірити в Бога“, вимагають від них: або залишити агрономію, або взяти „ціпок у руки“ і стати „проповідниками одної з теперішніх церков і молитись Богу“.

— Юшка з людського м'яса. Справжня юшка з правдивого людського м'яса продавалася в квітні ц. р. на Запоріжжю. 2 жінки і один чоловік вбивали людей, а з їхніх трупів варили і продавали на базарі юшку. „Вісти“ (№ 91), на жаль не подають призиві цих куховарок, обмежуючись лише звісткою, що виїздна сесія Реввійськтрибуналу притворила винуватих з пристосуванням: амнестії на 6 років і 8 місяців в'язниці.

„Звичайна історія“. Кореспондент „Комуніста“ малює таку іділічну картину: „Ніч“. Вагони 4-ої класи переповнені, Третій дзвінок. Станція і місто залишаються далеко позаді. Ми в дорозі. Аж ось чути крик. Що таке? Пасажири стали хвилюватись. „Все, все пропало!—гістерично хлипає жінка. На очах у всіх пасажирів, на повному ході потягу, вирвавши з рук якоїсь селянки речі, вискакує злодій, забираючи з собою квіток,

документи і речі... „Звичайна історія для 4-ої класи“—завдяляють пасажирі. („Комуніст“ № 152.8—VIII).

Зруйновані будинки. Київський міський відділ комунальної господарки розпочав розбирати матеріал зруйнованих будинків. Поміж домами, які мають бути цілком знищені, є колишній генерал-губернаторський дім на Інститутській вулиці, в якому мешкав гетьман Скоропадський, дім Багрова на Бібіковському бульварі і дім проф. Грушевського на Паньківській вулиці, зруйновані при першому нападі большевиків на Київ в січні 1918 року і знищені пожежаром три великих будинки на Фундуклейській вул. і Хрещатину.

Кількість зруйнованих й руйнуючихся будинків у Києві зростає надзвичайно інтензивно. Зокрема всі денационалізовані дома уявляють з себе повну руйну й власники їх звичайно тиснуть в якійсь одній—двох кімнатах. В зв'язку з цим в Києві спостерігається гостра квартирна криза і кімнату можна дістати лише за міліярдове відступне. По інших містах така криза є лише в Москві і Одесі.

Маларія на Україні в окремих округах прибирає розміри пошести. Так—в Бахмутському та Маріупольському повітах деякі села геть хорі на цю хворобу. Кількість хорих в цих повітах більше 20,000. Маларія перекидається на повіти Славянський і Святогорський курорт. В одній тільки Одеській губ., починаючи від 1 січня і кінчаючи 1 липня зареєстровано 10,630 випадків маларійн.; в Херсонському повіті за цей же період—6110. („Комуніст“ № 149. 5—VII).

Поширення маларії на Донеччині прибрало такі розміри, що Совнарком ухвалив звернутись до „СТО“ з спеціальним проханням прийти з допомогою в боротьбі з пошестю, бо „вона ставить під загрозу нормальний хід праці в камінно-вугільній промисловості“. („Комуніст“ № 155). В зв'язку з цим Наркомздрав вирішив улаштувати 10 маларійних станцій в різних

місцевостях України і заснувати спеціальний Протозойний інститут в Харкові.—Характерно те, що боротьба з маларією усяляк відкладається на Україні браком ліків (Хініна). „Красное Зороренье“ скаржиться, що у Окремоздрав немає ніяких медичних засобів для боротьби з пошестю, тоді як „хороба виявляється в тяжкій формі страшенної тропічної маларії“.

Царство „Самогону“. Совітський уряд на Україні, в зв'язку з поширенням фабрикації „самогону“ перевів ширші ревізії по селах. Викрито 4.720 тайних гуралень, де провадилась фабрикація „самогону“. Під час ревізій заарештовано 4.135 „фабрикантів“ на цих осередках большевицької промисловости.

Ніщо не змінилось! Досить соковиту картину малюють „Вісти“ про життя окраїн сучасної столиці України Харкова: „Культурного життя на окраїнах майже непомітно. Молодь, особливо підлітки, вечером ходять по вулиці й горлянуть не завжди пристойні пісні, погане ляючись; ні старого ні малого вони не соромляться. Піянтво процвітає й тепер, як процвітало воно й за „присмо пам'ятний час царя-батьошки“, з тією тільки різницею, що тоді треба було йти за горілкою до монопольки, а зараз—через двір, або через два,—тут тобі й самогон... Молодь багато часу витрачає на всякі хуліганські видумки. А скільки малечі, як хлопців, так і дівчат, плентаються по вулиці й переймають від дорослих та старших лайку й різні негарні звички“. („Вісти“ № 153). Одне слово: як було за царських часів, так і за большевицьких залишилось. Виявляється, що большевицькі „реформи“ тільки й доводять до „хуліганських“ вибриків та негарної лайки, отруюючи не тільки старших, а й малих дітей!

Діти-злочинці. Загальні умовини, створені большевицьким режимом, призводять до того, що

діти-підлітки дуже часто стають злочинцями. Офіційні данні, зібрані більшовицькою владою, ствержують страшну картину того морального зіпсуття, в якому перебувають немашані діти. Безпритульні: сироти на Україні. На Воллі підлітків злочинців нараховано 100 відс за перші 5 місяців 1923 р. На Катеринославщині: в січні—90 відс., в лютому—79 відс., в березні 94 відс., в квітні—86 відс., в травні—100 відс. На Київщині—в січні—63 відс., в лютому—100 відс. За решту місяців відомостей не отримано; на Одещині—в січні—55 відс., в лютому—80 відс., в березні—90 відс., в квітні—67 відс.; на Поділлі—в січні 55 відс., в лютому—100 відс., в березні—100 відс., в квітні—100 відс., і в травні—100 відс. На Полтавщині—в січні—92 відс., в лютому—77 відс., і в березні—64 відс.; на Харківщині—в січні 67 відс., в лютому—100 відс.; в березні—100 відс., в травні 82 відс., на Чернігівщині—в січні 100 відс., в лютому, березні і квітні до 100 відс.—Дивно б було, коли б безпритульні діти не робились злочинцями під тим режимом, де дуже часто бувають каторжане, злодії та авантюристи займають визначні посади, де всяке право потоптано, а грабіжництво населення стало „побутовим явищем“.

Державна капеля. В Києві існує тепер „Державна українська мандрівна капеля“. Вона вже зробила в різних місцевостях України по 250—300 концертів. Капеля дає образ історії української музики починаючи від Лисенка і кінчаючи молодими композиторами.

Пан'ятини Шевченкові на волі. Селяне с. Сиднево, на Чернігівщині з власної ініціативи поставили пам'ятник Шевченкові. („Комуніст“ № 159).

Др. Володимир Дудкевич, адвокат з Коломиї, відомий провідник галицьких русофілів, посод до колишнього галицького союму, помер іще в 1922 р. в Ташкенті в Росії, де він займав місце урядовця банку. Колись іще покійника було щироко відомо не лише в Галичці, але і в Росії, бо він був у тісних зв'язках з тими українофобськими кругами в Росії, на чолі яких стояв гр. Бобринський. З хвилю вибуку світової війни др. Дудкевич зачасу зтік до Росії і повернув до Галичини з російськими окупаційними військами до Львова. Колиж після горлицької катастрофи російські війська були приневолені залишити Галичину, др. Дудкевич перенісся до Ростова над Доном, де він стояв на чолі допомогової акції для галицьких русофілів. Революція принесла тяжкий удар для покійника, бо всі його сподівання розвіялися, а повстання української держави перечеркнуло ту політичну лінію, за яку він так пристрасно боровся. (У. П.)

Вісті про С. Єфремова. З Києва одержано відомости про С. Єфремова. С. Єфремов живе по старому у Києві. Большевики його залишили в спокою. С. Єфремов багато працює в Академії Наук. Стан здоров'я його задовольняючий.

З В І Т

про стан грошових сум Шкільно-Просвітнього
Фонду ім. Б. Грінченка з 1-го серпня до
1-го вересня 1928 року.

П О С Т У П И Л О

з дня заснування Фонду до 1-го серпня 16.478.450 м. п.

За серпень поступило:

1. Від Громади старшин 6-ї Стр. дивізії 50.000 м. п. 2. Від Голови Комісії по розподілу грошей на культурно-освітні потреби п. Мішківської 1.000.000 м. п. 3. Від голови Роспорядчого Комітету 3-ї дивізії 153.947 м. п. 4. Через полковника Деркача від студентів наддніпрянців в Брно (Чехія) 21.000 м. п. 5. Повернуто завідувачим Педагогічними курсами як гроші не роздані учням виїхавшим на працю 25.000 м. п. 6. Від улаштування „Дня Школи“ в таб. Щепіорно 1.119.520 м. п. 7. Погашено авансу виданого на улаштування художньої студії 400.000 м. п. 8. Повернуто завідувачим Педагог. Курсами і Академічними Курсами нероздані учням гроші 60.000 м. п. За серпень поступило разом 2.829.467 м. п.

З дня заснування Фонду до 1-го вересня поступило:
19.307.917 м. п.

В И Т Р А Ч Е Н О

з дня заснування Фонду до 1-го серпня 12.021.350 м. п.

За серпень витрачено:

1. Видано допомоги лекторам Реальної школи за час переведення іспитів і лекційної платні 495.000 м. п. 2. Видано допомоги учням Реальної шк. за час іспит. 250.000 м. п. 3. Видано допомогу вчителів школи грамоти в Щеп. 36.000 м. п. 4. Видано на влаштування дня школи для Каліша 150.000 м. п. 5. Для Щепіорно 500.000 м. п. 6. Витрачено на видатки школам 275.000 м. п. 7. Утримання таборовим школам за серпень 1.653.000 м. п. 8. Перевитрата погашена при видачі допомоги учням 8.000 м. п. 9. Директорові Реальної Школи на ремонт 30.000 м. п. 10. Йому ж на влаштування майстерні 400.000 м. п. 11. Повторна плата таборовим школам на дорожнечу 1.348.000 м. п. За серпень витрачено разом 5.465.000 м. п. З дня заснування Фонду до 1-го вересня витрачено 17.486.350 м. п.

На 1-ше вересня залишилося невитраченими 1,821.567 м. п.
Секретар Ради Фонду ім. Б. Грінченка поручник
Дунічевський.

З В І Т

про стан грошових сум Шкільно-просвітсько-го Фонду ім. Б. Грінченка з 1-го вересня до 1-го жовтня 1923 року.

П О С Т У П И Л О

з дня заснування Фонду до 1-го вересня 19.207.917 м. п.

За вересень поступило:

1. Від Роспорядчого Ком. Старшинського зібр. 6-ої див. 198 292 м. п. 2. Від Старшинського буфету 3-ої Залізної див. 234,672 м. п. 3. Від улаштування в таб. Каліш Карнавочного збору 1,394,180 м. п. 4. Повернуто нерозданих учням грошей 15,000 м. п. 5. Від Старш. буфету 3-ої Залізної дивізії 717,762 м. п. 6. Від концерту балю улаштован. в „День школи“ в Каліші 2,096,167 м. п. 7) Від Роспорядчого Комітету Старшин. буфету 6-ої дивізії 170,997 м. п. 8) Від Сот. Шлендика зібраних ним серед студентів в Чехії 55 кор. чеських, які після розміну по курсу дня дали (розміняю 10—X. по курсу дня в Р. К. Р.) 1,028,500 м. п. 9. Повернуто нерозданих грошей слухачам 35,500 м. п. 10. Від — — — 82,200 м. п. За вересень поступило разом 5,974,270 м. п.

З дня заснування Фонду до 1-го жовтня поступило 25,282,187 м. п.

В И Т Р А Ч Е Н О

з дня заснування Фонду до 1-го вересня 17,486,350 м. п.

За вересень витрачено:

1. На кошикарське приладдя для майстерні при Реальній школі 200,000 м. п. 2. На утримання лекторам та допомога учням почат. школи 142,000 м. п. 3. Утримання лекторам та допомога учням Гімназії 1,374,000 м. п. 4. Також для Реальної школи 1,180,000 м. п. 5. Допомога курсантам закордонних мов та Академ. курсів 670,000 м. п. 6. Платня лекторам гімназії за

жовт. і допомога учням 1,344,000 м. п. 7. На ту ж мету Школі Пластунів 1,090,000 м. п. 8. На ту ж мету Реальної Школи в Щепіорно 946,000 м. п. 9. На допомогу учням Академічних курсів 220,000 м. п. 10. Видано на біжучі потреби гімназії ім. Т. Шевченка 100,000 м. п. За вересень витрачено разом 7,266,000 м. п. З дня засновання Фонду до 1-го жовтня витрачено 24,752,350 м. п.

На 1 ще жовтня залишилося невитраченими 529,837 м. п.

Секретар Ради Фонду ім. Б. Грінченка поручник

Дупнчевський.

Від редакції.

Тяжка доля емігранта. Не менш важке становисько і тої преси, що має своїм завданням обслуговувати еміграційне суспільство. Як що вона не користується сторонньою допомогою (що, само собою, накладає і певні обов'язки), то мусить черпати сили в героїзмі своїх же працівників, починаючи від найменших.

Останні дві книжки „Трибуни України“ вийшли у світ головним чином завдяки тому, що друкувалися в таборі, де їх складали та брошурували справжні герої праці—інтерновані козаки, що перебувають в умовах життя остільки ж примитивних, як і та техніка, якою вони орудують. Натурально, що це має не тільки додатні наслідки, знижуючи видатки на друк, але й усні. З одного боку цілковита одірваність друкарні від редакції не може не залишати подекуди певних недоглядів та хиб у викладі, а з другого—сама технічна праця не може йти з потрібним поспіхом, мимохіть затягується й ускладнюється. Так було з 2 ю книжкою „Трибуни“; ще гірше сталося з третьою. Друга замість подвійною вишла потрійною, третя ж, як бачуть читачі, досягла майже 15-ти друкованих аркушів замість 9-ти. Це, між иншим, викликало дуже великі видатки на папір і инші.

Кожний героїзм і напруження мають свої межі і в хроничне явище перетворюватися не можуть. Можливість дальшого видання „Трибуни України“ залежатиме не тільки від

зусилль її працівників, але й від підтримки громадянства та від доброї продажі і своєчасної надсилки грошей нашими книгарнями і комісіонерами за одержані ними для продажу примірники. До сеї пори більшість наших контрагентів були надзвичайно неакуратні і надсилали одержані ними гроші після того, як марка тратила значну частину тої вартости, яку мала, коли її платив покупець „Трибуни“. Цього не повинно бути далі.

Отже просимо всіх друзів нашого видання всіма приступними їм засобами сприяти його розповсюдженню, а всі книгарні та кольпортерів, за якими zostалися залежності, негайно їх надіслати і в майбутньому не затягувати розплати; а ще ліпше—надсилати гроші згори, як це вони роблять відносно інших видамь.

Книгарням і кольпортерам ми робимо 30 відс. знижки. Хто безпосередне передплатить всі три книжки „Трибуни України“, не платить за поштову доставку. Книжки передплатникам можуть висилатися з після платою.

Головніці друкарські помилки

Стор.	ряд.	надр.:	треба:
60	6 зн.	певности	ненависти
61	17 зв.	найкращих	найгірших
65	9 зн.	кооперації	координації
45	5 зв.	нещастить	пощастить.

На пресовий фонд „Трибуни України“ одержано: 14—ІІІ від п. Булгача—4 т., 15—ІІІ від п. Соколова—4 т., від п. проф. І. Огієнко—25 т., від Б. Прохорова—35 т., від О. С---кого 48 т., від № №—12 т.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я.

Вийшов з друку Український календар
на 1924 рік.

„ПРИЯТЕЛЬ СЕМ'І“

„Приятель сем'ї“ призначений головним чином для населення Волині, Холмщини, Полісся і Підляшша.

„Приятель сем'ї“, ілюстрований українськими художниками має 145 стор. великого формату.

„Приятель сем'ї“ крім багатого літературного матеріалу, містить цілий ряд артикулів на теми практичного обиходу українського населення, як: „Правний порадишник“ Сенат. Карпінського, „Робота на пасіці по протязі року“ агр. Е. Архипенка і т. д.

„Приятель сем'ї“ містить статті на актуальні теми, як: „Шкільна справа на Волині“ пос. Козіцького, „Український клуб в Соймі і Сенаті“ сенат. Черкавського, „Книга Життя“ Вяч. Прокоповича, „Огляд подій 1923 року“ О. Саліковського і т. д.

„Приятель сем'ї“ дає дуже багато інформаційного матеріалу з різних галузей українського життя.

Ціна засаднича 2 марки. Для книгарень знижка.

Виписувати можна безпосередньо від Видавництва:

Лодзь, вул. Сенкевича 53, вид. „Компас“.

Н О В А К Н И Ж К А:

О. РЯСТ. Сучасна українська еміграція та її завдання. 88 стор.

Зміст книжки: Склад еміграції.—Боротьба не закінчилась! —Загальні завдання української еміграції.—Відношення еміграції до уряду.—Кожен повинен працювати для державної справи.—Організація виступів перед світом в справі наших державних домагань.—Праця в окремих державах.—Участь в європейській пресі і журналістиці.—Організація лекцій на українські теми.—Боротьба проти „Великої Єдиної Росії“.—Боротьба проти ідеї федерації.—Боротьба проти окупанського уряду.—Відношення до перекинчиків.—Вивчення європейських мов.—Праця над стаоренням перекладної літератури.—Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріалів для нашої Національної Бібліотеки.—Архивні пошукування.—Праця над засвоєнням наукових удосконалень.—Заопікування інтернованими.—Заопікування студентами.—Видавництво книжок.—Заходи біля власної організації еміграційного громадянства.

Ціна 1½ алотого. Звертатись за книжкою можна по такій адресі: А. Salikowskyj — Warszawa Ochota Opaczewska 44.

„Релігійно-Науковий Вістник“

Неперіодичний журнал Братства Св. Покрови

6 ої Січ. Стр. дивізії.

Рік видання третій.

Друкується і незабаром вийде Ч. 13—15.

Зміст:—Редакція: „Два роки“, Є. Бачинський: „Про мішані шлюби“, В. Степовий: „Релігійне життя на Україні“, М. Стечишин: Вірш „Молитва дитини“, І. К.: „Самогубство в народньому світогляді і в церковному освітленню“, Д-р Чабіні „Церква Вірменська, Паніні: „Бог-Гроші“, М. Р. „Кілька афоризмів на часі“; Доклад Українського Православного Братства імені Св. Кирила та Методія в справі утворення україн. національного правосл. єпископату“; Ріжні вісти. Хроніка, Бібліографія, Огляд преси, Оголошення. Приймається передплата. Ціна 100,000 м. п.

Адреса редакції: О. р. Skalmierzyce obóz № 5.
Ks. Wilon.

„Вістник Спілки лікарських помішників на еміграції“.

Неперіодичний орган. Вийшло з друку—Ч. 3.

Листопад 1923 року.

- Зміст: 1) Д-р мед. Є. Лукасевич. Душевне життя немовлятка.
2) Д-р І. Рихло. Про терапевтичні змагання при Наемортоѳ.
3) Лік. пом. В. Кросиленко. Діти для епідемічних шпиталів у Польщі.
4) Д-р. Кирилович. Педіатрія в днедавности.
5) Д-р. М. Равич. Тяжкі спомини.
6) Лік. пом. Ю. Гудзій. Дмигро Антонович Одрина. (З нагоди 4-ої річниці з дня смерті—16-XI 1919—16-XI 1923).
7) Хроніка.
8) Бібліографія.
9) Оголошення.

Ціна 75.000 м. п. Адреса редакції: Pologne. Kalisz.
Górna 15, m. 5 P. Łorczenko Dla Jerzy Gudziej.

Л. Кисилів

Вступив у продаж в українських книгарнях великий календар-альманах „ДНІПРО” на рік 1924-й. Видання Українського Товариства за допомоги збігцям з України. Рік видання II-й.

В альманаху поміщені поезії, оповідання, спомини й статті таких авторів: Поезії: 1) М. Вороний: Краса життя, 2) Б. Гомзин: Товаришам недолі, 3) П. Стах: В Дорошепкові.

Оповідання: 1) І. Ліпа: Розвідка, 2) М. Левицький: Також емігранти, 3) М. Черемшина: Козак.

Статті й спомини: 1) Від Редакції, 2) Галичина й Велика Україна: І. Вол. Дорошенко—Звязки й зносини наддніпрянських Українців із наддністрянськими та участь їх у культурнім і громадським життю Галичини; III. Д. Дорошенко—Як Українці наддніпрянські помагали своїм наддністрянським братам в часі Галицької Руїни 1914-1916 років, 3) Д. Донцов:—Єдиний фронт, 4) А. Маршинський:—Спомини, 5) О. Саліковський:—Про одну ненаписану книжку, 6) В. Завадський—Як ми мандрували, 7) Я. Олесницький—Спомини з Англії.

З замовленнями можна звертатися у Львів: 1) до Товариства допомоги збігцям з України і 2) до книгарні наукового товариства імени Шевченка.

В недалекому часі має вийти з друку ч. I воєнно-наукового журналу „ТАБОР” під редакцією: Генерального Штабу Генерал-Хорунжого В. М. КУЩА, Генерального Штабу Генерал-Хорунжого М. О. КАПУСТЯНСЬКОГО і професора В. К. ПРОКОПОВИЧА.

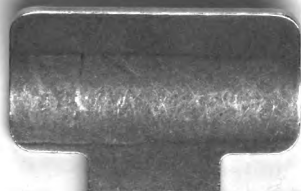
Журнал має метою: досліджування здобутків Світової війни і нашої Визвольної боротьби і ознайомлення з найновішими винаходами з царини воєнної техніки, взагалі, освітлення всіх галузів воєнного діла.

В журналі згодні брати участь майже всі наші видатні військові керівники і працьовники пера; також і видатні цивільні досліджувачі нашої історії (Наддніпрянці і Наддністрянці).

За прислані і ухвалені до друку статті гонсрар редакцією виплачується негайно.

Ціна журналу за один примірник: до виходу з друку 17 000 м. п., після виходу з друку 25 000 мар. польськ. з пересилкою в Польщі. За кордоном—5 франків французських без пересилки.

Адреса: Polska, Kalisz ul. Kolejowa 85, mieszk. Chorowskiego dla P. Szandruka.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

325.2477 T78 C001 v.5-7

Trybuna Ukrainy neperiodychnyi orhan ukr

3 0112 087712755